ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БАЮК МИКОЛА ІВАНОВИЧ

УДК351.746.1(477) Б33

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки
та охорони громадського порядку

Державне управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ М.І. Баюк

Науковий керівник – Гасюк Ігор Леонідович, доктор наук з державного управління, професор

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ – 2018

АНОТАЦІЯ

Баюк М.І. Формування та реалізація політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. – Хмельницький університет управління та права, Хмельницький, 2018.

Дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням, у якому визначено теоретико-методологічні, інституційно-законодавчі, організаційно-процесуальні засади удосконалення процесів формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України, механізмів протидії викликам і загрозам, обґрунтовано зміст науково-практичних рекомендацій органам державної влади щодо забезпечення якості, ефективності формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері.

Розкрито поняття і сутність формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері, його нормативно-правові основи, охарактеризовано принципи та інституційне забезпечення державної політики безпеки в цій сфері, обґрунтовано необхідність удосконалення змісту національних інтересів, мети, завдань із досліджуваного питання.

Визначено, що складовою частиною науки націобезпекознавства є формування та реалізація політики державної безпеки в гуманітарній сфері, яка уособлює систему суспільно-політичних заходів, спрямованих на захист культурних, освітніх, наукових, державних інтересів та цінностей українського народу.

Відзначено, що формування політики державної безпеки в гуманітарній сфері має проходити з дотриманням загальних принципів: пріоритетності

державних інтересів, національних цінностей; захисту конституційних прав і свобод громадянина в гуманітарній сфері; забезпечення верховенства права, законності; демократичності, прозорості у вирішенні проблем, загроз гуманітарної сфери; об'єктивності, справедливості в оцінюванні, прогнозуванні та розв'язанні конфліктів; цілісності, збалансованості, своєчасності захисту інтересів людини – суспільства – держави; упередженості, вчасного реагування на загрози в гуманітарній сфері; професіоналізму, патріотизму в реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері; оптимізації, інтегрованості у співпраці органів влади та громадськості; принципу міжетнічної, міжконфесійної консолідації українського суспільства; принципу відповідальності.

Доведено: державна безпека є інтегральним поняттям, що охоплює великий спектр проблем, пов'язаних з різними рівнями, напрямами функціонування держави та розвитку суспільства, захистом державних інтересів у різних сферах. Зазначено, що державна безпека є складовою частиною національної безпеки, політика державної безпеки в гуманітарній сфері є підсистемою політики національної безпеки. Розглянуто інституційне та законодавче забезпечення процесу формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Суб'єктами забезпечення політики державної безпеки виступають: держава в особі системи органів виконавчої влади, системи місцевого самоврядування, системи правоохоронних органів, посадові особи, суспільство в особі політичних, громадських організацій, об'єднань, соціальних груп і громадян країни. Об’єктами політики ДБГС є особа, її права й свободи в гуманітарній сфері; суспільні інститути в цій сфері; держава, її національно-культурні цінності, незалежність, територіальність та цілісність. Визначено, що метою правового забезпечення політики ДБГС є формування відповідної законодавчої нормативно-правової бази для створення і розвитку управлінських механізмів функціонування державних і суспільних інститутів у гуманітарній сфері.

Здійснено ґрунтовне дослідження змісту національних цінностей, державних інтересів, мети як системоутворюючої основи державного управління безпекою в гуманітарій сфері України і доведено, що зміна змісту державних інтересів викликається наявною політичною ситуацією, орієнтирів політичної еліти, тенденціями в різних підсистемах гуманітарної сфери.

Зазначено, що основу загроз державної безпеки в гуманітарній сфері, її підсистемам складають внутрішні та зовнішні реальні явища, ситуації, процеси, спрямовані проти реалізації державних інтересів у гуманітарній сфері, духовного розвитку особистості, національних цінностей держави. Відповідно до проведеного аналізу, систематизовано наступні загрози державної безпеки в гуманітарній сфері: відсутність нової державницької, національної ідеї; надмірну політизацію питань мови, історії, релігії; низький рівень використання української мови в управлінських структурах; затребуваність, безробіття, міграцію молоді, кваліфікованої робочої сили, інтелектуального потенціалу; неефективну антипропаганду антидержавним, антинаціональним діям; недостатню професійність кадрів у галузях гуманітарної сфери; недостатню розробленість та реалізацію нормативно-правового забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері України. Загальнодержавні загрози державної безпеки в гуманітарній сфері характерні і для регіонів країни.

Результати проведеного наукового дослідження підтверджують, що головними складниками організаційно-правового механізму протидії загрозам у гуманітарній сфері мають бути: суб'єкти уповноважені організовувати, забезпечувати і здійснювати протидію в усіх її виявленнях; правові норми та засоби і форми діяльності суб'єктів спрямованої на упередження, нейтралізацію та подолання загроз.

Доведено, що при визначені сучасних концептуальних підходів протидії загрозам у формуванні, відстоюванні національної ідеї, культури, освіти слід знати, вивчати, використовувати, ідентифікувати форми, методи протидії загрозам державним інтересам у розвитку української освіти, культури, релігійних відносин у добу Української революції.

За результатами дослідження доведено, що одним із найважливіших завдань ефективного управління державною безпекою є необхідність наукового обґрунтування та подальшого застосування процедур визначення критеріїв та методики оцінки загроз державної безпеки в гуманітарній сфері України. Основу такого практичного дослідження склало соціологічне опитування державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування за блоками питань сформованих відповідно до підсистем державної безпеки гуманітарної сфери України.

Використовуючи методи математично-статистичного аналізу даних, було проведено розрахунок відсотків відповідей за регіонами, віком, статтю, розмежування видів загроз за підсистемами і в розрізі регіонів; визначення і ранжування пріоритетних завдань державної політики за регіонами та в цілому; факторний аналіз за видами загроз в цілому і за регіонами. Найбільш пріоритетними завданнями забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері респонденти вважають налагодження дієвої системи надання якісних освітніх послуг (71,5%), вжиття заходів щодо консолідації та конструктивної дії органів влади та громадських організацій, політичних партій (57,3%).

Проведена рейтингова оцінка та виявлені системні тенденції розвитку кризових явищ, наявних загроз за галузями державної безпеки в гуманітарній сфері, встановлені фактори впливу на стан державної безпеки в гуманітарній сфері зумовили необхідність виділити спеціальні принципи формування та принципи реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Розроблена авторська структурно-функціональна модель системи державного управління державної безпеки в гуманітарній сфері України, що складається із двох змістових блоків - структурного і функціонального – дозволяє здійснити функціональну оптимізацію, створити ефективну систему державного управління безпекою гуманітарної сфери за галузями.

Ключовим у механізмі координації управління державною безпекою гуманітарної сфери України є створення координаційних центрів відповідно до рівнів управління, до яких мають увійти представники відповідних органів

державної влади та громадських інституцій. Основними функціями державних, обласних координаційних центрів мають стати організаційна, координаційна, планувально-розпорядча, аналітична, прогностична, контрольна, мотиваційна.

Запропонована процесуальна модель системно-аналітичного компонента державного управління державною безпекою гуманітарної сфери характеризує узгодженість термінів, порядок розгортання та зміст етапів реалізації функцій управління, відображених у структурно-функціональній моделі. Процесуальна модель складається з чотирьох етапів, упорядкованих у процесні блоки, що розкривають зміст окремих управлінських процесів – організаційно-підготовчого, констатуючого, формуючого, реалізаційного.

Беручи до уваги окремі наукові напрацювання та виходячи із завдань дослідження, розроблено типову структуру "паспорта загроз державній безпеці гуманітарної сфери". Заповнений "паспорт" дозволяє розмежувати і зрозуміти сутність загроз загальнодержавного і регіонального характеру; визначити рівень органів державної влади, необхідні ресурси тощо для реалізації програм, заходів щодо їх ліквідації.

Визначено, що завдяки успішному застосуванню організаційного механізму має бути забезпечено: вироблення доктрини, концепції, стратегії, програм, заходів протидії і нейтралізації загроз в гуманітарній сфері; здійснення модернізації, удосконалення ієрархічно-управлінських структур; комплексне кадрове, фінансове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення життєдіяльності складників системи; постійний моніторинг процесів; прогнозування змін та потенційних загроз державній безпеці; прогнозування, виявлення та оцінку можливих загроз; розроблення пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень; протидію та усунення впливу загроз і дестабілізуючих чинників на державні інтереси; оцінку результативності спільних дій органів влади, громадськості щодо забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Доведено, що результативність протидії загрозам державної безпеки в гуманітарній сфері України залежить від своєчасного, якісного правового

забезпечення механізмів державного управління цими процесами. Запропоновано: проведення кодифікації культурної сфери і прийняття уніфікованого універсального консолідованого нормативно-правового акту – Кодексу законів України про культуру; внесення змін щодо посилення відповідальності за руйнування чи розкрадання пам'яток культури; розроблення Стратегії розвитку вітчизняних культурних індустрій; внесення змін щодо оптимізації фінансового забезпечення культурної сфери; розроблення довготривалої Державної програми розвитку пам'яткоохоронної сфери; вдосконалення чинного законодавства щодо формування корпоративної та приватної культури благодійництва та меценатства; ухвалення закону про Концепцію державної етнонаціональної політики України; розроблення та затвердження Концепції інформаційної безпеки України, Концепції гуманітарного розвитку України, Положення про координаційний центр з питань управління в гуманітарній сфері на рівні держави, області.

Науково обґрунтовано, що основу формування ефективної регіональної політики державної безпеки в гуманітарній сфері України мають скласти запропоновані авторські поняття –"регіональна політика державної безпеки в гуманітарній сфері", "регіональні загрози в гуманітарній сфері".

У науковій роботі запропоновано та охарактеризовано зміст підготовки, формування та реалізації Концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери.

Ключові слова: державна безпека, політика державної безпеки, гуманітарна сфера, загрози, виклики, принципи, механізми управління, методи оцінки рівня загроз, формування та реалізація політики державної безпеки, протидія загрозам.

ANNOTATION

Bayuk M.I. Formation and realezation of state security policy in the humanitarian sphere of Ukraine. - On the basis of the manuscript.

Dissertation for admisiom to gain the degree of kandidat of sciences in the sphere of state management on public speciality 25.00.05 - state management in the state security and protection of public order. - Khmelnytsky university of management and law, Khmelnitsky, 2018.

The present dissertation is the first complex research work in which the outstanding theoretical and methodological, institutional and legislative, organizational and procedural measures have been determined. The ways of improvement the processes of formation and realization in the field of state security policy in humanitarian spheres of Ukraine and mechanisms of counteract against challenges and threats have been analyzed. The contents of scientific and practical recommendations to the state bodies of power concerning the provision of quality, effectiveness of formation and realization the state security policy in humanitarian sphere have been grounded.

The concept and the essence of formation and realization the state security policy in humanitarian sphere, their normative and legal grounds have been disclosed. The main principles institutional provision of state security policy in this sphere have been characterized. The necessity for improvement the contents of national interests, aims, various assignments in the frames of scientific research of the given problem has been substantiated.

It has been defined that the component of the science on national security is formation and realization the state security in humanitarian sphere, which represents the system of public and political measures directed to protect cultural, educational, scientific state interests and values of Ukrainian people.

It has been noted that formation of the state security policy in humanitarian sphere should take place in the atmosphere of keeping up to the general principles: priority of state interests, national values; defense of constitutional rights and freedoms of citizens in humanitarian sphere; provision of leadership of right (law), legality; democratism, transparency in solving problems, threats in humanitarian sphere; objectivity, justice in evaluation, prognostication and settling down the

conflicts; integrity, balanced approach, well-timed protection of people's interests – public interests – state interests; preventive measures, timely reaction to threats in humanitarian sphere; professionalism, patriotism in realization of state security in humanitarian sphere; optimization, integrity in cooperation of power and community; the principles of interethnic, interconfessional consolidation of Ukrainian society; the principle of responsibility.

It has been proved that state security is an integral concept which comprises a large spectrum of problems connected with different levels, directions of state functioning and development of society, protection of state interests in various spheres. It has been mentioned that state security belongs to national security policy. Institutional and legislative provision of the process of formation and realization of state in humanitarian sphere of Ukraine have been considered. The subjects for provision the state security policy appear to be: the state, represented by the systems of local self-government, the system of law-enforcing bodies, officials, society in the person of political, public organizations, associations, social groups and citizens of country.

The objects of the state security policy in humanitarian sphere are: a person, his/her rights and freedoms in humanitarian sphere; publis institutions in this sphere; the state, its national and cultural values, independence, territorial integrity. It has been defined, that the aim of legal provision of state security policy in humanitarian sphere is formation of an appropriate legislative normative legal basis for creation and development of state mechanisms in state and public institutions of humanitarian sphere.

A solid research of the contents of national values. State interests, purposes which played the role of self-created grounds for state security management in humanitarian sphere of Ukraine has been accomplished. It also has been proved that the change of the contents of state interests is caused by the availability of political situation, guidelines of political elite, tendencies in various subsystems of humanitarian sphere.

It has been mentioned that the main threats for the state security in humanitarian sphere are evoked by the interior and exterior real phenomena, situations, processes aimed against the realization of state interests in humanitarian sphere, spiritual development of individuality, national values of the state. In compliance with the carried out analysis the following threats for the state security in humanitarian sphere have been systematized: the absence of a new state national idea; the overwhelming political pressure in the problems of language, religion, history; low level of use of Ukrainian language iv the managerial structures; the state of being unclaimed, unemployed and migration of young people, qualified workers, intellectual potential; noneffective antipropaganda to anti-state, antinational actions; insufficient professionalism of personnel in the branches of humanitarian sphere; inadequate elaboration and realization of normative and legal provision of state security in humanitarian sphere of Ukraine. Generally accepted threats against the state and state security in humanitarian sphere are typical for the other regions of the country.

The results of the principle components of organizational legal mechanism of counteractions against the threats in humanitarian sphere must be: subjects empowered to organize, provide and realize counteraction in different way; legal norms and measures and forms of activity of subjects directed on prevention, neutralization and overcoming the threats.

It has been proved that while making definition of contemporary conceptual approaches of counteraction the threats in formation, defending of national idea, culture, education we should know, learn, use, identify the forms, methods to oppose the threats to the state interests in the development of Ukrainian education, culture, religions relations in the period of Ukrainian revolution.

Judging by the results of the research it has become clear that one of most important tasks of effective management of state security is the necessity of scientific evidenct and further utilization of procedures defining criteria and methods of evaluation threats for state security in humanitarian sphere of Ukraine. A special interrogation of state employees, officials from the local self-government offices has

been made from the blocks of questions created according to the subsystems of state security in humanitarian sphere of Ukraine and has become the foundation for such practical scientific research.

Using methods of mathematical and statistical analysis of data (facts) there has been made the calculation of answers in percentage according to regions, age, gender to understand the divergence of threats due to subsystems in the frames of regions; definition and distribution priority tasks of state policy between the regions and as a whole; analysis of factors according to the types of threats as a whole and between the regions. Respondents consider the tasks of the highest priority in tonsuring the state security in humanitarian sphere arranging an efficient system in giving qualified educational services (71,5%) and implementation measures as to consolidation and constructive actions of the bodies of parties (57,3%).

Rating evaluation has been discovered. There have been obvious threats for branches of state security in humanitarian sphere; factors of influence upon the situation of state security in humanitarian sphere have been established and they conditioned the necessity of singling out special principles of formation and realization the state security in humanitarian sphere of Ukraine.

The authorized structural and functional model of system for state management of state security in humanitarian sphere in Ukraine has been elaborated. It consists of two rich in content blocks – structural and functional and gives the opportunity to realize functional optimization, create an effective system of state management of security in humanitarian sphere according to branches.

Creation of coordinating centres due to the levels of management which have to include the representatives of corresponding bodies of state power and public institutions has become the key mechanism in coordination of administration the state security in humanitarian sphere of Ukraine. The main functions of the state, regional coordinating centres have to become: organizational, coordinating, planning and managerial, analytical component of state administration of state security in humanitarian sphere characterizes agreement of terms, order of unfolding and the contents of phases for realization function of administration reflected in structural

and functional model. Procedural model consists of four stages which are put in the form of blocks and discover the contents of certain managerial processes: organizational, preparatory, ascertaining developing, realizational.

Paying attention to some scientific works and assignments of scientific research a typical structure of "passport of threats towards state security in humanitarian sphere" has been developed. The filled in "passport" lest differentiate and understand the essence of threats common to the whole state and of regional character; to define the level of bodies of state power, necessary resource etc for realization of the program, measures of its liquidation.

It has been defined that thanks to successful implementation of organizational mechanism must be provided; working out of doctrines, ideas, strategies, programs, measures of counteractions and neutralization of threats in humanitarian sphere; accomplishment of modernization, improvement of hierarchical managerial structures; complex personnel, financial, material and technical, informative provision of vital activity components of system; constant monitoring of processes; prognostication of changes and potential threats to state security; prognostication, disclosure and evaluation of probable threats; elaboration of proposals and recommendations concerning taking managerial decisions; counteraction and elimination of influence of threats and destabilizing factors on state interests; evaluation of resulting common actions of the bodies of power, society as for as provision of state security in humanitarian sphere in Ukraine concerns.

In has demonstrated that the results of counteractions the threats to the state security in humanitarian sphere of Ukraine depend on timely qualitative legal provision the mechanisms of state administration by these processes. It has been suggested: to organize codification of cultural sphere and adopt a unified, universal, consolidated normative legal act – The Code of laws of Ukraine on culture; to introduce changes as to intensification of responsibility for destruction or stealing memorials of culture; to develop a long-term State program of evolution of home cultural industries; to bring in changes concerning optimization of financial provision of cultural sphere; to work out Strategy of long-term development of safeguarding

sphere; to improve the legislation in use as to foundation corporative and private culture of charity and patronage; to pass a law on Conception of state etno-national policy of Ukraine; to work out and approve Conception of information security in Ukraine; Conception on humanitarian development of Ukraine; Regulation on coordination centre concerning the problems of administration in humanitarian sphere on the state and regional level.

In has been scientifically grounded that the basis for formation of effective regional policy of state security in humanitarian sphere of Ukraine must be composed by the suggested author’s concept - "regional policy of state security in humanitarian sphere", "regional threats in humanitarian sphere".

In the scientific thesis the contents, process of Concept of regional policy of state security in humanitarian sphere have been proposed and characterized.

Key words: state security, state security policy, humanitarian sphere, threats, challenges, principles, management mechanisms, methods for assessing the level of threats, formation and implementation of state security policy, counteraction to threats.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Баюк М.І. Рух громадськості та діяльність інтелігенції на захист національних інтересів у період української державності. Державне управління: удосконалення та розвиток. Київ, 2015. № 11. URL: www.dy.nayka.com.ua/?n=11&y=2015.

2. Баюк М.І. Оптимізація політики державно-церковних відносин у контексті досягнення внутрішньополітичної стабільності в Україні на початку XX століття. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2017. № 14. С. 109–115.

3. Boyuk N. I. Theoretische Grundlagen und Prinzipien des humanitären bestandteils der Staatssicherheitspolitik. European Journal of Humanities and Social Sciences. Vienna-Prague. 2017. № 6. P. 138–143.

4. Баюк М.І. Проблеми становлення національних культурно-освітніх закладів, подолання інформаційних загроз у період української державності в 1917-1920 рр. Університетські наукові записки. Хмельницький, 2017. № 4(64). С. 147–169.

5. Баюк М.І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи. Університетські наукові записки. Хмельницький, 2018. № 1(65). С. 168–181.

6. Баюк М.І. Критерії та оцінка рівня сучасних загроз державній безпеці в гуманітарній сфері України. Актуальні проблеми державного управління. Одеса, 2018. № 1(73). С. 139–144.

7. Баюк М.І. Удосконалення процесу формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2018. № 6. С. 93–98.

Праці, які додаткового відображають наукові результати дисертації

8. Баюк М.І. Особливості конституційно-правового забезпечення освітніх, культурних перетворень на Поділлі в добу УНР. Конституційні засади державного управління та місцевого самоврядування в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 15-й річниці прийняття Конституції України (Хмельницький, 17 черв. 2011 р.). Хмельницький: ХУУП, 2011. С. 233–237.

9. Баюк Микола. Гуманітарні чинники національної безпеки української держави. Economy and education: modern tendencies. Volumt of Scientific Papers. Opole, 2017. С. 292–296.

10. Баюк М.І. Консолідація дій органів влади та духовенства в питаннях досягнення стабільності української держави в 1917−1920 роках. Зб.наук.праць за підсумками міжнар. наук.-практ. конф. “VI “Розумовські зустрічі” 14–15 грудня 2017 р. Чернігів, 2017. С. 137–146.

11. Баюк М.І. Роль владних структур і громадськості в захисті національних інтересів української держави. Стратегічні напрями соціально-

економічного розвитку держави в умовах глобалізації: збірник тез III міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22–23 вересня 2017 р.); за заг. ред. д.е.н., проф. В.П.Синчака. Хмельницький: ХУУП, 2017. С. 22–24.

12. Баюк М.І. Регіональна гуманітарна безпека в Україні: теоретико-правовий аспект. Національна безпека України: актуальні проблеми правового забезпечення: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (Дніпро, 27 жов. 2017 р.). Дніпро: Літограф, 2017. С. 149–152.

13. Баюк М.І. Особливості інституційного забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Проблеми розвитку публічного управління в Україні: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю. (Львів, 12 квіт. 2018 р.) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцова. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 114–118.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 18

РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ У ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ..... 30

1.1. Теоретичні основи та принципи політики державної безпеки в гуманітарній сфері України..... 30

1.2. Інституційно-законодавче забезпечення формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України 43

1.3. Національні інтереси, цілі, завдання політики державної безпеки в гуманітарній сфері України..... 65

Висновки до 1 розділу 78

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ..... 81

2.1. Класифікація викликів та загроз державній безпеці гуманітарної сфери України..... 81

2.2. Протидія загрозам інтересам держави в умовах формування національної ідеї, розвитку культури, освіти, релігії, національного відродження України, становлення її державності..... 101

2.3. Критерії та оцінка рівня сучасних загроз державній безпеці в гуманітарній сфері України..... 130

Висновки до 2 розділу 160

РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ 163

3.1. Структурно-функціональна модель системи державного управління державною безпекою в гуманітарній сфері України..... 163

3.2. Удосконалення механізмів державного управління протидії загрозам і викликам державній безпеці гуманітарної сфери України..... 188

3.3. Концепція формування та реалізації регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери України 204

Висновки до 3 розділу 224

ВИСНОВКИ 227

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 235

ДОДАТКИ……263

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО – антитерористична операція
ГСУ – гуманітарна система України
ДБГСУ – державна безпека гуманітарної сфери України
ЗВО – заклад вищої освіти
ЗМІ – засоби масової інформації
ЗНО – зовнішнє незалежне оцінювання
КМУ – Кабінет Міністрів України
МОНУ – Міністерство освіти і науки України
НАНУ – Національна академія наук України
НІСД – Науковий інститут стратегічних досліджень
ОДА – обласна державна адміністрація
РДА – районна державна адміністрація
РНБО – Рада національної безпеки та оборони
СБУ – Служба безпеки України
УГКЦ – Українська греко-католицька церква
УНР – Українська Народна Республіка
УПЦ КП – Українська православна церква Київського патріархату
УПЦ МП – Українська православна церква Московського патріархату
УЦР – Українська Центральна Рада
ЦОВВУ – Центральні органи виконавчої влади України

ВСТУП

Актуальність теми. Становлення України як незалежної, суверенної держави вимагає вирішення важливих питань, пов'язаних з її суспільно-політичним, соціально-економічним розвитком. Гострою темою сьогодення стало вироблення та ефективне провадження політики національної безпеки, її важливої складової частини – державної безпеки в гуманітарній сфері. Проголошення та конституційне закріплення демократичних принципів розвитку громадянського суспільства, адаптація Українського законодавства до європейських правових норм та стандартів безпеки людини, її прав на життя, освіту, віросповідання, захист здоров'я, доступ до публічної інформації тощо потребує нової вітчизняної теоретико-методологічної та нормативно-правової бази формування та реалізації політики, механізмів державного управління державною безпекою в цілому, і зокрема в гуманітарній сфері. Провідним у вирішенні цього складного завдання є, в першу чергу, забезпечення безпеки, реалізації інтересів і цінностей держави в гуманітарній сфері – освіті, релігії, інформації, культурі, науці та ін., адже саме на державному рівні закладається фундамент ефективної реалізації політики щодо захисту індивідуальних цінностей та інтересів кожного громадянина України в різних галузях гуманітарної сфери.

Складний історичний процес українського державотворення засвідчує наявність автентичних загроз інтересам та цінностям держави і в сучасній Україні. В умовах наявності загроз територіальної цілісності, національної ідентичності, громадської єдності, інформаційних воєн, загрози в гуманітарній сфері посилюють деструктивний вплив на свідомість громадян Української держави.

Назріла потреба оновити, удосконалити науково-теоретичні засади державної безпеки у гуманітарній сфері з урахуванням уроків української державності, адаптувати їх до умов сьогодення. Найбільшою і традиційно сталою загрозою для Української держави є порушення принципу

верховенства права та законності, який підміняється політичною доцільністю, натомість інтереси держави, суспільства, особистості, задоволення її потреб ігноруються та залишаються поза увагою. Призначення демократичної держави – забезпечити ефективну протидію загрозам у формуванні та реалізації національної ідеї, національно-культурному розвитку України. Нове інституційне забезпечення формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери сприятиме збереженню національної, територіальної цілісності України, що і визначає актуальність дослідження, його предмет і об'єкт, наукову новизну.

Необхідність дослідження зумовлюється недостатнім нормативно-правовим врегулюванням напрямів і пріоритетів формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері, зокрема у Стратегії національної безпеки України від 26 травня 2015 р. №287/2015, а також змістом реформ, передбачених Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 26 вересня 2014 р. №1678-VII, Стратегією сталого розвитку "Україна – 2020", схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. №5/2015.

У процесі наукового дослідження використовувалися роботи провідних українських учених, у яких були визначено основоположні засади державного управління та його механізми, зокрема: В.Б.Авер'янова, Г.В.Атаманчука, В.Д.Бакуменка, В.С.Куйбіди, М.І.Круглова, В.Я.Малиновського, Н.Р.Нижник, І.В.Розпутенка, Р.М.Рудницької, О.Г.Сидорчука, С.М.Серьогіна, О.В.Федорчак та ін.

Теоретико-методологічні основи національної безпеки та її окремих сфер, характеристика базових засад управління державною безпекою містяться в наукових працях В.Ю.Богдановича, О.С.Бодрука, О.М.Буханевича, О.С.Власюка, М.П.Вавринчука, В.П.Горбуліна, І.Л.Гасюка, А.С.Гриценка, О.А.Долгого, М.В.Канавець, А.Б.Качинського, Р.О.Кулинича, О.В.Литвиненка, В.А.Ліпкана, В.І.Мунтіяна, В.М.Олуйка, О.М.Омельчука, В.І.Почепцева,

А.А.Падеріна, Г.П.Ситника, В.П.Синчака, А.І.Семенченка, М.В.Сіцінської, А.С.Сіцінського, О.М.Суходолі та ін.

Аналізу історико-системних, теоретичних і прикладних аспектів функціонування, вироблення та реалізації державної політики в гуманітарній сфері присвячено наукові дослідження П.П.Гай-Нижника, В.О.Дзоз, О.П.Дзьобаня, О.М.Завальнюка, С.О.Зубченка, В.В.Карлової, В.Г.Кременя, С.А.Кіндзерського, Б.О.Парахонського, В.О.Пироженка, В.А.Скуратівського, Ю.В.Телячого, В.П.Трощинського, Л.В.Чупрія та ін.

Водночас проблематика формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери України залишається недостатньо розробленою з огляду на нові складні соціально-економічні, геополітичні умови, у яких знаходиться сучасна Українська держава. Це є важливим аргументом для розробки принципово нового науково-теоретичного базису формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери, механізмів її впровадження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. В основу дисертації покладено результати досліджень і розробок, отримані автором за безпосередньої участі в науково-дослідній роботі Хмельницького університету управління та права на тему "Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави" (ДР № 0108U008927), де роль автора полягала в дослідженні процесів формування та реалізації політики державної безпеки в підсистемах гуманітарної сфери на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні стратегічних пріоритетів, визначенні змісту та напрямів удосконалення механізмів формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Досягнення поставленої мети здійснюється шляхом виконання таких *завдань*:

– здійснити системний аналіз змісту науково-теоретичних засад формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України, визначити базові принципи політики державної безпеки в гуманітарній сфері України;

– дати авторське розуміння вихідних дефініцій понятійно-категоріального апарату формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України;

– визначити зміст інституційного та законодавчого забезпечення формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України;

– провести класифікацію та визначити зміст національних інтересів, мети політики державної безпеки в гуманітарній сфері України;

– здійснити аналіз та класифікацію викликів і загроз державній безпеці в гуманітарній сфері України;

– провести аналіз змісту заходів протидії загрозам, інтересам держави у формуванні національної ідеї, національно-культурному відродженні України;

– визначити критерії, провести оцінку рівня стану сучасних загроз державній безпеці в гуманітарній сфері України;

– розробити структурно-функціональну модель державного управління державною безпекою в гуманітарній сфері України, подати пропозиції щодо удосконалення механізмів забезпечення протидії загрозам державній безпеці в гуманітарній сфері України;

– розробити Концепцію формування та реалізації політики державної безпеки України на регіональному рівні.

Об'єкт дослідження – державна політика національної безпеки України.

Предмет дослідження – формування та реалізація політики державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою наукового дослідження стала сучасна теорія державного управління та

науково-теоретичні розробки у сфері національної, державної безпеки, законодавчі та нормативні акти України.

Відповідно до поставлених завдань було використано загально-наукові методи – індукція, дедукція, абстрагування, узагальнення, аналіз, синтез, конкретизація для теоретичного узагальнення й формулювання мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження, висновків.

В основу дослідження покладені принципи системного, функціонального, процесного, казуального, праксеологічного, ситуаційного, проблемного аналізів. За допомогою логіко-семантичного методу проаналізовано та вдосконалено категорійно-понятійний апарат дисертації. Порівняльний, історико-ретроспективний методи використовувались під час дослідження стану, форм і методів протидії загрозам інтересам держави. При визначені та науковому обґрунтуванні критеріїв та оцінки рівня сучасних загроз державній безпеці в гуманітарній сфері були використані комплексні методологічні блоки. Метод рейтингової оцінки результатів соціально-економічного розвитку був застосований при здійсненні оцінювання індикаторів стану держави безпеки в гуманітарній сфері. Для систематизації викликів і загроз державній безпеці в гуманітарній сфері був застосований метод класифікації та експертного оцінювання. Метод екстраполяції та прогнозування – для вироблення пропозицій органам влади України щодо визначення стратегічних пріоритетів формування політики державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є комплексним дослідженням, у якому визначено актуальні наукові завдання щодо теоретико-методологічного, інституційно-законодавчого, організаційно-процесуального удосконалення процесів формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України, механізмів протидії викликам і загрозам, обґрунтовано зміст науково-практичних рекомендацій органам державної влади щодо забезпечення якості,

ефективності формування й реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері. Зокрема у дисертації:

уперше:

– теоретично обґрунтовано поняття та зміст спеціальних принципів, що відображають суттєві характеристики та забезпечують ефективність політики: принципи формування політики державної безпеки в гуманітарній сфері – цільової пріоритетності, регіональної диференціації, системної єдності, комплексності механізмів протидії, консолідованості та координованості; принципи реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері – ресурсної оптимальності, адекватного відображення зміни якісних станів, стандартизації;

– визначено зміст структурно-функціональної моделі системи державного управління державною безпекою в гуманітарній сфері України, яка складається з структурного та функціонально-забезпечувального блоків, що змістовно відображають організаційну структуру та розподіл функцій між відповідними управлінськими інституціями, координаційним центром, які дозволять здійснити функціональну оптимізацію системи державного управління, стати дієвим механізмом конструктивної співпраці органів влади з громадськістю для забезпечення належного рівня державної безпеки гуманітарної сфери;

– запропоновано процесуальну модель системно-аналітичного складника державного управління державною безпекою в гуманітарній сфері, який відображає та забезпечує часову узгодженість, порядок розгортання та зміст комплексу управлінських процесів згідно з чотирма етапами – організаційно-підготовчим, констатуючим, формуючим, реалізаційним;

удосконалено:

– інформаційний, правовий, організаційний механізми формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України, які, на відміну від наявних, за своїм змістом спроможні забезпечити більш ефективну практичну координацію галузевих державних і громадських інститутів за усіма

видами діяльності для відвернення, виявлення й усунення потенційних та реальних внутрішніх і зовнішніх загроз у підсистемах гуманітарної сфери;

– наукове обґрунтування теоретичних основ та змісту базових принципів політики державної безпеки в гуманітарній сфері України, які відображають суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування, забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері. За своїм призначенням до них відносимо пріоритетність державних інтересів, цінностей; захист конституційних прав і свобод громадян в гуманітарній сфері; забезпечення верховенства права, законності, демократичності, прозорості у вирішенні проблем, загроз в гуманітарній сфері; цілісність, збалансованість, своєчасність захисту інтересів людини – суспільства – держави; упередженість, своєчасне реагування на загрози; професіоналізм, патріотизм в реалізації політики безпеки в гуманітарній сфері; оптимізацію, інтегрованість у співпраці органів влади та громадськості; міжетнічну, міжконфесійну консолідацію українського суспільства; принцип відповідальності;

– алгоритм розробки паспортів загроз у частині визначення критеріїв та оцінки рівня стану сучасних загроз державній безпеці в гуманітарній сфері України, який передбачає комплексне застосування блоку соціологічних методів, аналітичних методів, методу комплексних статистичних коефіцієнтів, індексного методу, процедури формування дієвого комплексу заходів, адекватних засобів і методів протидії загрозам означеної сфери на рівні держави та у регіонах;

набули подальшого розвитку:

– науковий підхід щодо визначення змісту викликів та загроз, джерел їх виникнення та комплексної дії на стан державної безпеки гуманітарної сфери. Пріоритетними загрозами визначено конфлікт ідентичності на світоглядній, історико-культурній основі; зниження інтелектуального потенціалу держави, аморальність, бездуховність у поведінці частини населення; стабільність корумпованих діянь управлінських кадрів; зниження довіри до влади, низький

її авторитет; зростання аполітичності, інертності, конформізму українського народу;

– систематизація підходів та поглядів щодо визначення змісту національних цінностей, інтересів, цілей політики державної безпеки в гуманітарній сфері України, що здійснюється на основі класифікації спільних, системотвірних ознак ціннісних систем, сукупність яких є основою формування системи національних цінностей та інтересів, які виступають цільовою компонентою державного управління безпекою в гуманітарній сфері України, конкретизуються в завданнях реалізації політики державної безпеки означеної сфери, а саме: забезпечення консолідації української нації; становлення розвинутого громадянського суспільства; подолання та попередження корупційних явищ у гуманітарній сфері; зміцнення та захист освітнього, інтелектуального потенціалу країни; повсюдності української мови; гармонізація державно-церковних відносин; захист інформаційного простору; попередження національних конфліктів; децентралізація органів влади;

– наукові поняття теорії державної безпеки гуманітарної сфери, зокрема: “механізми державного управління протидії загрозам і викликам державної безпеки гуманітарної сфери” як комплексної системи практичного здійснення державного управління щодо виявлення, упередження та ліквідації загроз гуманітарної сфери з відповідним правовим, організаційним, інформаційним забезпеченням, з використанням методів, інструментів впливу на об’єкт управління; “регіональна політика державної безпеки в гуманітарній сфері” як процес створення органами влади, громадськими інституціями в регіоні умов для розвитку освіти, культури, духовності, забезпечення права громадян на своєчасну та об’єктивну інформацію, збереження та протидія загрозам гуманітарної сфери; “регіональні загрози в гуманітарній сфері” – очевидна або прихована протидія, намір зашкодити в регіоні державним інтересам, цілям, національно-культурного розвитку певної території, особистісного духовного розвитку людини, реалізації її конституційних прав і свобод;

– процедура визначення та реалізації заходів протидії загрозам, інтересам держави у формуванні національної ідеї, національно-культурному відродженні України, що передбачає, концептуальне, історико-ретроспективне наукове осмислення та обґрунтування доцільності врахування історичного державно-управлінського досвіду в різні періоди української державності в захисті національних традицій, національної ідентичності, культурно-духовних цінностей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що науково-теоретичні положення дисертаційної роботи доведено до конкретних прикладних розробок щодо ефективного забезпечення формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження були використані:

– Херсонським обласним центром перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій при підготовці та виданні методичної розробки “Пріоритети державної політики безпеки гуманітарної сфери України” (довідка про впровадження від 21 листопада 2017 р. № 01-19/2017 р.);

– Дніпропетровським регіональним інститутом державного управління НАДУ при організації та проведенні навчання державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, тематичних модулів професійних програм, тематичного постійно діючого семінару для учасників щорічного Всеукраїнського конкурсу “Кращий державний службовець” (акт про впровадження від 12 грудня 2017 р. № 37);

– Департаментом спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС України при організації та підвищенні професійної компетентності працівників органів доходів і зборів ДФС з питань “Зміст моделі публічного управління державною безпекою в гуманітарній сфері України”, “Механізми забезпечення інституційного управління протидії

загрозам у галузях гуманітарної політики” (акт про впровадження від 28 грудня 2017 р.);

– Хмельницькою обласною державною адміністрацією при проведенні громадської експертизи діяльності органів влади, формуванні громадських рад при органах влади; забезпеченні участі громадськості у формуванні та реалізації державної і регіональної безпекової політики розвитку гуманітарної сфери України (довідка про впровадження від 16 лютого 2018 р. № 99/68-29-781/2018);

– Хмельницьким університетом управління і права при викладанні навчальних дисциплін “Децентралізація та розвиток місцевого самоврядування”, “Управління регіональним розвитком”, навчального модуля “Національні інтереси, цілі, завдання державної політики”; “Формування концепції регіональної політики держави” (довідка про впровадження від 20 лютого 2018 р. № 0147/18).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення й результати дослідження опубліковані автором у матеріалах науково-практичних конференцій, зокрема: Конституційні засади державного управління та місцевого самоврядування в Україні (Хмельницький, 2011); “Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації” (Хмельницький, 2017); “Економіка і освіта: сучасні тенденції” (Ополє, Республіка Польща, 2017); “Національна безпека України: актуальні проблеми правового забезпечення” (Дніпро, 2017); “VI “Розумовські зустрічі” (Чернігів, 2017); “Проблеми розвитку публічного управління в Україні” (Львів, 2018).

Публікації. На тему дисертаційного дослідження опубліковано 13 наукових праць, з них 6 статей – у наукових фахових виданнях України з державного управління, 1 стаття – в зарубіжному виданні, 6 тез – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та

додатків. Повний обсяг дисертації – 373 сторінки, з них 230 − основного тексту. Робота містить 6 рисунків в основному тексті та 15 додатків. Список використаних джерел налічує 275 найменувань.

РОЗДІЛ 1
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ У ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

1.1. Теоретичні основи та принципи політики державної безпеки в гуманітарній сфері України

Україна, як і інші країни світу, перебуває в геополітичному просторі, у якому внутрішньодержавні, економічні, політичні, етнічні, релігійні та інші суперечності, а також міждержавні бажання змінити, переглянути наявні кордони, здійснити новий перерозподіл сфер впливу призводять до конфліктів. І сьогодні в таких складних умовах, забезпечення національної безпеки України є головним завданням органів влади та громадянського суспільства. Особливого значення набуває потреба ревізій, модернізації усталених концептуально-теоретичних засад національної безпеки України в цілому, і змісту гуманітарного компонента безпеки країни зокрема, їх ролі у зміцненні суверенітету, незалежності Української держави.

Гостро відчувається необхідність у науково обґрунтованій методології забезпечення національної безпеки України. За умов демографічної кризи, економічних негараздів, несформованості іміджу держави відсутність адекватної методології забезпечення національної безпеки є фатально небезпечною для України.

Потрібна не лише інтегруюча українська національна ідея, але й науково обґрунтовані, розроблені заходи щодо її забезпечення. Тому й актуальність розвитку нового інтегрованого наукового напряму – націобезпекознавства – зумовлена низкою чинників, що об'єднуються за теоретичним та практичними рівнями, а також зростаючою кризою у функціонуванні сучасних систем безпеки, всезростаючим рівнем утвердження інформаційного суспільства, нездатністю багатьох країн, України зокрема, сформувати адекватну загрозам,

небезпекам систему забезпечення національної безпеки. Мета націобезпекознавства – формування методології дослідження національної безпеки. Головне завдання націобезпекознавства – виробити нові підходи у питанні дослідження національної безпеки шляхом застосування синергетичного, системного підходів.

Націобезпекознавство – це відображення у термінах і поняттях системи національної безпеки як дієвого механізму забезпечення національних інтересів, що виступає базою, стратегією системно узгодженого розв'язання завдань щодо виявлення, розпізнавання, прогнозування і мінімізації загроз, небезпек державі, суспільству, людині у реальному масштабі. Автор навчального посібника "Національна безпека України" В.А. Ліпкан, узагальнюючи наукові підходи щодо сучасного бачення націобезпекознавства як міждисциплінарного напряму фундаментальної науки, стверджує, що це "система знань, яка описує і пояснює сукупність явищ у сфері національної безпеки і зводить відкриті у цій галузі закони до єдиної стрункої органічної системи, об'єднаної загальною ідеєю побудови сильної і розвиненої, самостійної та незалежної держави" [121, с. 10]

Формування концептуальних основ націобезпекознавства ґрунтується на принципах, до яких належать:

- безпека людини, нації і держави як об'єкт дослідження;
- адекватність наукової теорії описуваному об'єкту;
- повнота характеристики певної галузі;
- формування прийомів, гіпотез, моделей і алгоритмів дослідження за результатами синергетичного підходу;
- необхідність пояснення взаємозв'язків між різними компонентами теорії;
- внутрішня несуперечливість теорії та її відповідність дослідженим результатам.

Основою, базою будь-якої науки є її категорійно-понятійний апарат. У націобезпекознавстві містяться такі базові поняття: національна безпека,

національна загроза, захист, забезпечення, система національної безпеки, система забезпечення національної безпеки, національна ідея, національні інтереси, державне управління системою національної безпеки тощо.

Дефініція “національна безпека” окреслена у відповідних історичних філософсько-політичних ученнях, поглядах окремих учених, які різняться за пізнавальними традиціями кожної держави, її суспільно-політичними, соціально-економічними особливостями розвитку, особливостями стану міжнародного середовища.

У часи античності поняття “безпека” тлумачилось як відсутність небезпеки для людини. Філософ Цицерон для жителів стародавнього Риму зміст безпеки вбачав у “захисті власного життя”. Суспільство, мислителі періоду середньовіччя під безпекою розуміли “стан духу людини”. Значно розширилося розуміння та вживання терміна “безпека” в XVII–XVIII ст. Філософами Т. Гоббсом, Дж. Локком, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінозою було зроблено перші узагальнення, систематизація, обґрунтування наукових думок щодо теоретичного змісту поняття “безпека”. І тільки з XIX ст. стан безпеки почав розглядатися як наукова категорія. Безпека індивіда, суспільства та держави стали елементами наукового поняття “безпека”. Трактування “безпека” на початку XX століття еволюціонувалося в поняття “національна безпека”.

1947 року після прийняття у США закону про національну безпеку термін "національна безпека" отримав нову характеристику – здатність держави забезпечити її суверенітет і територіальну цілісність; підтримувати, розвивати політичні, економічні відносини з іншими країнами; захищати громадські, владні інститути від негативних зовнішніх впливів.

Науковці О.М. Гончаренко, Е.Н. Лисицин, В.Б. Вагапов вважають, що національна безпека це насамперед рівень “захищеності життєво важливих інтересів, права та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз”[51, с.39]. На думку В.Л. Манілова, “національна безпека – певна сукупність зв'язків та відносин, що характеризують такий стан особистості, соціальної групи, суспільства, держави, народу, за якої

забезпечуються їх стійке і стабільне існування, забезпечення і реалізація життєвих потреб, здатність до ефективної протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам” [127, с.29]. На нашу думку, більш широке, сучасне бачення тлумачення змісту поняття “національна безпека” знаходимо у дослідженнях В.П. Горбуліна, А.Б. Качинського, О.В. Литвиненка [55, с.6; 53, с.17]. Вони розглядають національну безпеку як складну багаторівневу систему, як діяльність держави та недержавних структур щодо подолання загроз та викликів не лише у воєнній, політичній, але і в соціальній, гуманітарній сферах, як систему, у якій наявна постійна взаємодія, взаємозалежність у вирішенні життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави.

Водночас Л.В. Чупрій вважає, що “національна безпека” – це стан захищеності життєво важливих інтересів та цінностей людини і громадянина, суспільства і держави, забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам [264, с.19]. Слід відмітити, що саме така транскрипція дефініції “національна безпека” наявна і в Законі України “Про основи національної безпеки України”[188].

Найважливішою серед основних складових частин національної безпеки сьогодні є сфера державної безпеки.

Одним із ключових напрямів дослідження теорії забезпечення державної безпеки є визначення її понятійного апарату. І серед базових понятійних категорій є “державна безпека”, “державна безпека в гуманітарній сфері”, “політика державної безпеки в гуманітарній сфері”, “регіональна політика державної безпеки в гуманітарній сфері”.

У Політичній енциклопедії “державна безпека” – сукупність умов та інститутів, покликаних гарантувати суверенітет держави, охорону/захист її території, населення, державних інститутів від внутрішніх та зовнішніх загроз" [209]. У практичному коментарі до Кримінального кодексу України за редакцією М.О. Потебенька і В.Г. Гончаренка зазначено, що державна безпека України – стан захищеності корінних підвалин суспільства, державних

інститутів, необхідних для виконання державою своїх функцій з управління загальнозначущими справами суспільства [135, с.16].

В іншому коментарі до Кримінального кодексу за редакцією М.І. Мельника й М.І. Хавронюка визначення було доопрацьовано і отримало наступне трактування "державна безпека – це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, державної таємниці, правопорядку, державного кордону, життєво важливої інфраструктури та населення…[134, с.111]. Зважаючи на виклики сучасного стану суспільно-політичного, міжнародного розвитку України, учені в наукових дослідженнях для розведення тотожного сприйняття понять “державна безпека” і “безпека держави” дають свої пояснення. На наш погляд, найвдалішим, лаконічним, змістовним є твердження С. Гордієнка, за яким "державна безпека – різновид національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз" [56, с. 114–120.].

Сьогодні серед науковців поширюється новий підхід, згідно з яким державна безпека є інтегральним поняттям і охоплює широкий комплекс проблем, пов’язаних з різними сторонами функціонування держави та суспільства. Відповідно, до державної безпеки відносять питання безпеки екологічної, енергетичної, інформаційної, соціальної, гуманітарної сфер тощо.

Поняття “гуманітарна сфера” є предметом дослідження багатьох провідних українських учених, тому і трактування його різне.

У тлумачному словнику термін “сфера” пропонується розглядати різнобічно, проте одне з тлумачень можна використати для формулювання поняття “гуманітарна сфера”, за яким ”сфера – це область фізичного або духовного життя, діяльність людини або суспільства: галузь, напрям” [139, с.60].

Вчені В.П. Андрущенко, Л.В. Губернський, М.І. Михайльченко вважають, що гуманітарна сфера – “це не якась окрема сфера суспільного буття, а суспільне буття оцінене, охарактеризоване через призму пріоритетів людини і людських цінностей” [119, с. 487].

Слід відмітити, що сьогодні в основних нормативно-правових актах націобезпекознавства (ЗУ “Про основи національної безпеки”, Стратегія національної безпеки України) гуманітарна сфера розглядається, виписуються загрози, пріоритети, як компонент соціальної сфери. Ми з цим не погоджуємося. Накопичені негативні тенденції у розвитку культури, освіти, духовному житті суспільства, прогалини в інформаційному просторі дають підстави розглядати, програмово-нормативно описувати гуманітарну сферу, питання безпеки гуманітарної сфери як окрему сферу суспільного життя України. Тому ми поділяємо саме таке розуміння змісту гуманітарної сфери вченими В.А. Скуратівським, В.П. Трощинським, С.А. Чукут [227 с. 32; 100, с. 179; 233, с. 202; 66, с. 27]. Для остаточного вирішення цього питання слід розподілити конкретні галузі, що стосуються гуманітарної сфери і соціальної сфери. Виокремлені фундаментальні галузі гуманітарної сфери мають бути спрямовані на національний, духовно-інтелектуальний компоненти розвитку суспільства.

Ми вважаємо, що гуманітарна сфера держави сьогодні – це сукупність невиробничих соціально орієнтованих галузей, що сприяють задоволенню духовного рівня, забезпеченню гарантованих державою прав і свобод людини шляхом надання освітянських, культурних, інформаційних послуг громадянам.

На сьогодні через внутрішні причини та зовнішні чинники поширюються загрози державній безпеці у гуманітарній сфері держави. Це виявляється в недостатній увазі урядових структур до розвитку культури, науки, освіти, історичної пам'яті, залишковий принцип фінансування цих галузей.

За Енциклопедичним словником, гуманітарна політика – це система цілеспрямованої, регулюючої, організуючої, координуючої діяльності суб'єктів, спрямована на забезпечення оптимального функціонування та

розвитку гуманітарної сфери життєдіяльності суспільства, соціального духовного життя, соціальних та духовних відносин [71, с.127].

Дослідник О.В. Степаненко стверджує, що базовими елементами гуманітарної сфери мають бути фундаментальні галузі – освіта, наука, культура та їхні підгалузі: виховання, інформаційне середовище, дозвілля, релігія, етнічні відносини [233, с. 202-203].

Проблеми сфери гуманітарної політики були предметом наукових досліджень С.І. Здіорука, В.А. Скуратівського, В.П. Трощинського, С.А. Чукут та ін. У своїх працях вони намагалися охарактеризувати гуманітарну політику як цілісну суспільну діяльність, як духовне життя суспільства. Інша частина науковців здебільшого приділяє увагу розвитку окремих сегментів гуманітарної сфери. Це стосується системи освіти, охорони здоров'я, системи культурної сфери та культурних пріоритетів українського державотворення, реалізації державної політики у сфері засобів масової інформації, державно-церковних та етнонаціональних відносин.

Більш комплексно концептуальні засади політики гуманітарної безпеки Української держави розглядаються дослідниками В.О. Пироженком, С.О. Зубченком, Л.В. Чупрієм.

Зокрема, В.О. Пироженко констатує: гуманітарна складова частина державної безпеки – це ступінь захищеності життєво важливих суспільних і політичних суб'єктів, що визначаються їх специфічними світоглядно-ціннісними орієнтаціями. І головним пріоритетом безпеки у гуманітарній сфері, на його думку, є формування у населення і суспільних суб'єктів таких світоглядно-ціннісних орієнтацій, які створюють усталені мотивації для підтримання насамперед національної ідентичності [153].

На основі системного підходу С.О. Зубченком було запропоновано своє визначення “гуманітарна безпека” та “політика гуманітарної безпеки”. Визначено, що політика гуманітарної безпеки являє собою елемент політики національної безпеки. Встановлено, що сутність політики гуманітарної безпеки полягає у здійсненні державою системи правових, організаційних,

інформаційних, контрольних, фінансових та інших заходів, спрямованих на забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини й громадянина, стратегічних інтересів суспільства та держави через своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію загроз у гуманітарній сфері державної безпеки.

Л.В. Чупрій, ґрунтовно досліджуючи концептуальні засади політики безпеки в гуманітарній сфері, вважає її вагомим складником національної безпеки і пропонує характеризувати у двох аспектах – інституційному та функціональному. У першому варіанті (аспекті) політика безпеки в гуманітарній сфері – це діяльність суб'єктів національної безпеки – державних органів, громадських організацій, управлінців, об'єднаних метою і завданнями щодо захисту прав і свобод людини, цінностей громадянського суспільства, національних інтересів держави в гуманітарній сфері. У другому – вона спрямована на забезпечення захищеності культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших життєво важливих інтересів українського народу в гуманітарній сфері від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання [266, с. 36].

Враховуючи різновекторність наукових досліджень, ми вважаємо, що політика державної безпеки в гуманітарній сфері – це діяльність уповноважених органів держави щодо реалізації системи правових, організаційних, інформаційних, контрольних, фінансових та інших заходів, спрямованих на забезпечення стану гуманітарної безпеки.

Безперечно, згадані базові дослідження є значним науково-практичним вкладом у сфері гуманітарного компонента політики держави, теоретико-методологічних аспектів її змісту.

Пріоритети політики безпеки в гуманітарній сфері мають бути чітко структуровані відповідно до потреб кожного регіону і їх зміст, механізми реалізації відповідати принципам безпеки в гуманітарній сфері. Тому важливим є обґрунтування принципів, на яких будується державна гуманітарна політика в цілому, і визначення поняття, змісту принципів формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері, зокрема.

Насамперед, за тлумаченням у Вільній енциклопедії, “принцип” (лат.principium – начало, основа) – це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне [39].

У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, якими вона керується в житті, у різних сферах діяльності. У науці принципи – це загальні вимоги до побудови теорії, які лежать в основі сукупності фактів. Водночас, будучи характеристикою певних систем, процесів, явищ, принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не може виконувати свого призначення.

У Законі України “Про основи національної безпеки України” прописано основні принципи забезпечення національної безпеки. До них, зокрема, належать: пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки; використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки [188].

Зрозуміло, що зміст принципів державної безпеки в гуманітарній сфері має відповідати головним правовим нормам, прийнятим як у нашій державі, так і в європейських і світових співтовариствах. Крім Конституції України, законів України, сюди належать: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадські та політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Європейська конвенція про захист прав людини та фундаментальних свобод; Європейська соціальна хартія та інші документи.

Основні принципи гуманітарної політики, враховуючи внутрішньодержавні та міжнародні чинники, мають відповідати головним

правовим засадам, світоглядним принципам, заснованим на переконанні, що людина є найвищою суспільною цінністю, яка ставить за мету досягнення свого високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня. Можна виділити наступні основні принципи сучасної державної гуманітарної політики України: принцип верховенства права; народовладдя; законності; відповідальності держави перед людиною; справедливості; рівноправності; соціальної справедливості; непорушності прав і свобод людини; національності; захисту гідності людини; принцип відокремлення держави від церкви; повсюдності; захисту української мови та сприятиме її розбудові; регіональності тощо.

Реалізація запропонованих та інших принципів гуманітарної політики постійно супроводжується певними викликами, загрозами, що виникають як у середині громадянського суспільства так і ззовні. І є закономірним те, що принципи гуманітарної складової частини політики державної безпеки мають у своєму змісті акумулювати базові принципи гуманітарної політики та політики державної безпеки.

Аналізуючи наукові дослідження, окремі інституційно-програмові документи, відповідне законодавство, особливості суспільно-політичного розвитку, ми вважаємо, що до основних принципів гуманітарної складової частини політики державної безпеки України варто віднести узагальнені нами принципи (рис.1).

Принцип пріоритетності державних інтересів, національних цінностей. Саме забезпечення системного розвитку національних інтересів, збереження, відтворення, утвердження національних інтересів, збереження, відтворення, утвердження національних цінностей в суспільстві з участю громадськості, владних структур має бути пріоритетним у становленні України як незалежної, суверенної держави, в реалізації базових засад політики державної безпеки в гуманітарній сфері.

Принцип захисту конституційних прав і свобод громадян в гуманітарній сфері визначає, що людина є найвищою суспільною цінністю, і дії держави

повинні бути спрямовані на забезпечення реалізації та захисту прав, потреб, інтересів громадян України.

Принцип забезпечення верховенства права. Згідно з ним усі правові норми державної політики в гуманітарній сфері повинні неухильно втілюватись у життя, застосовуватися на всій території країни, є обов'язковими для державних інституцій, для громадськості.

Принцип демократичності, прозорості у вирішенні проблем, загроз гуманітарної сфери означає, що основні засади державної політики безпеки в гуманітарній сфері та реалізуються з участю владних структур, громадських організацій, народу.

Принцип об'єктивності в оцінюванні, прогнозуванні та розв'язанні конфліктів у гуманітарній сфері є одним з головних для досягнення ефективності політики безпеки гуманітарної сфери. Реальний стан дає можливість своєчасно, об'єктивно визначити наявні проблеми, конфлікти, шляхи їх розв'язання в освіті, культурі, релігії, інформаційному просторі тощо. Протилежне негативно впливає на всі сторони життя громадянського суспільства, не сприяє розвитку країни, підриває її внутрішню єдність і може призвести до конфліктів.

Принцип цілісності, збалансованості, своєчасного захисту інтересів людини – держави – суспільства. Найвищою суспільною цінністю в незалежній, демократичній, правовій, соціальній державі є людина. Національні інтереси та інтереси людини – держави – суспільства, мають бути збалансовані і перебувати в постійному гармонійному розвитку. Держава зі своїми інституціями повинна створити, забезпечити умови для реалізації потреб людини та громадянина, їх духовного та інтелектуального розвитку.

Рис. 1 Основні принципи державної безпеки в гуманітарній сфері

Принцип упередженості, вчасності реагування на загрози в гуманітарній сфері прямо впливає на уникнення можливих міжнаціональних, міжконфесійних, культурно-освітніх конфліктів. Він передбачає постійний моніторинг органами влади стану, розвитку різних елементів гуманітарної сфери, оперативного реагування на негативні явища, події, тенденції. Особливо ефективним його застосування, дотримання характерне, є обов'язковим в окремих регіонах держави, для упередження регіональних безпек державної політики.

Принцип професіоналізму, патріотизму в реалізації політики безпеки в гуманітарній сфері. Суб'єктами реалізації державної політики безпеки в гуманітарній сфері повинні бути патріоти держави, незалежно від того чи це управлінець, чи просто громадянин. Представники владних структур, громадськості мають володіти сучасними інноваційними формами, методами управління та реалізації процесів, заходів забезпечення безпеки розвитку гуманітарної сфери із врахуванням регіональних особливостей та багатоманітності України.

Принцип оптимізації, інтегрованості у співпраці органів влади та громадськості. Відповідальність за здійснення гуманітарної політики в Україні несуть центральні, місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування, громадськість. Враховуючи нові сучасні виклики розвитку європейськи орієнтованого, інформаційно насиченого українського суспільства, влада і громадськість повинні забезпечувати, сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій, культури.

Принцип міжетнічної, міжконфесійної консолідації українського суспільства. Держава має сприяти консолідації та розвитку української нації, етнічної, культурної, мовної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Органи влади та відповідні інституції мають забезпечити конституційність віросповідання громадян країни, діяльність різних конфесій, унеможливити виникнення конфліктів.

Принцип відповідальності. Держава, державні інституції несуть відповідальність за реалізацію прав і свобод людини і громадянина, проголошеного курсу на побудову демократичної, правової держави, розвиненого проєвропейського громадянського суспільства. Має втілюватись у життя гасло: “Держава для людини, а не людина держави”.

Оскільки гуманітарна сфера сьогодні стає системоутворюючим і стратегічно важливим чинником розвитку держави, при виробленні та реалізації державної політики безпеки в гуманітарній сфері потрібно постійно дотримуватися її концептуально-теоретичних основ, запропонованих принципів, звертати увагу на рівень довіри чи відчуження населення щодо влади, рівень розвитку політичної та правової свідомості, національний та демографічний чинник суспільного розвитку, реальну міжнародну ситуацію.

Є очевидним, що система державної безпеки має бути цілісною, елементи якої тісно пов'язані між собою. Формування політики державної безпеки потребує вироблення на загальнодержавному рівні єдиного понятійного апарату та єдиного напряму розвитку гуманітарної сфери національної безпеки з урахуванням специфічних особливостей розвитку регіонів держави для збереження і зміцнення національних цінностей, захисту і прогресивного розвитку державних інтересів шляхом своєчасного виявлення, упередження, нейтралізації, подолання внутрішніх і зовнішніх загроз.

Урахування місцевими органами влади теоретичних основ та принципів державної безпеки в гуманітарній сфері України забезпечить своєчасне вирішення можливих та наявних проблем у регіоні.

1.2. Інституційно-законодавче забезпечення формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України

Наявна система національної безпеки України є багатокомпонентною, для забезпечення її ефективності є потреба в підсистемі – державній безпеці.

Функціонування сфери державної безпеки, реалізація політики державної безпеки у різних галузях суспільно-політичного життя країни забезпечить збалансованість інтересів держави, суспільства і особи, захист національних цінностей, протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам. Означена підсистема національної безпеки створюється і розвивається відповідно до конституційних норм, нормативно-правових актів без чого неможливий надійний захист основ безпеки.

Забезпечення державної безпеки Конституція України відносить до найважливіших функцій держави (ст.17) [106]. Політичний компонент системи безпеки визначає:

- систему інститутів, організацій та установ через які, відповідно до ЗУ "Про основи національної безпеки" реалізуються основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів, і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави [188];

- базові принципи діяльності інститутів влади, організацій та установ щодо забезпечення безпеки української держави;

- основні напрями діяльності інститутів, державних органів, організацій, установ з питань державної безпеки.

Концептуально-провідну роль в інституційно-законодавчому забезпеченні формування та реалізації політики державної безпеки України відіграє держава, її відповідні органи, інституції. Вони використовують теоретико-методологічні, нормативно-правові, інформаційно-аналітичні, організаційно-управлінські, розвідувальні, оперативно-розшукові, кадрові, ресурсні заходи, спрямовані на забезпечення процесу управління загрозами та небезпеками.

Органами державної влади, громадськими організаціями, інституціями забезпечується, гарантується збереження та розвиток українських національних інтересів, національної ідеї.

У Концепції національної безпеки України базове трактування поняття системи забезпечення національної безпеки розглядається, як "організована

державою сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних метою та завданнями щодо захисту національних інтересів, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України" [179].

У теоретичній сфері дослідження поняття "інституційного", "законодавчого забезпечення" національної та державної безпеки характеризуються численними визначеннями й підходами щодо їх формування.

У широкому розумінні інституціоналізація – це утворення стабільних моделей національної взаємодії, заснованих на формалізованих правилах і законах, інституційній діяльності [72].

Поняття "інституційне забезпечення" гуманітарної політики використовується для визначення спроможності органів влади реалізовувати ефективну політику у гуманітарній сфері, відображення процесів, пов'язаних із діяльністю державних органів або недержавних установ у виробленні та реалізації гуманітарної політики.

Основні *завдання* інституційного забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері:

- захист конституційних прав, свобод та інтересів громадян України;
- формування та реалізація державної політики у гуманітарній сфері;
- виявлення, упередження і припинення розвідувальної та іншої діяльності спеціальних служб, окремих осіб чи організацій, спрямованої на нанесення шкоди, духовно-культурному розвитку суспільства;
- моніторинг стану безпеки в гуманітарній сфері;
- ефективна взаємодія всіх суб'єктів формування та реалізації політики держбезпеки в гуманітарній сфері тощо.

До основних функцій інституційного забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері слід віднести:

- прогнозування та виявлення загроз і небезпек у гуманітарній сфері;

- розроблення і здійснення комплексу заходів щодо управління загрозами та небезпеками;

- ресурсне забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері;

- участь у забезпеченні вседержавної та регіональної безпеки.

Серед основних об'єктів системи забезпечення державної безпеки слід розглядати: *державу*, що характеризується як головний фігурант забезпечення конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності України, політичної, соціально-економічної стабільності, законності і правопорядку, розширення та зміцнення міжнародного співробітництва; *суспільство* з його преференціями на розвиток демократії, збереження культури, історичної національної спадщини, розвиток суспільної злагоди, політичної стабільності; *людину*, громадянина із його правом на гідне життя, здоров'я, духовно-культурний розвиток, дотримання національних традицій, вільного віросповідання, активну участь у громадсько-політичному житті держави.

Принагідно відмітити, що суб'єктами забезпечення державної безпеки також виступають держава (система органів виконавчої влади, система місцевого самоврядування, система правоохоронних органів, посадові особи), суспільство (політичні, громадські організації, об'єднання, різні соціальні верстви, групи) і громадяни країни.

На рівні Закону України “Про основи національної безпеки України” у ст.3 “Об'єкти національної безпеки” та ст.4 “Суб'єкти національної безпеки” чітко виписано головні учасники забезпечення національної безпеки в Україні [188].

Згідно з названим Законом та відповідними іншими нормативно-правовими актами прописано їх основні повноваження, функції у сфері безпеки. Зокрема:

- Президент України забезпечує загальне керівництво процесів національної безпеки України;

- Верховна Рада України відповідно своїх повноважень визначає, формує законодавчу базу з основ національної безпеки, головних засад внутрішньої та зовнішньої політики;

- Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України, конституційних прав і свобод людини і громадянина, національної, державної безпеки України, захисту кордонів держави;

- Рада національної безпеки і оборони України в межах повноважень координує і контролює діяльність державних інституцій у різних сферах національної безпеки і оборони, відповідає за підготовку, оновлення Стратегії національної безпеки України, відповідних концепцій, доктрин;

- міністерства, державні служби, державні агентства, інші центральні органи виконавчої влади, правоохоронні органи готують та здійснюють реалізацію концепцій, програм у відповідних сферах національної безпеки;

- місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування (область, район, місто) забезпечують на територіальному рівні вирішення питань з різних сфер національної безпеки;

- Національне антикорупційне бюро України в межах своєї компетенції забезпечує реалізацію заходів з виявлення та протидії корупційним діянням як на місцевому, так і на державному рівнях;

- громадяни України, об'єднання громадян. Відповідно до Конституції України, законів України громадянам України надано право через різні форми безпосередньої демократії, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, через об'єднання громадян захищати власні права, власну безпеку, реалізовувати особисті та національні інтереси, брати участь у заходах, визначених законодавством України щодо забезпечення її національної безпеки, виявлення та упередження небезпечних явищ і процесів для життєдіяльності країни.

Процеси суспільно-політичного розвитку України на початку XXI століття і особливо за останні роки підтверджують, що значну роль у

системі забезпечення національної безпеки відіграють політичні партії, громадські та релігійні організації, різноманітні добровольчі об'єднання, пілки, волонтерський рух. Їх громадянська патріотична налаштованість справляє суттєвий вплив на вирішення конкретних питань національної безпеки, захисту національних інтересів, територіальної цілісності держави.

Слід відмітити, що основними суб'єктами політики державної безпеки в гуманітарній сфері Української держави виступають аналогічні державні органи. Враховуючи наявність базових чинників гуманітарної сфери, забезпечення їх безпекового розвитку, на рівні центральних органів виконавчої влади функціонують відповідні органи управління. У межах своїх повноважень та компетенцій їх призначення – здійснювати управлінську, регулятивну діяльність у вирішенні актуальних питань національної безпеки розвитку освіти, науки, культури, охорони здоров'я, фізичного, морального розвитку людини, інформаційного забезпечення громадянського суспільства.

Конституція України, закони України, відповідні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, зважаючи на важливість розвитку гуманітарної сфери, визначили наступні галузеві, підгалузеві державні інститути для реалізації політики державної безпеки в цій сфері: Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство закордонних справ, внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Міністерство інформаційної політики України, Міністерство культури України, Міністерство молоді та спорту України, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я, Державна архівна служба, Державна міграційна служба, Державне агентство України з питань кіно, Український інститут національної пам'яті, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національне агентство України з питань запобігання корупції.

Зважаючи на їх пріоритетність в інституційному забезпеченні формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері

України, ми вважаємо, що інституційна структура державної безпеки в гуманітарній сфері може мати наступну схему (рис.2).

Їх призначення і обов'язок – здійснення постійного моніторингу впливу на державну безпеку процесів у гуманітарній сфері, аналіз та упередження дестабілізуючих чинників і конфліктів, причин їх виникнення та наслідків виявлення. Політика центральних органів влади України повинна бути систематичною та спрямованою на комплексне вирішення низки наявних та можливих взаємопов'язаних проблем безпеки гуманітарної сфери.

Мета, завдання, функції базових складників політики формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері на сьогодні характеризується наступним чином:

- Рада національної безпеки і борони України в межах своїх повноважень визначає стратегічні національні інтереси України, концептуальні підходи та напрями забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах. Звертає увагу, викликає незрозумілість факт невнесення до напрямів забезпечення безпеки держави гуманітарної сфери. На нашу думку, це є суттєва прогалина, яку необхідно виправити шляхом внесення доповнення у зміст Закону України "Про раду національної безпеки і оборони України" [193];

- Служба безпеки України здійснює захист інтересів держави та прав громадян, попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління. А також взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами [196];

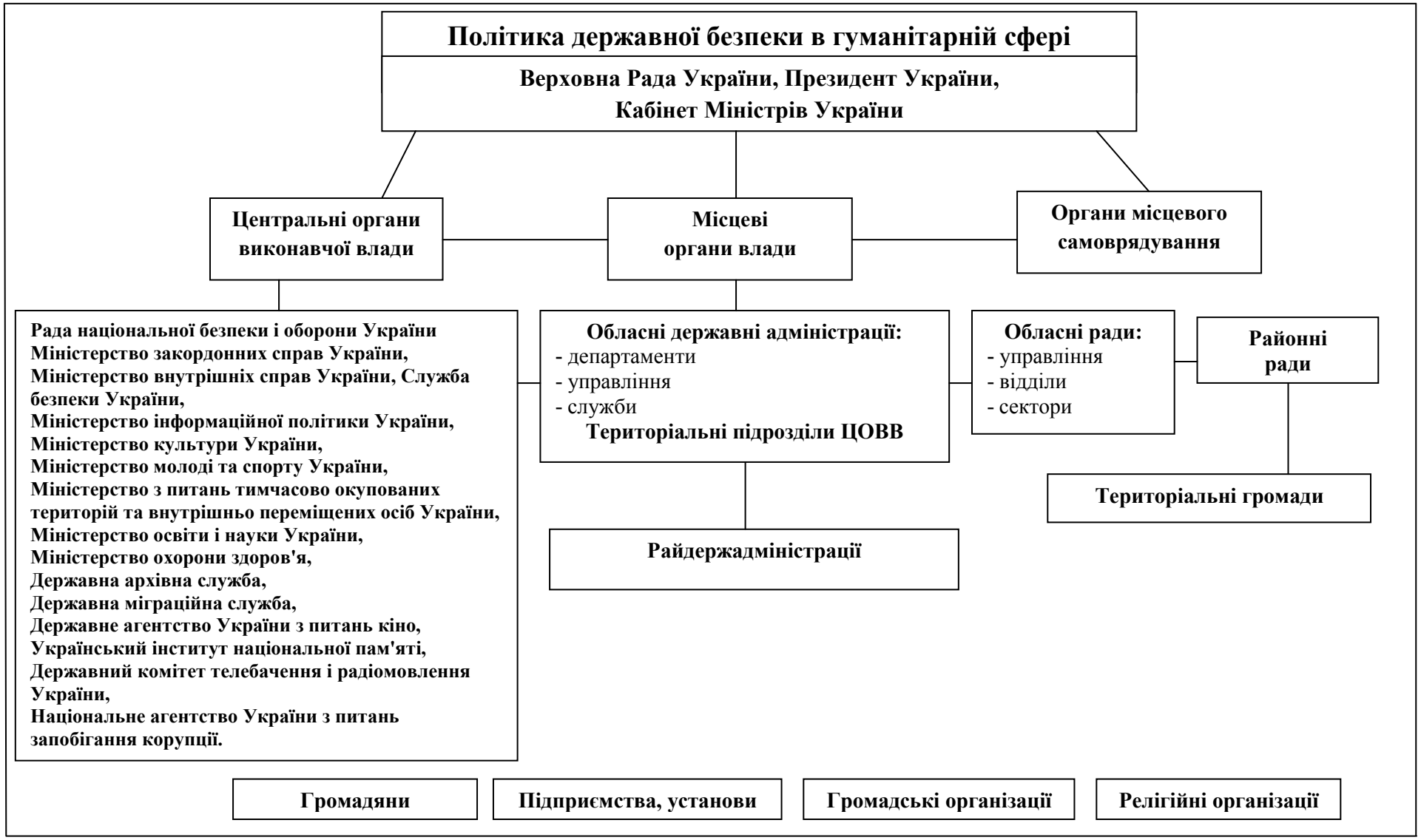

Рис.2. Схема інституційної структури формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України

- Міністерство освіти та науки України забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової та інноваційної діяльності [177]. Крім цього, здійснює державний контроль за діяльністю закладів, підприємств, установ і організацій, що надають послуги у сфері освіти;

- Міністерство культури України забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, державної мовної політики, кінематографії, відновлення та збереження національної пам'яті. До основних завдань міністерства належать забезпечення державної політики у міжнаціональних відносинах, релігії та захист прав національних меншин [176];

- Міністерство інформаційної політики України забезпечує інформаційний суверенітет держави, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також належного функціонування державних інформаційних ресурсів, здійснення реформ засобів масової інформації з метою оперативного поширення суспільно важливої інформації [154];

- Міністерство внутрішніх справ України спрямовує свою діяльність на забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку; на формування та реалізацію державної політики з питань міграції, протидії нелегальній міграції, громадянства [175];

- основними завданнями Державного комітету телебачення і радіомовлення України є забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах [174];

- Державне агентство з питань кіно забезпечує реалізацію державної політики у сфері кінематографії, здійснює державний контроль у сфері кінематографа [173].

Система інституційного забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері має насамперед гарантувати суверенітет, територіальну цілісність країни, добробут та безпеку громадян, захист національних цінностей, інтересів держави. Проте повною мірою досягти цього не вдалося через наявне розбалансування управління в системі національної безпеки взагалі і системи державної безпеки в гуманітарній сфері зокрема. Причинами низької ефективності забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері стали:

- постійна корумпованість, заполітизованість керівників державних структур;
- підміна окремими політичними групами національних інтересів приватними, корпоративними інтересами;
- належна взаємодія та координація дій між органами виконавчої влади як горизонтально, так і вертикально у захисті національних цінностей та національних інтересів, розвитку гуманітарної сфери;
- дублювання повноважень окремими органами державної влади, виконання невластивих для них функцій, відсутність їх консолідації;
- невпорядкованість правового забезпечення, регулювання дій суб'єктів безпеки у гуманітарній сфері;
- фінансово-економічні диспропорції у розвитку регіонів України, їх соціокультурні відмінності;
- залишковий принцип фінансового забезпечення розвитку гуманітарної сфери;
- поглиблення соціального розшарування суспільства, погіршення соціально-економічного стану більшості населення країни;
- низький рівень розвитку громадських інституцій, контролю за діяльністю органів державної влади.

На початку 2014 року стало очевидним, що наявна система органів влади щодо забезпечення державної безпеки у гуманітарній сфері виявилася неготовою протистояти інформаційно-пропагандистській, військовій агресії Російської Федерації у Криму та на сході України. Стан системи забезпечення

безпеки у гуманітарній сфері потребує невідкладного вдосконалення моніторингу впливу вказаних чинників на ефективність реалізації державних інтересів та стабільність держави.

Слід констатувати, що в Україні ще не створено цілісної системи забезпечення державної безпеки. Необхідність її формування усвідомлюється значною частиною суспільства, а також органами державної влади.

Формування ефективної сучасної системи забезпечення державної безпеки, зокрема розробка правових засад її функціонування, є одним з головних напрямів державної політики України. Потребує оновлення процес взаємовідносин між гілками влади, державними органами, органами місцевого самоврядування, господарюючими суб'єктами, громадськими організаціями та громадянами з питань безпеки.

Реалізація владними інституціями на державному та місцевому рівнях визначених стратегічних і поточних завдань політики державної безпеки у гуманітарній сфері значною мірою залежить від ефективного програмового та нормативно-правового забезпечення.

Базовими законодавчими актами у правовому забезпеченні державної безпеки як елемента національної безпеки є закони "Про основи національної безпеки України" та "Про службу безпеки України" [188; 196].

У "Аналітично-довідкових матеріалах за результатами здійснення Комплексного огляду у Службі безпеки України як складової сектору безпеки держави" зазначається, що метою державної безпеки є формування відповідної бази, створення і розвиток державних механізмів, відповідних належних умов для функціонування державних і суспільних інституцій спроможних забезпечити своєчасний захист об'єктів державної безпеки від зовнішніх і внутрішніх загроз [3].

Сьогодні слід констатувати, що система вітчизняних нормативно-правових актів у сфері забезпечення державної безпеки не відповідає сучасним вимогам. Вона не є цілісною. Крім воєнного та інформаційного компонентів національної безпеки, нормативно-правове, програмове, забезпечення

політичної, економічної, екологічної, гуманітарної безпекової політики недостатнє або ж його бракує.

Формування та реалізація політики державної безпеки в гуманітарній сфері має починатися з чітко сформульованої національної державницької ідеї, ідеології; визначених короткострокових та довгострокових цілей; механізмів реалізації на основі її законодавчого, нормативно-правового забезпечення.

Базовим принципом, що має бути закладений у підсистему законодавчого, нормативно-правового забезпечення державної безпеки, є принцип, відповідно до якого унеможливлювалася б будь-яка узурпація усіх функцій одним з уповноважених державних органів із забезпечення безпеки, домінування його над іншими.

Поняття “законодавче забезпечення державної безпеки” охоплює процес створення і підтримки в необхідних межах консервативних організаційно-функціональних характеристик елементів безпеки за допомогою нормативно-правових засобів, насамперед законів. Підсистема законодавчого забезпечення державної безпеки являє собою сукупність законів і підзаконних нормативних актів, що забезпечують функціонування системи державної безпеки.

Нормативну базу законодавчого забезпечення державної безпеки вчений В.А. Ліпкан пропонує поділити на два рівні. На першому рівні, правова база створюється в рамках системи національної безпеки і має загальнообов’язковий характер. На другому рівні створюється відомча нормативна база, яка уточнює і конкретизує з урахуванням специфіки кожного суб’єкта його функції та завдання [121].

Законодавче, нормативно-правове забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері України – це складний, різнорівневий, динамічний процес і до його головних завдань належить:

- забезпечення фіксованого розподілу функцій між суб’єктами державної політики в гуманітарній сфері, їхніх прав, обов’язків, налагодження правової системи взаємодії;

- розподіл на відповідних управлінських рівнях їх функцій, повноважень щодо моніторингу та реалізації завдань забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері;

- забезпечення побудови системи прийняття управлінських рішень та визначення відповідальності за її виконання.

Сьогодні до законодавчих, нормативно-правових актів забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері ми можемо віднести: на загальнодержавному, національному рівнях – Конституцію України, закони України “Про основи національної безпеки України”, “Про засади внутрішньої та зовнішньої безпеки”, Стратегію національної безпеки України; на відомчому, секторальному рівнях – галузеві, відомчі нормативно-правові акти, укази Президента України, рішення уряду, відповідних міністерств; на регіональному рівні – рішення місцевих державних адміністрацій (концепції, програми).

Аналізуючи законодавче забезпечення політики безпеки в гуманітарній сфері, потрібно відмітити, що це питання частково охарактеризовано в законі “Про основи національної безпеки” та в Стратегії національної безпеки України. Проте, як вказують С.О. Зубченко, С.І. Здіорук, Л.В. Чупрій, названі документи мають декларативний характер, загрози і виклики в гуманітарній сфері розглядаються комплексно в поєднанні з соціальною сферою. Накопичені проблеми в гуманітарній політиці та постійне їх поглиблення, розширення нових загроз безпеки у гуманітарній сфері потребують відокремити її від соціальної і в подальших програмових, законодавчих, нормативних документах розглядати, виписувати гуманітарну складову частину безпеки окремо.

Тому, на нашу думку, при формуванні та впровадженні в найближчий час політики державної безпеки в гуманітарній сфері важлива роль належить врахуванню цих питань у розробленні, прийнятті нової концепції, доктрини, стратегії національної безпеки держави.

Галузева доктрина гуманітарної безпеки має відображати довготривалі і більш короткострокові національні інтереси з питань освіти, культури, охорони здоров'я, релігійних, етнонаціональних питань, розвитку національного інформаційного простору, де конкретизується їх зміст, визначаються загрози об'єктам національної безпеки у гуманітарній сфері, окреслюються принципи і пріоритетні напрями політики безпеки із забезпечення гуманітарних інтересів. Така доктрина має ухвалюватися рішеннями РНБО і вводитися в дію указом Президента України.

У стратегії політики державної безпеки у гуманітарній сфері мають відображатися цілі та заходи реалізації політики державної безпеки у гуманітарній сфері. Як правило, галузева стратегія розробляється з урахуванням стратегії національної безпеки, галузевої доктрини на період від 5 до 10 років і повинна коригуватися відповідно до сучасних умов, поточного моменту.

Відповідно до стратегії політики державної безпеки у гуманітарній сфері має розроблятися щорічна державна програма або програми з визначенням галузевих державних органів, відповідальних за їх реалізацію. Щорічна державна програма реалізації політики державної безпеки у гуманітарній сфері ухвалюється Кабінетом Міністрів України і впроваджується органами виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції [204].

На рівні регіону має бути розроблена та схвалена концепція гуманітарної політики регіону і розпорядженням голови облдержадміністрації затверджена програма, заходи її реалізації.

Варто відмітити, що проблеми практичного втілення заходів гуманітарної політики, забезпечення її безпеки були предметом обговорення, характеристики в щорічних Посланнях Президента України до Верховної ради, у Програмах діяльності Кабінету Міністрів України.

Зокрема, 11 грудня 2014 року Верховна Рада схвалила таку Програму на 2015 рік, де було передбачено розроблення та реалізацію Стратегії української

гуманітарної політики [192]. Проте цей пункт не було виконано. Незважаючи на нагальність, гостру потребу наявності загальнонаціонального концептуального документа щодо гуманітарної політики, в наступних Програмах діяльності Кабінету Міністрів України цієї позиції взагалі немає [191].

Водночас Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 року №654 було утворено робочу групу з підготовки проекту Стратегії української гуманітарної політики. Зауважимо, що до початку гібридної війни, яку веде Росія проти України, вже були підготовлені "Концепція розвитку гуманітарної сфери України" і "Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року". Однак жодний з названих документів, заходів не був зреалізований, прийнятий.

Правда, за роки незалежності України була сформована відповідна законодавча база зі становлення та розвитку окремих галузей гуманітарної політики, вирішення окремих питань державної безпеки у гуманітарній сфері. До базових нормативно-правових актів необхідно зарахувати: "Концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури" (1997), "Про бібліотеки і бібліотечні справу" (1995), "Про видавничу справу" (1997), Національна доктрина розвитку освіти (2002), "Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки" (2003), "Про захист суспільної моралі" (2003), "Про культуру" (2010),"Про охорону археологічної спадщини" (2004). Слід зазначити, що вітчизняна законодавча та нормативно-правова база в гуманітарній сфері перебуває сьогодні в стадії формування та вдосконалення.

Експертами була підготовлена та запропонована на розгляд громадськості з подальшим законодавчим закріпленням "Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року"[197].

У розділі "Загальні положення" констатувалося, що проект Концепції "аналізує сучасний стан гуманітарного розвитку в Україні, визначає основні цілі, пріоритети, западання та принципи державної політики в галузі

гуманітарного розвитку на період до 2020 року, а також стратегічні напрями, механізми її реалізації та очікувані результати”.

Акцентуючи увагу на актуальних проблемах гуманітарного розвитку України, причинах їх виникнення, автори Концепції визначили основну мету та пріоритетні завдання державної політики у гуманітарній сфері.

Серед основних виділялися:

- підвищення, забезпечення соціальних стандартів життя;
- пріоритет прав людини та громадянських свобод;
- рівні права і свободи людини незалежно від національності, мови, статі, віросповідання;
- збереження багатомовності, створення умов для розвитку усіх мовних груп;
- забезпечення повсюдного розвитку і функціонування української мови як державної;
- збереження та охорона культурної спадщини;
- підтримка розвитку і взаємозбагачення культур національних меншин України.

Актуальним, на нашу думку, було виділення в Концепції окремим пріоритетом розвиток діалогу держави і громадянського суспільства. Розробники вбачали, що в сучасних умовах розвитку українського громадянського суспільства важливим є: підтримка діяльності громадських організацій; залучення представників громадянського суспільства до підготовки законодавчих актів, програм соціального, гуманітарного розвитку; організація комунікативних заходів з участю представників влади, громадськості, політичних партій, рухів; налагодження тісних взаємин органів місцевого самоврядування й громадськості; створення та діяльність спільних консультативно-дорадчих органів, рад, комісій, груп; вироблення та проведення єдиної ефективної політики щодо підготовки та розвитку професійної компетентності управлінських кадрів, представників громадянського суспільства; створення механізмів взаємної відповідальності

держави і організацій громадянського суспільства; удосконалення законодавства з питань об’єднань громадян, соціальних послуг, благодійництва; посилення механізмів контролю за державними органами з боку громадянського суспільства.

Вбачалося, що практичне їх досягнення має полягати в оптимізації та розширенні переліку державних галузевих програм з урахуванням демократичних принципів, верховенства права, захисту прав і свобод людини, справедливості, солідарності для подолання бідності, безробіття, дискримінації людини; рівному доступу до освіти, медицини, культури; подоланні ксенофобії; створенні умов для вільної діяльності засобів масової інформації і доступу до публічної інформації; підтримці молоді; піклуванні про дітей.

Проте з різних причин “Концепція гуманітарного розвитку України” законодавчого закріплення не отримала.

Запропонована у перші роки незалежності України нова нормативно-правова база функціонування освітньої галузі в гуманітарній сфері державної політики потребувала оновлення, модернізації нових викликів суспільно-політичного розвитку держави на початку XXI століття. Затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року “Національна доктрина розвитку освіти” визначила систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти. У доктрині зазначено, що "мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід’ємну частину європейської та світової спільноти [184].

Серед пріоритетів забезпечення державою успішного розвитку освіти як елемента політики державної безпеки у гуманітарній сфері виділено окремо збереження та забезпечення українських культурно-історичних традицій,

виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин, а також утвердження гуманістичного характеру освіти, пріоритетності громадянського та патріотичного виховання, реалізації мовної стратегії шляхом комплексного і послідовного впровадження просвітницьких, нормативно-правових, науково-методичних, інформаційно-роз'яснювальних заходів. Освіта через систему функціонування навчальних закладів, установ мала активно сприяти формуванню нової ціннісної системи суспільства, становленню активних громадян, патріотів держави, консолідації суспільства.

У складних політичних умовах задля реалізації вищеназваної доктрини відбувається сьогодні осучаснення базових законодавчих актів розвитку освіти як складової частини гуманітарної політики України.

Прийняті Верховною Радою України нові закони "Про вищу освіту"[160], "Про освіту"[187] забезпечують перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що сприятимуть історичному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства, вибудові національної системи, упередженню викликів та загроз безпеки розвитку гуманітарної сфери.

Закон України "По освіту" (2017 р.) [187] започатковує масштабні реформи у цій галузі гуманітарної сфери.

Реалізація цього закону уможливить: імплементацію норм міжнародних угод щодо забезпечення права на освіту; забезпечення відкритості та прозорості управлінських рішень на всіх рівнях; надання закладам освіти права самостійно розробляти освітні програми; нові інструменти залучення громадськості до прийняття рішень у сфері освіти та контролю за діяльністю органів управління та закладів освіти; створення інструментів забезпечення академічної доброчесності учасників освітнього процесу тощо.

Заклади освіти забезпечать обов'язкове вивчення державної мови, зокрема заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та

вищої освіти в обсязі, що дає змогу професійно діяти в обраній галузі з використанням державної мови.

Сьогодні перед органами виконавчої влади в цілому, виконавчими органами територіальних громад зокрема, стоять завдання перебудови системи освіти відповідно до потреб Української держави, демократичної політичної системи, ринкової економіки, захисту та розвитку національних цінностей, національних інтересів у гуманітарній сфері державної безпеки країни.

Значне місце серед державних інтересів країни, у їх захисті також займають питання належного функціонування та розвитку національної культури, їх нормативно-програмове забезпечення.

У сучасних соціально-економічних реаліях реформування культурно-освітньої галузі, коли напрацьовується новий тип взаємовідносин держави з організаціями культури, продовжує залишатися складною проблема формування принципово нової правової бази для культури, мистецтва, суміжних сфер суспільного життя.

Так, зокрема Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури” від 28 січня 2016 року вносить зміни до Законів України “Про музеї та музейну справу” (1995) [183], “Про культуру” (2010) [180], “Про бібліотеки і бібліотечну справу” (2000), “Про охорону культурної спадщини” (2000) [158], “Про театри і театральну справу” (2005) [200]. І стосуються ці зміни визначення та дотримання процедури конкурсного добору керівників державних або комунальних закладів культури відповідно до Закону України “Про державну службу” [164].

Інший Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій” від 16 червня 2016 року прописує вимоги щодо розширення використання в діяльності телерадіомовних компаній, виконання музичних творів державною мовою [161]. Це рішення зумовлене необхідністю

здійснення таких кроків: захисту інтересів держави, протидії інформаційній агресії, розвитку державної мови, захисту прав та інтересів національних меншин, забезпечення інформаційних потреб громадян, захисту інтересів національних мовників, розвитку регіональних, місцевих і некомерційних мовників, реалізації державної політики з вивчення іноземних мов, спрямованої на забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного і науково-освітнього простору. Затверджені зміни стосуються змісту Законів України “Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення” (2005) [185], “Про засади державної мовної політики” (2013) [170].

На нашу думку, зважаючи на визначальну роль культури в консолідації українського суспільства та для своєчасного забезпечення реалізації й захисту прав громадян у сфері культури і мистецтва, створення демократичних умов для творчого розвитку людини, потрібно осучаснити або прийняти новий Указ Президента “Про додаткові заходи щодо державної підтримки культури і мистецтва в Україні” (2013) [166].

Одним із взаємопов’язаних видів та складників національної безпеки, поруч із гуманітарною безпекою, є інформаційна безпека.

В умовах проведення Російською Федерацією проти України широкомасштабної інформаційної війни постала необхідність упровадження стратегічного планування, глобального законодавчого закріплення державної політики забезпечення інформаційної безпеки з чіткою розробкою послідовності дій щодо досягнення стратегічної мети, врахування і прогнозування загроз інформаційній безпеці України, впровадження упереджувальних заходів їх нейтралізації або мінімізації негативного впливу [204].

У підготовленому проекті Концепції інформаційної безпеки України структуровано, постатейно пропонуються загальні положення інформаційної безпеки в державі, основні принципи її забезпечення, основні засади державної політики у сфері інформаційної безпеки, суб’єкти та механізми

забезпечення безпеки, усунення загроз. Окремо визначається зміст, форми громадського партнерства у сфері реалізації державної інформаційної політики та забезпеченні інформаційної політики й інформаційної безпеки.

Зміст запропонованої Концепції широко обговорювався у наукових колах, громадськістю, проте нормативно-правового затвердження вона не отримала.

І тільки 11 жовтня 2016 року розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено “Концепцію популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі” [199]. Названа Концепція в контексті формування єдиного світового інформаційного простору, відсутності об’єктивної та актуальної інформації про Україну, отримання її у неповному обсязі або з викривленим змістом, створення негативного іміджу нашої держави є важливим елементом зовнішньої політики і національної безпеки України. Метою реалізації Концепції є популяризація України у світових та національних інформаційних ресурсах, спрямована на захист її політичних, економічних та соціально-культурних інтересів, зміцнення її національної безпеки і відновлення територіальної цілісності; формування позитивного іміджу України шляхом висвітлення об’єктивної інформації про сильні сторони, вагомі досягнення нашої держави; забезпечення постійної оперативної та скоординованої діяльності у світовому інформаційному просторі правдивої та об’єктивної інформації про Україну [199]. Реалізація змісту Концепції розрахована на період до 2020 року.

Наявна система інституційно-законодавчого забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері зорієнтована на практичну координацію відповідних видів діяльності державних і громадських інститутів задля відвернення, виявлення й усунення потенційних та реальних внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці людини, суспільства, держави з питань гуманітарного розвитку.

Водночас суб’єкти системи забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері, їхні повноваження, функції несповна визначені. Її

недоліком є те, що законодавчо ці питання ще остаточно не врегульовані, і вони вирішуються в контексті норм чинного законодавства.

На наше переконання, основними напрямами удосконалення політики у сфері забезпечення безпеки гуманітарної сфери мають бути:

- подальше удосконалення правових засад для вдосконалення структури побудови, розвитку і функціонування системи забезпечення державної безпеки у гуманітарній сфері;

- комплексне забезпечення життєдіяльності елементів інституційного забезпечення безпеки реалізації державної гуманітарної політики (кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне);

- удосконалення управління системою забезпечення формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері шляхом вироблення концепції, доктрини, стратегії гуманітарної сфери державної безпеки;

- створення відкритої для громадськості системи оцінки дій, інформування про проведення заходів з питань забезпечення безпеки в гуманітарній сфері;

- посилення попереджувально-прогностичної функції системи забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері з чітким визначенням національних, державних інтересів, їх пріоритетів;

- запобігання та усунення з участю державних органів, громадськості впливу загроз та дестабілізаційних чинників на державні інтереси, локалізація, деескалація та припинення конфліктів;

- розробка та впровадження дієвого контролю громадськості за роботою державницьких інституцій з формування та реалізації державної політики безпеки в гуманітарній сфері [3].

Нова політика державної безпеки у гуманітарній сфері України має бути спрямована на ефективну відсіч російської гуманітарної агресії та забезпечити консолідацію українського суспільства у протистоянні великошовіністичній пропагандистській ідеології Росії. “Здійснюючи антицивілізаційний наступ на

українську ментальність, традиційні цінності, культуру, мову, систему освіти, історичну пам'ять українського народу, – відмічає В.О. Антонов, – Росія спрямувала свої зусилля на знищення ідентичності української нації та Української національної держави"[4, с.72].

1.3. Національні інтереси, цілі, завдання політики державної безпеки в гуманітарній сфері України

Складні державно-управлінські процеси формування громадянського суспільства в Україні потребують своєчасного уточнення, розроблення відповідних базових термінів, понять концептуальних підходів у політиці державної безпеки в гуманітарній сфері.

Насамперед це осмислення сутності гуманітарного розвитку, функціонування гуманітарної сфери держави, реалізація державної політики в гуманітарній сфері. Адже гуманітарний розвиток – це модель розвитку суспільства, зорієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини, створення належних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і нації.

Системоутворюючу основу державного управління безпекою в гуманітарній сфері України складають національні цінності, державні інтереси, цілі, що є засадничими принципами політики державної безпеки в гуманітарній сфері.

У політичному розумінні гуманітарний розвиток передбачає досягнення вищих ступенів свободи особистості, її відповідальності за себе, місцеву громаду, країну.

В економічному вимірі гуманітарний розвиток – зростання частки інтелектуального продукту в національному продукті, утвердження інноваційності як панівної моделі в економічних відносинах.

У культурному вимірі гуманітарний розвиток означає забезпечення розвитку творчих здібностей людини; актуалізацію історико-культурної спадщини; забезпечення широкого доступу до надбань культури; збереження національної культурної спадщини.

Отже, головною метою гуманітарної політики держави є створення умов для формування, розвитку та оптимального функціонування культурно-духовних відносин, всебічного розкриття, самореалізації творчого, духовного потенціалу людини. Розмежовуючи гуманітарну та соціальну сфери, ми вважаємо, що гуманітарна сфера – це сукупність галузей невиробничого характеру, які сприяють розвитку, підвищенню, забезпеченню духовного, культурного рівня кожної людини, громадянина шляхом надання освітянських, культурних, інформаційних послуг громадян.

Важливими базовими складовими частинами гуманітарної сфери є функціонування та розвиток освіти, науки і культури.

Реалізація конституційних норм, завдань у галузі освіти полягає в тому, щоб забезпечити доступність та розвиток дошкільної, загальної, середньої, професійно-технічної вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; підвищити загальний рівень освіченості громадян; забезпечити високоморальне, духовне, патріотичне виховання молодого покоління; сприяти його інтелектуальному, фізичному розвитку тощо. “Виведення освіти України на рівень розвинених країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних структурних, організаційних елементів, подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчальних закладів” є одним із стратегічних завдань реформування системи освіти, як наголошено в державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття) [163].

Українські вчені І.В. Розпутенко, С.О. Москаленко стверджують, що економічне зростання країни сьогодні ґрунтується на використанні новітніх знань та високих технологій. Стан науки є одним із показників забезпечення безпеки держави в цілому, гуманітарній сфері зокрема. І головними його

завданнями є досягнення якісно вищого рівня державного управління у сфері науки, науково-технічної діяльності, інтелектуальної власності. Державні інституції мають сприяти створенню та цивілізованому використанню інтелектуального продукту, становленню і подальшому розвитку ринку інтелектуальної власності в нашій країні.

Особливе місце серед державних інтересів у гуманітарній сфері країни займають питання належного функціонування та розвиток національної культури.

Зміни в політичному, соціально-економічному житті держави, складні суперечливі суспільні процеси позначилися на сучасному стані української культури, яка переживає значні проблеми і труднощі.

Насамперед це недосконалість законодавчої та нормативної бази, залишковий принцип фінансування, гальмування процесів структурного реформування галузі. Тому діяльність органів влади має бути спрямована на піднесення ролі культури в державотворчих процесах, консолідації українського народу, становленні громадянського суспільства з високими гуманістичними цінностями, утвердженні національного самоврядування та патріотизму, усунення негативних явищ у духовній сфері [202].

Ми вважаємо, що релігійні організації беруть активну участь у проведенні реформ суспільно-політичного розвитку країни, в позитивному для України вирішенні конфлікту та усунення наслідків російської агресії, вирішенні важливих соціально-гуманітарних проблем – збереженні культурно-історичних цінностей, ліквідації алкоголізму, наркоманії серед різних верств населення, дитячої безпритульності тощо [227]. Тому релігійні відносини варто віднести до основних складових частин гуманітарної сфери.

У період Революції Гідності, російської агресії і у повсякденному житті суспільства, громадян значно зросла суспільно корисна діяльність релігійних організацій. В Україні діючі на її теренах конфесії активізували свою соціальну діяльність після відновлення Українською державою незалежності. Події останнього десятиріччя XXI століття позначилися на змісті й структурі

суспільної активності релігійних організацій. Церква утверджується як доволі потужна інституція громадянського суспільства. Її спроможність – гуртувати вірян і громадян країни, захищати, бути солідарними з українською спільнотою, виконувати важливу миротворчу місію, виступати на підтримку національних реформ тощо.

У переліку значних наукових досліджень проблем національної безпеки значне місце займають питання трактування дефініцій “національні інтереси”, “національні цінності”, “національна мета”, “державні інтереси”, “цінності держави”, їх взаємообумовленість, взаємозв'язок. Це є закономірним, адже зміст, перелік національних інтересів визначає пріоритети національної безпеки, орієнтири забезпечення цілісності держави і добробуту громадян.

Методологічну основу національних інтересів складають інтереси людей, інтереси суспільства і держави. Вітчизняні вчені Г.П. Ситник, О.С. Бодрук, О.М. Гончаренко, Г.В. Костенко, Е.М. Лисицин, досліджуючи проблемні питання трактування поняття “національні інтереси”, місця та ролі національних цінностей у житті суспільства, стверджують, що національні інтереси формуються на національних цінностях, задля створення, досягнення та збереження ефективних, надійних умов сталого розвитку суспільства. Традиційно порядок визначених національних інтересів складає “ключову передумову необхідного ступеня послідовності у внутрішній і зовнішній політиці, її прозорості для основної маси населення країни, стабільного і прогресивного розвитку держави” [216, с.105]

Термін “національний інтерес” у значній кількості західних країнах ототожнюється з “державним інтересом”. На нашу думку, таке трактування має звужений, обмежений зміст. “Національний інтерес” мусить враховувати інтереси пересічних громадян, інтереси суспільства, внутрішньо-, зовнішньополітичні інтереси держави у поточному та стратегічному періоді її розвитку. Нам більше імпонує дефініція “національного інтересу” запропонована в “Енциклопедії етнокультурознавства” як “сукупність

національних цілей і базових цінностей, що відіграють важливу роль у стратегії і тактиці в галузі національної безпеки” [73].

У статті 1 Закону України “Про основи національної безпеки України” термін національні інтереси трактується як “життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток” [188].

Поняття “державний інтерес”, вважає вчений К.В. Шабатько, вживається, як правило, під час обговорення суспільних проблем, проведенні політичної пропаганди, обґрунтуванні та легітимізація державної політики [268, с.104–109]. На сьогодні в науці існують різноманітні трактування та завдання концепції щодо визначення понять “держава”, “державний інтерес”. Значним науковим доробком у дослідженні названого питання є висновки Т.І. Бутченка, який стверджує, що специфіка, особливості внутрішньої структури інтересу визначаються в межах його діалектичної, суб’єктивно-об’єктивної сутності [34, с.132]. Враховуючи багатовекторність, різновекторність державної політики, функціонування органів публічного управління, ми вважаємо, що *державний інтерес* – це різновид національних інтересів, який об’єднує, систематизує конституційні цінності держави, цінності громадянського суспільства, потреби його розвитку і складає основу, є орієнтиром розвитку держави в різних сферах суспільного життя, у конкретних історичних, політичних, економічних умовах.

З розвитком держави змінюються матеріальні, політичні інтереси, національно-ідеологічні цінності. Зміна їх змісту викликається наявністю політичної ситуації, орієнтирів представників політичної еліти, тенденціями в різних сферах суспільного життя.

Класифікація державних інтересів може проходити за різними критеріями, ознаками. Найбільш загальна, всеохоплююча класифікація державних інтересів стосується їх поділу на внутрішні та зовнішні. Внутрішні

державні інтереси акумулюють основні потреби, пріоритети розвитку людини, громадянського суспільства та держави, зовнішні інтереси відображають умови, фактори їх реалізації, досягнення.

На сучасному етапі розвитку України надважливим є врахування та комплексне забезпечення інтересів особистості, суспільства та держави. Для особистості – забезпечення реалізації конституційних прав і свобод, особистої безпеки, морально-духовного та інтелектуального розвитку, соціальних гарантій, зростання якості життя.

Для суспільства – упередження національної, етнічної, соціальної загрози, утвердження демократичних засад розвитку громадянського суспільства, національно-культурне відродження України, впровадження прогресивних європейських традицій.

Для держави – забезпечення територіальної цілісності, незалежності, суверенності, економічної самостійності, політичної стабільності, становлення правової, соціальної, європейської держави, зростання міжнародного авторитету.

Слід відмітити, що державні інтереси за ступенем терміновості можуть бути перспективними та поточними.

Побудувати єдину ієрархію державних інтересів з урахуванням національних державних цінностей практично неможливо. Вони перебувають у постійному розвитку. Важливість вивчення проблеми цінностей визначається тим, що вони відіграють досить важливу роль у житті держави, суспільства, особистості. Крім цього, українське суспільство, українська держава проходить період переходу від авторитарної системи цінностей до демократичної, утвердження правової, соціально розвиненої, європейсько орієнтованої держави.

Зважаючи на особливості суспільно-політичного, соціально-економічного розвитку України, її зовнішньої політики та наявні і можливі загрози національній безпеці, у ст. 6 Закону України “Про основи національної безпеки України” [188] базовими пріоритетами національних інтересів

визначено: гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина; подальший розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства; захист проголошеного державного суверенітету, незалежності, недопущення втручання у внутрішні справи України, збереження її територіальної цілісності;зміцнення соціальної стабільності в суспільстві; забезпечення зростання рівня життя і добробуту населення; розвиток та функціонування в усіх сферах суспільного життя української мови як державної; зміцнення та розвиток моральних, духовних засад нації, інтелектуального потенціалу держави; забезпечення європейської та євроатлантичної інтеграції України, рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу.

Водночас є аксіоматичним те, що при формуванні державних інтересів потрібно враховувати різноманітність та складність умов, у яких розвивається країна, обов'язково враховувати національні, державні цінності, які складають основу системи національної безпеки держави. Фактично державні інтереси є відображенням національних державних цінностей.

Аналізуючи поняття “національні цінності” слід виділити вагомі наукові дослідження В.П. Горбуліна, А.Б. Качинського [52], Г.П. Ситника, С.І Здіорука [88], Л.В Чупрія [265], А.В. Малишева [54] та інших. Їх праці, статті присвячені проблемам визначення сутності, принципів, закономірностей формування, утвердження національних цінностей як основного складника національної безпеки у гуманітарній сфері. Сьогодні в умовах світоглядної невизначеності, диференціації українського суспільства, кризи моральності, активної антиукраїнської, антинаціональної пропаганди, ідеологічних диверсій Російської Федерації наявні національні цінності в українському суспільстві потребують переоцінки, переосмислення, нової системної визначеності та програмово-правового закріплення для гармонізації інтересів людини, сприяння стабільності суспільства, сталого розвитку держави.

На законодавчому рівні, в тому числі в Законі України “Про основи національної безпеки України” дефініції “національні цінності” немає. У багатьох підзаконних актах, публічних, наукових трактуваннях це поняття

ототожнюється з національними інтересами, що за суттю неможливо. В окремих виданнях “національні цінності – це сукупність духовних ідеалів, що є соціально- і нормативно-культурними аксіомами людей однієї етнічної групи” [114, с.365].

Дослідник Г.П. Ситник стверджує, що національні цінності – це уособлення цінностей індивіду, цінностей суспільства та цінностей держави, а об'єктивне існування і вплив на безпеку особи, суспільства, держави та людської цивілізації природних і суспільних явищ зумовлює можливість розподілу цінностей на природні й соціальні [220, с.79].

Ґрунтовно проблемами національних цінностей займалися В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. Поділяючи думку вченого Г.П. Ситника, до цінностей індивіда вони відносять: індивідуалізм, патріотизм, права та свободи людини, право приватної власності та загальнолюдські цінності. До суспільних цінностей – добробут, соціальну справедливість, міжетнічну та міжконфесійну злагоду, матеріальні й духовні надбання. До цінностей держави належать: природні ресурси, конституційний лад, національна безпека, державний суверенітет, система міжнародних зв'язків, територіальна цілісність [52, с.107].

Підтримуючи дослідників М.І. Михальченка, В.П. Горбатенка, безпекознавець Л.В. Чупрій акцентує увагу на важливості становлення системи цінностей, що ґрунтуються на національних традиціях і автентичній ментальності українського народу. Ми розділяємо його думку, що для українців основоположними є цінності, що виробилися тривалим історичним розвитком і до них належать: соціальна справедливість, релігійність, патріотизм, терпимість, повага до людини, миролюбність, доброзичливість, працелюбство, сімейність тощо. Саме національні цінності лежать в основі формування політики безпеки Української держави в гуманітарній сфері.

Слід зазначити, що цінності в гуманітарній сфері – це взаємозв'язана сукупність природних, соціальних, державно-національних цінностей. Тому для утвердження України як суверенної держави, збереження територіальної

цілісності, подальшого розвитку духовності народу України нагальним є забезпечення органічного поєднання загальнолюдських та національних цінностей України. І вкрай важливо, щоб ця ідея була спрямована на консолідацію української нації навколо спільних національних інтересів та духовно-культурних цінностей. Зрозуміло, що провідна ідея повинна бути обов'язково визначена в Стратегії національної безпеки. На сьогодні значимість та роль державних цінностей в реалізації стратегічних завдань і цілей державної безпеки виписані недостатньо, не прописані в жодному нормативно-правовому документі. Державні цінності з врахуванням історичних умов та наявного стану розвитку суспільства впливають на формування державних інтересів, визначають актуальні потреби розвитку гуманітарної сфери.

На основі змісту національних цінностей, національних інтересів формуються національні цілі. Як зазначає Л.В. Чупрій “національні цілі – це конкретні ключові завдання, які держава ставить перед собою заради захисту національних інтересів та національних цінностей” [264]. Ширший зміст, характеристику національних цілей національної безпеки пропонують дослідники Г.П. Ситник, В.М. Олуйко, М.П. Вавринчук. Вони стверджують, що “національні цілі – своєрідна декомпозиція національних інтересів, визначення яких апріорі надає можливість побудувати деяку гіпотетичну модель кращого стану (кращих і безпечніших умов розвитку та життєдіяльності) кожної людини, суспільства, держави” [220, с.118]. Практика суспільно-політичних відносин у державі, наукові дослідження схиляють нас до аксіоматичного твердження – сутність державних цілей безпеки в гуманітарній сфері визначається динамікою та суперечливістю розвитку, існування суспільства і держави, а також зовнішньополітичними факторами.

З огляду на постійну рухливість, змінність характеру, змісту національних, державних інтересів в гуманітарній сфері вибір національних цілей постійно впливатиме на подальший суспільно-політичний, економічний, гуманітарний розвиток держави, її утвердження на міжнародній арені.

Своєчасне вироблення та нормативно-правове затвердження державних цілей в гуманітарній сфері України є пріоритетним завданням державних інституцій різного рівня та спрямування.

Становлення України як незалежної, суверенної держави, утвердження, розвиток та захист її національних, державних цінностей, інтересів визначає низку пріоритетних цілей серед базових напрямів державної політики з питань безпеки в гуманітарній політиці.

Актуальними цілями безпеки в гуманітарній сфері на сьогодні і на перспективу також є: формування проєвропейської системи освіти та забезпечення працевлаштування інтелектуального потенціалу України; збереження національно-культурної спадщини та розвиток етнонаціональних культурних цінностей, традицій; повсюдність запровадження в управлінських структурах українського діловодства; запобігання поширенню в суспільстві сепаратизму, екстремізму, насильства, релігійної нетерпимості; запобігання поширенню серед молоді моральної розбещеності; налагодження конструктивних міжконфесійних відносин; забезпечення ефективного вирішення міграційних питань, питань "безвізу" з європейськими країнами та світовою спільнотою; забезпечення постійної фінансової підтримки розвитку різних сфер національної гуманітарної політики держави; формування та впровадження сучасної системи професійного забезпечення, розвитку гуманітарної сфери України.

Зазначена головна мета політики державної безпеки у гуманітарній сфері набуває конкретного змісту в галузях, підсистемах гуманітарної політики. На нашу думку, відповідно до державних інтересів слід визначити наступні завдання:

- державна політика безпеки у культурній сфері має бути спрямована на створення відповідних умов для всебічного розвитку духовного потенціалу особистості й суспільства, на забезпечення доступності користування послугами закладів та установ культури, гарантії свободи творчості, на

забезпечення захисту та збереження національно-культурних цінностей, на протидію потенційним загрозам розвитку національної культури;

- у сфері науки – на визначення потреб держави у розвитку пріоритетних напрямів науки, формування інтелектуального потенціалу суспільства, формування нової системи національної та науково-технічної політики, її орієнтування на європейський науковий простір, підвищення авторитету, значущості науки в розвитку громадського суспільства, ефективного розвитку економіки країни;

- основною метою державної політики безпеки у сфері освіти є забезпечення доступності освіти, створення умов для всебічного розвитку всіх галузей освіти як основи для соціально-економічного, духовного, національно-культурного та інтелектуального розвитку суспільства; захист, збереження інтелектуального потенціалу країни, впровадження прогресивного зарубіжного досвіду розвитку освіти; усунення загроз розвитку вітчизняної освіти;

- основною метою релігійної політики є забезпечення конституційних прав та свобод світогляду та віросповідання громадян країни, релігійної діяльності, рівності релігійних організацій, поєднання інтересів формування моралі і духовного розвитку, створення умов для релігійного середовища.

Зміст державних цінностей, державних інтересів, державних завдань взаємопов'язаний. Вони доповнюють один одного, взаємодіють між собою стосовно формування і функціонування системи забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері щодо гарантування в Україні безпеки особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз, хоча в усіх сферах життєдіяльності вони нерівнозначні. Цінності формуються історичним розвитком країни, накопичення матеріальних та духовних благ суспільства і складають зміст, цілісність системи державної безпеки. Державні інтереси формуються на основі державних цінностей, визначають структуру і характер функціонування системи гуманітарної безпеки. Державні завдання, як найрухоміший елемент системи державної безпеки, визначають спрямованість

реалізації державних інтересів з урахуванням внутрішньої та міжнародної обстановки, середовища, у якому розвивається країна. Охарактеризований вище взаємозв'язок, взаємодію структуруючих факторів формування і функціонування підсистеми державної безпеки в гуманітарній сфері відображено в схемі (див. рис.3).

Зрозуміло, що практичне втілення державних цінностей, державних інтересів, державних цілей має екстраполюватися у національні завдання реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері. Державні завдання, що відображаються в програмах та планах для досягнення кращих, європейських умов розвитку людини, суспільства, держави, мають визначати конкретні заходи й терміни, засоби й ресурси їх виконання.

Рис. 3 Структуроутворюючі фактори державної безпеки в гуманітарній сфері

Конкретні ключові завдання, які ставить перед собою держава визначаються заради захисту державних інтересів та державних цінностей.

Зважаючи на конституційні, наявні законодавчі норми та орієнтуючись на перспективу внесення змін, прийняття нових нормативно-правових актів, програмових документів з питань політики ДБГС України, головними завданнями у її формуванні та реалізації ми вбачаємо:

- використовуючи різні види, форми забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері, досягти консолідації української нації;
- забезпечити становлення розвинутого громадянського суспільства;
- забезпечити повсюдність реалізації конституційного принципу верховенства права;
- здійснити конструктивні заходи щодо подолання та попередження корупційних явищ в гуманітарній сфері держави;
- формувати європейський рівень політичної культури українського суспільства;
- зміцнити та захистити освітній, науково-технологічній потенціал країни;
- підтримати на державному рівні повсюдність української мови, мов національних меншин;
- забезпечити підготовку, розвиток програм збереження та популяризацію історико-культурної спадщини;
- попередити загрози та сприяти гармонізації державно-конфесійних відносин;
- розробити та впровадити системні заходи щодо захисту інформаційного простору держави; ефективну протидію інформаційним викликам;
- розробити та сприяти розвитку вітчизняних прогресивних культурних індустрій;

- реалізувати державну етнонаціональну політику України; попередити можливі конфлікти;

- децентралізувати владу, розширити повноваження та фінансові можливості місцевих органів влади в розвитку галузей гуманітарної сфери;

- упровадити ефективні механізми посилення відповідальності органів влади різного рівня перед громадянами за реалізацію державної політики в гуманітарній сфері.

Ефективна безпекова політика в гуманітарній сфері повинна прагнути до захисту інтересів особи, суспільства і держави та забезпечувати реалізацію ключових загальнодержавних пріоритетів України.

Висновки до 1 розділу

Сьогодні забезпечення національної безпеки України є головним завданням органів влади і громадянського суспільства. Модернізація традиційно прописаних концептуально-теоретичних засад національної безпеки України в цілому і зміст гуманітарної складової частини державної безпеки країни, зокрема має надважливе значення. Гуманітарна сфера стає системоутворюючим і стратегічно важливим чинником розвитку держави, забезпеченням її безпеки.

Формування політики державної безпеки потребує вироблення на загальнодержавному рівні єдиного понятійного апарату з урахуванням підсистем гуманітарного розвитку та спеціальних їх принципів формування і реалізації.

У науці безпекознавства запропонований нами зміст понять “державна безпека в гуманітарній сфері”, “політика державної безпеки в гуманітарній сфері”, “принципи формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері” мають отримати чільне місце для їх утвердження, подальшого наукового дослідження та практичного застосування.

Урахування органами влади теоретичних основ та принципів державної безпеки в гуманітарній сфері України забезпечить збереження і зміцнення національних цінностей, своєчасне виявлення, упередження, нейтралізацію, подолання внутрішніх і зовнішніх загроз.

Проведений аналіз інституційно-законодавчого забезпечення формування та реалізації політики держбезпеки в гуманітарній сфері засвідчив, що чинна система нормативно-правових актів потребує постійного, оперативного оновлення, внесення змін до чинних законодавчих актів та доповнення новими актами в гуманітарній сфері (ЗУ “Про державну безпеку в гуманітарній сфері”, “Про культуру”, “Про освіту дорослих”, “Про інформаційну безпеку” тощо), прийняття також відповідної доктрини, концепції, стратегії, рішень уряду.

Інституційна система забезпечення має бути зорієнтована на практичну координацію дій відповідних суб'єктів державної політики безпеки в гуманітарній сфері та громадських інститутів; законодавчого врегулювання їхніх повноважень, функцій; комплексного сучасного забезпечення їх життєдіяльності на державному, особливо регіональному рівнях. Потребують удосконалення форми управління в різних органах влади; створення дієвої схеми публічності, прозорості; посилення попереджувально-прогностичної функції їх діяльності для запобігання та усунення впливу загроз та дестабілізаційних чинників на державні інтереси; впровадження дієвого контролю громадськості за роботою державницьких інституцій з формування та реалізації заходів державної політики в гуманітарній сфері.

У дослідженні охарактеризовано взаємообумовленість, взаємозв'язок дефініцій “національні інтереси”, “національні цінності”, “цінності держави”. Доведено, що структуруючими факторами державної безпеки в гуманітарній сфері виступають державні цінності, державні інтереси, державні цілі. Характеристика за підсистемами гуманітарної сфери засвідчила їх взаємозв'язок, взаємодію.

Зміст державних цінностей, інтересів, завдань у галузі науки, освіти, культури визначають головні завдання у формуванні та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Реалізація завдань державної політики розвитку гуманітарної сфери забезпечить захист інтересів особи, суспільства і держави, створення належних умов для реалізації інтелектуальних, культурних, духовних можливостей, потреб людини і нації, суверенність, територіальну цілісність України.

РОЗДІЛ 2
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

2.1. Класифікація викликів та загроз державній безпеці гуманітарної сфери України

Ефективна безпекова політика в гуманітарній сфері повинна прагнути до захисту інтересів особи, суспільства і держави. Загрози формуванню незалежної, суверенної, демократичної України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону в сучасних глобалізаційних умовах є досить актуальними. Подолання і застереження загроз у розвитку української мови, національної культури, формування вітчизняної історичної пам'яті, збереження та популяризація історико-культурної спадщини, реалізація інших державних інтересів та захист державних цінностей є головними завданнями політики державної безпеки в гуманітарній сфері. Важливо, щоб вона мала випереджувальний характер і не допускала розвитку негативних подій. Тому з огляду на сучасну геополітичну ситуацію є необхідність провести аналіз сучасних наукових підходів до класифікації загроз державній безпеці гуманітарної сфери України.

У теорії та на практиці при характеристиці загроз безпеки часто використовується і інше поняття – “виклик”.

Більшість учених схиляються до трактування цього поняття, як намагання якоїсь держави протидіяти реалізації національним, державним інтересам як початкову стадію зародження ескалації напруженості та протистояння.

Поняття – “виклик” можна ідентифікувати з поняттям “проблема”. Водночас слід пам'ятати, що проблеми є локальні, мають однозначний характер і потребують оперативного вирішення. У цьому випадку вони не

потребують негайного втручання державних інституцій. Комплекс, накопичення проблем може скласти підстави для формування виклику. Ігнорувати викликом, не звертати на нього уваги не можна. Він може з часом перерости у реальну загрозу безпеці держави, загрозу певному державному інтересу.

Провідний дослідник націобезпекознавства Г.П. Ситник систематизує виклики за своєю суттю на потенційні та реальні. Потенційний виклик (дуже малий ризик) – це ситуація, коли можуть створитися умови, відповідна ситуація, за якої можлива протидія реалізації певного державного інтересу. І, як правило, за наявності ознак потенційного виклику державній безпеці з участю відповідних державних органів, інституцій можливі наступні дії: уточнення, прогнозування можливої шкоди, що буде завдана реалізації державним інтересам у цій ситуації; оцінка можливої шкоди; підготовка профілактичних заходів щодо блокування негативних умов, накопичення потенціалу; своєчасне виявлення ситуацій, суб'єктів, які сприяють накопиченню негативного матеріалу, достатнього для протидії реалізації державним інтересам; прогнозування умов переростання потенційного виклику в реальний виклик.

Інший виклик протидії реалізації державних інтересів – це реальний виклик (малий ризик). За нього ситуація характеризується як така, коли завершилося накопичення негативного потенціалу, набору умов для протидії державним інтересам, проте явної протидії або дії ще немає.

У цьому випадку слід прогнозувати подальший розвиток ситуації: об'єктивно оцінити можливу шкоду, що може бути заподіяна державній безпеці при переростанні реального виклику в потенційну загрозу; розроблення та здійснення відповідних заходів щодо блокування наявних умов для уникнення переростання реального виклику в потенційну загрозу; уточнення об'єктів, які сприяють накопиченню негативного матеріалу, умов та переростання реального виклику в потенційну загрозу реалізації державних інтересів у відповідній сфері державної безпеки [220, с.124-125].

Аналіз чинного законодавства, змісту наукових досліджень свідчить про те, що немає системного підходу до визначення базових категорій і понятійного апарату державної безпеки в гуманітарній сфері, зокрема поняття "загроза". Тільки в роботах О.С. Бандурка, А.Б. Качинського, Г.П. Ситника, М.В. Сунгуровського, В.І. Мунтіяна, Л.С. Чупрія досліджувалися проблеми якісної та кількісної класифікації загроз на потенційні й реальні, внутрішні та зовнішні. Проте, як відмічає Г.П. Ситник “одні й ті самі загрози на внутрішньому і зовнішньому рівні мають різне звучання. Наприклад, загроза втрати територіальної цілісності може мати у своїй основі сепаратизм або збройний напад з боку іншої країни, а тому вимагає різних оцінок та механізмів запобігання чи нейтралізації вказаних загроз“ [220, с.110].

Відправним при розгляді даного питання слід вважати трактування загроз у національній безпеці в Законі України “Про основи національної безпеки України”. У ст. 1 Закону, загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України [188].

Сьогодні українські науковці пропонують різні погляди щодо поняття “загроза”. Зокрема О.С. Бодрук наголошує, що загроза є реальною ознакою небезпеки і поєднує між собою різні компоненти безпеки [30, с.16]. “Загроза, – вважає В.І. Мунтіян, – це реальна можливість заподіяння шкоди, майнових, фізичних або моральних (духовних) збитків особистості, суспільству, державі”[129, с.8].

На думку А.Б. Качинського, поняття “загроза” за своєю сутністю складає можливість виникнення певних умов (технічних, екологічних, соціальних), за яких можуть виникнути негативні для людини, суспільства, держави події та процеси [99, с. 57].

Укладачі словника-довідника “Геополітика, міжнародна і національна безпека” М.М. Абдурахманов, В.А. Баришполець, Д.В. Баришполець, В.А. Манілов інтерпретують зміст поняття "загроза" в значно ширшому

розумінні. Вони розрізняють об'єктивну, уявну, потенційну, реальну загрозу [49, с.317].

Проведені Г.П. Ситником подальші теоретико-методологічні дослідження ідентифікації, структурування загроз національним інтересам дають підстави класифікувати загрози на потенційні та реальні. І ми погоджуємося з вченим, що потенційна загроза – це ситуація або їх набір, коли здійснюється очевидна протидія досягненню національних цілей, наявний очевидний намір заподіяти шкоду безпеці шляхом проведення конкретних офіційних, політичних, економічних та інших дій без застосування засобів збройної боротьби, без застосування силових методів. При реальній загрозі цілком очевидний намір заподіяти шкоду життєво важливим державним інтересам у формі офіційних чи інших дій. Наявна висока загроза силового втручання, застосування засобів збройної боротьби. З боку відповідних органів повинні бути активні, рішучі заходи прямої протидії загрозі задля запобігання її переростанню в реальну небезпеку. Залежно від ситуації (загроз) мають здійснюватися конкретні дії для упередження, забезпечення безпеки держави, суспільства, людини. За таких умов необхідно провести уточнення обсягів заподіяної шкоди національним інтересам; визначити можливі умови, за наявності яких ініціатори загрози можуть застосовувати засоби сили, засоби збройної боротьби; визначити, вивчити суб'єкти, які розпочали завдавати шкоду важливим інтересам; провести оперативні, додаткові заходи для консолідації суспільства та можливої нейтралізації суб'єктів реальної загрози; підготувати, обґрунтувати пропозиції щодо можливого запровадження воєнного, надзвичайного стану, мобілізації населення, отримання допомоги від міжнародних інституцій; здійснити комплекс заходів щодо додаткового захисту інфраструктури; оцінити розміри шкоди, яка може бути заподіяна за умов переростання реальної загрози в реальну безпеку тощо.

Націобезпекознавець В.П. Горбулін вважає, що загрози державній безпеці слід класифікувати *за місцем знаходження джерела* – зовнішні та внутрішні; за *масштабами можливих наслідків* – загальнонаціональні,

регіональні, локальні, поодинокі; *за ступенем суб'єктивного сприйняття* – завищені, занижені, мінімальні, умовні, адекватні; *за характером виникнення* – загрози природного, техногенного й соціального характеру; *за сферами життєдіяльності* – загрози в економічній, політичній, оборонній, міжнародній, соціальній, інформаційній, науково-технічній, екологічній, культурній і духовних сферах [52, с.204]

У “Стратегії національної безпеки України” від 26.05.2015 р. [194] прописано, що російська загроза, яка має довгостроковий характер, інші докорінні зміни в зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України обумовлюють необхідність створення нової системи забезпечення національної безпеки України. У п.3 Стратегії “Актуальні загрози національній безпеці України” систематизовано та охарактеризовано базові загрози інтересам держави. До їх переліку віднесено:

- агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її територій;
- неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони України;
- корупція та неефективна система державного управління;
- економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зменшення рівня життя населення;
- загрози енергетичній безпеці;
- загрози інформаційній безпеці;
- загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів;
- загрози безпеці критичної інфраструктури;
- загрози екологічній безпеці.

Проте ми знову бачимо некомлексний, вузький підхід до визначення змісту загроз безпеці держави. Надаючи перевагу характеристиці реальним загрозам, ми не звертаємо уваги, ігноруємо потенційні загрози. Насамперед це стосується загроз гуманітарної безпеки України. “Загрозами гуманітарній

безпеці України, - стверджує Л.В. Чупрій, - слід вважати реальні чи потенційні чинники та явища, які ускладнюють або унеможливлюють реалізацію національних інтересів в гуманітарній сфері і створюють небезпеку для суверенітету нації та свободи громадянина, а також для цілісності, стабільності і прогресивного розвитку Української держави…" [267, с.39].

У суспільстві, в державі наявні конкретні потенційні загрози безпеці держави у гуманітарній сфері. Ми вважаємо, що до джерел загроз потрібно віднести:

- неузгодженість між державними галузевими інституціями процесів формування національної ідентичності і підпорядкування її стратегічним державним інтересам в гуманітарній сфері;

- напруженість, складність взаємовідносин владних інститутів, суспільних структур і окремих громадян з культурно-освітніх, духовних питань;

- важкий морально-психологічний стан населення.

Сьогодні триває процес нагромадження негативу, різного рівня безпек у фізичному та моральному здоров'ї людини; збереженні національної культури, історії, віри, протидії; реалізації вільної самоідентифікації громадян, соціальних груп; збереження освітніх традицій та інтелектуального потенціалу. І причинами, джерелами нарощення, поглиблення загроз гуманітарної безпеки України слід вважати активну, цілеспрямовану, антиукраїнську діяльність іноземних структур; ущемлення окремими країнами національних інтересів України на світовому просторі; послаблення інтелектуального потенціалу держави; нарощення негативних інформаційних впливів; технологічну відсталість порівняно з країнами світу із створення конкурентоспроможних українських засобів і систем безпеки; розширення комерційної низькопробної культурної продукції, пропаганду ззовні насильства, розпусти; культурно-історичні відмінності різних регіонів країни; відсутність нової державницької, національної, консолідуючої ідеї; неефективну антинаціональну політику; критичний фінансовий стан розвитку

вітчизняних культурних індустрій; надмірну політизацію питань мови, історії, релігії; низький регіональний рівень використання української мови в роботі управлінських структур; погіршення здоров'я нації, психічного стану людини в суспільстві; незатребуваність, безробіття, еміграцію молоді, кваліфікованої робочої сили; зниження ефективності системи освіти і виховання, відсутність порозуміння, діалогу між сім'єю – суспільством – державою; недостатній розвиток інноваційних процесів у освітній, культурній галузях гуманітарної сфери; низьку недостатню професійність кадрів у гуманітарній сфері національної безпеки; недостатня розробленість та реалізацію нормативно-правового забезпечення безпеки в гуманітарній сфері України.

Зважаючи на мінливий, динамічний характер виникнення, формування, утвердження основних джерел небезпек для гуманітарної сфери в сучасний період становлення української державності, окреслимо, головні загрози:

- конфлікт ідентичності на світоглядній, історико-культурній основі;
- посилення напруження у міжетнічних та міжконфесійних відносинах;
- зниження інтелектуального потенціалу держави, науково-технологічне відставання України від розвинутих країн;
- аморальність, бездуховність у поведінці значної частини населення, поширення "ідеологічного споживацтва";
- стабільність корумпованих діянь управлінських кадрів;
- зниження рівня довіри до влади, низький її авторитет у суспільстві;
- зростання аполітичності, інертності, конформізму українського народу.

Серед чинників гуманітарної кризи, загроз державної безпеки у гуманітарній сфері України вагоме місце займають проблеми, виклики в системі освіти. До них слід віднести: повільний, неефективний рівень осучаснення освітньо-наукової галузі; зниження, незабезпеченість ефективності функціонування, управління системою освіти від навчального закладу до міністерства; невідповідність структури підготовки фахівців, спеціалістів суспільним потребам, різним сферам економіки; непрацевлаштованість підготовлених спеціалістів, неналежні умови для їх

працевлаштування; відсутність координації, взаємодії між закладами освіти різного рівня, науковими інституціями, вітчизняним виробництвом; невідповідність європейським стандартам професійної компетентності окремих науково-педагогічних працівників; плинність висококваліфікованих кадрів, майбутніх студентів у інші країни.

Аксіоматичним є те, що високий технологічний та економічний рівень розвитку провідних країн світу забезпечений завдяки створенню й постійній державній підтримці власного інтелектуального потенціалу, його якісній підготовці, затребуваності суспільством, соціальній захищеності та забезпеченості. Людський потенціал, інтелект нації – понад усе. Він забезпечує прогресивний, ефективний рівень розвитку суспільства, усіх його сфер.

Реалії розвитку українського суспільства свідчать про зворотнє. Протягом останніх десятиріч відбувається втрата вітчизняного наукового, інтелектуального потенціалу України, зростає його відтік у комерційні структури та за кордон [126]. За Індексом розвитку людського потенціалу, який укладається Всесвітнім економічним форумом, 2016 року Україна посіла 26-е місце серед 130 країн світу, за Індексом глобальної конкурентоспроможності у 2016-2017 рр. Україна посіла 85-е місце серед 138 країн світу [163]. Вкрай невтішним є поки що і ключовий для економічного розвитку показник ВВП на душу населення, за яким Україна 2016 року посіла 138 місце серед 189 країн.

Проблемою для суспільства, для освіти в останні роки є загострення боротьби за українського студента з боку ЗВО зарубіжних країн, спричинена високою платою за навчання у частині українських ЗВО, корупцією та відносно невисокою якістю освіти, а також подальшою еміграцією. За даними експертів, кількість українців у іноземних університетах у 2015-2016 навчальному році склала 68 тис. громадян України, у 2014-2015 р. – 59 тис. Причому 2/3 цього приросту склади українські студенти у польських

університетах. У 2015-2016 навчальному році у Польщі навчався 30 041 український студент [228].

В останні роки серйозною проблемою для українського суспільства, для української держави є відтік учених за кордон. За рівнем відтоку науковців ми займаємо 54 місце з 55 країн, які проходили рейтингування. Для України цей загрозливий процес щорічно обходиться в 40-90 мільйонів гривень. Як правило найбільше науковців виїжджає в Євросоюз, у США. За роки незалежності з України до США переїхало 45 тис. осіб [265].

За даними служби статистики України зменшується кількість працівників наукових організацій за категоріями персоналу (табл.1).

Таблиця 1

Кількість працівників наукових організацій за категоріями персоналу [272]

(осіб)

	Кількість працівників - усього	У тому числі		
		з них мають науковий ступінь		дослідники
		доктора наук	доктора філософії (кандидата наук)	
2010 [1]	182 484	11 974	46 685	133 744
2011 [1]	175 330	11 677	46 321	130 403
2012 [1]	164 340	11 172	42 050	122 106
2013 [1]	155 386	11 155	41 196	115 806
2014 [1,3]	136 123	9 983	37 082	101 440
2015 [1,3]	122 504	9 571	32 849	90 249
2016 [2,3]	97 912	7 091	20 208	63 694

1 Дані за 2010-2015 роки включають постійних та тимчасових працівників (сумісників та осіб, які працюють за договорами цивільно-правового характеру, включаючи науково-педагогічних працівників).

2 Дані за 2016 рік наведено без урахування науково-педагогічних працівників.

3 Дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

У цілому кількість вітчизняних науковців за роки незалежності зменшилася в 3,5 рази, за кількістю науковців на тисячу зайнятого населення Україна посідає в Європі останнє місце – 3,3 осіб. (Польща – 6,4; Чехія – 8,8; Німеччина – 4,5 [149].

Розвиток системи освіти в Україні залежить від спроможності подолати негативний радянсько-російський вплив на вітчизняну освіту. Насамперед це її модернізація та європеїзація, а також – подолання наслідків російської гуманітарної експансії. У середній школі це кардинальне оновлення змісту освіти з посиленням, розширенням патріотично-виховного компонента, профільне навчання у старших класах загальноосвітніх шкіл, підвищення якості викладання основних предметів, інформатизація навчального процесу, оптимізація навчальних закладів. В умовах проведення децентралізації державного управління, модернізації місцевого самоврядування органам влади, органам управління освітою слід враховувати наявні виклики в розвитку освітніх закладів – тенденції до скорочення їх кількості; зменшення контингенту учнів, студентів, учителів; наявну матеріальну базу; рівень фінансування; попит на спеціалістів – випускників професійно-технічних закладів тощо. Статистика розвитку освітніх закладів за 2010-2016 роки характеризується наступним чином (див. табл. 2)

Запропоновані дані засвідчують про тенденції зменшення кількості дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних вищих навчальних закладів.

Небезпекою для суспільства є значне скорочення порівняно з 1991 роком випускників професійно-технічних навчальних закладів, з 338,1 тис. до 152,8 тис. Зменшується кількість, відбувається процес старіння вчителів загальноосвітніх шкіл. Процес оптимізації навчальних закладів проходить напружено, створюється соціальна напруга. Рівень знань сільських учнів за результатами ЗНО відстає від міських повнокомплексних шкіл.

Таблиця 2

Зміни у кількості закладів освіти України і основних показників їх діяльності у 1991-2016 рр.

	Дошкільні навчальні заклади		Загальноосвітні навчальні заклади (за даними Міністерства освіти і науки України)			Професійно-технічні навчальні заклади			Вищі навчальні заклади всіх рівнів акредитації	
	Кількість закладів[2], тис.	Охоплення дітей закладами, відсотків до кількості дітей відповідного віку	Кількість закладів	Кількість учнів у загально-освітніх навчальних закладах	Кількість вчителів	Кількість закладів	Кількість учнів, тис	Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників, тис.	Кількість ВНЗ	Кількість студентів
1991	24,5	57	21,9	7 102	543	1251	648,4	338,1	910	1 638,3
2006	15,1	53	21,4	5 120	537	1021	473,8	289,3	920	2 786,6
2007	15,3	54	21,2	4 857	531	1022	454,4	285,1	904	2 813,8
2008	15,4	54	21,0	4 617	524	1018	443,6	269,6	881	2 763,8
2009	15,5	53	20,6	4 495	522	975	424,3	239,4	861	2 599,4
2010	15,6	53	20,3	4 299	515	976	433,5	247,4	854	2 491,3
2011	16,1	55	19,9	4 292	509	976	409,4	240,1	846	2 311,6
2012	16,4	57	19,7	4 222	510	972	423,3	202,1	823	2 170,1
2013	16,7	61	19,3	4 204	508	968	391,2	227,3	803	2 052,7
2014[1]	15,0	55	17,6	3 757	454	814	315,6	182,0	664	1 689,3
2015[1]	14,8	55	17,3	3 783	444	798	304,1	165,0	659	1 605,3
2016[1]	14,9	55[4]	16,9	3 846	438	787	285,8	152,8	657	1 586,7

1 Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

2 У 1990-2014рр. враховані дошкільні навчальні заклади, які не працювали протягом року або більше з будь-якої причини, починаючи з 2015р. – заклади, які працювали протягом року.

3 У 1990-2014рр. не враховані місця у дошкільних навчальних закладах, які не працювали протягом року або більше з будь-якої причини.

4 У розрахунку використано дані про чисельність постійного населення України на 01.01.2016.

1 Дані за 1990-1994 рр. наведені по ПТНЗ Міністерства освіти і науки України (МОН), починаючи з 1995 р. - включають заклади МОН та інших міністерств (відомств).

2 Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Тому, на нашу думку, в сучасних умовах головними пріоритетами модернізації, подолання потенційних загроз у розвитку освітньої галузі гуманітарної сфери держави є інтенсифікація, інноваційність, циклічність освітніх процесів; безперервність, індивідуалізація освіти; суттєве підвищення її якості; випереджувальний характер вищої освіти щодо прогресивного розвитку українського суспільства, ефективного вітчизняного виробництва, економіки.

В українському суспільстві сьогодні триває процес, політичні спекуляції, дискусії стосовно однозначності в підтримці розвитку, збереженні національної культури, повсюдного запровадження української мови. У багатьох регіонах України, у побуті та в державних інституціях, домінує російська мова. Ці та інші факти, виявлення космополізації культури створюють, накопичують загрози знищення культурного рівня країни, загрози національним інтересам [133]. Незважаючи на важливість значення культури для розвитку особистості, утвердження європейських цінностей та консолідації суспільства, доводиться констатувати, що сьогодні у політиків та управлінців залишається поширеним поверхневе прийняття культурної сфери, розуміння її як другорядної. Так, частка витрат на потреби культури у ВВП держави демонструє їх зменшення – з 0,53% 2014 року до 0,47 – 2017 року.

Залишковий принцип фінансування стосується наявності, стану матеріально-технічної бази театрів, бібліотек, клубних закладів, випуску українських книг, брошур газет (див.табл. 3).

Така недооцінка важливості ефективної культурної політики як консолідуючого механізму для українського суспільства є одним з дезінтегрованих чинників, що набуває особливої гостроти в умовах агресії з боку Російської Федерації, а тому зберігає потенціал загроз державній безпеці.

Реформи в галузі культури впроваджуються повільно. На різних стадіях розробки залишаються законопроекти, які б сприяли динамічному розвитку культурної політики.

Динаміка змін кількості закладів культури України та показників їх діяльності в 1991-2016 рр.

	Кількість театрів, од	Кількість глядачів, млн.осіб	Кількість музеїв, од	Кількість відвідувачів, млн.осіб	Кількість бібліотек, тис.од[2]	Бібліотечний фонд, млн. прим.[2]	Кількість клубних закладів, тис.од[2]	Випуск книг і брошур[3]		Випуск газет[3]	
								кількість видань, друкованих од	тираж видань, млн. прим.	кількість видань, друкованих од	середній разовий тираж, млн. прим.
1991	130	15,0	225	20,8	25,3	410	24,7	5 857	136	1 891	27
2006	137	6,3	445	20,2	19,8	324	19,0	15 867	54	2 918[4]	90
2007	138	6,6	458	21,1	20,8	345	18,9	17 987	56	2 885[4]	61
2008	138	7,0	478	21,9	20,6	352	18,8	24 040	58	2 647[4]	59
2009	136	6,2	499	20,8	20,1	338	18,7	22 491	49	2 499[4]	55
2010	140	6,6	546	21,7	19,5	326	18,6	22 557	45	2 347[4]	55
2011	133	6,7	570	21,8	19,3	318	18,5	22 826	47	2 266[4]	51
2012	132	6,7	592	22,4	19,2	315	18,5	26 036	62	2 343[4]	53
2013	133	6,9	608	22,3	19,1	311	18,5	26 323	70	2 270[4]	52
2014[1]	113	5,4	543	14,2	16,9	258	16,8	21 796	55	2 129[4]	49
2015[1]	113	5,6	564	15,1	17,3	266	17,2	19 958	36	1 846[4]	40
2016[1]	112	5,8	576	15,8	17,0	255	17,1	21 330	49	1 656[4]	37

[1]Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

[2]За даними Міністерства культури України.

[3]За даними Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

[4] Включно з додатками, які розповсюджуються окремо (згідно з методологією ЮНЕСКО).

Насамперед це прийняття нового Закону України “Про засади державної культурної політики”, що прямо забезпечує реалізацію одного з пріоритетів “Довгострокової стратегії розвитку культури – стратегії реформ” [198].

Сучасність вимагає нової моделі управління культурною політикою – переходу від патерналізму адміністративних структур над закладами культури до впровадження нових менеджерських практик. Значними проблемами, а в окремих випадках і загрозами для ефективного забезпечення формування та реалізації державної політики в галузі культури залишаються:

- нестача конкретних механізмів упровадження нових менеджерських практик у сфері культури;
- брак визначення принципів децентралізації та монополізації культурної політики;
- застарілий зміст функцій профільного міністерства, повноважень інших інституцій у сфері культури та компетенцій регіональних і муніципальних органів;
- неврахованість, в окремих випадках ігнорування історичних, соціальних, етнічних, національно-культурних особливостей окремих територій країни;
- відсутність моделі ефективної взаємодії різнорівневих органів управління із неурядовими експертами та громадськими організаціями, які професійно працюють у сфері культури;
- невпровадженість об’єктивних критеріїв ефективності культурної політики;
- не затверджені соціальні стандарти доступу населення до культурних послуг, що гарантуються державою;
- в окремих випадках заполітизованість, низька професійна компетентність управлінських кадрів у сфері культури тощо.

В аналітичній записці “Соціально значуща діяльність релігійних організацій України в сучасних суспільно-політичних умовах”, підготовленій національним інститутом стратегічних досліджень (далі – НІСД)

наголошується, що після відновлення Українською державою незалежності значно активізували свою соціальну діяльність релігійні організації. Значною мірою цьому сприяли падіння комуністичного режиму та лібералізація правових норм стосовно свободи совісті та свободи релігії. Релігійні організації засвідчили свою причетність до вирішення низки проблем соціальнонезахищених верств населення; соціально-психологічної реабілітації нарко- та алкозалежних осіб, хворих на СНІД; духовної опіки громадян, котрі перебувають у виправних закладах.

Значно позначилися на змісті й структурі суспільної активності релігійних організацій події Революції Гідності та російської агресії. Майдан 2013-2014 років представив церкву як доволі потужну інституцію громадянського суспільства, довів її спроможність гуртуватися, об’єднувати прогресивну, активну частину українського суспільства навколо відстоювання базових прав і свобод громади, європейського поступу України [231].

Активна діяльність церкви також пов’язана із подоланням наслідків російської агресії та тимчасової окупації українських територій на Донеччині та Луганщині. Забезпечення духовної опіки військовослужбовців на фронті, соціально-психологічної реабілітації учасників АТО, облаштування тимчасово переміщених осіб із зони бойових дій, спростування свідомо неправдивої інформації, розповсюджуваної ворогом стосовно України. Результати рейтингу соціальної значущості конфесій у розвитку суспільно-політичних процесів держави засвідчують їх авторитет. За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Розумкова, у березні 2017 року, церкві (УПЦ КП, УГКЦ) довіряють 63% респондентів, а рейтинг довіри (кінець 2016 р.) до Президента України склав 13,7 %, Уряду України – 9,5%, Верховній Раді України – 5,3%. Доволі неоднозначна і суперечлива в питаннях сучасного розвитку українського громадянського суспільства, подіях в Україні позиція Української Православної Церкви (Московського патріархату) (УПЦ МП). Антиукраїнський напрям у діяльності УПЦ (МП) досить вагомий. Незважаючи на суспільний осуд, єпископат і священнослужителі УПЦ (МП)

продовжують демонструвати неповагу до захисників України, псувати імідж Української держави на міжнародній арені, перейматися духовною опікою окупантів, пропагувати імперські цінності.

Водночас процес творення нової моделі релігійно церковного буття розвивається не лише з урахуванням внутрішніх чинників, але й під впливом активної місіонерської діяльності зарубіжних центрів, релігійних організацій. З їх участю розширюється неконтрольований потік антинаціональної, антидержавної обробки закордонними служителями культу українських громадян. Їх спроби втручання у внутрішні справи нашої держави, намагання нав'язати чужі цінності в окремих випадках переростає на дестабілізаційний фактор у міжконфесійній ситуації.

Проведене наукове дослідження, аналіз стану розвитку гуманітарної сфери в Україні, проблем реалізації державної політики в культурі, освіті, науці, державно-церковних відносинах, наявність чималої кількості потенційних та реальних загроз державної безпеки в гуманітарній сфері вимагають систематизації, узагальнення досліджених внутрішніх протиріч та зовнішніх факторів негативного впливу на рівень національно-культурного розвитку держави.

Урахування їх в процесІ консолідації українського суспільства, у виробленні єдиної державницької політики розвитку різних її сфер, формуванні та забезпеченні ефективного функціонування, в управлінні системою національної безпеки в гуманітарній сфері надзвичайно важливе. Загрози державної безпеки у гуманітарній сфері є характерними і для регіональної політики в означеній сфері (див. рис.4).

Урахування, подолання вищезгаданих проблем у гуманітарній сфері на державному та регіональному рівнях забезпечить реалізацію та вдосконалення державної політики національної безпеки для розбудови демократичної, правової держави, формування української політичної нації, захисту прав і свобод України в гуманітарній сфері.

Тенденції суспільно-політичного, соціально-економічного розвитку країни, наявність внутрішніх та зовнішніх загроз безпеці гуманітарної сфери держави зумовлюють низку пріоритетних напрямів модернізації національної освітньої системи. Насамперед це:

- оновлення змісту, поліпшення якості освіти в загальноосвітніх школах, посилення патріотичного виховання, пробільність навчання у випускних класах, підвищення уваги до охорони здоров'я школярів;
- підвищення обсягів і якості вивчення англійської та інших мов країн Європейського Союзу;
- упровадження елементів сучасної медіаосвіти;
- належне фінансове, матеріально-технічне забезпечення праці педагогів, стимулювання їх постійного професійного зростання;
- імплантація, удосконалення нових законів України "Про вищу освіту", "Про освіту", прийняття Закону України "Про освіту дорослих";
- розвиток освіти впродовж життя з використанням новітніх інформаційних технологій;
- оптимізація навчальних закладів, формування та ефективне витрачання бюджетних коштів;
- активізація виховної роботи, зміцненні патріотизму, утвердження європейських цінностей, громадянської активності;
- унеможливлення в сфері освіти корупційних діянь;
- запровадження інноваційних форм, методів управління системою освіти, керівництва навчальними закладами.

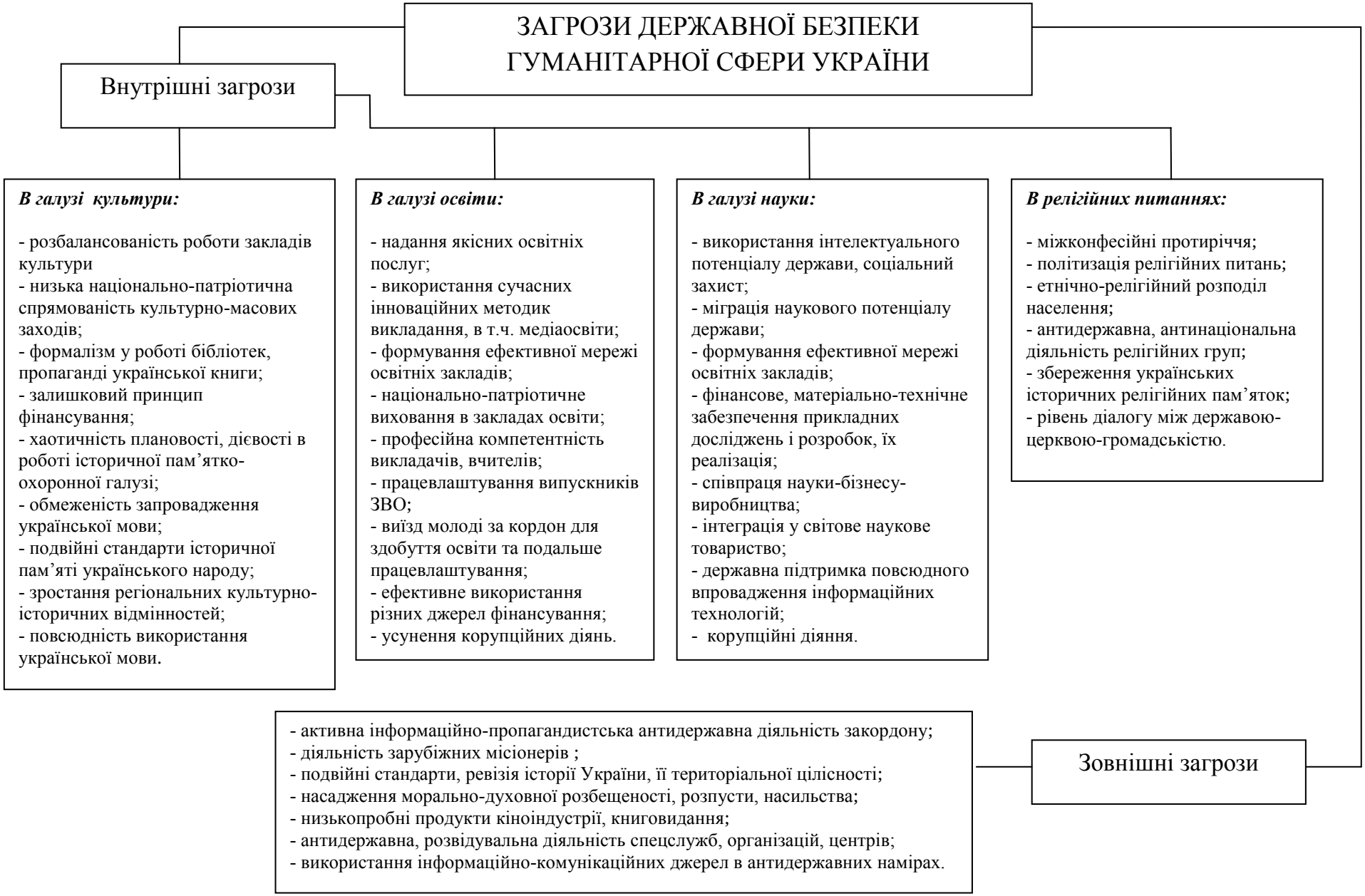

Рис.4. Загрози державної безпеки гуманітарної сфери України

Забезпечення ефективного функціонування наукової сфери країни, усунення її потенційних та реальних загроз має здійснюватися на принципах публічності та прозорості, постійного підвищення ефективності діяльності НАНУ, поліпшення системи управління.

Пріоритетним також у сфері науки є: забезпечення коштами та ресурсами прикладних досліджень і розробок, орієнтованих на зміцнення обороноздатності та держаної безпеки України; розширення грантованого фінансування;державна підтримка наукових колективів які ефективно працюють, формування незалежного висококваліфікованого експертного середовища; тісна взаємодія науки з наукоємним бізнесом і вищою освітою;широке запровадження в інноваційній сфері конструктивних механізмів державно-приватного партнерства; ефективна державна політика фінансового та податкового стимулювання ЗВО і наукових шкіл, які розвивають науку, спеціалізуються на створенні інноваційних знань;продовження інтеграції у європейське і світове наукові співтовариства;збереження і розвиток науково-освітнього потенціалу України, зменшення відтоку інтелектуального капіталу за кордон;забезпечення постійного соціального захисту співробітників НАНУ та науковців ЗВО.

Реформування вітчизняної наукової системи кардинально може змінити ситуацію забезпечення комплексного процесу реалізації відповідних заходів.

Наявні виклики і загрози безпеці державно-церковним відносинам, розвитку релігійним організаціям можуть бути унеможливлені, ліквідовані шляхом:

- обмеження впливу на українське суспільство Української православної церкви (УПЦ) Московського патріархату як прокремлівського агента;

- внесення змін зо Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”, у якому мають бути впорядковані назви релігійних організацій, керівні центри яких знаходяться за межами України;

- вирішення питання щодо утвердження Української Помісної Православної Церкви;

- розширення взаємодії, тісної співпраці державних інституцій, релігійних організацій, громадських і волонтерських об’єднань;

- упровадження в освітянські, навчальні програми спеціальних інформаційних курсів з питань релігієзнавства.

Реалізація стратегічних реформ вимагає необхідності піднесення культурного потенціалу України, який є базовим у національно-культурному , духовному розвитку суспільства, у виявленні, упередженні загроз державної безпеки в гуманітарній сфері. Завдяки зміцненню культурного потенціалу та інтеграції у світові процеси Україна здатна позбутися пострадянських стереотипів, все ще наявних у громадянському суспільстві.

З урахуванням внутрішніх і зовнішніх загроз державі головними пріоритетами державної політики безпеки в культурній сфері мають стати: збереження та передача національних традицій наступним поколінням; забезпечення економічної самодостатності культурної сфери; відновлення національної культурної сфери на окремих територіях держави.

Конкретні кроки, зусилля державних інститутів та громадськості мають бути спрямовані на формування стійкої національної ідентичності, подолання культурної неконсолідованості та зміцнення цінностей, що об'єднують громадян різних регіонів. Тому потрібно:

- підготовити, прийняти та забезпечити реалізацію Стратегії розвитку вітчизняних культурних індустрій;

- вдосконалити наявне, а в разі потреби, прийняти нове законодавство в галузі культури;

- провести оптимізацію фінансового забезпечення галузі;

- вирішити питання проведення єдиної державної політики в розвитку національної кіноіндустрії та видавничої справи, створенні широкої загальнонаціональної мережі кінотеатрів та книгорозповсюдження, кіновідеопрокату, впровадження мультимедійних технологій;

- розробити та затвердити державні програми модернізації видавничо-поліграфічного комплексу України та розвитку пам'яткоохоронної сфери;

- розширити, напрацювати нові механізми створення привабливого культурного іміджу України, підтримки українсько-європейської культурної співпраці, просування українського культурного продукту за кордоном;

- здійснити конкретні заходи щодо розширення масштабу української політики пам'яті – від регіонального, національного до міжнародного масштабу, забезпечити історичну правду подій з участю України, захистивши українську культуру і духовність, її державні цінності та інтереси.

Наукові дослідження, аналіз стану культурно-освітньої сфери України підтверджують, що на сучасному етапі розвитку суспільних, соціально-економічних відносин виникла гостра ситуація щодо подолання загроз та викликів державної безпеки в гуманітарній сфері. Для органів державної влади, громадськості формування та реалізація ефективної гуманітарної політики стала надважливим завданням. Реалізація дієвої безпекової політики Української держави в гуманітарній сфері має забезпечити її національну єдність, розбудову демократичної, соціальної, правової держави, утвердження історичної української політичної нації, реалізацію та захист прав і свобод громадян, територіальну цілісність, суверенність, підвищити міжнародний авторитет України.

2.2. Протидія загрозам інтересам держави в умовах формування національної ідеї, розвитку культури, освіти, релігії, національного відродження України, становлення її державності

Сучасний стан протидії загрозам державної безпеки в гуманітарній сфері України потребує як загального, так і конкретного, відповідно до галузей державної політики, з'ясування теоретичного та прикладного змісту реальних загроз. Не всі заходи, які вживаються органами державної влади і управління щодо виявлення, припинення та їх нейтралізації і забезпечення безпеки, є ідеальними.

Ситуація, що склалася сьогодні в Україні, свідчить про необхідність чіткого окреслення змісту понять “протидія загрозам”, “протидія загрозам державній безпеці в гуманітарній сфері”, створення дієвого організаційно-правового механізму протидії загрозам в гуманітарній сфері, які посягають на особистісні, суспільні, державні інтереси в цій галузі.

За Тлумачним словником, термін “протидія” характеризується як дія, спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй. З урахуванням того, що протидія загрозам є багаторівневим поняття, доцільно стосовно протидії державним загрозам в гуманітарній сфері окреслити наступні властиві їй основні ознаки:

- демократизм, розвиненість громадянського суспільства, рівень захищеності особи;
- єдність громадянського суспільства у захисті суспільних, державних інтересів;
- інституційна спроможність органів влади захистити державні, суспільні, особисті інтереси;
- рівень гарантування забезпечення соціально-економічної та внутрішньо-політичної стабільності України;
- забезпечення та збереження інтелектуального, духовного, матеріального потенціалу суспільства;
- захист державних цінностей, державних інтересів у гуманітарній сфері від зовнішніх зазіхань, ворогів.

Складовими елементами організаційно-правового механізму протидії загрозам у гуманітарній сфері повинні бути: суб'єкти, уповноважені організовувати, забезпечувати і здійснювати протидію загрозам в усіх її виявленнях; правові норми, що встановлюють порядок функціонування та взаємодії відповідних суб'єктів державної безпеки в гуманітарній сфері; засоби і форми діяльності суб'єктів, спрямованої на упередження, нейтралізацію та подолання загроз.

На нашу думку, при формуванні сучасних концептуальних підходів протидії загрозам у гуманітарній сфері слід знати, вивчати та використовувати

історичну практику, досвід політики українських державних інституцій. Зважаючи на особливості певних історичних періодів українського державотворення, маємо нагоду ідентифікувати тогочасні форми, методи протидії загрозам державним інтересам у розвитку української освіти, культури, релігійних відносин, до сучасних умов державотворення в Україні.

Значна їх частина стосується гуманітарної сфери. Загрози у гуманітарній безпеці України зумовлені багатьма взаємопов'язаними чинниками. До їх числа можна віднести: недостатньо послідовні процеси набуття української національної ідентичності; розвій громадянського суспільства за культурно-мовними, ідеологічними ознаками, в окремих випадках і їх поляризація за територіями; міжетнічні та міжконфесійні тертя і конфлікти; недовіра до влади; аполітичність, пасивність населення; низький рівень поінформованості тощо.

Це ставало причиною політичної дестабілізації в країні, прямих загроз державній безпеці, а в окремі періоди – виникнення соціальних потрясінь, конфліктів, ведення військових дій. Небезпечним є те, що ці ризики зберігаються, повторюються та створюють відкриті загрози державній безпеці.

За таких обставин особливого значення набуває їх наукове дослідження, інформування суспільства, громадськості щодо проблем гуманітарної складової національної безпеки. Проведений аналіз засвідчує, що важливими пріоритетами у вирішенні цих питань виступає освіта, культура, їх становлення й розвиток. Вивчення проблем становлення національних культурно-освітніх закладів, подолання інформаційних загроз у різні історичні періоди української державності є нагальною потребою для безпечного розвитку сучасного суспільства.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. в Україні назрівала політична, економічна криза. Простежувалася повна її залежність від закордонних великих промислово-економічних, фінансово-олігархічних компаній, об'єднань. Окрім цього, Україна фактично була колонією Російської імперії, Австро-Угорщини. Соціально-політичні суперечності, конфлікти набувають

системного характеру. В умовах незавершених військових дій на фронтах Першої світової війни, буржуазно-демократичної революції в Росії 1917 року локалізуються масові дії української інтелігенції, національно налаштованого населення за національно-культурне відродження України, захисту її національних інтересів.

Революційні події 1917–1920 рр. стали насправді переломними, знаковими в історії української державності. З одного боку, в цей час зроблено значні кроки до становлення державних форм організації культурної сфери, української вищої освіти, розвитку народного шкільництва, піднесення національно-культурного життя. З іншого боку, події політичного життя заклали міцний фундамент для формування основних засад безпеки незалежної Української держави.

Значна роль відводилася розвитку національної освіти [37, с. 24]. 1917 року розроблявся й одночасно втілювався план широкої націоналізації народної освіти. 26 червня 1917 р. був підписаний циркуляр для інспекторів вищих, початкових, торговельних та інших шкіл України про розвиток національної школи і про необхідність запровадження в школах курсу українознавства, організацію при школах українських бібліотек тощо. У серпні 1917 року було затверджено проект, у якому, крім іншого, йшлося про підготовку учителів українознавства для шкіл усіх типів.

Лише в початковій школі більша частина вчителів володіла українською мовою і бажала викладати нею та вводити предмети українознавства. У середніх та вищих школах російськомовне вчительство складало більшість та було агресивно налаштоване проти будь-яких спроб українізації.

Тому перед початком 1918–1919 навчального року Міністерство освіти і мистецтва видало низку циркулярів щодо введення в навчальний процес українознавчих предметів. Зокрема, розпорядженням від 29 серпня 1918 р. у нижчих початкових школах національних меншин вводилось щотижневе чотиригодинне викладання української мови і літератури, історії та географії

України. Українознавчі предмети були обов'язковими й у вищих початкових і середніх школах [94, с.1].

27 липня 1918 р. навчальні плани учительських інститутів було доповнено:

а) обов'язковими загальноосвітніми дисциплінами: богослов'ям, українською мовою і літературою, російською мовою і літературою, вступом до вивчення мови з елементами науково-філософського обґрунтування, граматикою, теорією та психологією художньої творчості, історією України, історією культури, географією, природознавством, математикою, фізикою;

б) спеціальними обов'язковими предметами: педагогікою з елементами історії, філософією, психологією, логікою, теорією навчання;

в) необов'язковими дисциплінами на вибір учнів та педрад інститутів із фінансуванням за рахунок місцевих бюджетів: політичною економією, латинською та іноземною мовою, декламуванням, державним правом [251, арк. 31-32, 6, арк.36-36зв].

В учительських семінаріях крім спеціальних педагогічних предметів, рекомендувалися богослов'я, українська та російська мови, арифметика, музика і малювання [253, арк. 4].

Процес запровадження національної школи вимагав різкого збільшення кількості викладачів, які б досконало володіли українського мовою.

У Кам'янецьку добу Директорії було створено сприятливі умови для формування і розвитку національної школи. У червні 1919 року Міністерство освіти УНР висунуло такі завдання перед освітніми закладами:

1) дерусифікація;

2) вироблення для шкіл таких програм, які б відповідали новим вимогам педагогіки та життя;

3) забезпечення українськими підручниками;

4) поглиблення праці на ниві дошкільного виховання та позашкільної освіти.

Для втілення в життя цих завдань потрібні були педагогічні кадри, віддані ідеї української державності. Тому Міністерство освіти УНР з перших же днів своєї діяльності в Кам'янці-Подільському приступило до втілення в життя принципів управління народною освітою [4, с. 179-187].

Значна увага приділялася змісту навчання учнів. Так, департаменту початкової освіти належало:

"1) переглянути програми вищих початкових шкіл;

2) перевести в життя закон про перехід із вищої початкової школи у відповідні класи середньої без іспитів;

3) видати закон про обов'язкове навчання співу нарівні з іншими науками у вищих початкових школах і про поліпшення стану його навчання в нижчих;

4) впорядити низку нових вищих початкових шкіл і т.п.".

На департамент середньої освіти покладалося "остаточне розв'язання справи з викладами всіх наук у середніх школах мовою українською; утворення іспитових комісій для всіх вчителів, які бажають і надалі лишатися в українській школі для одержання ними свідоцтва, на право викладати науки українською мовою; реалізація духовних шкіл і перетворення єпархіальних шкіл дівочих та духовних семінарій – перших чотирьох класів, у селянські гімназії з метою виховання дітей селянської інтелігенції (в першу чергу духовенства)" [111, с.80].

Помітно активізувався процес розбудови середніх шкіл. Органами самоврядування, громадськими організаціями, учителями Поділля проводилася активна робота з створення українських середніх навчальних закладів для задоволення потреб краю.

У добу Центральної Ради українські середні школи відкривалися в багатьох містах і селах Поділля. Так, у 1917 році було засновано 8 середніх шкіл, а у 1918 році – 18 середніх заклади [212, с. 5].

Підводячи підсумки нетривалого існування незалежної української школи, Генеральний секретар освіти І. Стешенко на сьомій сесії УЦР, що

відбулася 29 жовтня 1917 р., констатував: “Незважаючи на перешкоди в справі українізації як середньої, так і вищої школи, секретарство повело свою справу ще й іншим шляхом творення окремої української школи. Таким чином, заведено коло 25 українських гімназій” [229, с. 171].

Особливо сприятливі умови для розвитку середньої освіти в Україні мали місце за гетьмана Павла Скоропадського, уряд якого виділяв для освіти значні кошти. А це дало змогу відкривати нові українські школи переважно за рахунок держави, а не тільки громадянства, як це мало місце раніше.

Складність і певні труднощі навчання в середніх школах Поділля українською мовою полягали ще в тому, що багато з них, з наближенням фронту Першої світової війни до краю, вимушені були евакуюватися в інші губернії України і Росії. І тільки у 1918 році вони змогли повернутися назад на Поділля, але налагодити шкільне життя і приступити до навчального процесу вони ще не могли з тієї причини, що не були сформовані класи.

Гостре фінансове становище УНР змушувало Директорію обмежувати грошову допомогу на відкриття нових середніх шкіл у містах і збільшувати її для сіл, де цих шкіл було значно менше.

Влітку 1919 року Рада Народних Міністрів прийняла закон “Про перетворення шкіл духовного відомства” (всі духовні школи, хлоп’ячі й дівочі, та перші чотири класи духовної семінарії) у загальноосвітні і підпорядкування їх Міністерству освіти. Зокрема, восени 1919 року Кам’янець-Подільська духовна дівоча школа була перетворена в державну селянську дівочу гімназію, до якої “переважно приймаються діти селянського походження” [217, с. 44].

Крім того, Міністерство освіти наполегливо працювало над втіленням у життя закону від 1 січня 1919 р., згідно з яким українська мова була визначена як державна. Так, наказом Міністерства освіти від 27 серпня 1919 р. Кам’янець-Подільська хлоп’яча російська гімназія об’єднувалася з українською гімназією імені С. Руданського.

Станом на 1 січня 1919 р. в цілому на Поділлі було вже 83 середніх шкіл. Із цього числа державними було – 13, земськими – 4, земськими-міськими – 2,

мішаними – 3, приватними – 23, невідомо чиїми – 30. У 1919 році на державне утримання буде прийнято 29 громадських шкіл і виділялося 1 млн 450 тис. грн [238, с. 9].

Значне місце відводилося вечірнім школам для дорослих, перед якими ставилися завдання: навчити дорослих людей грамоті: читати, писати, рахувати; розширити загальний розвиток дорослого населення, надавати йому найпростіші знання і виховувати його морально [83, с. 6].

Заняття проводилися тричі на тиждень, по три лекції на день, кожна з яких тривала 40 хвилин. Протягом року передбачалося прочитати 177 лекцій, з них у першому півріччі 72 лекції –38 грамоти, 24 читання, 10 арихметики; другому півріччі 90 лекцій – 40 грамоти, 25 читань і 25 арихметики" [214, с. 18].

Перед новими українськими школами з самого початку їх утворення постало чимало важливих питань, що потребували негайного розв’язання. Одна з перших проблем – відсутність власного приміщення та нестача коштів для спорудження нових. Це примушувало українські середні заклади працювати у приміщеннях російських шкіл у другу і третю зміни. Зокрема, у 1918 році у приміщенні Могилівської російської хлоп’ячої гімназії функціонувало ще дві гімназії, які проводили заняття позмінно [83, с. 72].

Із самого початку організації народної освіти на Поділлі існувала й інша проблема. Потрібні були нові підручники для школярів і книги для дорослих, величезна кількість зошитів, олівців, шкільного обладнання. Так, у доповіді Кам’янецького повіту про підручники і навчальні прилади для учнів сільських початкових шкіл в 1918–1919 рр. зазначалося: “Кожна школа потребує, щоб вона була завчасно забезпечена підручниками, папером, перами і іншими навчальними приладами і чим вона краще забезпечена всіма вищезгаданими речами, тим корисніше буде йти її праця; без книжок і паперу наука в школі не може проводитися” [83, с. 96]. Однак, не кожна земська каса мала в своєму розпорядженні кошти, щоб забезпечити учителів повністю навчальним приладдям, книгами. Тому управа запропонувала, щоб батьки самі подбали

про забезпечення своїх дітей книжками, папером, приладдям; бідним батькам, котрі не мали змоги забезпечити своїх дітей власними коштами на книжки та папір, допомагала місцева шкільна рада зі своїх коштів.

Водночас практичну участь у вирішенні цього питання брав видавничий відділ Подільської губерніальної народної управи. Було вирішено: збільшити редакторські сили видавничого відділу за напрямами роботи і придбати для потреб видавничого відділу велику, добре обладнану друкарню, запросити до видавничого відділу художника для виготовлення ілюстрацій і прикрас до книжок; встановити плату тим особам, що будуть брати участь у педагогічній комісії при видавничому відділі; звернутися до Міністерства народної освіти з проханням видати губерніальній народної управі позичку і субсидію в розмірі до десяти мільйонів; придбати для потреб Губерніальної народної управи паперову фабрику; запросити спеціального редактора для редагування таких видань Управи, як доповіді, журнали і т.п.; просити Кам'янецьку міську управу давати на друкарні електрику, якщо це можливо, і вдень, і вночі; просити губерніальну народну управу започаткувати створення видавничої спілки, яка за допомогою державних коштів могла б провадити видавництво в широкому масштабі [81, с. 27–28].

Гострою проблемою освіти стало викладання іноземних мов. За ухваленим Міністерством народної освіти планом єдиної школи у всіх вищих початкових школах потрібно викладати чужоземну мову.

Етнонаціональна своєрідність Поділля як багатонаціонального регіону вимагала грамотного вирішення національного питання. Тому відносно національних меншин Центральна Рада проводила ліберальну політику. Уже в квітні 1917 році Український національний конгрес гарантував їм усі політичні права.

У часописі "Наш шлях" у рубриці "Життя просвіт" трапляється повідомлення про те, що важливим етапом у формуванні мережі національних шкіл в Україні стала нарада у справі організації народної освіти, яка проходила 15–20 грудня 1917 р. у м. Києві. Відповідно, 76,2 % дітей-євреїв не

навчалося. На нараді були представники найчисельніших народів України: українці, росіяни, поляки, євреї [76, с. 3]. Основним питанням обговорення було управління народною освітою в умовах багатонаціонального складу населення України. Відповідно до проголошеної III Універсалом національної політики, де було заявлено: “Народам великоруському, єврейському, польському та іншим на Вкраїні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права свободи самоврядування в справах їх національного життя”, нарада вирішила загальне управління шкільними справами кожної національності передати відділам народної освіти національних генеральних секретаріатів і шкільним радам при них. На місцях під керівництвом відповідних секретаріатів створювались національні ради освіти – губернські, повітові, міські, сільські та інші.

Національні меншини також мали право створювати свої національні ради освіти. До їх складу входили представники від місцевих громад, самоврядування, відповідної національної спілки учителів. Фінанси, які виділялися Генеральним секретаріатом освіти на шкільні потреби, розподілялися між національними секретарствами пропорційно кількості населення кожної національності.

В архівних матеріалах (Ф.2201. Міністерство освіти Української Держави. м. Київ) засвідчено, що національний склад учнів державних середніх шкіл Поділля був таким [251, арк. 36]: кількість шкіл – 19, кількість учнів – 4 338, кількість опитаних – 3 987, з них за національним складом: росіян – 399, євреїв – 1 609, поляків – 249, українців – 1 704.

У період виборювання державності 1917–1920 рр. українські уряди, - відмічає український дослідник А.Боровик, - намагалися забезпечити національним меншинам рівність прав і можливостей у розвитку освіти. Найчисельнішим з них були надані права навчати дітей рідною мовою. Польська та єврейська громади Поділля, скориставшись цим, утворили свої навчальні заклади. Спроби Центральної Ради та Директорії УНР здійснити поділ шкільного майна між національними меншинами відповідно до

процентного співвідношення населення України так і не були доведені до логічного завершення. Цьому сприяло небажання уряду гетьмана П. Скоропадського здійснювати розподіл шкільного майна, а також спротив частини російськомовного населення. Проте саме за часів української революції була створена розгалужена мережа шкіл національних меншин [32].

Національно-культурному відродженню в період УНР значною мірою сприяла діяльність газет і журналів. Від видавничо-інформаційної, публіцистичної діяльності значною мірою залежало вирішення найважливіших ідеологічних, політичних, економічних, воєнних, культурно-освітніх та інших завдань національно-культурного відродження, якими стали: роз'яснення серед населення офіційних документів і відомостей центральних і місцевих органів влади; аналізування стану справ у різних галузях і сферах, регіонах, населених пунктах, на фронті; пропаганда позитивного досвіду; політична агітація і пропаганда ідей та завдань УНР тощо; поширення політичних, економічних знань, відомостей з питань освіти, культури, релігії, міжнаціональних відносин; забезпечення новими українськими підручниками, посібниками, зошитами, популярними українськими читаннями, книжками для освіти народу; видання наукової, технічної, методичної, художньої літератури, плакатів, копій картин та ін.; реалізація важливого принципу демократичного суспільства – свободи слова громадян, взаємного діалогу влади і населення на сторінках преси; популяризація УНР на міжнародній арені, роз'яснення її зовнішньої і внутрішньої політики серед зарубіжних країн; піднесення соціальної активності широких мас, залучення їх до участі у вирішенні нагальних питань державного і місцевого життя.

Широку діяльність у Кам'янці-Подільському в період УНР проводило Міністерство преси і інформації. Воно реквізувало у Подільської губернської управи всі друкарні і запаси паперу, що забезпечило появу різних видань преси. У цей час в УНР виходили газети "Боротьба", "Визволення", "Вісник Української Народної Республіки", "Галицький голос", "Громада", "Наш шлях", "Новий шлях", "Новини Української Народної Республіки",

“Подольськая жизнь”, “Подольский край”, “Стрілецька думка”, “Трудова громада”, “Трудовий шлях”, “Українське слово”, “Український стрілець”, “Шлях” та ін. [81, с. 353–397].

У період гетьманату П. Скоропадського (квітень–листопад 1918 р.), по всій країні, зі встановленням влади гетьмана, запроваджується попередня цензура періодичних видань, якої на початковому етапі існування Української Держави не було. Наприкінці серпня губернський староста Поділля Сергій Кисельов на лист Міністерства внутрішніх справ про стан цензури в губернії повідомляв, що “попередня цензура не проводиться” [247, арк. 2-6]. Можливо, місцеві адміністратори Поділля й надалі проводили б ліберальну політику щодо місцевих газет, однак серпневі заворушення в регіоні та реакція деяких ЗМІ на них призвели до введення з 14 вересня жорсткої цензури періодичних видань. Однак вона не вплинула на зменшення кількості періодичних видань.

Події 1917 року в Україні створили нові умови для розвитку книговидавничої справи. Українська Центральна Рада (УЦР) заклала основи будівництва політичного, суспільного і економічного ладу вільної і незалежної України. Вона приділяла велику увагу книжковому рухові, оскільки книжка мала стати одним із засобів відродження українського народу, джерелом у формуванні національної свідомості і розбудови освіти та культури. Величезна потреба в книзі зумовлювалася всією культурно-освітньою політикою УЦР, коли засновувались українські школи всіх типів, спостерігалося прагнення до запровадження української мови як державної, вживання її в усіх сферах суспільного життя. Це спонукало до підвищення попиту на український друк. Зазначимо, що видавнича справа опинилась у такій ситуації, коли, з одного боку, ще були кваліфіковані кадри, певні вільні кошти, запаси паперу, налагоджене поліграфічне виробництво, до того ж зберігалися ще традиції дореволюційного друку, а з іншого – вже були розбуджені українські національні сили, старі цензурні утиски Російської імперії згинули, хоча нові ще не створилися.

У 1917 році український книжковий рух набирає сили переважно як рух народний, що використовує народні і громадські кошти. Він був організований силами самого громадянства під керівництвом губернських і повітових земств, видавничих та просвітніх товариств, кооперативів.

Увагу громадськості привертали проблеми державного ладу, самоврядування, самовизначення українського народу, його минулого. Тому проблема роз'яснення населенню цих складних питань стала нагальною. Найбільшу активність тут виявила вінницька "Просвіта". Вона випустила брошуру Дм. Донцова, присвячену розвитку української державної ідеї, його переклад берлінського видання 1915 року "Українська державна ідея і війна протії Росії", книжки, у яких трактувався договір України з Росією 1654 року та давалося пояснення назви "Україна" [206, с.18]. А брошура "Що таке соціалізм" навіть витримала у Вінниці два видання (другий випуск був повністю конфіскований німецькою окупаційною владою у 1918 році).

Видавництво "Воля" (Вінниця) випустило брошуру Г. Шіянова з тлумаченням поняття "державна влада", характеристикою історичних форм держави. Проскурівська "Просвіта" видрукувала праці Т. Верхолита, К. Ванькевича, у яких висвітлювалося минуле українського народу [78, с.4]. Особливою популярністю користувалися книжки про заснування селянських спілок, споживчих товариств. Подібні видання містили багато довідкового матеріалу.

Основний зміст книги того часу – агітаційний та інформаційний. Подібну літературу вимагала насамперед політична ситуація. Громадськості необхідно було розібратися з тим, що відбувалося навколо. Саме через це видання були невеличкими за обсягом і форматом, друкувалися на поганому папері, з дуже скромним художнім оформленням, а то й зовсім без нього. А автори, в свою чергу, за браком часу, через неспокійні, нестабільні умови життя не могли чи не встигали написати щось більше за обсягом. Завдяки максимальному здешевленню витрат на книгодрукування ці видання реалізовувалися за низькими цінами, аби їх мали можливість придбати навіть

найбідніші верстви населення. Ці зовні непоказні книжечки мали неабияке значення у загальному становленні й розвитку національної самосвідомості, вітчизняної культури, залученні найширших верств населення до національних і світових духовних цінностей.

Характеризуючи особливості розвитку бібліотечної справи на Поділлі в добу революції (1918-1920 рр.), історик-краєзнавець В.С.Лозовий відзначав, що через постійні утиски російським імперським режимом української мови та культури, обмеження книгодрукування відчувався значний дефіцит літератури з усіх українознавчих тем. Необхідно було якнайшвидше розробити і надрукувати нові підручники, посібники та курси лекцій для студентів, просвітян, широкого загалу населення. Спочатку для опублікування університетських матеріалів ректор І. Огієнко скористався послугами різноманітних видавництв, що евакуювалися до Кам'янця-Подільського, зокрема "Час", "Дністер", Правобережної філії Катеринославського видавничого товариства. Надалі для оперативного видання книг в університеті було створено власну друкарню [123, с.356].

Оскільки в усі сфери політичного, соціального та культурного життя в Українській Народній Республіці впроваджувалась українська мова, а більшість населення слабко володіла літературною мовою, потрібна була значна кількість довідкової та словникової літератури. В архівних документах (Ф.Р.582 Кам'янець-Подільський український університет) повідомлялося, що значною подією для Поділля стало видання двотомного "російсько-українського словника", підготовленого кам'янецькими просвітянами С. Іваницьким та Ф. Шумлянським. Його надруковано коштом Подільської губернської народної управи, яка й подарувала 25 примірників університетській книгозбірні. Це видання зацікавило бібліотеку Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові, і вона просила бібліотеку кам'янецького вузу вислати зазначений двотомник до Львова [256, арк. 22; 45, арк. 7].

Зусиллями ректора І. Огієнка та викладацького складу в 1919–1920 рр. побачили світ 5 томів "Записок Кам'янець-Подільського державного

українського університету”. У III та IV томах надруковано юридичний словник українською мовою. В останньому, V томі, вміщено підготовлений на богословському факультеті переклад українською мовою “Нового Заповіту. Діяння святих апостолів” [223, с. 147].

Кам’янець-Подільський державний український університет в процесі національного відродження України був осередком творення власної періодики — наукової й літературно-публіцистично-інформаційної. Попри незначну кількість томів “Записок” і шести номерів студентського і спілчанського журналів “Нова думка” і “Наше життя”, виданих у надзвичайно складних політичних і економічних умовах боротьби за українську державність, керівництву закладу, молодіжному і управлінському активу, які забезпечили вихід у світ названих видань, вдалося віддзеркалити велику тягу, з одного боку, до наукових досліджень і збагачення української науки, а з іншого, – до розвитку літературно-творчого потенціалу викладачів, студентів і управлінців університету, наповнення наукового, літературно-інформаційного простору цікавими і різноплановими україномовними періодичними виданнями. Заклад був незаперечним лідером серед вищих шкіл України щодо творення власної періодики, так необхідної для розвитку української науки, культури і духовності. Опубліковані тексти Св. Письма, наукові і публіцистичні статті і замітки, літературні твори та інформаційні матеріали частково примножили науковий доробок українських учених, розширили умови для подальшої українізації православної церкви, виявили літературні здібності обдарованої молоді, нарешті, стали важливим джерелом знань про функціонування українського університету, його структурних підрозділів, громадських організацій, а також про бібліографічний поступ.

Відновлення незалежності України, як ми бачимо, створило передумови для формування цілісного національного інформаційного простору. В гуманітарній сфері були започатковані складні й неоднозначні трансформаційні процеси. Історичні періоди становлення української державності підтвердили, що інформаційна безпека охоплює сфери

мистецької, культурно-просвітницької діяльності, національний ринок друкованих ЗМІ, книговидання, інші культурно-мистецькі послуги, а також освіту, науку, діяльність структур громадянського суспільства.

Дослідження показало, що у ході становлення загальноосвітніх шкіл на Поділлі чималу роль відігравали і чинники, які перешкоджали цьому процесу. Це перш за все – зросійщеність міського населення та сильний опір значної частини учителів середніх шкіл, неузгодженість у прийнятті рішень освітянським керівництвом з реальними можливостями галузі, низький рівень контролю за виконанням прийнятих рішень, відсутність у достатній кількості особливо на перших порах необхідних підручників та інших засобів навчання, неузгодженість дій державного керівництва з органами місцевої влади, небажання окремих керівників місцевого самоврядування виконувати рішення Міністерства освіти з питань українізації та їх надія на повернення старих порядків. Разом з тим варто наголосити, що початковий етап українізації проходив у складних умовах протистояння іноземним арміям, економічної та господарської розрухи. Ці фактори також не сприяли досягненню поставленої мети.

Слід відмітити, що українські органи управління, діячі культури, освіти, різні політичні партії, товариства, громадські організації намагалися вести постійну боротьбу за відродження, становлення державності свого народу, його вільний духовний і культурний розвиток на всій території.

Протягом березня 1917 року відтворюють діяльність наявні та започатковуються нові українські організації. Національна самосвідомість у їх діяльності значно прогресує. Українські політичні партії Товариство Українських Поступовців (ТУП), Українська Радикальна Демократична Партія (УРДП), Українська Соціал-демократична Робітнича Партія (УСДРП), Українська Партія Соціалістів-революціонерів (УПСР), а також більшість громадських і професійних організацій та об'єднань активно пропонували, пропагували у своїх рішеннях, діях вимоги щодо автономії України в складі Федеративної Росії, необхідності утворення самостійної республіки.

Форми, методи досягнення визначеної мети були різні.

Товариство Українських Поступовців (автономісти-федералісти) всіма силами і засобами виступало за утворення автономії України, надаючи переваги розробленню конституційного проекту. Українські соціал-демократи пропагуючи принцип автономії, висловлювалися за федеративну перебудову Росії, намагалися примусити Тимчасовий уряд задовільнити вимоги української демократії. Приєднуючись до формування автономно-федералістичного ладу в Україні, Українська радикально-демократична партія в центрі своїх вимог ставила аграрну реформу, відстоювала інтереси селян. Фактично політичні лідери усіх українських партій не декларували повного відокремлення України від Росії, водночас виступали за широкий національно-визвольний рух, захист національних інтересів.

Консолідуючою подією в житті українських громадсько-політичних сил став Всеукраїнський Національний конгрес 6-8 квітня 1917 р., який легалізував перехід їх до масових, відкритих, конструктивних акцій, дій. Обговорення національних проблем знайшло продовження на селянських з'їздах, які структуризувались у Всеукраїнську селянку спілку.

Національно налаштовані сили отримали ще одну можливість відстоювати інтереси, вирішувати питання українських містечок, сіл. Це дало можливість українським організаціям, органи влади яких перебували у Кам'янці-Подільському, направити губернському старості меморандум від українського громадянства краю, у якому підняли свій голос на захист національної державності, освіти та культури. До числа цих організацій входили:

1) Губернський Національний Союз Українців; 2) Подільська Селянська Спілка; 3) Подільське товариство “Просвіта”; 4) Подільська Губернська Народна Управа; 5) Управа Всеподільської Учительської Спілки; 6) Українське духовенство на Поділлю; 7) Подільський Союз Кооперативних Установ; 8) Споживчі Союзи Поділля [6, с.84]. Представниками цих делегацій, відповідно, були такі відомі діячі українського національного руху:

Приходько, Сіцінський, Шманкевич, Сочинський, Іваницький, Река, Герасименко та інші. У вищезгаданому меморандумі, зокрема, зазначалося, що українське громадянство краю, переживши чотири місяці нового ладу на Україні, не може далі мовчати й рішуче підіймає свій голос “в оборону української державності, якій в цей час загрожує велика небезпека". Становище в цей період оцінювалося як "надзвичайно ненормальним і важким” [18, с. 147–169]. Одночасно, повідомлялося, що всюди проводиться завзята боротьба адміністрації з "ворогами нового ладу і спокою... всюди репресії, арешти, карательні експедиції, реквізиції... і на превеликий жаль, караюча рука місцевої влади падає виключно на голову тих корінних, національне свідомих синів України, які всі сили, все життя готові віддати на службу рідному краєві, яким дійсно дорога Українська держава та її краще майбутнє".

Особлива увага зверталася на нехтування української мови, яка вважалася офіційно державною, але користуватися нею було небезпечно, “бо не тільки посади не дадуть, а й під догляд державної варти віддадуть, і можна наразитися на всякі неприємності” [42, с.9-10]. Старости “шукають” привід, щоб розігнати демократичні управи і врешті закривають їх. Переслідуються українське вчительство, кооперативні установи, на складах конфісковується українська література. На всі відповідальні посади: старост, начальників державної варти, земських працівників – “призначаються найлютіші вороги української ідеї й найзаподливіші прихильники самої темної реакції” [21], які “ставляться до всього демократичного з нечуваною нетерпимістю і безпощадністю, … являються чужими до всього того, що зветься людяністю, а про українство і не згадують” вважаючи “що учительство це драть, а мужиків всіх треба перевішати” [42, с.2-3].

Незважаючи на утиски, переслідування та репресії місцевих органів влади, продовжували діяти національно-культурні організації. Вони протестували проти свавілля адміністрації, виступали на захист української

мови. Активно працювали “Просвіти”, функціонували їх бібліотеки, в селах виникали нові осередки, товариства.

Реалії тогочасного суспільства вловлюються у словах дзигівчанина “хлібороба Степана”: “На кожнім кроці надибаєш прихильників українського руху, хоча багато з них до революції були ворогами всього українського, української мови. Тепер одіваються в усе українське, але говорять по-російськи. Дуже важко іде будівництво нового життя. Треба відкинути зрадників, всюди поставити щирих працьовників” [107, с.24].

Діяльність “Просвіт” сприяла підвищенню рівня національної свідомості населення, зменшила число неписьменних, підвищила культурний рівень мешканців села. “Просвіти” в добу Української революції були головними осередками українського культурно-просвітницького руху. З ініціативи членів “Просвіт” – учителів, церковних діячів, фельдшерів, молоді – повсюдно створювалися хати-читальні, клуби, організовувалися театри, гуртки, проводилися різні українські вечори, мистецькі заходи.

Окремо варто сказати про те, що робота по українському національному відродженню не припинялася й після втрати Україною самостійності. Вона продовжувалася в українських еміграційних та у військових інтернованих колах за кордоном. Саме в Польщі та Чехословаччині з листопада 1920 р. опинилися численні урядові, військові, культурно-освітні очільники УНР. Уряд знайшов прихисток у Тарнові, цивільна еміграція – у Ченстохові. Загалом в той час у Польщі перебувало 55 послів, 14 міністрів, близько 1 680 урядовців, 3 500 офіцерів, 11 500 солдатів з України, які розміщалися у таборах міст Ланцут, Вадовіце, Каліш, Александров, Щепіорно, Стржалков та ін. Міністерство освіти, на чолі з С. Сірополком проводило значну культурно-освітню роботу серед дітей емігрантів військовиків, у таборах інтернованих.

У Тарнові та Ченстохові за програмою та статутом єдиної школи діяли дві українські гімназії. У таборах було відкрито кілька середніх шкіл, школа пластиків в Щепіорно, У яких читалися лекції, організовувалися курси у таборах військових частин. Починаючи з 16 листопада 1921 р. у таборах

проводилися регулярні заняття на курсах академічних, богословських, іноземних мов, правопису, українознавства, педагогічних, де вивчались історія України, географія, математичні дисципліни, українська мова, психологія, педагогіка.

Пізніше, у 20-30 рр., в Чехословаччині були утворені Український Вільний Університет (УВР) у Празі, Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова у Празі та гімназія при ньому в Ржевницях, Українська господарська академія в Чехії (Подеєбради), Українська студія пластичного мистецтва у Празі та Український інститут громадознавства (соціологічний), Український історичний кабінет (проф. Я.Славіка). Навколо вищих українських шкіл у Празі і Подєбрадах діяли наукові товариства – медично-природниче, педагогічне, історико-філологічне, краєзнавче, української жінки, “Єдність”, “Кобза“, “Українська рідна школа”, які видали п'ять томів наукових праць, прочитали понад 500 доповідей. Організовано кілька народних шкіл. Створено “Музей Визвольної Боротьби України” тощо [131, с.123].

Проте, зважаючи на сильні внутрішні та зовнішні чинники, військові дії на території України, національні уряди Української держави не зуміли консолідувати більшість політичних партій, громадських організацій, об'єднань, подвижників української національної ідеї на успішний захист національних інтересів української державності. Їх дії були розрізненими, епізодичними, програмові цілі національно-культурного відродження України не мали єдиного плану.

Хоча прогресивні, національно налаштовані сили зазнали поразки в добу Української революції просвітянський, національно-визвольний рух став навчальним у справі українського державотворення.

Однією з найгостріших для сучасного світу, України є проблема гарантування безпеки в гуманітарній сфері, зокрема, становлення та розвитку релігій, міжконфесійних відносин, ролі, участі церкви в консолідації суспільства, забезпечення його стабільності. Гострота питання викликана

особливими факторами, що характеризують сучасний стан розвитку українського суспільства.

Український дослідник Л. Чупрій вважає, що "головним суб'єктом національної безпеки у духовно-релігійній сфері є держава, яка разом із релігійними організаціями здійснює цілеспрямовану політику, покликану забезпечити духовну єдність українського народу, стабільність і динамізм прогресивного розвитку суспільства [266, с.58].

Саме релігія, як свідчить історична практика, є одним з головних джерел формування моральності людства, толерантності, терпимості. На протязі різних періодів розвитку України релігія активно сприяла консолідації українського народу, зміцненню моральних засад суспільства та забезпеченню його стабільності. У своєму науковому дослідженні В. Єленський відзначав: “Якоїсь миті стало зрозумілим, що Церква здатна бути серйозною консолідуючою і, не в останню чергу, націотворною силою не через проведення демаркаційних ліній з інорелігійними спільнотами та мобілізацію колективного “ми” проти “вони”, а надаючи політиці надійного морального підґрунтя, збагачуючи її фундаментальними цінностями свободи, відповідальності та справедливості” [74, с.100].

На нашу думку, яскравим підтвердженням цієї значимості церкви в житті та розвитку суспільства може бути дослідження, характеристика державно-церковних відносин у період Української Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського та Директорії.

На початку ХХ ст. в Україні було 500 благочинних округів, 10 ЗЗЗ храмів та 105 монастирських осель, діяло 31 духовне училище, 9 семінарій, духовна академія. 855 слухачів духовних училищ були вихідцями із священицьких родин. На Поділлі функціонували 1351 православних церков, 183 церкви приписні, 48 цвинтарних церков, 13 домових, 148 католицьких костьолів [157, с.98, 102].

Складністю та неоднозначністю в Україні характеризувалися міжетнічні культурно-релігійні стосунки. Це було пов'язано з протистоянням між

католицькою та православною церквами, які великою мірою впливали на етнічну культуру місцевих поляків та українців. Адже окремі православні селяни та священики в силу історичних традицій продовжували дотримуватися багатьох обрядів, спільних з католицькою релігійною культурою, які категорично заборонялися канонічним православ'ям. Тому наприкінці XIX – на початку XX ст., коли польська спільнота на чолі з католицькою церквою активно проводили антиросійський політичний курс на відновлення незалежної Польщі – то офіційна російська влада під гаслом захисту самодержавства суворо заборонила діяльність польських шкіл і релігійно-культурних товариств, обмежила українсько-польські релігійно-культурні відносини, хоч певні взаємини залишались і надалі [136, с.75-79].

Агітація римо-католицьких священиків мала значний успіх. І не тільки серед етнічних поляків, а й українців-католиків. Про це свідчать рапорти повітових поліцмейстерів Подільському губернатору 1912 р. За цими даними, переважна більшість парафіян костьолів Поділля належала до українського селянства. Так, у Вінницькому костьолі з 6 334 парафіян 4 264 становили етнічні українці [10, с.371].

Напередодні УНР в Україні здійснювалася сувора регламентація і зросійщення системи церковно-релігійного життя, релігійної російської освіти і виховання духовенства, адміністративно-синодне управління і судово-репресивні методи антиукраїнського впливу щодо чорного і білого духовенства, архієреїв до московського прислужництва. Російський Церковний Синод забороняв будь-яку українізацію релігійного життя. Зокрема, використовувати українські тексти Святого письма, проводити богослужіння, церковно-релігійні обряди, релігійну освіту українською мовою. Жорстоко витравлювалась ідея незалежності та автокефалії УПЦ.

У правобережних єпархіях російський уряд взагалі не допускав до церковної влади українців, з 1795 р. по 1918 р. з 24 керуючих Подільською єпархією лише двоє були українцями, або трохи більше 8 відсотків, решта – росіянами [157, с.127].

У результаті жорстокої колоніальної антиукраїнської гуманітарної політики російського царизму національна інтелігенція була пасивною, майже не впливала на національне духовно-культурне піднесення.

Інтелігенція була незначним прошарком, що ледь зберігав національну самоідентифікацію і де-не-де очолював національно-культурне життя. Адже переважну більшість населення України складало економічно слабке і політично необізнане селянство, а елітні суспільні групи в результаті іноземної колонізації протягом століть мігрували в інші суспільства, особливо в польське і російське та служили їхнім державним і суспільним інтересам.

У період УНР церковно-релігійна політика, як одна з найважливіших сфер функціонування суспільного організму і інструмент зміцнення національної єдності, відродження національної пам'яті народу, формування його національної свідомості і самосвідомості, була поставлена в центр державотворчих процесів. На Поділлі чи не найбільш інтенсивно відбувалися активні духовно-релігійні процеси, відроджувались національні традиції Української Православної Церкви. Цьому сприяло перебування у Кам'янці-Подільському уряду Директорії УНР, а також заснування державного українського університету, концентрації видатних патріотично налаштованих українських церковно-релігійних і національно-культурних, політичних діячів.

В 1917 р. на Поділлі відновлюється ліберально-обновленський рух РПЦ, який раніше пристосовувався до російських імперських умов, але відмовлявся від поклоніння царизму, виступав за незалежність церкви від держави, за ліквідацію церковної цензури, активізацію позацерковної роботи з віруючими, введення літургії російською мовою тощо. З 1917 р. Українська православна ліберально-обновленська церква виступає за автономію України, автономію православної церкви, українське богослужіння, вивчення в духовних навчальних закладах української історії і літератури. Пізніше в 1923 році Обновленська Українська православна автокефальна церква вийшла з підпорядкування РПЦ [157, с.145-146].

Нелегко було вирішувати сформовані віками засадничі проблеми релігії у час зародження і становлення УНР. Усе залежало від налаштованості політичних лідерів, міжнародних, міжконфесійних відносин, ставлення Московського патріархату до Української церкви, національної свідомості і самосвідомості православного духовенства, священнослужителів і пастви.

Автокефалію УПЦ підтримували різні національно-орієнтовані партії, українські церковні, політичні і державні діячі (С. Петлюра, В. Садовський, В. Блакитний, Є. Терлецький, С. Єфремов, О. Лотоцький, М. Міхновський, В. Зінківський).

Проте, заяви, позиція політичних лідерів щодо вирішення питання відносин держави і Церкви залишилися декларативними. Українська Центральна Рада не зуміла напрацювати та зреалізувати єдину державну політику щодо церкви, хоча діючими партіями проголошувалося відокремлення церкви від держави та школи, націоналізація монастирських церковних земель, вільне поширення віровчень, відправа релігійних обрядів. Відсутність чіткої та послідовної церковної політики у виконавчих комітетах Центральної Ради щодо взаємодії держави і різних релігійних конфесій України були однією з причин об'єднання населення навколо ідеї української державності.

Українська державність, яка народжувалася в період національно-демократичної революції 1917-1920 рр. мала дати чітку відповідь на нагальні питання політичного, соціально-економічного життя республіки, серед них – визначення статусу православної церкви та її участі в їх розв’язанні. Ця місія покладалася на Центральну Раду як виразницю інтересів більшості українського населення, що проживало на теренах нашої держави.

Проте Центральна Рада не змогла позитивно оцінити патріотичної активності православних священиків. Вона схвалила націоналізацію церковного і монастирського майна без винагороди і викупу, а відсутність у їх складі “консервативного елементу” “позбавило рідну державу щирої

підтримки з боку патріотичного духовенства, що найкраще знало душу народу...”.

Центральна Рада, її верховне керівництво, як відомо, мали власну точку зору на місце православної церкви в українському суспільстві і не збиралися від неї відмовлятися. Досліджуючи питання автокефалії української церкви, вчений О. Дудко відмічає, що перший український уряд на чолі з його головою В. Винниченком дотримувався “системи невтручання в справи церковно-релігійні як справу приватну, як справу людської совісті, що не підлягає компетенції урядових державних чинників” [70, с.198]. За часів Центральної Ради урядовий кабінет не мав навіть Міністерства віросповідань, а справи Церкви належали до одного відділу при Міністерстві внутрішніх справ [130, с.373].

Офіційно своє ставлення до релігії, - стверджує М. Тимошик, - Центральна Рада висловила наприкінці грудня 1917 р. на засіданні Малої Ради такою резолюцією: “Державним нашим ідеалом є такий устрій, де релігія мусить бути приватною сферою життя, а тому утворення яких-будь адміністративних установ для тої справи було б віддаленням від ідеалу” [240, с.154-157]. Уряду Центральної ради не вдалося провести консолідуючі заходи для формування єдиного бачення, єдиної політики щодо взаємин, дій із церквою. Пропагуючи ідею українізації церкви, її автокефалію департамент ісповідань при Міністерстві внутрішніх справ, крім гарантування громадянам України права на свободу віросповідань, відокремлення церковних діянь від держави та школи, не зумів запропонувати жодного нормативно-правового акту щодо статусу Церкви. В цілому політика Центральної Ради стосовно оптимізації, національно-релігійного відродження була епізодична, непослідовна, не мала конкретних успіхів у релігійно-духовному єднанні української нації.

Значно покращилася ситуація у вирішенні цього питання з приходом до влади глибоко віруючої людини – гетьмана Павла Скоропадського. Він брав участь у богослужіннях, організував Міністерство віросповідань, дбав про

українізацію церковно-релігійного життя, відстоював інтереси церкви, особисто включався у виборчі кампанії ієрархів Української православної церкви.

Як відмічає український історик П. Христюк, офіційне ставлення до релігії гетьман П. Скоропадський чітко висловив у “Законах про тимчасовий державний устрій України”. У розділі “Про віру” підкреслювалося: “Передовою в Українській Державі вірою є християнська православна. Всі не приналежні до православної віри громадяни Української Держави, а також всі мешканці на території України користуються кождий на кождім місці свобідним відправленням їх віри і богослужіння по їх обряду” [261, с.5].

Прийшовши до влади, гетьман зорганізував Міністерство віросповідань, вважаючи релігію не приватною справою і надаючи їй суспільного, національного, політичного і державного значення.

Міністерство було створено на весні 1918 р. З метою успішної, ефективної діяльності Міністерства ісповідань УНР у справі розбудови Української православної церкви були підібрані патріотично налаштовані кадри, сформовані відповідні структурні підрозділи.

У “Положенні про Міністерство ісповідань та органи Міністерства ісповідань на місцях” визначено, що Міністерство ісповідань являло собою державний орган, який мав спрямовувати церковно-релігійне життя з точки зору його відповідальності законам та інтересам Української держави. Міністр ісповідань здійснював верховний державний нагляд над “суміжною з цивільно-політичними інтересами стороною життя всіх церков та віросповідань громад”. Крім того, щодо Православної Церкви міністрові належали права присутності особисто або через уповноваженого на засіданнях найвищого органу управління Православною Церквою в Україні [269, с.95-96] та ін.

Водночас саме у період Гетьманату державна політика щодо церкви стала формуватися на засадах системності, послідовності, із вирішенням багатьох організаційних, нормативно-правових питань. Головною проблемою

нової православної церкви, політики Гетьманського уряду була їх проросійська орієнтація. Питання автокефалії, українізації церкви відійшли на другий план, що було перешкодою на шляху єднання українського народу, його духовного відродження, консолідації у боротьбі із зовнішніми та внутрішніми ворогами.

Боротьба проти гетьманщини з боку опозиційно-повстанських сил затінила на певний час національно-церковні проблеми. Хоча 1 січня 1919 року Директорія видала закон про автокефалію Української православної церкви (УПЦ), але домогтися проведення його в життя було дуже складно. По-перше, осередки УПЦ на місцях тільки почали складатися, були ще слабкими і не могли на рівних протидіяти заходам добре організованих і підтримуваних більшістю населення структур Російської православної церкви. По-друге, державна церковна політики не могла бути стійкою і ефективною через військово-політичні обставини – в лютому-травні 1919 року Директорія поспіхом переїжджала з міста в місто (Київ, Вінниця, Проскурів, Рівне, Радзивилів, Красне, Тернопіль), що практично виключало здійснення нормальної політики. Основним питанням для неї було військове. По-третє, територія, яку формально опікали органи УНР, катастрофічно скорочувалася (на початку липня 1919 року під Директорією було лише кілька повітів і найбільше місто цієї території – Кам’янець-Подільський.

В умовах остаточного утвердження радянської влади наприкінці 1920 р. ситуація у Православній церкві Подільської губернії продовжувала залишатися складною, натомість позиції РПЦ – домінуючими. Російська Православна церква протягом багатьох років була вірною опорою монархічної влади у боротьбі проти польського, а пізніше українського національних рухів.

Прихильники автокефалії Православної церкви в Україні з приходом радянської влади дещо втратили свої позиції, оскільки найбільш видатні прибічники “українізації” церкви емігрували за кордон (І. Огієнко, В. Біднов та інші). Проте на Поділлі ідеї автокефалії залишалися поширеними. Їх пропагували вчителі українських початкових шкіл, сільська молодь, яка

навчалась у вищих навчальних закладах Кам'янця Подільського і підтримувала та відстоювала українські ідеї [210, с. 28-29].

Гетьманат, як і Директорія, приділяли увагу формуванню державних органів патріотично налаштованими віруючими, духовенством.

При загальному піднесенні та значній активізації національного духовного життя в період визвольних змагань 1917-1920 рр. особливого розвитку набула Українська православна церква. І це при тому, що відбувалися великі військові події в межах жовтневого перевороту та громадської війни, голод, розруха, епідемії, хвороби. Молода Українська Народна Республіка серйозно підтримувала розвиток церковно-релігійної сфери.

Проте в цілому взаємопроникнення церковного і світського національних рухів не відбулося. Заважали міжпартійні, міжконфесійні, міжнаціональні протиріччя. Партії не змогли піднятися до розуміння потенційної ролі церкви в українському відродженні, а духовенство зупинилося перед соціальною експресією молодих партійних конгломерацій. Чи не є це повчальним висновком для консолідації церкви та національних рухів нині, в умовах сучасного українського державотворення.

Виходячи з мети нашого дослідження щодо практичних аспектів протидії загрозам інтересам держави у формуванні національної ідеї розвитку культури, освіти, релігії, національного відродження України в 1917-1920 рр., історичних уроків формування політики державної безпеки в культурно-освітній сфері та враховуючи автентичну ситуацію загрозам безпеці сьогодні в Україні, вважаємо за необхідне:

- для упередження зростання можливим безпекам державної політики у гуманітарній сфері, для впорядкування консолідованої участі громадськості, політичних партій у процесах державотворення потрібно значно вдосконалити правове середовище їх тісної співпраці з органами влади на державному та регіональному рівнях;

- продовжити практику активного, систематичного, цілеспрямованого залучення національно-патріотичних організацій, інтелігенції до вироблення та вирішення актуальних питань сучасного державного управління, протидії державним загрозам, захисту державних інтересів;

- створення з числа представників публічних органів влади, громадськості, інтелігенції відповідних структур для розробки програми регіональної безпеки в окремому регіоні, в гуманітарній сфері зокрема;

- проведення постійного моніторингу стану розвитку освітніх закладів держави, їх проблем функціонування, рівня надання якісних освітніх послуг у всіх загальноосвітніх школах, забезпечення високого рівня національно-патріотичного виховання шкільної молоді;

- створення належних умов для постійного розвитку професійної компетентності учителів, підтримки патріотично налаштованих працівників освітніх закладів, своєчасне вирішення питань фінансового, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу;

- повсюдності запровадження в органах влади, культурно-освітніх закладах української мови;

- розширення українського книговидання, друкованих засобів масової інформації, теле-, радіомовлення для пропаганди національно-культурних традицій держави, морально-духовних цінностей;

- утвердження між державою та церквою надійних партнерських відносин для протидії деструктивним силам;

- для упередження можливих міжконфесійних конфліктів відпрацьовувати ефективні механізми формування єдиної Помісної Української Православної Церкви.

"Нація тільки тоді буде жити і розвиватися, коли кожне наступне покоління виховуватиметься в національному дусі на основі історичної правди. Адже якщо знищити духовну основу нації, вона перетвориться на бидло або групу бандитів, які вбиватимуть одне одного. Молоде покоління

стає цинічним, не вірить в жодні ідеали. Це найгірше, що ми наробили за роки незалежності України" [33].

2.3. Критерії та оцінка рівня сучасних загроз державній безпеці в гуманітарній сфері України

Теорія і практика державного управління державною безпекою в гуманітарній сфері переконливо свідчить, що надзвичайно актуальними залишаються проблеми визначення критеріїв та методології оцінки рівня загроз державній безпеці зазначеної сфери. Важко не погодитися з міркуваннями провідних учених у галузі державного управління національною безпекою В.А. Ліпканом [121], Н.Р. Нижник [137], Г.П. Ситником, [219; 220] щодо пріоритетності завдання визначення оцінки рівня загроз на основі науково обґрунтованих критеріїв, яка власне утворює методологічний базис формування і реалізації ефективної політики протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам державній безпеці гуманітарної сфери України. Слід відзначити, що застосування програмно-цільового підходу в державному управлінні державною безпекою гуманітарною сферою України буде мало ефективним без чіткого визначення цільових орієнтирів протидії наявним загрозам, які в свою чергу обумовлюють зміст вибору засобів та методів боротьби з усім спектром наявних загроз і які могли б гарантувати досягнення визначеного сталого рівня державної безпеки в гуманітарній сфері України. Необхідність наукового обґрунтування та вироблення інноваційних підходів до розв’язання означеної проблеми визначається динамізмом, полівекторністю, комплексністю дії внутрішніх та зовнішніх загроз, яка, як переконливо свідчить сучасна геополітична, соціально-економічна, політична ситуація в Україні, може змінюватися за напрямом, характером сили, пріоритетністю впливів. Визначення критеріїв та оцінки рівня загроз державній безпеці гуманітарної сфери України дозволить сформувати дієвий комплекс заходів та

добрати адекватні засоби і методи протидії загрозам в межах їх пріоритетності відповідно до ситуації, що склалась, акумулювати необхідні матеріально-технічні, фінансові, кадрові ресурси, ефективно протидіяти латентним ендогенним та екзогенним факторам негативного впливу на державну безпеку гуманітарної сфери України.

Проблемі визначення критеріїв та оцінці рівня загроз у різноманітних сферах національної безпеки України присвятили свої праці науковці Н.В. Стежко [24], І.Л. Гасюк [46-48], О.І. Іляш [91], Т.О. Підвисоцька [105], Р.О. Кулинич [118], Ф.В. Узунов [145], С.О. Тридід [146], В.П. Антонюк [147], які аргументовано доводять, що визначення критеріїв (індикаторів), за якими здійснюється оцінювання рівня безпеки, небезпеки, загроз, має відповідати вимогам доступності та інформативності, і рівень значень яких залежить від рівня розвитку оцінюваної сфери національної безпеки. У цьому контексті І.Л. Гасюк [47, с. 133–137] зазначає, що намагання звести усе різноманіття методів оцінювання до формули “ефективний – не ефективний“ та визначити так звану “загальноприйняту” методику оцінювання будь-якого явища може призвести до неможливості дотримання низки умов, а саме: адекватного відображення дійсності, гнучкості, точності, прогнозованості тощо, адже будь-яка методика має повною мірою відображати специфіку вимірюваного явища, бути спрямована на вирішення спеціалізованих завдань оцінки, бути доступною та процесуально обґрунтованою, що власне й обумовлює необхідність наявності усього методичного різноманіття та подальшого його удосконалення з більш глибокою спеціалізацією та диференціацією для вирішення відповідних завдань оцінювання. Таким чином, попри наявність великої кількості наукових розробок вибору критеріїв та оцінки рівня різних сфер національної безпеки України, недостатньа увага науковцями приділяється проблемі визначення критеріїв та оцінці рівня загроз державній безпеці гуманітарної сфери України.

Сучасний рівень розвитку науки державного управління характеризується широким спектром методів оцінювання усіх складових

частин національної безпеки, які можна класифікувати за такими блоками: блок загальнонаукових і спеціальних методів – діалектичний метод пізнання процесів і явищ, структурно-функціональний метод, метод теоретичного узагальнення та класифікації соціальних детермінант тощо; блок аналітичних методів – методи економіко-статистичного, системного аналізу, індексного та факторного аналізу, математичної статистики тощо; блок програмно-цільових методів – економіко-математичного моделювання та програмування, прогнозування, цільові методи та методи декомпозиції складових безпеки тощо; блок соціологічних методів – методи моніторингу, експертної оцінки, аналізу й обробки сценаріїв тощо; блок конструктивних та оптимізаційних методів – методи оптимізації, теоретико-ігрові методи, методи теорії нейронних мереж тощо [91, с. 18-23; 47, с. 133-137.].

Зважаючи на завдання нашого дослідження та отримані наукові результати у попередніх розділах роботи, нами було застосовано для визначення оцінки рівня загроз державній безпеці гуманітарної сфери України блок соціологічних методів – методи моніторингу, експертної оцінки, соціологічного анкетування; блок аналітичних методів – методи математичної статистики, кореляційного, факторного та кластерного аналізів, метод комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку який є складовою частиною методу комплексних статистичних коефіцієнтів автором якого є професор О.І. Кулинич [117].

У нашому дослідженні з урахуванням вимог науково-методичної літератури [35; 117; 132; 36; 102; 117; 232; 270] було проведене соціологічне опитування державних службовців за блоками питань, сформованих відповідно до підсистем (галузей) державної безпеки гуманітарної сфери України задля визначення рівня загроз та подальшої його оцінки в областях України. Обґрунтований зміст загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в розділі 2.1 нашого дисертаційного дослідження було покладено в основу критеріїв оцінки рівня наявних внутрішніх і зовнішніх загроз, представлених в анкетах соціологічного опитування (Додаток В).

Питання анкети сформовано і систематизовано за групами: загрози державній безпеці гуманітарній сфері; загрози, причини, джерела виникнення загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузях – культури, освіти, релігії, інформації, системи управління; пріоритетні завдання політики державної безпеки гуманітарної сфери України.

Блок питань щодо наявних видів загроз державній безпеці гуманітарної сфери України включав міжетнічні, міжконфесійні відносини; зниження інтелектуального потенціалу, зростання аполітичності, інертності; неконструктивну регіональну мовну політику; розбалансованість системи освіти; безсистемність охорони здоров'я; пасивність громадських організацій; недостатність фінансування культурно-освітніх закладів; безсистемність, хаотичність інформування населення; непрофесіоналізм управлінців у гуманітарній сфері.

Блок питань щодо причин, джерел виникнення загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури – неефективну роботу закладів культури; зменшення культурно-масових заходів; відсутність національно-патріотичної спрямованості культурно-масових заходів; комерціалізацію надання культурних послуг; формалізм у роботі бібліотек, пропаганді української книги; погане фінансування роботи культурно-освітніх закладів; недостатню підтримку державою книговидання та кіноіндустрії; погану роботу історичної пам'яткоохоронної галузі; занепад просвітницької діяльності; обмеженість запровадження української мови; подвійні стандарти історичної пам'яті українського народу; зростання регіональних культурно-історичних відмінностей.

Блок питань щодо причин та джерел виникнення загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти – надання неякісних освітніх послуг; застарілість методик викладання; обмеженість національно-патріотичного виховання в освітніх закладах; проблеми працевлаштування випускників; зниження професійності кадрового корпусу; поширення корупції в освітніх закладах; зменшення освітніх закладів; поширення серед молоді

споживацтва, насилля, розпусти; поглиблення непорозуміння “сім’я-школа-громадськість-держава”; еміграція вчених, працівників освіти; виїзд молоді закордон для здобуття освіти та працевлаштування.

Блок питань щодо причин, джерел виникнення загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії – міжконфесійні протиріччя; поширення релігійних груп деструктивного спрямування; використання релігій з антидержавними, антинаціональними намірами; надмірну політизацію питань розвитку релігій; розділення населення за етнічною та релігійною ознакою; виявлення розпусти, моральної розбещеності серед священнослужителів; недотримання у світському житті духовних цінностей, заповідей; загрозу збереженню історичних релігійних пам’яток українського народу.

Питання щодо державної безпеки гуманітарної сфери в галузі інформації – зменшення національних засобів масової інформації; безсистемність інформування населення; заполонення низькопробною антинаціональною продукцією; обмеженість доступу населення до інформації; втрата зв’язку населення із засобами масової інформації; задемократизованість окремих періодичних видань ЗМІ; поширення і пропаганду через ЗМІ сенсаційних повідомлень про насилля, розпусту, вбивства, трагічні події; відсутність протидії поширенню через соціальні мережі антинаціональної, антидержавної інформації; неефективну взаємодію органів державної влади та ЗМІ в забезпеченні національної безпеки, національних інтересів.

Блок питань щодо загроз, причин, джерел виникнення загроз в системі управління державною безпекою гуманітарної сфери України – нескоординованість управлінських інституцій гуманітарної сфери; безсистемність моніторингу внутрішньополітичної ситуації в країні і регіонах; зниження рівня довіри до влади та втрата лояльності до держави; зволікання впровадження в органи державної влади ділового спілкування українською мовою; брак єдиної національної державницької ідеології; недостатнє залучення інститутів громадянського суспільства до формування та реалізації

політики державної безпеки гуманітарної сфери; низький рівень патріотизму, професіоналізму в управлінні інститутами гуманітарної сфери.

Обробка даних та визначення оцінки рівня загроз за галузями та областями України здійснювалась у декілька етапів. На першому етапі здійснювалась обробка первинних даних анкетування – підрахунок відповідей, цифрова їх кодифікація, визначення відсоткового розподілу за галузями та регіонами за кожним із запитань. На другому етапі проводилась рейтингова оцінка областей України за даними анкетування щодо наявних загроз, визначення рейтингу загроз державній безпеці гуманітарної сфери в цілому та за окремими галузями, визначався рейтинг областей України за видами пріоритетних завдань забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери, проводилась рейтингова оцінка пріоритетних завдань в цілому для України за методом комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку [124]. На третьому етапі визначались основні описові статистики досліджуваних показників, визначався вид розподілу агрегованих показників (сукупність відповідей респондентів у відсотковому виразі), здійснювався кореляційний та факторний аналізи за методом головних компонент з “varimax” обертанням для зменшення розмірності вихідних даних та встановлення найбільш вагомих факторів впливу на державну безпеку гуманітарної сфери України. Також було проведено ієрархічний кластерний аналіз для групування областей України за видами загроз певних галузей державної безпеки гуманітарної сфери України.

Реалізація вище зазначених завдань відбувалася з використанням комп’ютерних математико-статистичних комплексів IBMSPSSStatistics 23 [35; 132], програмного забезпечення оцінки взаємозв’язків економічних явищ методом статистичних рівнянь залежностей, автором якого є Р.О. Кулинич [118], програми Microsoft Excel 2016, з урахуванням вимог спеціальної літератури [232].

В соціологічному опитуванні брали участь державні службовці з Волинської, Тернопільської, Івано-Франківської, Хмельницької, Київської,

Житомирської, Полтавської, Одеської та Харківської областей загальною кількістю 260 осіб, що дозволяє стверджувати: вибірка є репрезентативною та достатньою для апроксимації результатів дослідження на усю генеральну сукупність. Згідно з проведеними розрахунками, з урахуванням рекомендацій наукової літератури [118] та даних Національного агентства державної служби України щодо загальної кількості державних службовців, в Україні за категорією “В”, яка складає 144 420 осіб, достатньою за кількістю є вибірка у 96 осіб для отримання результатів з точністю 95,4%, з похибкою 10%, а для заданої нами кількості анкетованих (260 осіб) довірчий інтервал за рівнем значущості 95% складає ± 6,07%.У віковому розрізі респонденти були представлені у віці від 20 до 67 років, а середній вік досліджуваної сукупності анкетованих осіб – 41 рік (Додаток Г). В цілому в соціологічному анкетуванні брало участь 53 особи чоловічої статі та 207 осіб – жіночої (Додаток Г).

Згідно з першим етапом алгоритму оцінки нами було підраховано загальну кількість відповідей “так” і “ні” з кожного питання відповідного блоку в розрізі досліджуваних областей та визначено їх відсотковий розподіл (Додаток Г). Ці дані в подальшому були агреговані та використані для визначення рейтингової оцінки областей України за даними анкетування. Перше питання третього розділу анкети мало на меті визначення респондентами наявність або відсутність загроз державній безпеці гуманітарної сфери в регіоні їхнього проживання. У загальному по регіонах 50,4% опитаних вважають, що в їхніх регіонах є загрози державній безпеці гуманітарної сфери, а 49,6% вважають, що таких загроз немає. Такий відсотковий розподіл відповідей свідчить про неузгодженість думки серед державних службовців щодо стану державної безпеки гуманітарної сфери України. У розрізі областей структура відповідей була наступною: 64,5% опитуваних з Тернопільської області вважають, що в їх регіоні є загрози 1 місце в рейтингу); 61,8% – Івано-Франківської області (2 місце); 58,1% -– Волинської області (3 місце). На думку переважної більшості респондентів Полтавської, Хмельницької, Одеської та Житомирської областей таких загроз

в їхніх регіонах немає (Додаток Г). Такий стан розподілу, на нашу думку, свідчить про наявність певних регіональних особливостей у формуванні та розумінні державними службовцями спектру загроз, яке може залежати від соціально-економічних, ідеологічних тощо факторів (Додаток Г).

Рейтингова оцінка областей України щодо визначення пріоритетних загроз державній безпеці гуманітарної сфери свідчить, що найбільшою сукупною кількістю наявних загроз характеризується Тернопільська (66,7% відповідей "так"), Полтавська – 59,3%, Хмельницька – 52,4% (Додаток Г), а найменша сукупна кількість таких загроз є, на думку респондентів, у Київській, Житомирській, Одеській областях.

На думку респондентів, найбільш критичний стан державної безпеки гуманітарної сфери в галузі культури наявний в Тернопільській (61,0% - відповідей “так”), Харківській та Київській областях (54,2% та 50,3% відповідей “так”, відповідно) (Додаток Г). Як свідчать дані дослідження, стан державної безпеки гуманітарної сфери в галузі освіти характеризується наявністю вагомих загроз у Тернопільській, Одеській, Хмельницькій областях, які посідають першу трійку в рейтингу (Додаток Г).

Наведемо структуру рейтингових оцінок у розрізі областей України за рештою галузей державної безпеки гуманітарної сфери: в галузі релігії найбільша кількість загроз існує в Тернопільській, Хмельницькій, Волинській областях; в інформаційній галузі – Харківській, Київській, Тернопільській областях; у системі управління державною безпекою гуманітарної сфери – Тернопільській, Харківській, Хмельницькій областях (Додаток Д).

Узагальнюючи дані вище наведених розрахунків рейтингової оцінки областей України за станом державної безпеки гуманітарної сфери відповідних галузей, ми провели визначення рейтингової інтегральної оцінки областей за рівнем загроз за сукупністю галузей (Додаток Д). Так, на думку опитаних державних службовців, найбільшою кількістю і рівнем загроз державній безпеці гуманітарної сфери в цілому характеризується Тернопільська, Хмельницька, Харківська області, а найменшою – Одеська,

Житомирська, Івано-Франківська області. Подальше групування областей за регіонами (Західний, Східний, Центральний, Південний) дозволило констатувати, що найбільша кількість і рівень загроз державній безпеці гуманітарній сфері України існує у Східному та Західному регіонах, а більш високий рівень державної безпеки гуманітарної сфери спостерігається у Центральному та Південному регіонах України (Додаток Д).

Наступним важливим узагальнюючим показником є рейтингова оцінка державної безпеки гуманітарної сфери за відповідними галузями (підсистемами), яка визначалася за сукупністю відповідей усіх респондентів за видами загроз з кожної із підсистем (Додаток Д). Отримані дані переконливо свідчать, що для України в цілому найбільша кількість і рівень загроз державній безпеці гуманітарної сфери є в галузі освіти і інформаційній галузі. На думку більшості респондентів, у релігійній та культурній галузях кількість і рівень загроз є найменшим (Додаток Д).

У подальшому нами був проведений аналіз розподілу відповідей респондентів за областями України за видами загроз, представлених в анкеті окремими питаннями за галузями державної безпеки гуманітарної сфери (Додаток Е). Вивчення значень рейтингових оцінок за видами загроз за галузями в розрізі областей дозволяє констатувати наявність чітко вираженого територіально-адміністративного розмежування щодо визначення значення тієї чи іншої загрози для певної області, що значно ускладнює узагальнення та формулювання певних тенденцій і векторів розвитку загроз в цілому, але переконливо доводить факт необхідності їх урахування під час формування політики державної безпеки гуманітарної сфери певної області. Також це обумовило необхідність проведення ієрархічного кластерного аналізу для групування областей за певними спільними загрозами відповідних галузей державної безпеки гуманітарної сфери. Зупинимось більш детально на висвітленні рейтингу загроз, які в цілому наявні в усіх досліджуваних областях України (Додаток Е).

Як свідчать розрахунки рейтингової оцінки пріоритетних видів загроз державній безпеці гуманітарної сфери, більшість респондентів з усіх областей України (70,4%) констатували найбільшою загрозою безсистемність охорони здоров'я, яка полягає не лише в недосконалій діяльності медичної системи охорони здоров'я населення, а й освітньо-виховної діяльності, що провадиться в освітній галузі, створенні відповідного інформаційного простору щодо здорового способу життя населення, формування культури здоров'я, просвітницької діяльності релігійних інституцій серед парафіяльної молоді. Другою за значенням для усіх областей України є загроза фінансового характеру (66,9%), яка полягає в недостатньому фінансуванні освітніх та культурних закладів, що унеможливлює їх ефективне функціонування з погляду матеріально-технічного, ресурсного забезпечення, фінансування культурно-освітніх заходів та гідної оплати праці кадровому корпусу. Третьою за значущістю виступає загроза в інформаційній галузі, яка полягає в безсистемній діяльності ЗМІ в інформуванні населення України, використанні ефірного простору і часу для здійснення пропагандистської роботи серед населення в інтересах певних суспільно-політичних груп, нагнітанні психоемоційного напруження в суспільстві, а інколи й відкритого пропагування антидержавницьких гасел і формування деструктивної громадської думки. Поряд із цим слід зауважити, що найбільша кількість опитаних не вбачають суттєвих загроз державній безпеці гуманітарної сфери на тлі міжетнічних відносин (78,5% відповідей "ні"), міжконфесійних відносин (66,9% відповідей "ні") та неконструктивної регіональної мовної політики (62,3%). Цей факт свідчить про високий рівень толерантності і спрямованості до взаємопорозуміння між громадянами незалежно від національної та конфесійної приналежності, мови та культурних традицій.

На думку переважної більшості респондентів, пріоритетними загрозами державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури і причинами їх виникнення є недостатній рівень державної підтримки розвитку книговидання та кіноіндустрії (66,5%), залишковий принцип фінансування роботи

культурно-освітніх закладів (63,8%), неефективна діяльність історичної пам'яткоохоронної галузі (56,2%) (Додаток Ж). Як бачимо, провідні загрози стосуються фінансового та адміністративного сектору забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери в галузі культури. Важливим є також факт, що більшість опитаних державних службовців вважають, що проводиться достатня кількість культурно-масових заходів із забезпеченням національно-патріотичної спрямованості, заходів щодо впровадження української мови в громадянському суспільстві. Це свідчить про те, що проблема забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери в галузі культури не лежить в площині функціонального спрямування діяльності відповідних органів державної влади та культурно-освітніх закладів в реалізації ними завдань освітньо-просвітницького та виховного характеру (Додаток Ж).

З огляду на сучасну проблематику мовного питання в суспільстві щодо запровадження української мови в усі сфери держави доцільною є акцентуація уваги на загрозах мовній політиці як однієї із важливих складових частин державної безпеки гуманітарної сфери України в розрізі регіонів. Як свідчить попередній аналіз, більшість респондентів в цілому вважають мовну політику держави дієвою і обґрунтованою, але в розрізі регіонів рівень загроз щодо впровадження української мови констатується різним ступенем напруженості (Додаток Ж).

Як свідчать дані, представлені на рисунку 2.7., найбільш напруженою ситуація щодо мовних питань спостерігається у східних регіонах України, також вагомою на думку респондентів вона є і у західних регіонах. Більш стабільною ситуація виглядає у центральних та південних регіонах України.

Проведений аналіз рейтингових оцінок за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти виявив, що, на думку респондентів, найбільш вагомою загрозою для усіх регіонів України є проблема працевлаштування випускників вищих навчальних закладів (80,8%) (Додаток Ж). Другою і третьою за значущістю респондентами визначено загрози виїзду молоді за кордон для здобуття освіти і працевлаштування (80,0%) та еміграцію

вчених і працівників освіти (71,5%). Цей факт переконливо свідчить, що критичний стан державної безпеки гуманітарної сфери в галузі освіти обумовлений в першу чергу соціально-економічними причинами. Другим за значущістю блоком загроз виступає результативна складова освітнього процесу в частині організації та надання освітніх послуг, адже 69,6% респондентів визнали, що відбувається розповсюдження серед молоді споживацтва, насилля і розпусти, навчальні заклади не спроможні надавати якісні освітні послуги (68,1%), відбувається поширення корупції у навчально-виховному процесі (67,7%). Більшість респондентів не пов'язують з джерелами та причинами виникнення загроз в цій галузі із організацією освітньо-виховного процесу в частині національно-патріотичного виховання (53,8% відповідей "ні") (Додаток Ж)

Рейтингова оцінка видів загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії свідчить, що найбільш вагомим джерелом загроз в цій сфері, на думку респондентів, є недотримання у світському житті духовних цінностей та заповідей (63,1%), неефективна діяльність органів влади та суспільства щодо збереження історичних релігійних пам'яток українського народу (56,2%) і міжконфесійні суперечки (50,4%). Слід констатувати факт, що більшістю опитаних державних службовців не вважається джерелом виникнення загроз розділення населення за етнічною та релігійною ознаками (57,7% відповідей "ні"), поширення релігійних груп деструктивного спрямування (56,2%), використання релігій в антидержавних, антинаціональних цілях (54,6%) (Додаток Ж).

Зважаючи на соціально-політичну ситуацію в Україні в частині загострення протистояння українських православних церков московського та київського патріархатів, діяльності інших конфесій (римо-католицького, греко-католицького тощо обрядів) на теренах України, доцільним є висвітлення рейтингу цієї загрози в регіональному розрізі, адже більшістю респондентів вона визначена однією із провідних для усіх досліджуваних областей (Додаток Ж).

Як свідчать цифрові дані, найбільшим ступенем напруженості та рівнем наявності загрози міжконфесійного протистояння респонденти вважають східний та західний регіони, більш стабільними можна вважати центральні та південні області України.

Надзвичайно важливою для стану державної безпеки гуманітарної сфери є інформаційна галузь, адже саме вона забезпечує циркуляцію інформації в суспільному просторі і пронизує усі сфери життя громадян і держави. Формування громадської думки з будь-яких пріоритетних питань залежить від якості, достовірності, об’єктивності, цілісності інформації, яку отримують громадяни держави. Інформаційна галузь функціонально об’єднує усі інші сфери державної безпеки гуманітарної сфери, створює умови передачі інформаційних потоків між ними. Дослідження пріоритетності видів загроз інформаційному простору свідчить, що найбільшим джерелом виникнення загроз і власне самою загрозою є поширення і пропаганда через ЗМІ сенсаційних повідомлень про насилля, розпусту, вбивство, трагічні події (66,9%) (Додаток Ж).

Другою загрозою за значущістю є якість діяльності засобів масової інформації щодо системності та оперативності надання інформації громадянам з кола актуальних проблем державного будівництва, політичних подій тощо (56,9%). Також, однією з провідних, на думку респондентів, є загроза, яка полягає в неефективній діяльності системи протидії поширенню через соціальні мережі, інформаційно-комунікативні джерела антинаціональної, антидержавної інформації (56,2%).

Важливим елементом забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери є ефективна діяльність системи державного управління нею. Цей блок загроз можна віднести до внутрішньосистемних, який здійснює значний вплив на якість та системність управлінських процесів. На думку більшості опитаних державних службовців, провідною загрозою ефективній діяльності системи управління є зниження рівня довіри громадян до владних інституцій та втрата лояльності до держави (73,1%), що свідчить про наявність системної кризи в

органах державного управління усіма галузями гуманітарної сфери. Респондентами пріоритетним визначається джерело загроз, яке знаходить свій вираз у низькому рівні патріотизму, професіоналізму кадрового корпусу в управлінні інституціями гуманітарної сфери (62,7%) (Додаток Ж). Вагомою є також загроза неефективної взаємодії з інститутами громадянського суспільства в частині їх залучення до процесу формування та реалізації політики державної безпеки у гуманітарній сфері (61,2%) (Додаток Ж).

Слід відзначити, що респонденти в більшості одностайні щодо високого рівня наявності усіх загроз в системі управління, лише процес упровадження в роботу органів державної влади ділового спілкування українською мовою визнано більшістю ефективним (52,3%). Цікавим є розподіл регіонів України, за даними анкетування, за рівнем загрози в частині професіоналізму та рівня патріотизму державних службовців (Додаток Ж).

Як свідчать аналітичні дані, ця загроза системно впливає на діяльність органів державного управління гуманітарною сферою усіх регіонів України, найбільш виразно вона відстежується у східних та західних регіонах держави.

Наступним важливим завданням є визначення пріоритетних завдань забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери. Як свідчить проведений аналіз розрахунків даних анкетування, найбільш пріоритетними завданнями більшість державних службовців вважає налагодження дієвої системи надання якісних освітніх послуг (71,5%), вжиття заходів щодо консолідації та конструктивності дій органів влади та громадських організацій, політичних партій (57,3%) (Додаток З). Решта завдань, на думку більшості респондентів, носять другорядний, підпорядкований характер щодо до провідних (Додаток З.).

Звертаємо увагу щодо створення умов для отримання якісної освіти, яка, безумовно, є вихідним цільовим орієнтиром забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери в цілому (Додаток З).

Як бачимо на рисунку (Додаток З), найважливішою ця проблема, на думку респондентів, вважається в центральних та східних регіонах України.

Згідно з третім етапом алгоритму вирішення завдань цього підрозділу, відповідно до логіки організації дослідження і вимог спеціальної літератури [102; 117; 232; 270] щодо застосування відповідних методів математичної статистики, нами були розраховані основні описові статистики досліджуваних показників та перевірено їх на нормальність розподілу для подальшого застосування методів параметричної статистики (Додаток З). Описові статистики за досліджуваними показниками включали розмах, мінімальне та максимальне значення, середнє та похибку середнього, дисперсію та середньоквадратичне відхилення, показники асиметрії та ексцесу. Нормальність розподілу емпіричних даних визначалася за значеннями асиметрії та ексцесу. В загальному необхідно відзначити, що емпіричні дані можна вважати наближеними до нормального розподілу і відповідають вимогам щодо застосування до них методів параметричної статистики, кореляційного, факторного та кластерного аналізів.

В першу чергу нами були досліджені агреговані показники за усіма розділами анкети, які визначалися загальним відсотковим розподілом відповідей “так” - “ні” по кожній галузі державної безпеки гуманітарної сфери відповідно до досліджуваних областей України (n=9). З огляду на завдання дослідження нами було перевірено достовірність різниці середніх значень за сукупністю відповідей за Т – критерієм Стьюдента (Додаток З). Слід відзначити, що ми здійснювали таку перевірку для встановлення статистично обґрунтованої оцінки відповідей респондентів щодо їх одностайної більшості в баченні наявності і впливу загроз на стан державної безпеки гуманітарної сфери певної галузі. Так, достовірно значущою є різниця середніх значень між відповідями “так” і “ні” усієї сукупності респондентів усіх областей щодо наявності вагомих загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти (Т – критерій 7,323, при двосторонньому рівні значущості 0,000, майже 100% вірогідність) та наявних загроз в системі управління (Т – критерій 4,399 при двосторонньому рівні значущості 0,002 майже 98% рівень достовірності). Це свідчить про необхідність визнання цих двох галузей пріоритетними щодо

формування та реалізації політики нейтралізації та протидії наявних в них загрозам в усіх регіонах України. Щодо решти, оцінка достовірності різниці середніх свідчить про її відсутність на прийнятному рівні значущості (0,05), і, на нашу думку, це обумовлюється вагомою регіональною складовою частиною, яка в загальному врівноважує цифровий розподіл позитивних і негативних відповідей респондентів.

Перед проведенням факторного аналізу нами були розраховані коефіцієнти кореляції Спірмена між досліджуваною сукупністю показників за галузями державної безпеки гуманітарної сфери (Додаток З). Аналіз результатів розрахунків свідчить про наявність досить великої кількості достовірних та значущих взаємозв'язків між досліджуваними показниками: галузь освіти та провідні загрози (0,843), галузь культури та галузь релігії (0,827), галузь культури та загрози системи управління (0,889) тощо. На нашу думку, це свідчить про існування факторів, які можуть комплексно впливати на стан державної безпеки гуманітарної сфери і які ґрунтуються на спільних чинниках (загрозах), притаманних відповідним галузям, і які мають поліфункціональний спектр дії. З цього факту можна зробити висновок про те, що під час формування і реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери в цілому можна застосовувати засоби і методи, механізми, які за своєю спрямованістю і функціональністю могли б комплексно протидіяти певним загрозам у різних галузях державної безпеки гуманітарної сфери.

Факторний аналіз, відповідно до завдань нашого дослідження, використовувався для відбору та уніфікації інформації, що міститься у кореляційній матриці даних (Додаток З). Основним завданням факторного аналізу є виявлення основних, латентних макро ознак (факторів), які визначають головні відмінності у корельованих параметрах. Подальше формування агрегатних змінних шляхом скорочення вихідного масиву даних дозволяє отримати оптимізовану їх структуру. Таким чином, факторний аналіз дозволив визначити структуру взаємозв'язків між досліджуваними показниками шляхом скорочення їх числа і встановити ті з них, що

найбільшим чином впливають на стан державної безпеки гуманітарної сфери України в цілому, а також за окремими галузями.

До факторного аналізу було включено шість агрегованих показників, сформованих за видами загроз у відповідних галузях державної безпеки гуманітарної сфери, і, як свідчать результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерій сферичності Barletta, вибірка для проведення факторного аналізу є прийнятною (КМО: 0,627 – задовільна адекватність; В: значення $p<0,002$) (див. додаток Результати факторного аналізу держбезпеки гумсфери України). Проведений факторний аналіз дозволив виокремити два фактори, що здійснюють вагомий вплив на стан державної безпеки гуманітарної сфери із сукупною пояснюваною дисперсією 87,7%. (Додаток З). Перший фактор утворили показники інформаційної, культурної, релігійної галузі та системи управління із внеском до сукупної дисперсії 49,1%, що дозволяє констатувати наявність вагомої сукупної дії наявних в них загроз на стан державної безпеки гуманітарної сфери в цілому. Це може пояснюватися, на підставі думки опитуваних державних службовців, спільністю характеру загроз та неефективною діяльністю органів державної влади щодо забезпечення належного рівня стану безпеки у цих сферах. До другого фактору увійшли загрози наявні в освітній галузі із внеском до сукупної дисперсії 38,6%. Слід відзначити, що за значущістю державна безпека гуманітарної сфери освітньої галузі посідає більш вагоме місце порівняно з іншими галузями, адже її внесок до сукупної дисперсії є не набагато меншим сукупного внеску усіх решта галузей. Своєю чергою, це дозволяє зробити висновок, що під час формування і реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери доцільно об’єднувати засоби і методи нейтралізації та протидії загрозам за групами функціонально-комплексної дії на сукупність галузей, з одного боку, а з другого – мають бути виокремлені механізми комплексного впливу на забезпечення прогнозованого стану державної безпеки гуманітарної сфери пріоритетні лише в галузі освіти.

Результати розрахунків описових статистик, перевірки нормальності розподілу та коефіцієнти кореляції між видами пріоритетних загроз за пунктом четвертим анкети представлені в додатках (Додаток К). Результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерій сферичності Barletta констатують, що вибірка для проведення факторного аналізу є прийнятною (КМО: 0,835 – задовільна адекватність; В: значення p<0,003) (Додаток К). Факторний аналіз за видами пріоритетних загроз державній безпеці гуманітарної сфери України дозволив виокремити чотири фактори із загальною пояснюваною сукупною дисперсією 90,4% (див. додаток Результати факторного аналізу за розділом 4 анкети). Перший фактор із внеском в сукупну дисперсію 43,4% утворили шість показників відповідних видів загроз, а саме: безсистемність охорони здоров'я; не ефективність інформування населення; розбалансованість системи освіти; пасивність громадських організацій; зростання байдужості населення; непрофесіоналізм управлінців у гуманітарній сфері. Як бачимо, перший фактор широкого спектру дії, який можна класифікувати за спільними ознаками як управлінський результативний, адже неефективна система управління та наявні в ній загрози державній безпеці гуманітарної сфери призводять до негативних результатів діяльності окремих галузей, насамперед освіти та інформаційної галузі, що призводить до зростання байдужості населення і пасивної участі громадських організацій у розв'язанні проблем, пов'язаних з державною безпекою гуманітарної сфери. Другий фактор із внеском 17,3% в сукупну дисперсію утворили загрози міжетнічних відносин та зростання аполітичності, що свідчить про необхідність більш глибокого дослідження процесів комунікації громадян України різних етнічних груп. Третім за значущістю фактором впливу на стан державної безпеки гуманітарної сфери України, за даними анкетування державних службовців, із внеском у сукупну дисперсію 17,1% став фактор міжконфесійних відносин, що підтверджується наявним в Україні протистоянням між православними церквами московського та київського патріархатів. Четвертий фактор впливу на стан державної безпеки гуманітарної сфери можна інтерпретувати як

культурно-освітній із внеском до сукупної дисперсії 12,6%. Цей фактор утворили загрози зниження інтелектуального потенціалу та неконструктивна регіональна мовна політика. На нашу думку, зниження інтелектуального потенціалу є наслідком низької ефективності діяльності системи освіти та надання низького рівня якості освітніх послуг, що в цілому призводить до виникнення загрози інтелектуальної деградації населення, яка унеможливлює сталий соціально-економічний розвиток держави, зниження якісних показників людського капіталу країни.

Проведений ієрархічний кластерний аналіз дозволив згрупувати області України за спільними, більш для них притаманними видами загроз, що, на нашу думку, доводить факт наявності регіональної диференціації областей України за їх (загроз) пріоритетністю (Додаток К). Результати кластерного аналізу дозволили виокремити чотири групи (кластери) за пріоритетністю спільних загроз, до яких віднесено такі області: перший кластер – Волинська, Івано-Франківська, Хмельницька, Київська, Харківська; другий – Тернопільська область; третій – Житомирська та Одеська області; четвертий – Полтавська область.

Перед проведенням факторного аналізу щодо визначення груп факторів впливу на стан державної безпеки гуманітарної сфери за видами загроз в галузі культури нами було визначено описові статистики, проаналізовано показники емпіричних даних щодо відповідності їх нормальному розподілу та розраховано коефіцієнти кореляції (Додаток К). Перевірка відповідності даних для проведення факторного аналізу встановила, що за тестом Kaiser-Meyer-Olkin та критерієм сферичності Barletta вибірка є прийнятною (КМО: 0,678 – задовільна адекватність; B: значення $p<0,005$). Проведений факторний аналіз дозволив виокремити чотири фактори із сукупною пояснюваною дисперсією 92,9%, які здійснюють пріоритетний вплив на стан державної безпеки гуманітарної сфери в галузі культури (Додаток Л). Перший фактор із внеском до сукупної дисперсії 34,2% утворили наступні види загроз: розбалансованість у роботі закладів культури; поширення комерційного елемента в наданні

культурних послуг; формалізм у роботі бібліотек, пропаганді української книги; зменшення проведення культурно-масових заходів; обмеженість упровадження української мови; недостатню підтримку розвитку книговидання та кіноіндустрії. На нашу думку об'єднання цих видів загроз в один агрегований чинник обумовлений функціонально неефективною діяльністю органів державного управління в галузі культури, який можна інтерпретувати як функціонально-результативний фактор. Другим за значущістю є фінансово-плановий фактор із внеском до сукупної дисперсії 26,8%, який утворили наступні види загроз: не плановість, бездіяльність, історичної пам'ятко охоронної галузі; недостатнє фінансування роботи освітньо-культурних закладів; зростання культурно-історичних відмінностей. Провідними, на нашу думку, в цьому факторі виступають загрози організаційного та фінансового забезпечення діяльності органів влади щодо забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери в галузі культури. Третім вагомим фактором є національно-патріотичне виховання громадян та існування подвійних стандартів історичної пам'яті українського народу із сукупним внеском до загальної дисперсії 19,3%. Цей фактор має окреме вагоме значення, адже ці загрози виступають одночасно і джерелами виникнення іншої сукупності загроз, що переконливо доводиться від'ємним значенням факторного навантаження другого складника (-0,826). Це може пояснюватися тим, що наявність подвійних стандартів історичної пам'яті українського народу унеможливлює здійснення цілеспрямованого національно-патріотичного виховання громадян на засадах суспільно визнаної державної ідеології, а також несприйняття відповідними соціальними групами держави вже наявної, що призводить до загострення протистояння між відповідними громадсько-політичними інституціями. Четвертий фактор утворив лише один показник – занепад просвітницької діяльності закладів культури із внеском до сукупної дисперсії 12,6%. З огляду на те, що в ньому лише один показник, який опосередковано характеризує якість діяльності галузі культури в цілому він має стати важливою окремою цільовою

компонентою під час формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери в галузі культури.

Результати проведеного ієрархічного кластерного аналізу свідчать, що доцільно згрупувати за спільністю загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури досліджувані області України у шість кластерів: перший – Волинська, Івано-Франківська; другий – Тернопільська; третій – Хмельницька; четвертий – Київська, Харківська; п’ятий – Житомирська, Одеська; шостий – Полтавська (Додаток Л).

Як свідчать отримані наукові результати цього підрозділу роботи найбільш критичним станом державної безпеки гуманітарної сфери характеризується галузь освіти, рівень оцінки якої, зумовлений наявністю низки загроз, було згруповано за трьома факторами із пояснюваною сукупною дисперсією 88,7% (Додаток М). Достовірність отриманих результатів підтверджується значеннями тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta, адже вибірка для проведення факторного аналізу є прийнятною (КМО: 0,781 – задовільна адекватність; В: значення $p<0,003$). Перший фактор із внеском 34,1% у сукупну пояснювану дисперсію утворили наступні види загроз: зниження професійності викладачів, учителів; проблеми працевлаштування випускників ЗВО; надання неякісних освітніх послуг; поширення серед учнівської молоді споживацтва, насилля тощо; поширення корупції у навчально-виховному процесі. Цей фактор можна інтерпретувати як функціонально-системний, адже якість освітніх послуг визначається ефективністю діяльності на рівні окремого викладача, так і освітньої системи в цілому, забезпечення якої залежить від належних умов організації і здійснення навчально-виховного процесу, фінансового, матеріально-технічного, кадрового забезпечення. Тому, на нашу думку, похідними від неї виступають загрози проблеми працевлаштування, погіршення морально-етичного, естетичного виховання молоді, зниження професіоналізму кадрового корпусу, адже така система освіти не здатна задовольнити вимоги сталого соціально-економічного розвитку держави. Другим системоутворюючим чинником цього

фактору є корупція у навчальних закладах України. Беззаперечно, корупція в навчально-виховному процесі нищить систему якості надання освітніх послуг, фальсифікує результати навчання, уможливлює обіймання посад шляхом підкупу посадових осіб, некомпетентними працівниками, в тому числі і посад управлінських ланок усіх рівнів. Тому ми вважаємо, що пріоритетними завданнями, які має вирішити політика державної безпеки гуманітарної сфери в галузі освіти, мають стати підвищення якості освіти та боротьба з корупцією в навчальних закладах України. Другим за значущістю фактором, із загальним внеском у сукупну дисперсію 32,2%, є кадровий, адже недостатність використання сучасних прогресивних методів викладання зумовлений значним відтоком найбільш прогресивної, талановитої молоді на навчання та роботу за кордон, еміграцією вчених та працівників освіти. На нашу думку, ця частина кадрового корпусу, яка успішно влаштовується на роботу за спеціальністю в закордонних навчальних закладах, повною мірою відповідає високим стандартам вимог освітніх системи цих країн до їх професійної компетентності. Таким чином, брак високопрофесійних кадрів значно ускладнює розробку та впровадження в освітній процес сучасних технологій навчання та виховання світового рівня. Третій фактор ми визначили як системно-координаційний, із внеском у сукупну дисперсію 22,4%, до якого увійшли такі загрози: обмеженість національно-патріотичного виховання; зменшення навчальних закладів; поглиблення непорозуміння і відсутність єдності вимог в системі “сім’я-школа-громадськість-держава”. На нашу думку, зменшення навчальних закладів зумовлено демографічною кризою в Україні, що вимагає проведення оптимізації їх кількості, а визначальною є відсутність єдиних вимог до освітньо-виховного процесу з боку сім’ї, школи та суспільства, адже наявність подвійних стандартів, нівелювання загальнодержавних цінностей, домінування ідеології споживацтва та гонитва за фінансово-матеріальним добробутом призводить до глибокого розмежування соціуму за майновим станом та поглядами на цінність держави та людини в ній.

Кластерний ієрархічний аналіз за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти дозволив згрупувати за відповідями респондентів області України за чотирма кластерами: перший – Волинська, Івано-Франківська, Хмельницька, Житомирська області; другий – Тернопільська та Полтавська області; третій – Київська та Харківська області; четвертий – Одеська область (Додаток М).

Перевірка вихідних даних на основі розрахунків описових статистик, наближеності до нормального розподілу, значень коефіцієнтів кореляції за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії (див. додатки за розділом 5.3. анкети), а також значень тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta встановила, що дані для проведення факторного аналізу є прийнятними (КМО: 0,340 – задовільна адекватність; В: значення $p<0,000$). Факторний аналіз дозволив виокремити два фактори, що здійснюють комплексний вплив на стан державної безпеки гуманітарної сфери в галузі релігії (див. додаток Результати факторного аналізу розділ 5.3. анкети). Перший фактор із внеском 46,9% утворили такі види загроз: міжконфесійні протиріччя; надмірна політизація питань розвитку релігій; розділення населення за етнічною релігійною ознакою; використання релігій в антидержавних, антинаціональних намірах. На нашу думку, вищезазначені загрози мають спільне підґрунтя в частині усталених історико-системних тенденцій суспільно-релігійних відносин в різних регіонах України, які були висвітлені нами у підрозділі 2.2 нашої роботи. Актуальним для сьогодення України залишається використання релігії в антидержавних та антинаціональних цілях, адже для цього застосовуються засоби, спрямовані на поглиблення міжконфесійних суперечок, а не на встановлення комунікацій порозуміння, здійснюються спроби певними політичними силами використання церковних інституцій, для комплексного впливу на свідомість віруючих задля досягнення політичної влади в представницьких, виконавчих органах державної влади усіх рівнів, проводяться спекуляції на підґрунті етнічної приналежності із пропагуванням єдиновірної віри та конфесійної

належності, з пропагандою нетерпимості та неприйнятності інших етнічних груп та релігійних конфесій. На наше переконання, держава має докладати максимальних зусиль для ефективної протидії цим загрозам, забезпечуючи виконання правових норм Конституції України, адміністративного та кримінального кодексів, законів України про національну безпеку тощо, здійснювати регулятивний вплив на діяльність релігійних інституцій на основі врахування громадської думки. Другий фактор із внеском до сукупної дисперсії 35,1% утворили такі загрози: виявлення розпусти, моральної розбещеності серед священнослужителів; недотримання у світському житті духовних цінностей та заповідей; збереження історичних релігійних пам’яток українського народу; поширення релігійних груп деструктивного спрямування. На нашу думку, цей фактор свідчить про наявність системних внутрішніх проблем щодо організації діяльності релігійних інституцій у суспільстві в напрямах просвітницької, благодійницької, наставницької роботи, які призводять до поглиблення кризових явищ морально-етичного, духовного розвитку соціуму в цілому, виникнення та розповсюдження релігійних груп (сект) деструктивного спрямування. У цьому контексті держава має забезпечити через органи державної влади відповідної юрисдикції просвітницьку роботу з питань релігій серед громадян і насамперед підростаючого покоління.

Проведений кластерний аналіз для розподілу областей України за групами спільних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії дозволив виокремити три групи: перша – Волинська, Івано-Франківська, Київська, Харківська області; друга – Тернопільська, Хмельницька області; третя – Житомирська, Полтавська, Одеська області (Додаток Н).

Результати розрахунків описових статистик, перевірки даних на нормальність розподілу та значення коефіцієнтів кореляції між загрозами державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі наведені у додатках (Додаток Н). Отримані значення тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta свідчать, що вибірка для проведення факторного

аналізу є прийнятною (КМО: 0,445 – задовільна адекватність; B: значення p<0,005). Першим провідним фактором впливу на стан державної безпеки гуманітарної сфери в інформаційні галузі із внеском до пояснюваної дисперсії 45,3% стали такі загрози: обмеженість доступу до інформації; втрата постійного зв'язку жителів із ЗМІ; відсутність ефективної взаємодії органів влади і ЗМІ; насичення інформаційного простору антинаціональною продукцією; зменшення кількості незалежних ЗМІ; бездіяльність стосовно поширення через соціальні мережі антинаціональної та антидержавної інформації. На нашу думку, системоутворюючою ознакою об'єднання загроз у фактор спільної дії виступає низька ефективність діяльності органів державної влади в сфері інформаційних комунікацій, контролю за діяльністю засобів масової інформації. Як свідчать дані, проблеми і джерела виникнення загроз лежать у площині організації діяльності і функціонування ЗМІ, наявності контролю і відстеження діяльності в кіберпросторі соціальних груп деструктивного спрямування, за безперешкодним поширенням інформації, спрямованої на підрив цілісності, суверенності Української держави, на дискредитацію та підрив довіри громадян до органів державної влади, діяльністю приватних ЗМІ, які проводять відкриту пропагандистську діяльність у політичних інтересах певних кримінально-олігархічних кланів тощо. Це зумовлює необхідність створення дієвої системи забезпечення безпеки інформаційного простору України, вжиття ефективних засобів інформаційної боротьби із зовнішніми та внутрішніми загрозами шляхом консолідації зусиль безпекового сектору та громадян держави. Другий фактор із внеском 37,7% до сукупної дисперсії утворили загрози: задемократизованість окремих періодичних видань ЗМІ; відсутність системності інформування населення; поширення в засобах ЗМІ інформації про насилля, розпусту, вбивства, трагічні події. Цей фактор зумовлений неефективною діяльністю органів контролю за діяльністю ЗМІ в частині змісту, якості, достовірності, ідеологічної спрямованості інформації, яка надається населенню, що дозволяє зробити висновок про необхідність

правового, організаційного удосконалення діяльності органів державної влади, органів охорони правопорядку та безпеки України щодо розширення повноважень у здійснені процедур фільтрації інформаційних потоків у частині їх відповідності законодавству України. В цілому пояснювана дисперсія впливу цих факторів на стан державної безпеки гуманітарної сфери в інформаційній галузі складає 83,0%. За спільністю загроз в інформацій галузі області України було згруповано за трьома групами: перша – Волинська, Полтавська області; друга – Тернопільська, Хмельницька, Київська, Житомирська, Харківська області; третя – Одеська та Івано-Франківська області (Додаток П).

Завершенням проведення третього етапу аналізу емпіричних даних анкетування стало проведення факторного аналізу за видами загроз державній безпеці України гуманітарної сфери в системі управління нею. Проведені розрахунки значень описових статистик, перевірки даних на відповідність нормальності розподілу та коефіцієнти кореляції між досліджуваними показниками наведено у додатках (див. додатки за розділом 5.5. анкети). Значення тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta дозволяють констатувати, що вибірка для проведення факторного аналізу є прийнятною (КМО: 0,267 – задовільна адекватність; В: значення $p<0,011$) (Додаток Р). Перший фактор із внеском до пояснюваної сукупної дисперсії 43,1% утворили наступні загрози: нескоординованість управлінських інституцій гуманітарної сфери; пасивне залучення інститутів громадянського суспільства до формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери; брак конституційно виписаної єдиної державницької ідеології; зниження довіри до влади та втрата лояльності до держави. Основою об’єднання цих загроз в єдину групу, на нашу думку виступають механізми координації діяльності системи управління на основі єдиної ідеологічної платформи, яка могла б об’єднати навколо себе українське суспільство. Дійсно, важко координувати діяльність усіх державних і громадських інститутів без чітко визначеної цілі і завдань системи управління за

відповідними функціональними напрямами як за окремими галузями державної безпеки гуманітарної сфери, так і забезпечення системності управлінських впливів в цілому. Адже ціннісно-змістове наповнення мети і завдань системи управління щодо забезпечення належного стану державної безпеки означеної сфери визначальною мірою залежить від змісту визначених в державній ідеології цінностей, інтересів держави в гуманітарній сфері, які мають симбіотично враховувати реалізацію прав усіх верств населення в гуманітарній сфері України. Тому, на нашу думку, проблема формування концептуального бачення засад державницької ідеології щодо забезпечення належного рівня безпеки гуманітарної сфери є ключовим завданням у процесі удосконалення діяльності системи управління. Низький рівень патріотизму та професіоналізму державних службовців в управлінні інституціями гуманітарної сфери, зволікання запровадження в роботу органів влади української мови та безсистемності моніторингу внутрішньополітичної ситуації в країні утворили зміст третього фактору, із внеском у накопичену дисперсію 30,7%, що дозволило його класифікувати як фактор якості кадрового забезпечення системи управління державною безпекою гуманітарної сфери. Дійсно, більшість загроз лежить у площині підготовки кадрів відповідної кваліфікації, механізму їх відбору та призначення на посади усіх рівнів, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Це свідчить про необхідність розробки і внесення в навчальні плани відповідних навчальних програм у систему підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців щодо формування в них необхідних компетентностей управління галузями державної безпеки гуманітарної сфери. Другим завданням є розробка системи дієвого моніторингу стану державної безпеки гуманітарної сфери, що є, на нашу думку, вагомим і вимагає окремої уваги науковців.

Наводимо розподіл областей за видами пріоритетних загроз у системі управління державною безпекою гуманітарної сфери України: перша група – Волинська, Житомирська, Одеська області; друга – Тернопільська,

Хмельницька, Київська, Полтавська області; третя – Івано-Франківська (Додаток Р).

Проведена рейтингова оцінка та виявлені системні тенденції розвитку кризових явищ, особливості регіонального розподілу пріоритетності наявних загроз за галузями державної безпеки гуманітарної сфери України, встановлені фактори впливу на стан державної безпеки означеної сфери зумовлюють необхідність обґрунтування вихідних положень формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери України, які, на нашу думку, відображають системні закономірності у взаємозв’язках між досліджуваними показниками стану безпеки, що дозволяє їх звести у дві групи: принципів формування та принципів реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери України. Ці принципи ми віднесемо до групи спеціальних, адже загальні принципи формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери на основі даних літературних джерел нами були визначені у підрозділі 1.1 нашого дисертаційного дослідження.

Під поняттям "принципи формування політики державної безпеки гуманітарної сфери" ми розуміємо вихідні положення, дотримання яких забезпечить ефективність процесу розробки комплексних програм застосування механізмів протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери на основі врахування закономірностей розвитку кризових явищ у функціонуванні гуманітарної сфери України під впливом ендогенних та екзогенних негативних факторів, головною метою яких є усунення джерел, причин соціально-економічного, системно-управлінського характеру, виникнення загроз державній безпеці. До цієї групи принципів нами віднесено:

- принцип цільової пріоритетності – передбачає побудову “дерева” мети та визначення завдань за ієрархічною структурою, що формується на основі рейтингової оцінки стану безпеки гуманітарної сфери в цілому та за окремими галузями, пріоритетних та найбільш вагомих загроз державній безпеці гуманітарної сфери. Визначення мети та завдань має здійснюватися на основі діалектичної єдності загального та часткового, з урахуванням специфіки

функціонування відповідних галузей гуманітарної сфери;

- принцип регіональної диференціації – вбачає за необхідне під час формування політики державної безпеки гуманітарної сфери всебічне врахування регіональних особливостей щодо наявності, специфіки, спрямованості, сили дії загроз, зумовлених соціально-економічним станом відповідного регіону, культурно-історичними, мовними, етнічними традиціями, віросповіданням населення, із залученням громадянських інституцій відповідних територіальних громад. Цей принцип зумовлює необхідність на основі сформованої загальнодержавної політики державної безпеки гуманітарної сфери формування регіональних політик відповідно до процесів децентралізації та регіоналізації;

- принцип системної єдності – його зміст полягає в необхідності формування системи забезпечення державної безпеки в означеній сфері на основі позицій теорії організації систем, що ґрунтується на принципах єдності, ієрархічної взаємодії між суб’єктом та об’єктом управління, врахуванні факту наявності функціональної взаємодії між окремими галузями державної безпеки гуманітарної сфери, яка може забезпечити системну цілісність управлінських впливів на досягнення бажаного стану безпеки;

- принцип комплексності механізмів протидії – ґрунтується на встановленій закономірності, яка доводить, що виникнення загроз у різних галузях державної безпеки гуманітарної сфери має спільні суспільно-економічні, соціальні, політичні, управлінсько-організаційні, системні чинники та джерела, що зумовлює необхідність розробки комплексних механізмів протидії спектру загроз, адже загрози можуть бути об’єднані в один фактор, що дозволить застосовувати такі механізми одночасно в різних галузях державної безпеки гуманітарної сфери;

- принцип консолідованості та координованості – передбачає створення ефективної системи забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери за галузями шляхом впровадження гнучких механізмів координації роботи між відповідними органами державної влади, місцевого самоврядування,

громадськими інституціями, які дозволять консолідувати та посилити управлінські впливи в напрямі протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери в цілому.

Під поняттям “принципи реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери” ми розуміємо сукупність вимог до організації процесу реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери, спрямованих на створення необхідних умов щодо фінансового, кадрового, матеріально-технічного, наукового, інформаційного забезпечення виконання завдань для досягнення визначеної мети системою управління державною безпекою гуманітарної сфери України. Цей блок принципів ґрунтується на встановлених нами закономірностях, що зумовлюють виникнення загроз та впливають на ефективність функціонування системи управління державною безпекою гуманітарною сферою, до них слід віднести:

- принцип ресурсної оптимальності – визначає необхідність забезпечення процесу реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери необхідними за кількістю та якістю кадровими, фінансовими, матеріально-технічними ресурсами, науковим та інформаційним супроводом відповідно до визначених завдань, а також встановленням мінімально необхідних ресурсних лімітів і вимог до суб’єктів реалізації визначених завдань щодо протидії загрозам у галузях державної безпеки гуманітарної сфери;

- принцип адекватного відображення зміни якісних станів – вимагає налагодження ефективної системи моніторингу реалізації управлінських рішень, якісних змін, що відбуваються на рівні об’єктів управління із своєчасним коригуванням програм та алгоритмів реалізації заходів для протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери. Цей принцип також передбачає наявність науково обґрунтованої методики оцінки ефективності реалізації програм, якісного стану державної безпеки гуманітарної сфери в цілому та за окремими галузями;

- принцип стандартизації – передбачає спрямування програм реалізації

політики державної безпеки гуманітарної сфери на досягнення відповідних стандартів якості функціонування культурної, освітньої та інформаційної галузі, забезпечення можливості реалізації законних прав і свобод громадян у сфері релігії, що своєю чергою, дозволить функціонально зменшити спектр та рівень загроз гуманітарній сфері в цілому. Цей принцип обґрунтовується наявним взаємозв’язком між якісним станом відповідних галузей гуманітарної сфери та кількістю і рівнем наявних в них загроз: чим вищий якісний стан галузі і рівень її функціонування, тим меншим є спектр і рівень наявних в них загроз, і навпаки, велика кількість загроз і сильна їх дія призводить до погіршення якісного стану галузі та рівня її функціонування.

Підводячи підсумки проведеного дослідження в цьому підрозділі роботи, необхідно зауважити, що визначені нами принципи формування і реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери були покладені в основу розробки структурно-функціональної моделі системи державного управління державною безпекою, удосконалення механізмів державного управління та розробки концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери.

Висновки до 2 розділу

Ефективність політики державної безпеки в гуманітарній сфері прямо залежна від виявлення, упередження і подолання загроз у розвитку національної культури, української мови, збереження та розвитку громадського потенціалу країни, формування реальних основ вітчизняної історичної пам'яті, збереження та популяризації історико-культурної спадщини, реалізації та захисту інших державних інтересів та державних цінностей.

Проведені нами подальші теоретико-методологічні дослідження засвідчили про обов'язковість використання в характеристиці категорій націобезпекознавства та практичній реалізації політики державної безпеки в

гуманітарній сфері понять: “виклики державній безпеці гуманітарної сфери України” та “загрози державній безпеці гуманітарної сфери України”.

Запропонована класифікація поділу потенційних та реальних викликів і загроз на внутрішні та зовнішні, систематизація їх за підсистемами гуманітарної сфери та проведений аналіз засвідчив про наявність в державі конкретних загроз безпеці політики в гуманітарній сфері.

Визначений за підсистемами гуманітарної сфери перелік реальних загроз, проблем реалізації державної політики в культурі, освіті, науці, державно-церковних відносинах має бути врахований державними інституціями, законодавчим корпусом країни при вироблені відповідних законів, інших нормативно-програмових документів з питань розвитку гуманітарної сфери держави та регіонів.

Важливе місце в реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України відводиться створенню дієвого організаційно-правового механізму протидії загрозам в гуманітарній сфері. Наука характеризує термін “протидія” як дію, спрямовану проти іншої дії, перешкоджає їй. При формуванні сучасних концептуальних підходів протидії загрозам у гуманітарній сфері слід використовувати і науку, і історичну практику, досвід політики українських державних інституцій. Вивчення, аналіз проблем становлення національних культурно-освітніх закладів, подолання інформаційних загроз, формування національної ідеї у період української державності (1917-1920 рр.) є нагальною потребою для безпечного розвитку сучасного суспільства, врахування уроків історії при формуванні політики державної безпеки в розвитку освіти, культури, виробленні практичних дій владних інституцій.

Зважаючи на історичну практику, наявні сучасні наукові розробки, вважаємо, що складовими елементами механізму протидії загрозам в гуманітарній сфері повинні бути: суб'єкти протидії загрозам; організаційно-правові норми; засоби і форми діяльності суб'єктів, спрямовані на упередження, нейтралізацію та подолання загроз.

Результативність протидії загрозам державної безпеки гуманітарної безпеки України залежить від вибору критеріїв та методології оцінки рівня загроз у зазначеній сфері.

Визначення критеріїв та оцінка рівня загроз державній безпеці гуманітарної сфери України дозволить у кожному конкретному випадку, ситуації сформувати дієвий комплекс заходів та обрати відповідні засоби і методи протидії загрозам. Проведене в межах наукового дослідження соціологічне опитування управлінців 8 областей України щодо визначення рівня загроз за підсистемами державної безпеки гуманітарної сфери засвідчило ефективність застосування блоку соціологічних методів (методи моніторингу, експертної оцінки, соціологічного анкетування), блоку аналітичних методів (методи математичної статистики, кореляційного, факторного та кластерного аналізів), методу комплексної оцінки.

Напрацьовані матеріали, аналіз складових частин реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України стануть основою для вироблення стратегічних пріоритетів формування політики державно безпеки в зазначеній сфері – структурно-функціональної моделі системи державного управління, удосконалення механізмів протидії загрозам та викликам, а також у формуванні концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери України.

РОЗДІЛ 3
СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

3.1. Структурно-функціональна модель системи державного управління державною безпекою в гуманітарній сфері України

Пріоритетна мета й завдання модернізації українського суспільства визначено в стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” [197]. З огляду нашого предмету дослідження провідними є вектор безпеки та вектор відповідальності, які за змістом передбачають проведення реформ системи національної безпеки та оборони, оновлення влади та антикорупційної реформи, децентралізацію і реформу державного управління, а також низку реформ у досліджуваних гуманітарних галузях – культурній, освітній, релігійній, інформаційній. Головне реалізації реформи системи національної безпеки та оборони – функціональна оптимізація, оновлення доктринальних та концептуальних підходів до забезпечення національної безпеки, створення ефективної державної системи кризового реагування (мережі ситуаційних центрів центральних органів виконавчої влади) тощо. Децентралізація та реформа державного управління має за мету побудову ефективної системи територіальної організації влади, забезпечення спроможності державних органів влади та місцевого самоврядування, здатних виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні й зовнішні виклики [197]. Зважаючи на вищезазначені вихідні засади та завдання національної стратегії розвитку України, на часі є актуальною проблема розробки та впровадження в практику структурно-функціональних моделей, які дозволять здійснити функціональну оптимізацію, створити ефективну систему державного управління, яка повною

мірою була б спроможна реалізовувати політику державної безпеки гуманітарної сфери України.

Основною вагомою проблемою забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери є неефективне державне управління відповідними галузями гуманітарної сфери, яке своєю чергою, зумовлюється низкою загроз, джерелами яких є міжвідомча нескоординованість дій, недостатнє залучення громадських інституцій до процесу формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери, низький рівень професіоналізму та патріотизму державних службовців. Вирішення вищезазначеної проблеми вбачається шляхом обґрунтування організаційної структури та впорядкування функціональної взаємодії усіх складових частин системи державного управління державною безпекою гуманітарної сфери України, починаючи з регіонального рівня. Другим завданням є необхідність наукового обґрунтування змісту процесуальної моделі державного управління протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери України, яка може виступати теоретичною основою розробки відповідних навчальних програм підвищення кваліфікації державних службовців, що дозволить заповнити прогалину в частині науково-методичного забезпечення освітнього процесу їх професіоналізації. Розробляючи авторську структурно-функціональну та процесуальну моделі системи державного управління державною безпекою гуманітарної сфери, ми визначили низку вихідних вимог до них, а саме:

- оптимальність, що передбачає розподіл функцій між відповідними управлінськими інституціями без створення нових органів управління та структурних підрозділів;

- функціональну ефективність, надання нових функцій управління, що лежать у площині державної безпеки гуманітарної сфери наявним органам державного управління відповідної галузевої належності на основі їх об’єднання, спрямованої ї на забезпечення якісного функціонування об’єкту управління;

- координаційну гнучкість, створення дієвих горизонтальних та вертикальних управлінських взаємозв'язків, що забезпечать вільний, оперативний рух достовірної і якісної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень та відпрацювання злагоджених дій щодо реалізації заходів протидії викликам та загрозам державній безпеці гуманітарної сфери;

- пріоритетність громадянського суспільства, налагодження дієвих взаємозв'язків із громадськими інституціями шляхом делегування їм частини завдань в межах функціональних напрямів діяльності органів державного управління відповідного рівня та галузі;

- дотримання змісту визначених нами принципів реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери – ресурсної оптимальності, адекватного відображення зміни якісних станів, стандартизації.

Розробка структурно-функціональної та процесуальної моделей системи державного управління державною безпекою гуманітарної сфери здійснювалася з використанням методів моделювання організаційних систем та системних процесів, що розуміються нами як способи наукового пізнання, спрямовані на визначення структури та функцій організації, сутності зв'язків координації і субординації між ними, а також розгортання алгоритму управлінських дій у просторі і часі відповідно до мети та завдань управлінської діяльності щодо протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери України. Теоретичною основою розробки моделей слугували вихідні засади теорії організації систем, теорії управління процесами, теорії оцінок суспільно-економічних явищ, теорії і методології націобезпекознавства із використанням процесного та системного підходів.

Організаційна структура моделі системи державного управління державною безпекою гуманітарної сфери побудована за функціональною схемою, що відображає потенційні можливості координації діяльності відповідних державних та громадських інституцій на обласному, районному, муніципальному управлінських рівнях. З погляду функціональної оптимальності вона забезпечується шляхом акцентуації управлінських впливів

на забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери за галузями відповідно рівня наявних у них загроз на теренах певного регіону. Побудова моделі організаційної структури системи державного управління державною безпекою гуманітарної сфери за функціональною схемою має переваги і передбачає:

- поєднання механізмів централізації та диверсифікації, що дозволяє сфокусувати діяльність органів влади галузевої приналежності на управлінні державною безпекою у визначеному секторі їхньої компетенції, з одного боку, а з іншого – дозволяє скоординувати їх діяльність, визначити функціональні межі та сферу застосування заходів протидії наявним загрозам, параметрично узгоджувати перебіг управлінських процесів;

- консолідацію зусиль – дозволяє розмежувати загальні та спеціальні функції системи управління державною безпекою гуманітарною сферою, сформувати єдину правову, організаційну, економічну, кадрову базу реалізації механізмів протидії загрозам державній безпеці в усіх галузях гуманітарної сфери одночасно, що також сприяє швидкому прийняттю рішень, їх реалізації, об’єктивному та неупередженому здійсненні оцінки стану державної безпеки гуманітарної сфери як на рівні певного регіону, так і країни в цілому;

- функціональний детермінізм й економічність – полягає в усуненні дублювання функцій, задіянні громадських інституцій, окремих фахівців для виконання завдань щодо забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери на волонтерських засадах, що в короткотерміновому періоді дозволить досягнути стабілізації стану державної безпеки гуманітарної сфери в умовах дефіциту грошового забезпечення.

Розроблена нами структурно-функціональна модель системи державного управління державною безпекою гуманітарної сфери України складається з двох змістових блоків – структурного та функціонально-забезпечувального (рис.5).

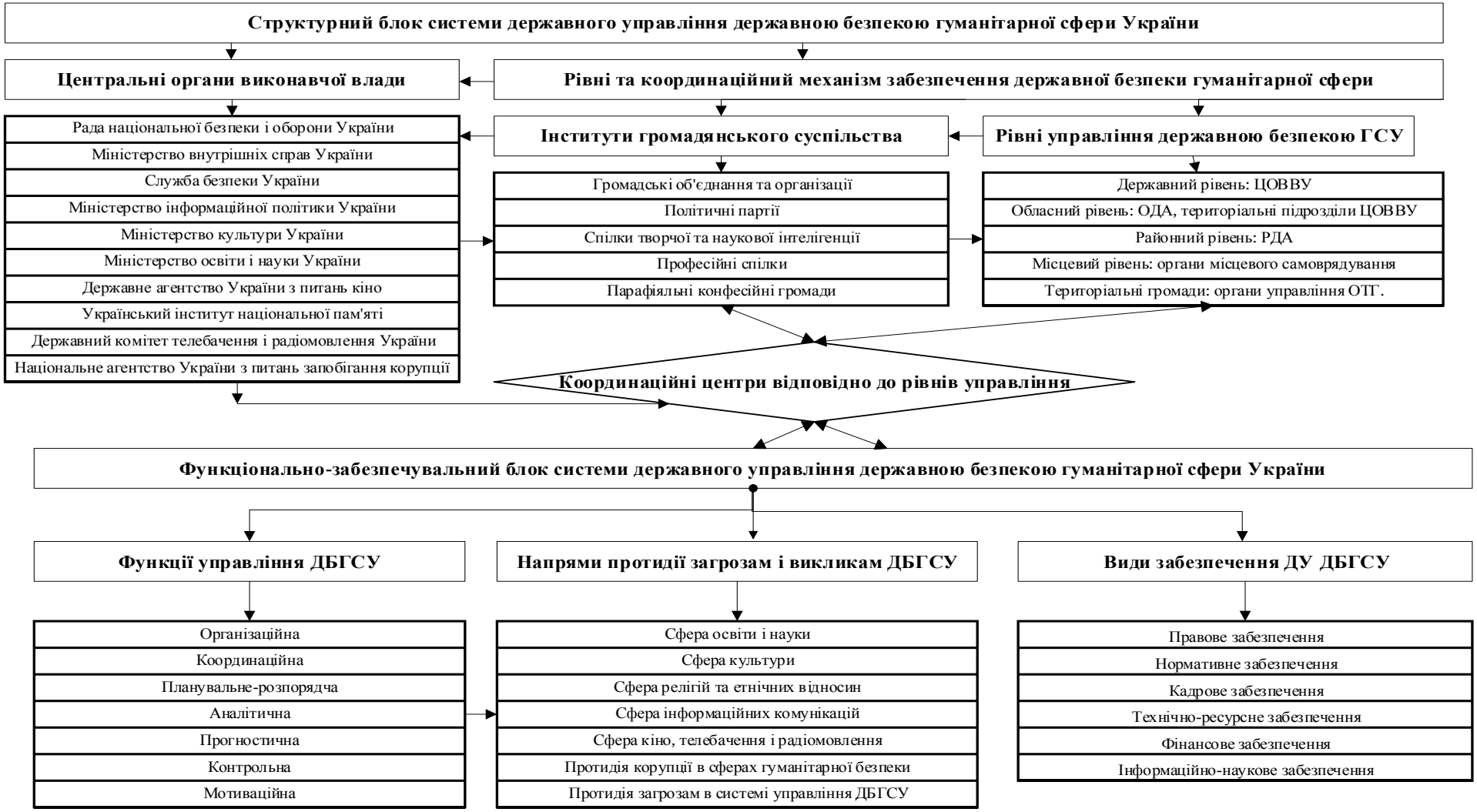

Рис. 5 Структурно-функціональна модель системи державного управління державною безпекою гуманітарної сфери України

Перший блок структурно відображає ієрархічно організовану сукупність центральних органів виконавчої влади, які в межах своїх повноважень здійснюють управління державною безпекою в галузях гуманітарної сфери України. Другим елементом цього блоку є управлінські рівні та суб'єкти публічного управління, з якими доцільно здійснювати координацію діяльності щодо реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери на державному та регіональному рівнях. Такими суб'єктами, на нашу думку мають виступати громадські об'єднання та організації, політичні партії, спілки творчої та наукової інтелігенції, професійні спілки, парафіяльні конфесійні громади. Ключовим в механізмі координації управління державною безпекою гуманітарної сфери України є створення координаційних центрів відповідно до рівнів управління, до яких мають увійти представники відповідних органів державної влади та громадських інституцій.

Налагодження конструктивної співпраці з громадськими інституціями повинно здійснюватися на засадах патріотизму,прозорості, законності, пріоритету державних цінностей та інтересів, політико-ідеологічної визначеності. Більшість громадських організації в Україні здійснюють свою діяльність у чітко визначених у статутах сферах суспільних взаємовідносин, мають різні фінансові, організаційні, кадрові спроможності, є різноплановими за векторами політичних поглядів та прозорими з погляду взаємовідносин із владними інституціями. Це зумовлює необхідність правового регулювання щодо залучення громадських інституції до реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери.

По-перше, мають бути визначені чіткі вимоги до таких організацій: сфера діяльності, чисельність, управлінсько-адміністративні можливості, рівень охоплення населення регіону, у якому організація працює, ресурсні та фінансові можливості, рейтинг довіри серед населення, наявність кримінальних чи адміністративних правопорушень, перевірка, чи не є їх засновниками особи, які обіймають посади в органах державної влади чи інших державних інституціях. Встановлення механізму фінансової допомоги

громадським інституціям з боку держави для реалізації завдань забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери певної галузі вимагає жорсткого контролю за цільовим використанням коштів керівниками таких структур, адже в Україні діючими чиновниками при владі, депутатами усіх рівнів інститут громадських організацій, який згідно з податковим кодексом належать до неприбуткового виду діяльності, використовується як механізм отримання коштів від держави для реалізації статутної діяльності, яка по факту не здійснюється, а грошові кошти виводяться на рахунки третіх осіб, власне відбувається крадіжка з бюджетів усіх рівнів. Доцільним вбачається виконання ними завдань щодо забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери в тих галузях в яких вони здійснюють свою статутну діяльність, у частині збору інформації про правопорушення, що лежать у площині кримінальної та адміністративної відповідальності і є загрозами в певній сфері: корупцію, сепаратизм, заклики до нетерпимості на релігійному ґрунті, етнічних відносин, антинаціональну та антидержавну діяльність у соціальних мережах тощо із подальшою передачею матеріалів до правоохоронних відомств згідно з чинним кримінально-процесуальним кодексом. Важливим завданням у цьому контексті є створення єдиних інформаційних ресурсів відповідних державних і громадських організацій, які мають висвітлювати факти виявлених правопорушень, що є загрозою для державної безпеки у визначеній галузі гуманітарної сфери, із зазначенням назви установи, прізвища керівника, даних про правопорушника та зміст скоєного правопорушення.

По-друге, важливим завданням є здійснення агітаційно-просвітницької роботи серед населення, виховання патріотизму та правової свідомості в підростаючого покоління, широке залучення до цієї роботи громадських організацій військово-патріотичного, спортивно-прикладного, культурно-мистецького спрямування тощо. Також, на нашу думку, необхідно сформулювати правовий механізм впливу з боку громадських інституцій на посадових осіб, які несуть персональну відповідальність за стан корупції, інші

негативні явища у ввірених їм закладах, установах, організаціях, а не до їх усунення з посад.

Ключовою ланкою в нашій моделі виступає створення координаційних центрів, які мають забезпечити консолідацію й координацію зусиль державних органів управління та громадянського суспільства у справі забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери України. Власне функціонально-забезпечувальний блок нашої моделі висвітлює принципові моменти організації діяльності таких центрів. Координаційні центри утворюються на двох рівнях – державному й обласному. Обласні центри мають здійснювати координацію роботи щодо забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери також на районному, міському рівнях. До складу координаційних центрів, як ми вже зазначали, мають входити представники відповідних галузевих органів державної влади, правоохоронних структур та громадських інституцій, які є відповідальними особами за формування та реалізацію політики державної безпеки гуманітарної сфери на теренах відповідного регіону, забезпечують взаємодію між органами влади, обласними, районними, міськими радами, територіальними громадами, установами та організаціями, громадянами через інститути громадянського суспільства.

Таким чином, метою діяльності таких центрів має стати координація та консолідація зусиль державного і громадського секторів у справі забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери, розробка та реалізація програм у межах чинної політики протидії викликами та загрозам у відповідних галузях. На нашу думку, основними напрямами діяльності координаційних центрів щодо протидії загрозам і викликам державній безпеці гуманітарної сфері мають бути галузі освіти і науки, культури, сфера релігій та етнічних відносин, інформаційні комунікації, кіно, телебачення і радіомовлення, протидія корупції в галузях державної безпеки гуманітарної сфери, загрозам у системі управління.

Основними функціями управління державною безпекою гуманітарної сфери України, які мають реалізовуватись відповідними координаційними

центрами, мають бути організаційна, координаційна, планувально-розпорядча, аналітична, прогностична, контрольна, мотиваційна. Розглянемо зміст їх управлінських процесів:

- організаційна – передбачає розробку структури, визначення змісту, функцій та повноважень, сфер діяльності представників державних органів, громадських інституцій у роботі координаційного центру; здійснення організації і проведення комплексних заходів протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери; організацію заходів освітньо-просвітницького характеру серед громадян; організацію процедур оприлюднення в засобах масової інформації, Інтернет-джерелах відомостей про проведену роботу щодо протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери за галузями; організація курсів підвищення кваліфікації державних службовців, громадських діячів з питань забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери; організація науково-методичного супроводу діяльності координаційного центру;

- координаційна – об’єднання ресурсів, спільне управління процесом реалізації програм протидії загрозам державній безпеці у відповідних галузях гуманітарної сфери; визначення ролі, місця, функції відповідних державних та громадських інституції в реалізації заходів протидії загрозам; налагодження якісної передачі та обміну інформацією між представниками різних відомств та громадських інституцій; визначення механізмів взаємодії з іншими державними органами влади, громадськими інституціями, установами, закладами, організаціями, що не входять до складу координаційного центру; здійснення розподілу та надання інформації щодо фактів скоєних правопорушень у сфері державної безпеки гуманітарної сфери до правоохоронних органів, силових відомств, органів державної влади відповідної компетенції (РНБО, СБУ, МВС, ЗСУ тощо);

- планувально-розпорядча – здійснення розробки концепції, стратегій, планів, програм протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери відповідно до рівня територіальної компетенції; планування заходів та

процедур щодо збору поточної інформації за класифікаційними ознаками належності її до відповідного виду загроз; планування проведення заходів профілактичного, просвітницького, інформаційного, координаційного, науково-методичного характеру; ведення обліку роботи за відповідними напрямами, підготовка і подання в установленому порядку звітності, доповідних записок, аналітичних, методичних матеріалів; визначення змісту та розробка планів щодо впровадження механізмів протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери в діяльність органів державної влади галузевого управління;

- аналітична – здійснення процедур обробки, систематизації, узагальнення отриманої інформації щодо рівня стану державної безпеки гуманітарної сфери за галузями; розробка інформативних показників та критеріїв оцінки стану наявних загроз та виявлення нових; визначення методології та проведення оцінки стану державної безпеки гуманітарної сфери за галузями та в цілому на теренах відповідного територіально-адміністративного утворення; розробка паспортів загроз державній безпеці гуманітарної сфери та визначення спектру найбільш дієвих механізмів їх нейтралізації; створення інформаційних банків даних та систем аналітичної їх обробки;

- прогностична – на основі узагальнених даних попередніх періодів щодо рівня наявних загроз, визначення ступня їх впливу на стан державної безпеки гуманітарної сфери регіону, здійснення розробки прогнозів розвитку кризових явищ у відповідних галузях державної безпеки гуманітарної сфери; розробка дієвих механізмів протидії латентним і можливим загрозам у найближчих прогнозованих періодах;

- контрольна, що здійснює нагляд та контроль за якістю реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери відповідного територіально-адміністративного утворення; здійснює контроль і визначає ефективність використання виділених ресурсів координаційному центру, громадським організаціям для реалізації програмних заходів протидії загрозам державній

безпеці гуманітарної сфери; контролює своєчасне подання матеріалів щодо наявних правопорушень державної безпеки гуманітарної сфери до відповідних державних та правоохоронних органів; контролює прийняття та результати розгляду наданих матеріалів у встановлений законодавством термін відповідними державними та правоохоронними органами; контролює своєчасність та повноту висвітлення діяльності координаційного центру, громадських організацій, державних установ на веб-сайтах, порталах, засобах масової інформації, соціальних мережах тощо;

- мотиваційна, спрямована на формування в населення інтересу до проблем державної безпеки гуманітарної сфери; активної участі в процесах протидії корупції в усіх галузях гуманітарної сфери, органах державного управління нею; виховання свідомої необхідності та активної громадянської позиції протидії правопорушенням, які являють загрозу державній безпеці гуманітарної сфери; усвідомлення персональної громадянської відповідальності за стан державної безпеки гуманітарної сфери відповідного регіону; формування максимального сприяння з боку громадян органам державної влади, правоохоронним, силовим відомствам під час виявлення, розслідування злочинів, спрямованих на підрив державної безпеки гуманітарної сфери.

Важливим компонентом моделі ми вважаємо перелік необхідних видів забезпечення, представлений у функціонально-забезпечувальному блоці. Практикою державного управління доведено, що успішність та ефективність реалізації управлінських рішень визначальною мірою залежить від достатності, оптимальності, раціонального розподілу обмежених ресурсів за усіма видами забезпечення управлінського процесу. Зупинимося на визначенні змісту видів забезпечення діяльності координаційних центрів забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери України:

Правове забезпечення – сукупність нормативно-правових актів, якими керуються в своїй діяльності координаційні центри: закони України в сфері національної безпеки, кримінального, кримінально-процесуального права,

адміністративного, фінансового законодавства, закони України, постанови КМУ щодо регулювання діяльності сфер освіти і науки, культури, інформаційної галузі, накази і розпорядження відомчих органів державної влади, що входять до складу координаційних центрів.

Нормативне забезпечення – це наявність паспортів загроз для державної безпеки гуманітарної сфери за галузями, державних стандартів, нормативів, які регулюють кількісно-якісні процеси функціонування галузей гуманітарної сфери.

Кадрове забезпечення – найважливіший блок забезпечення діяльності координаційних центрів, який потребує детальної розробки вимог до професійних компетентностей представників, їх особистісних морально-етичних якостей. У загальному основними вимогами можуть виступати: наявність вищої освіти відповідного профілю за галуззю, яку представляє член координаційного центру, досвід роботи не менше 10 років в установах галузі, знання нормативно-правової бази у сфері національної безпеки України, відповідних галузей права та законодавства, що регулює суспільні відносини певної галузі гуманітарної сфери, володіння навичками проведення аналізу, систематизації та узагальнення інформації, комп’ютерна грамотність, комунікабельність, патріотизм, відсутність кримінального минулого тощо.

Технічно-ресурсне забезпечення передбачає надання мультимедійного, комп’ютерного обладнання, офісної поліграфічної техніки, засобів зв’язку, приміщення, транспортних засобів, меблів та устаткування, канцелярського приладдя тощо.

Фінансове забезпечення –формування джерел надходжень грошових коштів на утримання координаційних центрів, розрахунку поточних грошових потреб, складання бюджету, фінансування проведення заходів протидії загрозам державної безпеки гуманітарної сфери, просвітницько-пропагандистської, освітньо-навчальної діяльності, підтримки громадських організацій для проведення ними роботи щодо отримання необхідної

інформації наявних загроз, скоєних правопорушень посадовими та іншими особами в сфері державної безпеки гуманітарної сфери тощо.

Інформаційно-наукове забезпечення, що утворюється шляхом широкої пропаганди через засоби масової інформації ідеологічних засад, на яких ґрунтуються основи державної безпеки гуманітарної сфери. Також до інформаційного забезпечення слід віднести державну статистичну звітність про результативні показники функціонування галузей гуманітарної сфери, які утворюють основу для ведення інформаційно-аналітичної системи про стан державної безпеки гуманітарної сфери та наявних у ній загроз. Наукове забезпечення формується шляхом створення інформативних баз даних щодо основних наукових праць у галузі націобезпекознавства, перспективних напрацювань у сфері нормативно-правового, аналітико-методичного забезпечення, останніх наукових досягнень світової науки щодо організації системи державної безпеки гуманітарної сфери.

Процесуальна модель системно-аналітичного компонента державного управління державною безпекою гуманітарної сфери відображає часову узгодженість, порядок розгортання та зміст етапів реалізації функцій управління, відображених у структурно-функціональній моделі (рис.6). Слід відзначити, що, розробляючи процесуальну модель управління, ми намагалися відобразити не абстрактно-узагальнюючу схему процесу управління, яка досить широко апроксимується для усього спектру вирішення управлінських завдань незалежно від рівня та галузі управління, а зосередити увагу на процесі реалізації саме аналітичної функції, у якій сконцентровані усі вищезазначені функції, але в більш прикладному їх розумінні.

Процесуальна модель системно-аналітичного компонента державного управління державною безпекою гуманітарної сфери

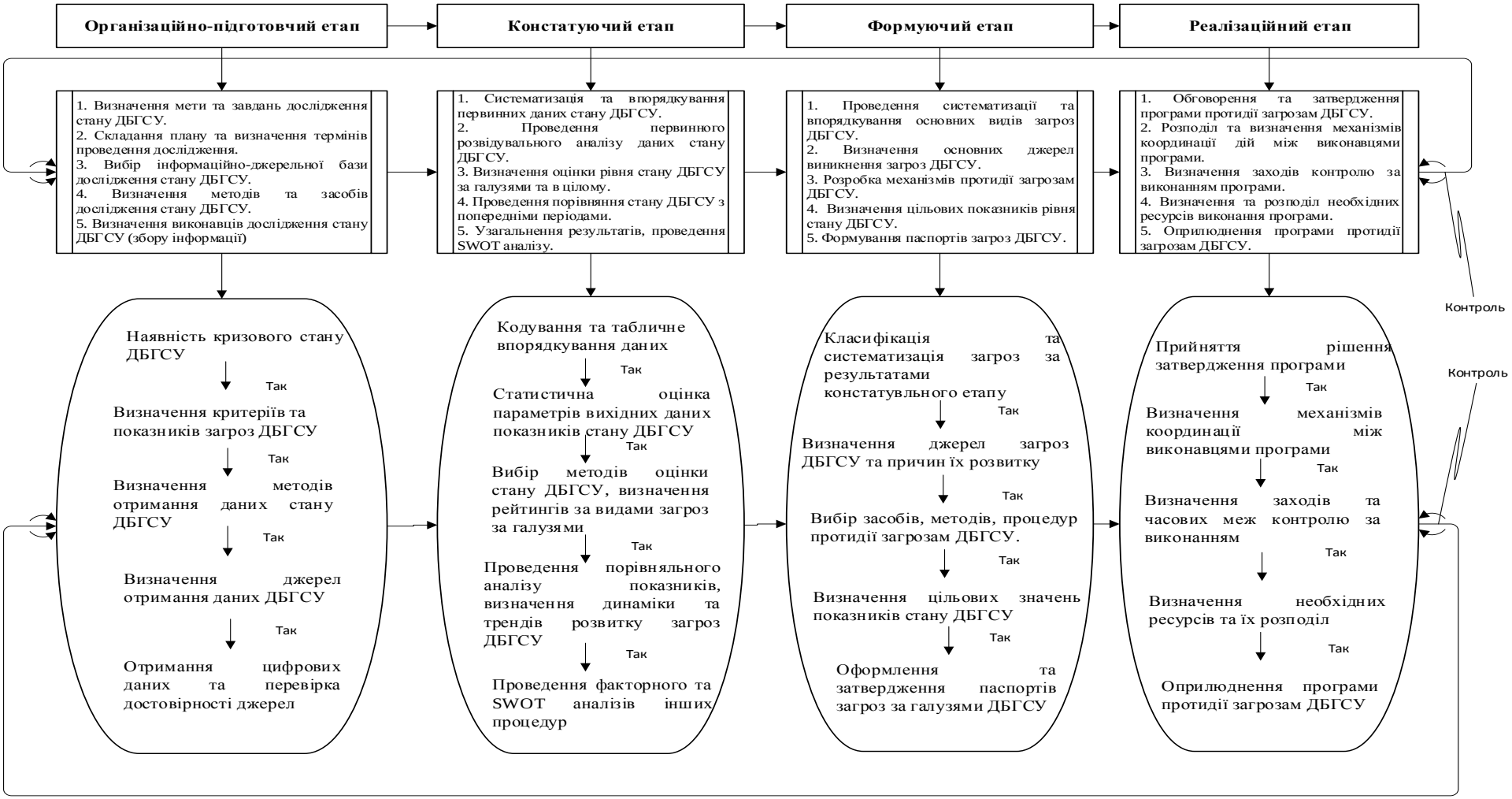

Рис.6 Процесуальна модель системно-аналітичного компонента державного управління державною безпекою гуманітарної сфери

На нашу думку, саме ця функція є базовою і визначальною в процесі прийняття управлінських рішень, у розробці науково-обґрунтованих програм протидії загрозам та викликам державній безпеці гуманітарної сфери. Це змістоутворюючий компонент для визначення мети, завдань, добору адекватних механізмів забезпечення високого рівня стану державної безпеки в усіх галузях гуманітарної сфери.

Процесуальна модель системно-аналітичного компонента управління державною безпекою гуманітарної сфери складається з чотирьох етапів, упорядкованих у процесні блоки, що розкривають зміст окремих управлінських процесів – організаційно-підготовчого, констатуючого, формуючого, реалізаційного. Розглянемо сутність кожного етапу за змістом ділових процесів:

Організаційно-підготовчий етап складається з упорядкованої сукупності аналітичних процесів спрямованих на визначення мети та завдань дослідження стану державної безпеки гуманітарної сфери, особливо за наявності ознак значного впливу загроз, які зумовлюють кризовий стан безпеки гуманітарної сфери в цілому або її окремих галузей. Коректне формулювання мети та завдань розробки програми протидії загрозам полягає в попередньому визначенні критеріїв, показників, індикаторів, за якими будуть здійснюватися дослідження в цілому. Наступним кроком є добір адекватних меті і завданням методів дослідження стану державної безпеки гуманітарної сфери, визначення джерельної бази отримання інформації – проведення соціологічного опитування, анкетування, роботи зі статистичними матеріалами, перевірки їх надійності та достовірності тощо. Заключним кроком процесу підготовки до проведення аналітичних процедур є визначення виконавців, які сформують і отримають первинні цифрові дані за певними індикаторами стану державної безпеки гуманітарної сфери, з подальшим затвердженням остаточного варіанта плану і визначенням часових термінів його реалізації.

Констатуючий етап складається з низки аналітико-узагальнюючих підпроцесів, що вирішують завдання систематизації і впорядкування

первинних даних стану ДБГСУ шляхом їх кодування (в разі анкетування) та табличного впорядкування з подальшим проведенням процедур розвідувального аналізу шляхом визначення статистичних оцінок вихідних даних стану ДБГСУ. Наступним кроком є реалізація алгоритмів оцінювання та визначення рейтингів стану ДБГСУ за галузями, видами загроз, відповідно до обраних методів оцінки, здійснення порівняльного аналізу отриманих показників, визначення їх динаміки та трендів розвитку загроз у зіставленні з попередніми періодами. Заключним на цьому етапі є блок підпроцесів, пов'язаних із встановленням наявності функціональної або статистичної залежності між досліджуваними показниками загроз ДБГСУ, виявленні змісту факторів комплексного впливу, проведенні процедур SWOT аналізу, застосуванні інших методів математичної статистики.

Формуючий етап передбачає проведення процедур щодо систематизації і впорядкування отриманої інформації щодо стану ДБГСУ, наявних загроз, фіксування джерел їх виникнення. На основі отриманої аналітично-узагальнюючої інформації реалізується алгоритм пошуку та вибору, а у разі необхідності і розробки адекватної ситуації, що склалася, механізмів державного управління протидії загрозам ДБГСУ у відповідних галузях. Наступним підпроцесним блоком є визначення цільових орієнтирів, яких необхідно досягнути внаслідок застосування визначених механізмів протидії загрозам. Їх досягнення має в підсумку характеризувати ефективність та оптимальність обраних засобів боротьби. Надзвичайно важливою процесною складовою частиною цього етапу є складання та затвердження паспортів загроз, які доцільно групувати за галузями державної безпеки гуманітарної сфери.

Реалізаційний етап містить процеси координації та узгодження реалізації програми між її виконавцями. До основних процесних дій на цьому етапі нами віднесено обговорення й затвердження програми протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери; розподіл повноважень та визначення механізмів координації між учасниками реалізації програми; визначення заходів та

часових меж, видів контролю, налагодження механізмів зворотного зв'язку під час виконання програмних заходів; визначення та розподіл необхідних матеріально-технічних, кадрових, фінансових ресурсів для реалізації програми протидії загрозам ДБГСУ; оприлюднення програми протидії загрозам ДБГСУ в межах процесу формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери відповідного територіально-адміністративного утворення.

Ефективність застосування системно-аналітичних технологій у процесі державного управління державною безпекою гуманітарної сфери визначається необхідністю їх розгортання з урахуванням загальних теоретико-методичних положень теорії процесів управління, а саме:

циклічності – побудови процесу державного управління ДБГСУ на основі циклів, змістом яких є повторення взаємопов'язаних процедур, процесних блоків, починаючи від організаційно-підготовчого до реалізаційного етапів;

цільової спрямованості – визначення дерева цілей державного управління за напрямами забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери, які мають бути зорієнтовані на нейтралізацію найважливіших загроз державної безпеки гуманітарної сфери відповідного регіону, області, району тощо;

структурно-процесуальної відповідності, що полягає у доборі узгоджених між собою і взаємнодоповнюваних процедур та актів системно-аналітичної діяльності в процесі державного управління державною безпекою гуманітарною сферою між відповідними рівнями органів державної влади;

паралельності перебігу процесів, яка передбачає їх можливість за декількома контурами одночасно – контур організаційно-підготовчого етапу та контур реалізації попередніх програм, контролю тощо;

стандартизації процесів, тобто детального опису системно-аналітичних процедур та алгоритмів дій, які мають забезпечити належний рівень якості процесу державного управління державною безпекою гуманітарної сфери в цілому;

ієрархічності процесів – реалізації системно-аналітичних процесів

державного управління ДБГСУ в міру їх важливості, пріоритетності, черговості тощо.

Таким чином, підпроцеси процесних блоків системно-аналітичної діяльності включають процедури та технології, впорядковані за відповідними напрямами що, відображають агреговані функції державного управління державною безпекою гуманітарної сфери. В узагальненому вигляді вони реалізують зміст функцій державного управління ДБГСУ – організаційної, координаційної, планувально-розпорядчої, аналітичної, прогностичної, контрольної та мотиваційної. Також слід відзначити, що зміст процесів кожного з етапів процесуальної моделі ґрунтується на системно-технологічних компонентах – цільовому, нормативному, критеріальному, організаційному, інформаційному, мотиваційному тощо. Виходячи із завдань нашого дослідження, ми вважаємо, що більш глибокого дослідження вимагає проблема розробки паспортів загроз, визначальної технологічної компоненти формуючого етапу аналітично-системної складової частини процесу державного управління ДБГСУ.

Проблемі теоретико-методологічного обґрунтування процесу складання паспортів загроз національній безпеці держави присвячено праці провідного вченого в галузі державного управління Г.П. Ситника [147; 224; 223], зміст яких складає концептуальні та організаційно-правові засади розробки паспортів загроз національній безпеці. Академічне тлумачення поняття “паспорт (матриця) загрози національній безпеці” констатує, що це документ, який передбачає оцінку подій, явищ, процесів інших чинників, що створюють небезпеку реалізації життєво важливим національним інтересам, характеристику їх можливого розвитку (масштаб, тенденції розвитку, можливі наслідки для національної безпеки тощо), а також визначає основні організаційно-правові та інші механізми діяльності суб’єктів забезпечення національної безпеки з реагування на загрози (моніторинг, превентивні дії, локалізацію тощо) [223,с.158-159]. Важко не погодитись із думкою Г.П. Ситника [223 с.161], що розробка паспортів загроз в Україні знаходиться на

початковій стадії, і це не дозволяє приймати ефективні державно-управлінські рішення вищим керівництвом держави. На наше переконання, по-перше розробка паспортів загроз у межах повноважень суб'єктів державного управління національною безпекою повинна першочергово здійснюватися на регіональному рівні, що доведено нами в попередніх розділах роботи; по-друге, класифікацію та ранжування загроз доцільно здійснювати за предметними сферами державного управління (освіта, наука, культура, охорона здоров'я тощо) із подальшим визначенням чинників виникнення загроз, що лежать в площині суспільних відносин – загрози соціально-економічного розвитку, порушення прав і свобод людини, духовним і культурним цінностям тощо. Власне такий підхід дозволить більш чітко розмежувати і зрозуміти сутність загроз які мають загальнодержавний або регіональний характер, що своєю чергою, дозволить визначити рівень органів державної влади, необхідних ресурсів тощо для реалізації програм щодо їх нейтралізації.

Беручи до уваги наукові напрацювання Г.П. Ситника [147; 224; 223], наводимо розроблену нами типову структуру паспорта загроз державній безпеці гуманітарної сфери. На нашу думку, структурно паспорт доцільно сформувати за чотирма розділами, у яких відображатимуться результати отримані внаслідок реалізації аналітичних процесів згідно з етапами запропонованої процесуальної моделі державного управління державною безпекою гуманітарної сфери.

Перший розділ має бути присвячений висвітленню загальної характеристики стану державної безпеки певної галузі за наступними ключовими структурними компонентами:

- структурний опис якісного стану певної галузі гуманітарної сфери за показниками та параметрами основних критеріїв її функціонування;

- визначення та класифікація критеріїв у яких спостерігаються ознаки кризового стану, власне, які підлягають визначенню як загроза;

- деталізація джерел отримання інформації щодо показників загрози та

опис найбільш доцільних методів та процедур її отримання.

Другий розділ паспорта має відображати наступну інформацію:

- структура загрози, її компоненти, які мають відображати явища, події, процеси, що призводять до неможливості повною мірою реалізувати інтереси держави в певній сфері;

- об'єкти загрози, що характеризує спрямованість загрози на той чи інший державний інтерес;

- джерела загрози, визначається зміст явищ, процесів, у разі наявності суб'єкта, який своєю діяльності створює загрозу реалізації інтересів держави в певній гуманітарній галузі;

- в разі наявності декількох джерел виникнення загрози доцільно вказати на їх взаємозв'язок, провести рейтингову оцінку їх значущості щодо пріоритетності впливу на формування самої загрози, її структури, визначити провідне джерело;

- визначення наслідків дії загрози, її масштабу, встановлення ступеня небезпеки;

- прогнозування тенденцій розвитку загрози, встановлення кількісно-якісних характеристик динаміки розвитку негативних наслідків для функціонування галузі, можливості захисту інтересів держави.

У третьому розділі доцільно подати характеристику механізмів державного управління спрямованих на протидію загрозі державній безпеці гуманітарної сфери у такій послідовності:

- визначення і впорядкування механізмів за їх функціональними, іншими класифікаційними ознаками – правовий, організаційний, мотиваційний, економічний, фінансовий, інформаційний тощо;

- розкриття змісту механізмів (принципи, засоби, методи, порядок та черговість застосування, особливо в частині комплексного їх поєднання для вирішення завдання щодо нейтралізації загрози);

- визначення прогнозних цільових показників критеріїв, за якими класифікувалась загроза.

У четвертому розділі описуються базові засади реалізації механізмів протидії загрозі з відображенням наступної інформації:

- визначення суб'єктів державного управління та громадських інституції, які будуть реалізовувати механізм протидії загрозі;
- опис функцій та розподіл повноважень, сфери відповідальності, особливості діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери;
- визначення зміст необхідного ресурсного забезпечення реалізації механізмів державного управління державною безпекою гуманітарної сфери (фінансового, матеріально-технічного, інформаційного тощо);
- окреслення видів контролю за ходом реалізації механізмів протидії загрозі, часові та якісні параметри його проведення;
- опис критеріїв та механізмів проведення моніторингу діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери;
- визначення інформаційних ресурсів, на яких будуть висвітлюватися результати застосування механізмів протидії загрозі, основні показники якісного стану галузі гуманітарної сфери.

Наступною важливою проблемою, що вимагає науково-методичного обґрунтування, є визначення методик оцінки стану державної безпеки гуманітарної сфери, оцінки рівня загроз державній безпеці гуманітарної сфери за показниками, які найбільшою мірою їх характеризують. Як свідчить проведений аналіз літературних джерел [140; 219; 220; 46; 47; 118], найбільш адаптованими до вирішення завдань оцінки державної безпеки гуманітарної сфери є методика статистичної оцінки чинників соціально-економічного розвитку Р.О. Кулинича, методика розрахунку рівня економічної безпеки, затверджена наказом Міністерства економіки України, індексний метод [216, с. 41, 38]. На нашу думку, перспективним для оцінки державної безпеки гуманітарної сфери є індексний метод, зміст якого полягає в застосуванні диференційованого та інтегрального підходів до здійснення оцінювання параметрів індикаторів стану державної безпеки гуманітарної сфери.

Алгоритм реалізації цього методу передбачає зведення цифрових значень індикаторів стану державної безпеки гуманітарної сфери до однакової розмірності за допомогою нормуючих функцій, також визначення порогових значень цифрових показників “не більше” та “не менше” для кожного з індикаторів. Порогові значення відображають цифрові значення бажаного стану або цільові показники індикаторів державної безпеки гуманітарної сфери за певною галуззю. Оцінка показників індикаторів здійснюється за мірою відхилення індексу від його порогового значення: чим меншою вона є, тим кращою є оцінка стану державної безпеки гуманітарної сфери за цим індикатором. Нами пропонується здійснювати оцінку показників індикаторів стану державної безпеки гуманітарної сфери за п’ятьма зонами ризику:

– зона критичного ризику, значення індексу $I_{індекс} > 0,85$. Знаходження цифрового значення індексу в цій зоні свідчить про надзвичайно високий рівень небезпеки, яку створює загроза для стану державної безпеки гуманітарної сфери, що вимагає вжиття негайних комплексних заходів щодо її нейтралізації, адже наслідки мажуть бути катастрофічними;

– зона високого ризику, значення індексу знаходиться в межах інтервалу $0,65 \leq I_{індекс} \leq 0,84$, свідчить про наявність стійких, глибоких кризових явищ у функціонуванні гуманітарної сфери, а загрози вагомо впливають на стан державної безпеки гуманітарної сфери, в цьому разі необхідно вжиття заходів реагування з пріоритетним впливом на джерело загрози локальної або суміжної дії;

– зона помірного ризику, значення індексу коливається в межах інтервалу $0,45 \leq I_{індекс} \leq 0,64$, що свідчить про необхідність вжиття заходів постійного моніторингу та діагностики стану державної безпеки гуманітарної сфери за певними індикаторами, розробки комплексу заходів протидії та їх застосування в плановому порядку;

– зона низького ризику, значення індексу коливається в межах $0,25 \leq I_{індекс} \leq 0,44$, загрози характеризуються середнім або низьким рівнем інтенсивності впливу, що вимагає постійного моніторингу ситуації та

застосування в разі необхідності заходів регулюючого характеру;

– зона стабільності, найбільш бажаний стан державної безпеки гуманітарної сфери, у якій значення індексів є найменшими $I_{індекс} < 0,24$, що свідчить про незначне відхилення від порогових значень, загрози характеризуються низьким рівнем інтенсивності та незначними наслідками для стану державної безпеки. Пріоритетними для попередження їх загострення та кризового поглиблення є застосування планових превентивних заходів реагування.

Для проведення оцінки необхідно розрахувати два індекси за відповідними індикаторами стану державної безпеки гуманітарної сфери відповідної галузі: диференціальний індекс відхилення та інтегральний індекс відхилення. Диференціальний індекс відхилення свідчить про стан окремого індикатора стану державної безпеки гуманітарної сфери, який характеризує певний вид конкретної загрози, висвітлює можливість її виникнення, а зіставлення в часовому проміжку із попередніми періодами дозволяє визначити його динаміку та тренд розвитку. Диференціальний індекс відхилення розраховується за формулою (1): $Д_{(індекс)} = \frac{|P-I|}{P}$, де: P – порогове значення індикатора; I – фактичне значення індикатора державної безпеки гуманітарної сфери. Інтегральний індекс відхилення характеризує сукупну дію і вплив декількох індикаторів державної безпеки гуманітарної сфери в тій чи іншій галузі за усередненими відхиленнями від порогових значень, і дає можливість робити висновки про стан державної безпеки гуманітарної сфери в конкретній галузі (освіті, культурі, інформаційній галузі, охороні здоров’я тощо) і сфери в цілому. Слід відзначити, що доцільно враховувати взаємозв’язки між диференціальними індексами відхилення, адже зростання окремого диференціального індексу відхилення за одним або декількома індикаторами може не призвести до вагомого відхилення інтегрального індексу від порогових значень, і навпаки, зміна одного індексу може викликати суттєві зміни інших, пов’язаних із ним, та в цілому відобразитися

на значенні інтегрального індексу. Інтегральний індекс відхилення розраховується за формулою (2): $I_{індекс} = \frac{\sum_{n}^{i=1} Д_{індекс}}{N}$, де $Д_{індекс}$ – і-й – диференціальний індекс відхилення за певним індикатором відповідної галузі гуманітарної сфери; N – кількість індикаторів, які включаються до дослідження.

Ще одним із важливих питань оцінки стану державної безпеки гуманітарної сфери в контексті складання паспортів загроз як системно-аналітичної складової частини державного управління державною безпекою гуманітарною сферою є визначення змісту та переліку індикаторів. У нашій роботі ми використовували показники опитування державних службовців, що були отримані в результаті застосування соціологічних методів дослідження, хоча для повноти та об’єктивності висвітлення стану державної безпеки гуманітарної сфери, на наше переконання, їх необхідно доповнювати індикаторами, відображеними в статистичній звітності, що характеризують різні аспекти якісного стану функціонування гуманітарної сфери України, формують інформаційний простір дослідження, від яких багато в чому залежить достовірність та якість отриманих результатів. Саме тому перелік індикаторів, що характеризують стан державної безпеки гуманітарної сфери, повинен відповідати таким вимогам: показники повинні давати комплексну характеристику державної безпеки гуманітарної сфери в цілому і за галузями; вибрані індикатори повинні відображати найбільш істотні ознаки різних аспектів загроз державній безпеці гуманітарної сфери; перелік індикаторів повинен відповідати діючій системі обліку та звітності; витрати на збір і обробку інформації повинні бути мінімальними. Правильно підібрана система індикаторів, утворюючи єдність, діючи одночасно, дозволяє нівелювати певні інформаційні недоліки одного показника перевагами іншого і, маючи властивість емерджентності, утворювати нову якість, не властиву жодному з індикаторів, включених у інформаційну систему дослідження. На нашу думку, індикатори можуть бути комплексними, тобто застосовуватися в усіх галузях

гуманітарної сфери, та спеціальними, що висвітлюють стан процесу або якісну ознаку стану функціонування галузі, наприклад, в освіті – якість навчально-виховного процесу тощо. Виходячи з вищенаведеного доцільно зазначити, що ця проблема є комплексною і вирішується шляхом визначення мети і завдань на першому етапі процесуальної моделі державного управління із визначенням індикаторів, які відображають кількісні показники певного виду загрози:

корупція в гуманітарній сфері: всього виявлено злочинів, які можна класифікувати за відповідними статтями кримінального кодексу; кількість засуджених за корупційні злочини; індекс ефективності боротьби з корупцією в гуманітарній сфері, відношення кількості виявлених злочинів до кількості засуджених;

галузі релігії та етнічних відносин – кількість виявлених злочинів за загрозами державній безпеці, сепаратизм, заклики до релігійного протистояння, розпалення ненависті на етнічному підґрунті; кількість засуджених за такими статтями кримінального кодексу; відношення кількості виявлених злочинів до кількості засуджених;

галузь освіти – кількість виявлених корупційних злочинів у навчальному процесі, особливо у ЗВО країни; кількість засуджених; відношення кількості виявлених злочинів до кількості засуджених; кількість випускників ВНЗ до кількості працевлаштованих за фахом; відповідність ВНЗ вимогам якості надання освітніх послуг (кількість навчальних закладів які пройшли перевірку згідно з новими вимогами МОНУ); відношення кількості ЗВО, які пройшли процедуру стандартизації якості освіти до загальної кількості ВНЗ країни; середнє, модальне значення заробітної плати професорсько-викладацького складу; кількість фахівців, які виїхали за кордон за рівнем кваліфікації тощо.

Таким чином, слід відзначити, що індикатори доцільно формувати за вищенаведеними нами вимогами відповідно до конкретного виду загрози, за яким розробляється паспорт.

3.2. Удосконалення механізмів державного управління протидії загрозам і викликам державній безпеці гуманітарної сфери України

У Стратегії національної безпеки України, затвердженої у травні 2015 р. зазначається, що головна ціль національної безпеки – “утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО” [195]. Умовою реалізації зазначених положень має бути забезпечення поступального суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку України, а також зміцнення гуманітарної безпеки, надважливої складової частини цього процесу.

З огляду на нинішні реалії України зростаючі виклики, загрози політиці державної безпеки в гуманітарній сфері, а саме: інформаційно-психологічна війна, нехтування українською мовою і культурою, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу, недостатній рівень медіакультури українського суспільства – вимогою часу є принциповий аналіз та удосконалення механізмів державного управління протидії загрозам і викликам державної безпеки гуманітарної сфери України.

У науковій літературі термін “механізм державного управління” є досить широко вживаним, актуальним у питаннях модернізації системи державного управління. Концептуальні засади механізмів державного управління висвітлено в працях провідних українських учених: В.Б. Авер’янова, О.Ю. Амосова, Г.В. Атаманчука, В.Д. Бакуменко, В.М. Князєва, Н.Р. Нижник, Л.П. Юзькова та інших.

Проте на сучасному етапі розвитку науки державного управління немає загально прийнятого визначення “механізму державного управління” та його трактування. На глибоке переконання В.Б. Авер'янова, механізм державного управління – це сукупність державних органів, організованих у систему для

виконання завдань державного управління відповідно до їх правового статусу та масив правових норм, що рекомендують організаційні засади та процес реалізації [1].

Науковці Н.Р. Нижник, О.А. Машков вважають, що механізм державного управління, що забезпечує вплив на внутрішні та зовнішні фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта [138. с.37]

В енциклопедії державного управління механізм державного управління визначено як практичні заходи, засоби, важелі, стимули за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему задля досягнення поставленої мети [72, с.248]. Оскільки предмет нашого дослідження – механізми формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України, поняття механізму державного управління потребує конкретизації та характеристики стосовно особливостей його застосування в політиці державної безпеки гуманітарної сфери.

Слід відмітити, що комплексне концептуально-теоретичне осмислення, аналіз процесів реалізації державної політики в гуманітарній сфері, визначення недоліків та пріоритетів функціонування механізмів державного управління цією сферою сьогодні є недостатніми.

Існують різні підходи щодо видів і класифікації механізмів державного управління. Залежно від того, які саме проблеми і як вони вирішуються із застосуванням конкретного державного механізму управління, він може бути комплексним і включати в себе декілька самостійних механізмів. У своєму науковому дослідженні О.М. Кравченко, характеризуючи механізми державного управління, визначає, що комплексний механізм державного управління може складатися з наступних видів механізмів: економічного (вбачаються механізми державного управління банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою діяльністю); мотиваційного (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів); організаційного (об'єкти, суб'єкти державного

управління, їх мета, завдання, функції, методи управління та організаційні структури); політичного (механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової, гуманітарної політики тощо); правового (нормативно-правове забезпечення: закони, укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, локальні правові акти органів виконавчої влади). Запропоновані види механізмів ми класифікуємо за видом функціонального призначення. За суб'єктом управління механізми державного управління поділяються на: механізми управління, які використовуються органами законодавчої влади; механізми, які використовуються Президентом; органами виконавчої влади; органами судової влади; органами місцевого самоврядування [110].

Зважаючи на особливості, характерні відмінності розвитку гуманітарної сфери, реалізації завдань політики державної безпеки гуманітарної сфери, а також враховуючи сучасні процеси суспільно-політичного, культурно-освітнього, зовнішньо-політичного розвитку України, зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій у громадському суспільстві, ми вважаємо, що серед механізмів державного управління за функціональним призначенням мають бути інформаційні механізми. У проведеному Аналізі державної політики у сфері національної безпеки України (Р.Р. Марутян, В.М. Садовський, А.В. Дацюк) звернено увагу, що **с**ьогодні як ніколи в Україні викликає занепокоєння захист інформаційного суверенітету, державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України; необхідність формування в інформаційному просторі української ідентичності як невід'ємного блока сталого суспільно-політичного дискурсу та сприяння розвитку в національному інформаційному просторі контенту, що підтримує збереження і захист загальнолюдських цінностей, інтелектуальний, духовний і культурний розвиток українського народу. Наявні виклики, загрози політиці державної безпеки гуманітарної сфери України охарактеризовані у п.2.1. нашого дослідження, їх постійне розширення потребує вироблення на рівні держави чітких механізмів протидії зазначеним загрозам [204].

Враховуючи наукові дослідження в питанні механізмів державного управління, механізмів реалізації державної політики в гуманітарній сфері, ми вважаємо за доцільне глибше охарактеризувати механізми державного управління протидії загрозам і викликам державної безпеки гуманітарної сфери України. Крім вищезазначених традиційних механізмів державного управління для дослідження питання застосування та удосконалення механізмів державної безпеки гуманітарної сфери, акцентуємо нашу увагу на організаційних, правових та інформаційних механізмах.

Насамперед поняття “механізми державного управління протидії загрозам і викликам державної безпеки гуманітарної сфери України” варто, на наш погляд відносимо його до конкретних механізмів управління для здійснення цілеспрямованих перетворень, реалізації конкретних завдань політики державної безпеки в гуманітарній сфері. Враховуючи наукові напрацювання, результати досліджень стосовно понять “механізм”, “механізми державного управління”, ми пропонуємо поняття “механізми державного управління протидії загрозам і викликам державної безпеки гуманітарної сфери України” розглядати як комплексну систему практичного здійснення державного управління щодо виявлення, упередження та ліквідації загроз розвитку гуманітарної сфери, з відповідним правовим, організаційним, інформаційним забезпеченням, з використанням відповідних методів, важелів, інструментів впливу на об'єкт управління.

Розглянемо детальніше організаційний механізм системи державного управління державної безпеки гуманітарної сфери України. Насамперед до складу цього механізму належать об'єкти, суб'єкти політики державної безпеки гуманітарної сфери, їх мета завдання, функції, методи управління, організаційні структури. Конкретний аналіз цих елементів структури механізму був запропонований в п.1.2., 1.3. та п.3.1. нашого дослідження.

Процесуальна модель системно-аналітичної складової частини державного управління державною безпекою гуманітарної сфери передбачає здійснення різних організаційно-структурованих, логічно-послідовних етапів

реалізації політики державної безпеки з питань усунення та протидії загрозам гуманітарної сфери. До них відносяться організаційно-підготовчий констатуючий, формуючий, реалізаційний. Усі ці етапи мають складати основу організаційного механізму державного управління ДБГСУ. Відповідні органи виконавчої влади, місцевого самоврядування спільно з громадськими інституціями мають враховувати базові елементи кожного із визначених етапів (див. рис.6), враховувати проблеми, зміст, суть викликів, загроз за галузями гуманітарної сфери та здійснювати відповідні організаційні заходи для вироблення та здійснення конкретних дій, в разі потреби програм, інших розпорядчих документів, управлінських рішень. Тому зміст удосконалення організаційного механізму державного управління протидії загрозам і викликам державній безпеці гуманітарної сфери України ми вбачаємо в наступному:

- забезпечення на всій території України належної взаємодії органів державної влади, які є суб'єктами політики державної безпеки гуманітарної сфери разом з інститутами громадянського суспільства;
- здійснення визначених заходів державної та регіональної політики безпеки розвитку гуманітарної сфери, забезпечення її комплексного, системного характеру;
- забезпечення постійного зворотнього зв'язку з громадськими організаціями, політичними партіями, волонтерськими організаціями;
- унеможлення в галузях культури, освіти, науки, органах їх управління проявів корупційних діянь.

Основою в організаційному механізмі забезпечення державного управління при усуненні загроз в гуманітарній сфері є функції органів влади, якими вони наділені відповідно Конституції України, законів України, постанов КМУ, а також прописаних у положеннях про департаменти, управління місцевих органів виконавчої влади.

Для адекватного реагування на виклики, загрози в гуманітарній сфері, забезпечення ефективного управління процесами протидії їм вважаємо, що

основними функціями органів державного управління в реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери України мають бути:

- вироблення доктрини, концепції, стратегії і програм у сфері державної безпеки гуманітарної сфери, планування і здійснення конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз в означеній сфері;

- створення ефективної нормативно-правової бази для функціонування системи державної безпеки гуманітарної сфери;

- модернізація, удосконалення її організаційних структур;

- комплексне кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне забезпечення життєдіяльності складових частин системи;

- постійний моніторинг впливу на державну безпеку процесів, що відбуваються в гуманітарній сфері, прогнозування змін та потенційних загроз державній безпеці;

- прогнозування, виявлення та оцінка можливих загроз, дестабілізуючих чинників і конфліктів, причин їх виникнення та наслідків виявлення під час розвитку гуманітарної сфери;

- розроблення науково-обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень для захисту державних інтересів у гуманітарній сфері;

- протидія та усунення впливу загроз і дестабілізуючих чинників на державні інтереси;

- оцінка результативності спільних дій органів влади, громадськості щодо забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери.

Здійснюючи в межах наукового дослідження (п.2.1.) аналіз викликів та загроз державній безпеці гуманітарної сфери України, особливу увагу приділяємо їх класифікації за підсистемами гуманітарної сфери. Значна увага – визначенню загроз політиці державної безпеки в галузі освіти, які потребують своєчасного, професійного управлінського вирішення.

Для подолання недоліків у роботі системи освіти, пов'язаних із потенційними, а на сході країни, реальними загрозами державній безпеці, має

бути доцільним уживання низки заходів з урахуванням вітчизняних реалій та особливостей. Найбільш значущими організаційними діями у безпековому вимірі розвитку освітньої галузі є:

- напрацювання профільним освітнім державним органом – Міністерством освіти і науки України – залучення нових механізмів упровадження реалізації Закону України “Про освіту”;
- створення структур, відповідальних за стратегічне прогнозування освітньо-кваліфікаційних потреб ринку праці як на національному , так і на регіональному рівнях;
- розроблення та запровадження ефективних для України сучасних методик стратегічного прогнозування освітньо-кваліфікаційних потреб ринку праці;
- передача, з урахуванням зростаючих процесів децентралізації управлінських повноважень у сфері освіти об'єднаним територіальним громадам;
- визначення відповідними інституціями потреб у кваліфікованих кадрах не лише на державному, а й на регіональному та місцевому рівнях, на рівні підприємств;
- залучення роботодавців до процесу підготовки кадрів різного освітньо-кваліфікаційного рівня на всіх стадіях процесу – від планування обсягів і напрямів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації;
- формування системи інформування закладів профнавчання, служб профорієнтації та зайнятості щодо ситуації та прогнозів на ринку праці для коригування навчального процесу;
- запровадження нової прогресивної, європейської системи безперервного навчання – “Навчання впродовж життя” – прийняття базового Закону України “Про освіту дорослих”;
- збереження високих показників охоплення освітою при поліпшенні її якості;

- поліпшення стану вивчення навчальних дисциплін природничо-наукового, суспільствознавчого, інформаційно-технологічного напрямів;

- розширення сфери вживання української мови, вивчення іноземних мов;

- активне впровадження медіаосвіти як засобу підвищення рівня підготовки до самостійного життя та одночасної протидії інформаційній агресії;

- забезпечення формування та ефективного використання консолідованих бюджетів закладів освіти – державного, бюджетів територіальних громад, грантових надходжень, міжнародної технічної допомоги, меценатства;

- вироблення дієвої стратегії захисту українського освітнього простору на трьох територіальних рівнях: окупованій території, прифронтових районах та території розселення біженців, переселенців;

- активізація державної політики в освітньо-науковій, культурній, інформаційних сферах серед молоді з окупованих територій.

Удосконаленню механізмів державного управління протидії загрозам державної безпеки потребує і культура. Ми пропонуємо:

- після широкого публічного обговорення підготовити законопроект “Про засади державної культурної політики”;

- розробити конкретні механізми впровадження нових менеджерських практик у сфері культури;

- створити нову модель стосунків між центром і регіонами в реалізації культурної політики;

- оновити функцію профільного міністерства, повноважень управлінської ланки середнього рівня (агенції, служби, інститути, центри) та регіональних, муніципальних органів;

- впорядкувати нову модель взаємодії органів управління із неурядовими експертними та громадськими організаціями, які професійно працюють у сфері культури;

- визначити об'єктивні критерії, індекси, індикатори ефективності культурної політики;

- визначити перелік гарантованих культурних послуг для населення, порядок їх надання, показників виконання та якості на основі загальнодержавних нормативів забезпечення населення культурними закладами (бібліотеки, клуби тощо);

- для дотримання принципів прозорості, неупередженості та конкурентності в роботі Комісій з проведення конкурсного добору на посаду керівника державного (муніципального) закладу культури внести відповідні зміни у механізм формування персонального складу конкурсних комісій та механізм оскарження результатів роботи конкурсних комісій.

Оцінюючи важливий внесок релігійних організацій у вирішенні актуальних питань розвитку громадянського суспільства, вважаємо, заслуговує на увагу створення державними інституціями сприятливих умов для повноцінної реалізації конфесіями свого соціального потенціалу. Тому окремим суб'єктам політики державної безпеки в гуманітарній сфері потрібно:

- закріпити на рівні Основного Закону партнерську модель державно-конфесійних відносин на противагу сепараційній;

- передбачити у чинному Законі України “Про свободу совісті та релігійні організації” можливість реалізації договірного порядку взаємовідносин між органами влади і релігійними організаціями;

- поновити роботу Комісії з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій та використати її формат для поглиблення державно-конфесійного діалогу;

- включати до складу робочих груп з планування подальшого ефективного державно-конфесійного партнерства представників релігійних організацій, які засвідчили свою державницьку позицію, працюють у напрямі консолідації Української нації, збереження і розвитку культурно-історичних традицій Українського народу;

- започаткувати постійний моніторинг активності релігійних організацій з подальшим публічним висвітленням інформації, отриманої за його результатами;

- вивчати зарубіжний досвід співпраці держави і церкви з перспективою реалізації його ефективних механізмів у вітчизняному середовищі.

У проведеному нами дослідженні п.1.2. ми звертали увагу на невідповідність чинного законодавства новим загрозам в умовах російської агресії, виявили низку прогалин, недоліків і суперечностей у законодавстві з питань національної, державної безпеки в гуманітарній сфері України, вказали на необхідність впровадження системних підходів при формуванні відповідного законодавства та його імплементації. Проте результативність протидії загрозам ДБГСУ буде залежати від своєчасного, якісного правового забезпечення механізмів державного управління цими процесами. Має формуватися та функціонувати цілісна система взаємопов'язаних нормативно-правових актів, своєчасне їх коригування у разі виникнення нових загроз та чітка організація їх дотримання, виконання. Тому для удосконалення правового механізму державного управління протидії загрозам і викликам ДБГСУ ми пропонуємо:

1. На рівні законів України.

У законі “Про основи національної безпеки України” конкретизувати зміст поняття “державна безпека”; відокремити державну безпеку від національної безпеки; розділити соціальну та гуманітарну безпеку, окремо визначити загрози та пріоритети гуманітарної безпеки. У подальшому в інших підзаконних актах політика державної безпеки в гуманітарній сфері має розглядатися як складова частина державної політики національної безпеки, тому вважаємо за доцільне розробити та прийняти окремий закон “Про політику державної безпеки в гуманітарній сфері України”.

Зважаючи на значні прогалини в правовому забезпеченні функціонування гуманітарної сфери та її підсистем, пропонуємо прийняти: закони “Про культуру”, “Про освіту дорослих”, “Про протидію екстремізму”,

“Про розвиток національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури”; внести зміни та доповнення в Закони України “Про Раду національної безпеки і оборони України”, “Про службу безпеки України”, “Про Міністерство освіти і науки України”, “Про свободу совісті та релігійні організації”, “Про місцеві державні адміністрації”, “Про місцеве самоврядування” тощо.

2. На рівні Стратегії національної безпеки.

У змісті Стратегії відображається мета та заходи реалізації політики національної безпеки в різних сферах життєдіяльності суспільства та міжнародних відносин, і, як правило, вона розробляється на термін перебування особи на посту Президента України. Однак не зрозуміло, чому в Стратегії (2015 року) загрози в гуманітарній сфері не виділено окремим рядком, немає питання забезпечення гуманітарної безпеки серед основних напрямів державної політики національної безпеки України. Пропонуємо розробити та прийняти окрему Доктрину державної безпеки в гуманітарній сфері України.

3. На основі Стратегії – Доктрини державної безпеки в гуманітарній сфері України задля правового забезпечення, удосконалення механізмів державного управління ДБГСУ та проведеного нами аналізу дослідження пропонуємо:

- провести кодифікацію культурної сфери і прийняти уніфікований універсальний консолідований нормативно-правовий акт – Кодексу законів України про культуру;

- внести зміни до змісту чинних нормативно-правових актів функціонування культурно-освітньої сфери щодо посилення відповідальності за руйнування чи розкрадання пам'яток культури;

- розробити Стратегію розвитку вітчизняних культурних індустрій;

- внести зміни, доповнення до чинного законодавства щодо оптимізації фінансового забезпечення культурної сфери з використанням недержавних джерел фінансування, пільгового кредитування державними і комерційними банками, спрощеного оподаткування підсфер культури;

- розробити та затвердити державну програму модернізації видавничо-поліграфічного комплексу України;

- розробити довготривалу Державну програму розвитку пам'яткоохоронної сфери;

- удосконалити чинне законодавство щодо формування корпоративної та приватної культури благодійництва та меценатства;

- прийняти на рівні Міністерства освіти і науки нову концепцію викладання історії України в школі;

- розробити державну програму популяризації життя та діяльності видатних українських діячів;

- удосконалити законодавство щодо свободи совісті й віросповідання з питань ефективного політико-правового механізму регламентації суспільно-релігійних і державно-церковних відносин;

- розробити та подати на розгляд до Верховної Ради України проект ЗУ “Про захист громадян від деструктивних психологічних впливів на психіку людини”;

- ухвалити закон про Концепцію державної етнонаціональної політики України;

- розробити та затвердити Концепцію інформаційної безпеки України, Концепцію гуманітарного розвитку України, Положення про координаційний центр з питань управління в гуманітарній сфері на рівні держави, області.

4. Особливе місце в успішній реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери на регіональному рівні має бути відведено якісній підготовці локальних правових документів з участю місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, громадських інституцій. До них ми відносимо:

- Концепцію регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери;

- рішення колегії обласної державної адміністрації з відповідних питань;

- галузеві програми розвитку гуманітарної сфери (рішення сесій обласної ради);

- розпорядження керівників місцевих органів влади;

- рекомендації засідань Координаційного центру з участю органів влади, громадськості.

Гарантування гуманітарної безпеки на сьогодні – це створення, забезпечення ефективного інформаційного механізму державного управління, державний моніторинг та контроль національного інформаційного простору, протидія викликам і загрозам державній безпеці в гуманітарній сфері.

У ст.17 Конституції України зазначено, що "захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу" [106]. Тому на загальнодержавному, місцевому рівнях потрібно створити ефективні механізми державного управління системою інформаційної безпеки протидії її загрозам.

Протидіяти потужній інформаційній російській дезінформації може тільки створення ефективної системи інформаційної безпеки та проведення правдивої інформаційної політики української держави. Першим кроком у цьому є створення Міністерства інформаційної політики. Основними завданнями його департаментів є: формування стратегії інформаційної політики і безпеки; моніторинг, вирішення проблем інформаційних загроз; налагодження ефективної комунікації між міністерствами, іншими центральними та місцевими органами влади. Принагідно відмітити, що вже створено програмно-апаратний комплекс ведення національної системи індикаторів оцінки розвитку інформаційного суспільства. Водночас потребує належної уваги відповідних органів влади розвиток сучасних високотехнологічних виробництв з пріоритетом розвитку інформаційних технологій, поширення ІТ серед населення, особливо на регіональному рівні, розширення та використання програмного забезпечення, виробництво мініатюрних інформаційно-технологічних засобів широкого вжитку,

створення і повсюдне використання електронних засобів на усіх рівнях органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Проте наявні чинники, які стримують вирішення цих питань – недосконале правове регулювання, корумпованість влади і суспільства, низька професійна компетентність та старі стандарти управлінської діяльності.

Базове завдання держави, органів влади, представницьких структур у реалізації безпекової політики в гуманітарній, інформаційній сферах є захист прав і свобод людини. Тому політика державної безпеки у цій галузі повинна бути спрямована на протидію викликам та загрозам, що можуть завдати шкоди державі, суспільству, фізичному, психічному та духовному здоров'ю громадян України. До їх числа ми можемо віднести:

- створення і використання окремими країнами інформаційного простору для негативного впливу на Україну;
- протидію доступу України до сучасних інформаційних технологій, створення умов технологічної залежності від країн Заходу;
- систематичну, цілеспрямовану діяльність розвідувальних і спеціальних служб проти національних інтересів країни;
- широкомасштабне поширення низькопробного інформаційного продукту, скерованого проти національних цінностей, традицій українського народу, його духовного розвитку;
- низький технічно-технологічний рівень інформатизації українського суспільства, що стоїть на заваді входження у світовий інформаційний простір;
- недостатню взаємодію, нескоординованість діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування у протидії загрозам безпеки в гуманітарній, інформаційній сферах;
- технологічне відставання вітчизняної електронної промисловості в галузі виробництва інформаційної та телекомунікаційної техніки;
- відтік за кордон висококваліфікованих кадрів, спеціалістів інформаційних технологій.

В інформаційній сфері розроблені владними та громадськими інституціями організаційно-правові заходи мають бути спрямовані на:

- запобігання та нейтралізацію інформаційних загроз;
- формування суспільної свідомості населення країни для активної протидії цим загрозам;
- визначення системи формування і популяризації державної ідеології, культурних та історичних традицій країни;
- створення та реалізацію ефективних механізмів протидії ідеям “руського міра”;
- розробку нових форм впливу на засоби масової інформації, орієнтацію їх на поширення духовних цінностей, державних інтересів;
- формування системи кібернетичної безпеки та механізмів її забезпечення відповідно до ЗУ “Про кібернетичну безпеку”.

Узагальнені, систематизовані прогалини в політиці гуманітарного розвитку України вимагають удосконалення механізмів його інформаційного забезпечення. На нашу думку, їх зміст має бути спрямований на підготовку та прийняття стратегії забезпечення інформаційної безпеки країни; координацію та взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування щодо проведення відповідних заходів; модернізацію чинного законодавства для активізації впровадження в країні, суспільстві інформаційних технологій, для інформаційної безпеки особистості, суспільства, держави; створення та забезпечення впровадження сучасних засобів, методів і систем захисту інформації в загальнодержавних, регіональних інформаційних та телекомунікаційних системах; активізацію діяльності засобів масової інформації, спрямовану на популяризацію в суспільстві історико-культурних та духовних цінностей, виховного патріотизму, моральності та громадянського обов'язку; активне залучення засобів масової інформації для боротьби з корупцією, зловживанням службовим становищем, іншими явищами в гуманітарній сфері, які загрожують державній безпеці України.

У заходах відповідних владних інституцій щодо подолання російського впливу на молодь і суспільство особливе місце має бути відведено сучасній медіаосвіті. Ми переконані, що наступний етап протистояння в інформаційному плані може бути складнішим. Інформаційна агресія проти України, поряд із вживанням адекватних обмежувальних заходів, активної наступальної протидії вимагає заміщення ворожої пропаганди якісним вітчизняним інформаційним продуктом та критичного ставлення з боку української медіа аудиторії до отримуваної інформації, навичок її аналізу щодо виявлення пропагандистської маніпулятивності.

Досліджуючи особливості механізмів державного управління протидії загрозам і викликам державній безпеці гуманітарної сфери України, ми дійшли висновку, що серед проблем удосконалення цього процесу в умовах децентралізації системи державного управління, становлення нових органів публічного управління є впорядкованість, узгодженість повноважень, функцій, дій державних та місцевих органів влади. Гострими, важливими для вирішення є проблеми, суперечності на регіональному рівні між органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Залишаються невирішеними внутрішні протиріччя системи місцевого самоврядування.

В умовах здійснення процесів децентралізації, передачі та реалізації нових повноважень органів самоврядування, запровадження та дотримання принципу субсидіарності надважливо забезпечити плідну взаємодію місцевих державних органів влади та системи місцевого самоврядування в питаннях протидії загрозам у гуманітарній сфері.

Вирішення цього питання, налагодження дієвої, ефективної їх взаємодії вимагає вдосконалення та напрацювання нових механізмів, нових інституцій для координації їх діяльності із широким залученням до роботи громадськості. Як варіант успішного вирішення питань, проблем взаємодії органів влади та громадськості в забезпечення розвитку гуманітарної сфери, її державної безпеки може бути створення та функціонування на державному та

регіональному рівнях координаційних центрів – їх призначення, повноваження охарактеризовані в п.3.1. нашого дослідження.

Підсумовуючи наше дослідження щодо удосконалення механізмів державного управління протидії загрозам і викликам державній безпеці гуманітарної сфери України, ми вважаємо, що цей процес має проходити:

- за напрямами (правовий механізм, організаційний механізм, інформаційний механізм);
- за рівнями (державний, регіональний, інституційно-процесуальний);
- за відповідними галузями (культура, освіта, наука).

Для забезпечення науково-концептуального підходу до повноцінної характеристики цього питання пропонуємо використовувати матеріали нашого дослідження та запропоновану структурно-функціональну модель системи державного управління державною безпекою в гуманітарній сфері України та процесуальну модель системно-аналітичної складової державного управління державною безпекою гуманітарної сфери. Механізми державного управління протидії загрозам і викликам ДБГСУ отримають практичне використання при виробленні концепції формування регіональної політики ДБГСУ в п.3.3. нашої наукової роботи.

3.3. Концепція формування та реалізації регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери України

Нерівномірний розвиток регіонів України, а в окремих погіршення ситуації в економічній, соціальній, інформаційній, гуманітарній сферах потребує ревізії, кардинальних змін у регіональній політиці держави. Ефективний соціально-економічний, суспільно-політичний розвиток держави можливий за умови сильних регіонів. Територіальна цілісність, незалежність, суверенність України може гарантуватися державою через успішний розвиток кожного регіону країни, належного, своєчасного реагування на проблеми

регіонального розвитку органів державної влади та місцевого самоврядування, упередження та ліквідацію критичних ризиків, загроз у всіх сферах життя регіону.

Попри ухвалення законів України "Про засади державної регіональної політики", "Про добровільне об'єднання територіальних громад" та інших нормативно-правових актів, а також позитивні зміни в системі управління регіональним розвитком, ми вимушені стверджувати, що в цьому напрямі бракує системності, послідовності, якості в реалізації окреслених пріоритетів, врахування науково обґрунтованих пропозицій, кращого європейського досвіду.

Сьогодні Україна потребує змін застарілих адміністративних традицій управління регіональним розвитком. Повноваження та ресурси для їх реалізації мають бути передані громадам і регіонам за принципом субсидіарності. Міцна громада повинна стати фундаментом демократичного розвитку всієї країни. З новими повноваженнями та фінансовими ресурсами громада перетворюється на ключовий об'єкт регіональної політики. Основні зусилля щодо стабілізації економіки, культурно-освітнього, соціального розвитку на місцевому рівні і створення умов для їх подальшого розвитку мають бути зреалізовані саме на рівні громади. Тому продуктивна співпраця між державним представництвом на місцевому рівні і громадою є однією з основних вимог для забезпечення ефективної роботи управлінських структур та успішних реформ.

Українська етнічна територія сформована у багатьох історико-географічних, етнографічних землях. Процеси формування територіальної цілісності української держави зумовлені досить глибинними відмінностями в історичному розвитку, природно-ресурсному потенціалі, етнокультурних та соціально-демографічних особливостях, рівнем економічного розвитку, розвитку української національної культури, освіти, науки. Наявні суттєві відмінності у психології населення, яке заселяє певні частини, території України. Тому забезпечення, збереження та розвиток духовної єдності регіонів

є дуже важливим і складним завданням державних органів, громадянського суспільства і громадян України.

Загально відомо, що державна регіональна політика покликана керувати економічним, соціальним та політичним життям регіону, сприяти ефективному розвитку регіональних відносин. Науково-теоретичні засади державної регіональної політики, Закон України "Про засади державної регіональної політики"[169] визначають такі основні її принципи: пріоритет загальнонаціональних інтересів, урахування особливостей регіонів, забезпечення в усіх регіонах однакових умов розвитку, ресурсне забезпечення проведення державної регіональної політики, створення ефективної системи регіонального управління.

У державній регіональній політиці слід виділити низку взаємопов'язаних елементів – економічну, соціальну, науково-технічну, екологічну, демографічну, гуманітарну і національну політику.

Пріоритетна мета регіональної гуманітарної політики – духовний розвиток суспільства, поліпшення його морального стану і здоров'я, ефективного використання всіх ресурсів регіону для підвищення добробуту населення формування волелюбної, патріотично налаштованої особистості.

Зважаючи на історичні, територіальні, соціально-економічні, національно-етнічні, конфесійні, культурно-освітні особливості, традиції, тенденції розвитку регіонів унітарної України та задля забезпечення на кожній окремо взятій території держави всебічного розвитку людини як особистості, її таланту, інтелектуальних, творчих здібностей, самореалізації компетентностей, підвищення культурно-освітнього рівня, виявлення та унеможливлення регіональних безпек в гуманітарній сфері, враховуючи сучасні негативні виклики, тенденції, загрози в українській державі, вважаємо за доцільне деталізувати окремі поняття, які повинні обов'язково використовуватися при характеристиці питань, проблем гуманітарної безпеки.

Серед великої низки наукових досліджень щодо дефініцій, характеристик політики національної безпеки, політики державної безпеки в

гуманітарній сфері трактування поняття “регіональна гуманітарна безпека”, “регіональні загрози державної безпеки в гуманітарній сфері”, “регіональна політика державної безпеки в гуманітарній сфері” відсутні.

Використовуючи чинне законодавство, базові наукові дослідження, думки окремих вчених, практику реалізації державної, регіональної гуманітарної політики та актуальність забезпечення в сьогоднішніх умовах становлення української державності, захисту національних інтересів, територіальної цілісності України, успішного розвитку кожного регіону держави, ми пропонуємо такі поняття для політики державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Регіональна гуманітарна безпека – це стан захищеності гуманітарного потенціалу, інформаційного простору регіону, національних інтересів громадян, їх прав, свобод, фізичного та психічного здоров'я, моральності, духовності, інтелектуальності, громадської активності від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Регіональна політика державної безпеки в гуманітарній сфері – створення органами влади, громадськими інституціями в регіоні умов для розвитку людського потенціалу завдяки рівному доступу всіх громадян до якісної освіти, медичного обслуговування, розвитку культури, духовності, забезпечення права на своєчасну та об'єктивну інформацію, збереження історико-етнічних традицій, упередження та протидія загрозам гуманітарної сфери.

Регіональні загрози державної безпеки в гуманітарній сфері – це очевидна або прихована протидія, намір зашкодити в регіоні національним інтересам, завданням, соціогуманітарному, національно-культурному розвитку певної території, особистісного духовного розвитку людини, реалізації її конституційних прав та свобод.

Зважаючи на сутність регіональної гуманітарної безпеки, на ймовірність реальних територіальних загроз розвитку гуманітарної сфери, ми вважаємо, що для успішної реалізації регіональної політики безпеки в гуманітарній сфері

необхідно насамперед об'єднувати зусилля місцевих органів державної влади і громадськості. Вирішення в регіоні найважливіших питань гуманітарного розвитку забезпечується через впровадження системних реформ, створення дієвого механізму аналізу та прогнозування.

Суб'єктами реалізації політики державної безпеки у гуманітарній сфері в регіоні мають виступити обласні державні адміністрації, їх департаменти, управління; районні державні адміністрації; територіальні відділення центральних органів виконавчої влади; спеціалізовані місцеві правоохоронні органи; органи місцевого самоврядування усіх рівнів; громадські, політичні організації; жителі регіону.

Головними регіональними об'єктами виникнення загроз та реалізації політики безпеки в гуманітарній сфері ми визначаємо освіту, науку, культуру, мистецтво, інформаційних простір, міжконфесійні, міжетнічні відносини, сім'ю і молодь.

Забезпечення гуманітарної безпеки в регіоні, на наше переконання, має здійснюватися шляхом:

- сприяння розвитку науки, освіти, культури, охорони здоров'я;
- духовного розвитку жителів регіону, поліпшення їх морального стану;
- підвищення ролі громадських організацій в реалізації принципів регіональної гуманітарної політики;
- забезпечення громадянського миру, злагоди і взаєморозуміння;
- поглиблення міжкультурного, міжетнічного, міжконфесійного діалогу;
- збагачення історико-культурної, національної спадщини;
- захисту національних інтересів у різних сферах суспільно-політичного життя, національних чинників гуманітарної сфери регіону;
- удосконалення молодіжної політики;
- активізації інтеграційних процесів в європейський культурний простір;
- професіоналізації управлінських кадрів гуманітарної сфери регіону.

Відповідно до чинного законодавства, нормативно-правової бази система управління та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній

сфері на рівні регіону може мати наступну форму (див. рис.7). Крім ефективної координованої діяльності місцевих владних інституцій, важливу роль у її реалізації повинна відігравати Громадівська гуманітарна рада при обласних державних адміністраціях. Саме Громадівська гуманітарна рада, як “консультативно-дорадчий орган, повинна бути дієвим механізмом об'єднання місцевих органів влади і громадськості у вирішенні найважливіших питань гуманітарного розвитку регіону, впровадження системних реформ, дотримання прав і свобод людини в гуманітарній царині” [57].

Конструктивним, консолідуючим структурним елементом системи управління та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері регіону маже виступати також Координаційний центр. Повноваження, пріоритети його діяльності нами охарактеризовано в п.3.1. наукової роботи.

Дієва підтримка провадження активної регіональної політики державної безпеки у гуманітарній сфері, на нашу думку, передбачатиме надання місцевим органам виконавчої влади більшої самостійності в прийнятті відповідних рішень; розвиток нових форм діяльності закладів гуманітарної сфери; пошук та залучення позабюджетних джерел фінансування цієї сфери; поширення сучасних форм меценатства й спонсорства; розширення зв'язків владних органів із засобами масової інформації, з громадськими неурядовими організаціями; врахування регіональних особливостей реалізації гуманітарної політики, її безпекових викликів та загроз.

Формування та реалізація ефективної політики державної безпеки у гуманітарній сфері вимагає чіткого визначення структури, мети і завдань забезпечення безпеки в гуманітарній сфері. Своєчасне, ефективне реагування на виклики та загрози в різних галузях гуманітарної політики потребує розбудови сучасної системи забезпечення державної безпеки, координованості та законодавчої регламентації діяльності її суб'єктів для захисту цінностей й інтересів держави.

СИСТЕМА

управління та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері регіону

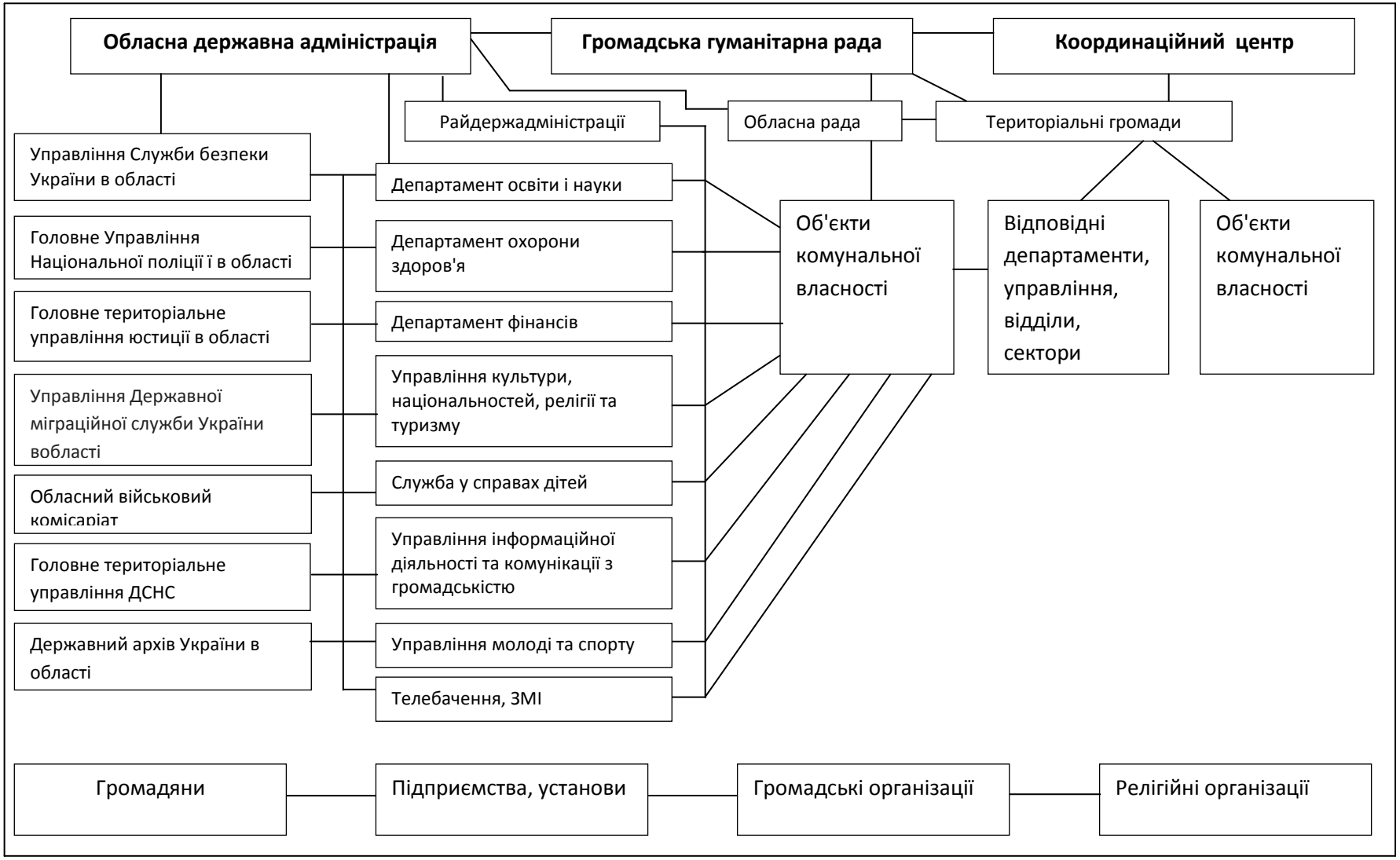

Рис.7 Система управління та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері регіону

Успіх регіональної політики державної безпеки в гуманітарній сфері України залежить від державно-управлінських рішень, які приймають відповідні органи державного управління і оформлюються у формі нормативно-правового акта. Сьогодні є чимало недоліків, прогалин у формуванні нормативно-правової бази у сфері державної безпеки. Насамперед, це відсутність системного підходу при визначенні сутності, структури, змісту, призначення, процедур розробки і затвердження локальних нормативно-правових документів, які традиційно використовуються країнами світу в сфері державної безпеки: концепції, доктрини і стратегії.

Під поняттям “концепція”, як відмічає Г.П. Ситник, розуміється певна керівна, концептуальна ідея (провідний задум, конструктивний принцип, головна думка) [220, с.249]. Інший український дослідник В.А. Ліпкан стверджує, що під концепцією безпеки слід розуміти систему прийнятих (державних, галузевих, регіональних) поглядів “на потреби, цінності, інтереси особи, для них, а також напрями, засоби і способи їх забезпечення в умовах дії реальних чи потенційних загроз…”[121, с.52].

Концепція є основою для розробки в подальшому доктрин, стратегій.

Концепції, доктрини, стратегії у національній безпеці можуть бути загальнонаціональними: за видами безпеки (державна, економічна, соціальна, гуманітарна, оборонна, інформаційна, зовнішньополітична), а також регіональними відповідно до сфер суспільно-політичного життя.

Будь-яка концепція державної безпеки має визначити керівні цілі та принципи державної політики, які характеризують її зміст та фундаментальні основи на довготривалий період.

Слід відмітити, що чинним законодавством процедури розробки та затвердження концепції не передбачено. Принагідно орієнтирами можуть бути наукові дослідження вчених та світова практика. На нашу думку, зміст, структура формування та реалізації концепції політики державної безпеки в гуманітарній сфері на рівні регіону повинна мати наступну послідовність: оцінка ситуації – визначення цілей – оцінка досягнутих результатів.

Концепція політики державної безпеки гуманітарної сфери в регіоні має аналізувати сучасний стан гуманітарного розвитку регіону, визначати основні цілі, пріоритети, завдання та принципи регіональної політики місцевих органів влади, їх взаємодії з інститутами громадянського суспільства, а також стратегічні напрями, механізми її реалізації та очікувані результати.

Метою впровадження концепції має бути реалізація політики державної безпеки у виявленні, упередженні та ліквідації загроз гуманітарному розвитку регіону; захисті територіальних цінностей, регіональних державних інтересів; створенні умов для максимального розвитку української культури, розкриття творчого, інтелектуального потенціалу регіону; самореалізації особистостей відповідно до її духовних і матеріальних потреб.

Процес формування та зміст реалізації концепції має передбачати оптимізацію та розширення переліку регіональних гуманітарних програм; урахування принципів формування та реалізації регіональної гуманітарної політики, державної безпеки, верховенства права, захисту фундаментальних прав і свобод жителів регіону, які полягають у подоланні бідності, безробіття, рівному доступі до освіти, медицини, культури та житла; гендерної рівності; подолання ксенофобії; створення умов для вільної діяльності засобів масової інформації і доступу до публічної інформації; підтримки молоді тощо.

Початком формування політики державної безпеки в гуманітарній сфері регіону має бути моніторинг стану потенційних та реальних викликів, можливих загроз для розвитку культурно-освітньої, духовної сфери визначення основних проблем, які потребують вирішення та прогнозування.

Проведене нами наукове соціологічне дослідження (п.2.3.) підтверджує, що актуальними проблемами, загрозами, на розв'язання яких в регіоні має спрямовуватися концепція, можуть бути:

- несформованість нової системи культурно-освітніх цінностей, їх систематизація;
- втрата у значної частини населення ціннісних орієнтирів;
- зростання аполітичності, інертності населення;

- недостатня популяризація і поширення серед якнайширших верств суспільства якісних продуктів культури, освіти, науки;

- розвиток, збереження та захист в регіонах інтелектуального потенціалу;

- неконструктивна регіональна мовна політика;

- розбалансованість системи освіти;

- обмежене використання в гуманітарній сфері новітніх інформаційних технологій;

- безсистемність, некоординованість діяльності в регіоні суб'єктів державної безпеки в гуманітарній сфері;

- залишковий принцип фінансування культурно-освітніх закладів;

- хаотичність інформування населення;

- виявлення корупційних діянь у гуманітарній сфері;

- непрофесіоналізм, пасивність управлінців гуманітарної сфери;

- безконтрольність і безсистемність викликів, загроз та небезпек для розвитку гуманітарної сфери.

Формування змістовної, ефективної, дієвої концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери залежить також від постійного, системного аналізу, визначення та врахування причин, джерел виникнення проблем, загроз в регіоні в означеній сфері.

У кожній галузі гуманітарної сфери – освіті, науці, культурі, державно-релігійних відносинах, інформаційному просторі – вони можуть бути особливими. Відмінні вони і за регіонами.

Водночас, на наше переконання, найбільш характерними для більшості регіонів України причинами загроз державної безпеки гуманітарної сфери є:

- безсистемність, некоординованість діяльності в регіоні місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій;

- зменшення впливу суб’єктів політики державної безпеки гуманітарної сфери на формування життєвих, державних цінностей, інтересів;

- відсутність моніторингу та систематизація викликів, загроз та небезпека для розвитку гуманітарної сфери;

- погіршення умов життя, соціальної захищеності жителів регіону;

- в окремих регіонах України активна антинаціональна, антидержавна інформаційно-пропагандистська діяльність з боку країн-сусідів.

Фундаментальним у змісті концепції мають бути чітко прописані пріоритети та завдання регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери. Вони спрямовуються на формування ініціативи і відповідальності жителів регіону; захист їх конституційних прав та свобод в особистісному розвитку; збереження, відродження, розвиток гуманітарної сфери регіону; забезпечення національно-духовного, етнічного розвитку регіону; захист його традицій, цінностей, інтересів. З огляду на проведене (п.2.3.) соціологічне дослідження, його результати пропонуємо наступні базові завдання політики державної безпеки гуманітарної сфери, які варто враховувати в регіональних концепціях. Це:

- надання населенню змістовних національних культурно-освітніх послуг;

- запобігання поширенню пропаганди насильства, моральної розбещеності;

- відтворення, збереження та поширення історико-культурної спадщини;

- підтримання та збереження інтелектуального потенціалу в регіоні;

- впорядкування міжконфесійних відносин;

- налагодження оперативного інформування населення з актуальним питань розвитку громадянського суспільства;

- проведення постійного моніторингу наявної в населення інформації з важливих питань розвитку, роботи культурно-освітніх закладів регіону;

- консолідація та конструктивність дій органів влади та громадських організацій, політичних партій;

- налагодження постійного зворотнього зв’язку: органи влади – громадські організації – громадяни (жителі регіону).

Пріоритетні завдання політики державної безпеки у сфері гуманітарного розвитку регіону на основі глибокого аналізу наявних проблем, загроз та з врахуванням перспективи, орієнтирів розвитку держави, регіону конкретизуються за підсистемами гуманітарної сфери: в освіті, науці, культурі, міжконфесійних відносинах, розвитку інформаційного простору.

У галузі освіти:

- забезпечення повсюдної реалізації в області ЗУ “Про освіту”;
- оптимізація загальноосвітніх закладів освіти, унеможливлення виникнення в процесі можливих проблем, викликів, конфліктів;
- підвищення якості освіти, модернізація змісту, методів, форм навчання і виховання;
- залучення учнівської, студентської молоді до збереження, розширення національних регіональних цінностей, місцевих традицій;
- виявлення та упередження серед учнівської, студентської молоді випадків аморальної, неетичної поведінки, наркоманії, ксенофобії тощо;
- унеможливлення проявів корупції у закладах освіти області;
- створення умов для зміцнення фізичного та психічного здоров'я молоді;
- створення в об'єднаних територіальних громадах опорних шкіл та їх відповідне матеріально-технічне, кадрове забезпечення;
- забезпечення профільності навчання у старшій школі загальноосвітніх навчальних закладах відповідно до потреб області;
- поглиблення сприятливих умов для підтримки та розвитку обдарованих дітей і молоді;
- створення сучасних умов для реалізації, соціальної захищеності інтелектуального потенціалу закладів освіти області;
- кардинальне реформування професійно-технічної освіти, залучення підприємницьких структур до її розвитку;
- постійний моніторинг стану та причин навчальної міграції молоді за кордон.

У галузі науки:

- забезпечення реалізації у вищій школі області Закону України “Про вищу освіту”;

- популяризація та сприяння престижу наукової діяльності науково-педагогічних працівників, студентської молоді;

- створення належних умов для реалізації в області наукового потенціалу, упередження його виїзду за кордон;

- забезпечення інтеграції освіти, науки та виробництва у вирішенні пріоритетних завдань розвитку гуманітарної сфери регіону, створення регіональної інноваційної системи такої взаємодії;

- розробка і реалізація цільових науково-дослідницьких програм з актуальних питань гуманітарної сфери;

- упередження та запобігання проявам корупційних діянь у вищих навчальних закладах області;

- сприяння оптимізації переліку вищих навчальних закладів відповідно потреб професій для регіону, особливо комунальної форми власності.

У сфері культури:

- дотримання та реалізація в області чинного законодавства з питань розвитку культурно-освітньої сфери;

- забезпечення ефективної взаємодії між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та рухами, об'єднаннями, спілками в реалізації гуманітарної політики, виявлення та усунення загроз її розвитку;

- розвиток міжнародного та міжрегіонального партнерства в гуманітарній сфері;

- підвищення інтелектуального та культурного рівня жителів регіонів, забезпечення умов збереження міжнаціональної злагоди та порозуміння в областях, протидія потенційним загрозам;

- збереження та збагачення історико-культурного надбання краю, активізація туристичної діяльності;

- розвиток інформаційного простору області, забезпечення свободи слова;

- створення умов для гармонізації мовних відносин, вільного розвитку державної мови та мов національних меншин краю;

- розширення культурних зв'язків з країнами європейської та світової спільноти;

- задоволення потреб різних верств населення в культурних послугах, підвищення якості дозвілля, його високої моральності, національності;

- активізація міжкультурного та діалогу з громадськістю в регіоні;

- розбудова та модернізація культурно-мистецької інфраструктури, розвиток професійного та аматорського мистецтва;

- зміцнення матеріально-технічного, фінансового, кадрового забезпечення закладів культури;

- забезпечення аналізу стану та вирішення питань соціального захисту культурно-освітніх працівників;

- постійних моніторинг можливих та наявних загроз розвитку культурної сфери в регіоні;

- створення сприятливих умов, фінансової підтримки розвитку в області мережі книгопоширення та наповнення бібліотечних фондів творами сучасної української художньої, науково-популярної літератури;

- забезпечення державної підтримки, плановості розвитку, дієвості пам'ятко-охоронної галузі;

У міжконфесійних відносинах:

- дотримання чинного законодавства з питань свободи совісті та віросповідання на всіх рівнях суспільного життя;

- протидія ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за релігійною ознакою;

- утвердження принципів взаємоповаги й толерантності між віруючими, релігійними організаціями різних віросповідань, сприяння міжконфесійному порозумінню;

- здійснення спільних з релігійними організаціями проектів, проведення заходів щодо пропагування загальнолюдських моральних цінностей, здорового способу життя, зміцнення інституту сім'ї тощо;

- вирішення спільно з релігійними громадами питання збереження архітектурно-релігійних історичних пам'яток;

- запобігання та протидія поширенню через окремих церковних діячів антиукраїнської, антидержавної пропаганди.

Змістовність, результативність концепції залежить від використання науково-обґрунтованої та практичної спрямованості принципів формування та реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери України. В основу їх переліку та використання слід віднести запропоновані нами концептуально-теоретичні характеристики принципів в п.1.1. нашого наукового дослідження, а також спеціальні принципи, запропоновані в п.2.3. Зважаючи на відмінності розвитку регіонів, особливості функціонування підсистем гуманітарної сфери, ми вважаємо, що вихідні положення, наявний аналіз з кожної галузі забезпечить ефективність процесу формування програм застосування механізмів протидії загрозам державній безпеці гуманітарної сфери в регіоні та усунення джерел, причин соціально-економічного, системно-управлінського характеру їх виникнення. Застосування принципу цільової пріоритетності дає можливість на основі рейтингової оцінки стану безпеки гуманітарної сфери за окремими галузями визначити пріоритетні, найбільш вагомі загрози та завдання для їх вирішення, розвитку відповідних підсистем гуманітарної сфери в регіоні. Принцип регіональної диференціації характеризує, передбачає врахування регіональних особливостей, загроз у культурно-історичному, освітньому, етнічному, конфесійному розвитку регіону, представлених місцевих органів влади та організацій громадянського суспільства. Зміст принципу системної якості полягає у формуванні ефективної системи забезпечення політики державної безпеки в зазначеній сфері, досягнення єдності та взаємодії між суб'єктами та об'єктами управління регіональної гуманітарної політики безпеки. Встановлення закономірностей

виникнення спільних загроз у різних галузях державної безпеки гуманітарної сфери та розробка комплексних механізмів протидії цим загрозам складає зміст принципу комплексності механізмів протидії.

До базових принципів формування політики державної безпеки гуманітарної сфери доцільно віднести принципи консолідованості ц координованості, які закладають підвалини для створення та впровадження дієвих механізмів консолідації й координації роботи між представленими в регіоні органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими інституціями.

Закономірно, що застосування у концепції принципів формування політики державної безпеки гуманітарної сфери вимагає визначення, групування вимог до організації процесу реалізації, досягненню визначених цілей системного управління безпекою у гуманітарній сфері. Крім визначених нами в п.2.3. принципів реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери – ресурсної оптимальності; адекватного відображення зміни якісних станів; стандартизації, їх потрібно у концепції конкретизувати. На нашу думку, доцільно акцентувати увагу на характерних, особливих для кожного регіону принципах реалізації. До них можна віднести: досягнення національної злагоди у зміцненні взаєморозуміння між людьми різних національностей і віросповідань; урахування інтересів, традицій економічного, інформаційного і культурно-освітнього простору; збереження історичної спадщини, національної самобутності, поваги до культурних цінностей регіону; модернізацію освітньої галузі, оптимізацію навчальних закладів, забезпечення якості освіти, національно-патріотичного виховання молоді; повсюдності впровадження української мови; орієнтованість та розвиток інноваційності технологій, пріоритетність прикладним дослідженням у ЗВО регіону; забезпеченість місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування високопрофесійними та кваліфікованими кадрами; соціальну захищеність інтелектуального потенціалу регіону тощо.

Успіх політики державної безпеки гуманітарної сфери в регіоні прямо залежить від визначення дотримання, реалізації механізмів формування та реалізації відповідної концепції. На наше переконання, базовими категоріями при формуванні та реалізації регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери мають бути взаємодія, скоординованість, консолідованість, патріотичність, професійність суб'єктів та об'єктів регіональної політики.

Нормативно-правовою базою, підставами, чинниками для розробки та реалізації Концепції є закони України “Про місцеві державні адміністрації” [182], “Про місцеве самоврядування” [181], “Про громадські об'єднання” [162], “Про органи самореалізації населення” [186], “Про доступ до публічної інформаці” [168], “Про добровільне об'єднання територіальних громад” [165], “Про засади державної регіональної політики” [170], а також галузеві гуманітарної сфери підзаконні акти.

Для успішної реалізації політики державної безпеки гуманітарної сфери необхідно об'єднати зусилля місцевих органів державної влади і громадськості у вирішенні найважливіших питань гуманітарного розвитку, впровадженні системних реформ, дотриманні прав і свобод людини в гуманітарній сфері. Створення дієвого механізму напрацювання і реалізації концепції з питань безпеки гуманітарної політики в регіоні має передбачати використання, залучення до цього процесу вчених, діячів освіти, культури, охорони здоров'я, представників засобів масової інформації, громадськості. Учасники процесу формування та реалізації Концепції відображені у відображеній вище схемі (див. рис.7).

Стартовим майданчиком початку підготовки концепції має бути розпорядження голови облдержадміністрації про затвердження складу робочої групи з питань формування Концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери. У робочій групі мають бути: заступник голови облдержадміністрації, який курує гуманітарну сферу області, заступник голови обласної ради, які зорганізовують, координують роботу групи; керівники

департаментів, управлінь облдержадміністрації (освіти і науки, культури, національностей, релігій та туризму, фінансів, молоді та спорту, інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю), начальники відділів, управлінь обласної ради (з питань внутрішньої політики, адміністративно-територіального устрою та інформаційного забезпечення, з питань спільної власності територіальних громад та економічного розвитку), представники територіальних центральних органів виконавчої влади в області, окремі голови райдержадміністрацій, районних рад, міських, об'єднаних територіальних громад, які відповідають, готують аналітичні матеріали стану розвитку та наявних проблем, загроз у підсистемах гуманітарної сфери регіону та пропозиції їх розвитку; голови Громадівської гуманітарної ради при обласній державній адміністрації, Координаційної ради сприяння розвитку громадянського суспільства, Координаційного центру, які узагальнюють, систематизують думки, претензії, пропозиції громадськості щодо розвитку, загроз у культурі, освіті, науці, релігійних відносинах, інформуванні населення регіону; представники юридичних служб, науки, громадських, релігійних організацій, які беруть активну участь в обговоренні запропонованих аналітичних матеріалів та виробленні пропозицій щодо змісту Концепції; представники регіональних засобів масової інформації для висвітлення роботи робочої групи.

Отже, організаційно-аналітичний етап формування концепції передбачає створення відповідної робочої групи; моніторинг, підготовку, збір, систематизацію інформації, матеріалів з питань наявного стану, проблем, потенційних викликів та загроз у підсистемах гуманітарної сфери регіону; проведення відповідних соціологічних досліджень серед населення регіону.

Під час змістового етапу забезпечується на засіданні робочої групи обговорення запропонованих аналітичних матеріалів стану розвитку наявних загроз гуманітарній сфері в регіоні та вироблення концептуальних підходів, бачення змісту концепції – загальні положення, мета, проблеми, пріоритетні

завдання, принципи реалізації, механізми реалізації, критерії оцінювання, очікувані результати.

Відтак підготовлений і прийнятий робочою групою за основу проект концепції пропонується для широкого обговорення в органах управління та з участю громадськості, завдяки засобам масової інформації регіону, інтернет-ресурсу, інших інформаційно-комунікаційних технологій. На наступному засіданні робочої групи після розгляду, обговорення пропозицій, зауважень приймається проект концепції.

На підсумковому етапі формування Концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери зміст підготовленої концепції розглядається на розширеному засіданні колегії облдержадміністрації. Під час її розгляду, за участі членів колегії, керівників, представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, політичних партій, регіональних ЗМІ, особливу увагу слід звернути на нові повноваження (організаційні, фінансові, кадрові) територіальних громад, які вони отримали для самостійного вирішення важливих питань економічного, соціального, гуманітарного розвитку своїх територій. Прийняте рішення колегії облдержадміністрації “Про затвердження Концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної безпеки” має бути публічним, доступним для всієї громадськості регіону, обов'язковим для реалізації суб'єктами регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери.

Важливим компонентом у процесі забезпечення ефективної регіональної політики держбезпеки гуманітарної сфери є здійснення контролю, оцінки реалізації Концепції. Крім вказаного контролю з участю відповідних органів влади, вагоме місце має бути відведено громадськості.

Про хід реалізації Концепції громадськість регіону має отримувати постійну інформацію, структурні підрозділи облдержадміністрації повинні періодично готувати відповідні аналітичні матеріали, постійно моніторити стан розвитку, виникнення потенційних та реальних загроз політиці безпеки у гуманітарній сфері, в разі потреби протидіяти їх розвитку.

Науково-практичне обґрунтування концептуальних підходів до змісту Концепції та процесу формування регіональної політики державної гуманітарної сфери має бути адаптоване до особливостей кожного регіону України.

У межах наукової роботи пропонуємо Концепцію регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери в Хмельницькій області (Додаток С).

Формування та реалізація регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери України – це процес комплексних заходів.. Прийняття Концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери започатковує системний процес аналізу стану, виявлення проблем, визначення загроз, напрацювання пріоритетів, механізмів у забезпечення сталого розвитку в регіоні освіти, науки, культури, впорядкування державно-церковних відносин, осучаснення системного, повсюдного інформування населення. Концепція потребує вироблення чітких, покрокових заходів для її реалізації. Організаційно-правове, матеріально-технічне, фінансове, кадрове, інше ресурсне забезпечення реалізації Концепції передбачається, з врахуванням особливостей, можливостей та перспектив регіону в підсистемах регіональної сфери тощо. Так, для створення в області сприятливих умов щодо подальшого розвитку громадянського суспільства, підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів із залученням громадської ініціативи прийнято Програми сприяння розвитку громадянського суспільства. У Програмах, що конкретизують окрему підсистему гуманітарного розвитку регіону, виписані конкретні заходи, терміни їх реалізації, виконавці (як правило це структурні підрозділи облдержадміністрації, органи місцевого самоврядування, виконкоми об'єднаних територіальних громад, громадська рада при облдержадміністрації, інститути громадянського суспільства), а також наявний

додаток з орієнтованих обсягів видатків обласного бюджету, інших джерел фінансування, необхідних для виконання заходів Програми.

Аналогічне призначення мають прийняті в регіонах України Програми розвитку культури і духовності. Названі та інші програми, локальні рішення, документи повинні доповнювати Концепцію, бути взаємопов'язаними, комплексно вирішувати актуальні питання гуманітарного розвитку регіону, реалізації регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери; сприяти виявленню, упередженню та протидії загрозам державним цінностям та інтересам.

Успішна регіональна політика державної безпеки гуманітарної сфери в різних частинах України забезпечує ефективність державної політики безпеки в гуманітарній сфері на всій її території.

Зміна, удосконалення змісту, форми регіональної політики вимагають посиленої уваги до питань розвитку регіонів, які є буфером на шляху інтеграції до ЄС. Оновлення державної регіональної політики сьогодні уже передбачає надання більших прав регіонам та громадам щодо формування та використання місцевих бюджетів.

Висновки до 3 розділу

Успіх здійснення децентралізації, реформи державного управління, формування та реалізації політики ДБГС України залежить від спроможності державних органів, органів місцевого самоврядування, спільно з громадськістю виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на сталий розвиток територій, своєчасне реагування на внутрішні і зовнішні виклики, потенційні та реальні загрози безпеці гуманітарної сфери.

Отримані результати наукового дослідження свідчать, що виконати означені завдання вбачається шляхом обґрунтування організаційної структури та впорядкування функціональної взаємодії усіх складових частин системи

державного управління державною безпекою гуманітарної сфери України на державному та регіональному рівнях.

Запропоновані в науковій роботі структурно-функціональна й процесуальна моделі системи державного управління ДБГСУ визначають і характеризують основні функції управлінських структур, зв'язки координації їх діяльності, етапи, зміст, послідовність реалізації політики державної безпеки у гуманітарній сфері. Розроблена типова структура, зміст паспорта загроз державній безпеці гуманітарної сфери дозволить чіткіше розмежувати і зрозуміти сутність загроз загальнодержавного, регіонального характеру, визначити рівень органів державної влади, необхідних ресурсів для реалізації відповідних програм.

Досліджуючи питання удосконалення механізмів державного управління протидії загрозам і викликам ДБГСУ науково обґрунтовано доцільність застосування комплексних механізмів із умовним їх поділом на правовий, організаційний, інформаційний. Аналіз дослідження підтвердив, що ефективність застосування названих механізмів пропорційно залежна від змісту, відповідності потребам часу, ситуації, стану загроз наявних та оновлених нормативно-правових актів; від змісту та процесу реалізації механізму в питаннях координації діяльності між усіма елементами системи реалізації механізму в питаннях координації діяльності між усіма елементами системи державного управління ДБГСУ та громадськими інституціями. Вагому роль у вирішенні питань координації та взаємодії владних і громадських інституцій мають відіграти Координаційні центри створені на загальнодержавному та регіональному рівнях. Удосконалення правового, організаційного та інформаційного механізмів державного управління протидії загрозам і викликам ДБГСУ стає конструктивним, дієвим за умови вироблення завдань, цілей за галузями гуманітарної сфери – культури, освіти, науки.

Застосування правового, інформаційного, організаційного механізмів у державному управлінні державною безпекою в гуманітарній сфері вимагає дотримання процесуального моделі системно-аналітичного компонента

державного управління, запропонованого в п.3.1. наукової роботи, зокрема його етапів: організаційно-підготовчого, констатуючого, формуючого, реалізаційного.

Аналіз, наукове обґрунтування важливості удосконалення механізмів державного управління протидії загрозам і викликам ДБГСУ підтверджує необхідність їх впровадження в практику роботи регіональних органів державного управління, формування та реалізації Концепції регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери України.

Її структура, зміст, етапи формування, алгоритм дій щодо реалізації мають бути науково обґрунтованими, враховувати регіональні особливості стану розвитку підсистем гуманітарної сфери, наявні виклики, загрози, а також наявні та перспективні управлінські, фінансово-економічні, кадрові та інші ресурси, форми та методи взаємодії, координації місцевих органів влади і громадськості.

Акумулюючи усі наявні наукові дослідження та нові пропозиції, рекомендації, враховуючи реальний стан в регіоні, ми пропонуємо розроблену у нашому науковому дослідженні “Концепцію регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери в Хмельницькій області” (Додаток С).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі узагальнено й визначено актуальне завдання щодо науково-теоретичного обґрунтування формування та реалізації політики ДБГС України, а також проаналізовано її сучасний стан і розроблено науково-практичні рекомендації органам державного управління стосовно забезпечення ефективності реалізації державної політики в гуманітарній сфері на загальнодержавному та регіональному рівнях. Результати дослідження дають підстави сформулювати такі висновки й рекомендації:

1. Встановлено, що державна безпека як підсистема національної безпеки України, не лише сприяє формуванню політики державної безпеки в гуманітарній сфері, а разом з нею є складовою частиною науки націобезпекознавства. Тому формування політики державної безпеки в гуманітарній сфері має здійснюватися з дотриманням основних принципів, що відповідатиме правовим засадам, стане світоглядним базисом суспільної цінності людини у сучасному суспільстві.

Визначено, що державна безпека є інтегральним поняттям, яке охоплює широкий спектр проблем, пов’язаних з різними рівнями, напрямами функціонування держави та розвитку суспільства, захисту державних інтересів у різних сферах. На відміну від інших гуманітарна сфера – це сукупність невиробничих соціально-орієнтованих галузей, що сприяють задоволенню духовного рівня особистості, суспільства, забезпеченню гарантованих державою прав і свобод людини шляхом надання освітянських послуг громадянам. Для її ефективного функціонування вагомого значення набуває політика державної безпеки в гуманітарній сфері, яку запропоновано розглядати як діяльність уповноважених органів держави щодо реалізації системи правових, організаційних, інформаційних фінансових, контрольних та інших заходів, спрямованих на забезпечення гуманітарної безпеки. Такий підхід дозволяє визначити головні пріоритети безпеки у гуманітарній сфері та

розглядати ці поняття комплексно для мінімізації загроз не лише в одній, але й в інших соціально-орієнтованих галузях.

2. Визначено, що концептуально-провідну роль у формуванні та реалізації політики державної безпеки України відіграє її інституційне та законодавче забезпечення.

Обґрунтовано, що поняття “інституційне забезпечення” – це спроможність органів влади реалізовувати ефективну політику безпеки в гуманітарній сфері, здійснення з участю державних органів, інших інституційних процесів заходів у виробленні та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Основними завданнями інституційного забезпечення є наступні: захист конституційних прав, свобод та інтересів громадян України; формування та реалізація політики безпеки в гуманітарній сфері; виявлення, запобігання і припинення діяльності служб, осіб, організацій, спрямованої на завдання шкоди духовно-культурному розвитку суспільства; моніторинг стану безпеки в гуманітарній сфері; ефективна взаємодія всіх суб’єктів політики державної безпеки в гуманітарній сфері. Суб’єктами забезпечення виступають: держава в особі системи органів виконавчої влади, системи місцевого самоврядування, системи правоохоронних органів, посадові особи; суспільство в особі політичних, громадських організацій, об’єднань, соціальних груп і громадяни країни.

Об’єктами політики ДБГС України є особа, її права й свободи в гуманітарній сфері; суспільні інститути в цій галузі; держава, її національно-культурні цінності – незалежність, територіальна цілісність. Їх призначення, обов’язок – здійснення постійного моніторингу впливу на державну безпеку процесів у гуманітарній сфері, аналіз та упередження дестабілізуючих чинників і конфліктів, причини їх виникнення. Виділено базові причини низької управлінської ефективності забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері: постійна корумпованість; заполітизованість керівників державних структур; відсутність взаємодії та координації дій між органами

влади у захисті національних цінностей та державних інтересів гуманітарної сфери; недостатній професіоналізм управлінських кадрів тощо.

Мета правового забезпечення політики ДБГС фокусується на формуванні відповідної законодавчої бази, створенні і розвитку державних механізмів, належних умов для функціонування державних, суспільних інститутів здатних забезпечити захист об’єктів державної безпеки від зовнішніх і внутрішніх загроз.

3. Здійснено ґрунтовне дослідження змісту національних цінностей, державних інтересів, мети як системоутворюючої основи державного управління безпекою в гуманітарній сфері України. Визначено, що система національних інтересів відображає спрямованість державної політики, а система національних цінностей відображає ті базові норми та принципи, які є основою існування українського суспільства.

Зазначено, що державний інтерес – це різновид національних інтересів, який об’єднує, систематизує конституційні цінності держави, цінності громадянського суспільства і є орієнтиром розвитку держави в різних сферах суспільного життя. Аксіоматичним є те, що фактично державні інтереси є відображенням національних, державних цінностей.

Розвиток та захист національних цінностей, державних інтересів визначає пріоритетну мету базових напрямів державної політики з питань безпеки в гуманітарній політиці. Державна політика безпеки в культурній сфері має бути спрямована на всебічний розвиток духовного потенціалу особистості й суспільства, збереження національно-культурних цінностей, захист та протидію потенційним загрозам розвитку національної культури. Основним у сфері освіти є забезпечення її доступності, створення умов для розвитку усіх рівнів, видів освіти, захист, збереження інтелектуального потенціалу країни, впровадження прогресивного зарубіжного досвіду розвитку освіти, усунення загроз розвитку вітчизняної освіти; у сфері науки – визначення потреб держави у розвитку пріоритетних напрямів науки, формування інтелектуального потенціалу суспільства, формування нової

системи національної науково-технічної політики, підвищення значущості науки в розвитку громадянського суспільства, ефективного розвитку економіки країни. Основою релігійної політики є забезпечення конституційних прав та свобод, світогляду і віросповідання громадян країни, релігійної діяльності, рівності релігійних організацій, поєднання інтересів формування моралі і духовного розвитку, створення умов для формування консолідованого релігійного середовища.

Головними завданнями формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України визначено: досягнення консолідації української нації; реалізацію конституційного принципу верховенства права; подолання корупційних явищ в гуманітарній сфері; зміцнення та захист освітнього, науково-технологічного потенціалу країни; державну підтримку повсюдності ділової української мови, мов національних меншин; підготовку та реалізацію програм збереження і популяризації історико-культурної спадщини; попередження загроз та сприяння гармонізації державно-конфесійних відносин; розробку та упровадження системних заходів щодо захисту інформаційного простору держави, протидії інформаційним загрозам; впровадження ефективних механізмів координації, консолідацію та посилення відповідальності органів влади.

4. Виявлено джерела наявних викликів і можливих загроз ДБГС України та розкрито їх зміст. До систематизованих загроз гуманітарної сфери віднесено: відсутність нової державницької, національної, консолідуючої ідеї; критичний фінансовий стан розвитку вітчизняних культурних індустрій; надмірну політизацію питань мови, історії, релігії; низький рівень використання української мови в роботі управлінських структур; незатребуваність, безробіття, еміграцію молоді, кваліфікованої робочої сили, інтелектуального потенціалу; зниження ефективності системи освіти і виховання, непорозуміння між сім'єю – суспільством – державою; недостатній розвиток інноваційних процесів у освітній, науковій, культурній галузях гуманітарної сфери; неефективну антипропаганду антидержавним,

антинаціональним діям; недостатню професійність кадрів у гуманітарній сфері державної безпеки; низький рівень розробленості та реалізації нормативно-правового забезпечення державної безпеки в гуманітарній сфері України.

Підкреслено, що загальнодержавні загрози політики ДБГС характерні і для регіонів країни.

5. Установлено, що протидію загрозам у гуманітарній сфері повинні здійснювати органи управління, які мають повноваження та функції в гуманітарній сфері, громадські інститути та громадяни держави. Практичними аспектами протидії загрозам у гуманітарній сфері з урахуванням історичного державно-управлінського досвіду України є: вдосконалення правового середовища консолідованої участі громадськості, політичних партій з органами влади у процесах державотворення; систематичне залучення національно-патріотичних організацій, інтелігенції до вироблення заходів протидії державним загрозам, захисту державних інтересів; створення відповідних структур, груп для розробки програми регіональної безпеки в гуманітарній сфері; проведення постійного моніторингу стану розвитку підсистем гуманітарної сфери, рівня національно-патріотичного виховання шкільної, студентської молоді; своєчасне вирішення питань фінансового, матеріально-технічного забезпечення культурно-освітніх закладів; розширення українського книговидання, друкованих засобів масової інформації, теле-, радіомовлення, використання соціальних мереж для пропаганди національно-культурних традицій держави, морально-духовних цінностей; утвердження між державою та церквою надійних партнерських відносин для протидії деструктивним силам.

6. Проведене дослідження підтвердило, що серед найважливіших завдань ефективного управління державною безпекою є наукове обґрунтування процедур визначення критеріїв та методики оцінки загроз ДБГС України.

Практичне проведення соціологічного опитування щодо визначення рівня загроз ДБГС України підтвердило необхідність застосування при

проведенні оцінки рівня стану загроз наступних методів: моніторингу, експертної оцінки, соціологічного анкетування; математичної статистики, кореляційного, факторного та кластерних аналізів; комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку.

Запропоноване ранжування видів загроз за рівнем небезпеки відповідно до регіонів за підсистемами, проведений факторний аналіз за видами загроз засвідчили, що загрозами в *галузі культури* є розбалансованість у роботі закладів культури; формалізм у роботі бібліотек, пропаганді української книжки; обмеженість упровадження української мови; недостатня підтримка розвитку книговидання та кіноіндустрії; у *галузі освіти* – зниження професійності викладачів; проблеми працевлаштування випускників ЗВО; надання неякісних освітніх послуг; поширення корупції у навчально-виховному процесі; в *релігії* – міжконфесійні суперечки; надмірна політизація питань розвитку релігії; розділення населення за етнічною і релігійною ознаками; використання релігії в антидержавних, антинаціональних намірах; в *інформаційній сфері* – обмеженість доступу до інформації; втрата постійного зв’язку жителів із ЗМІ; неефективність взаємодії органів влади і ЗМІ; насичення інформаційного простору антинаціональною продукцією; *загрози в системі управління ДБГС* – некоординованість управлінськими інституціями гуманітарної сфери; пасивність у залученні громадськості до формування та реалізації ДБГС; зниження довіри до влади.

Для усунення виявлених та можливих загроз ДБГС запропоновано використання спеціальних принципів формування та принципів реалізації політики ДБГС.

7. Запропонована авторська структурно-функціональна модель системи державного управління ДБГСУ відображає та забезпечує ієрархічну організовану сукупність центральних органів державної влади, функціонування суб'єктів публічного управління на різних управлінських рівнях задля забезпечення ефективного, змістовного формування і реалізації політики ДБГСУ.

Особливу роль у механізмі координації управління ДБГС України відведено створенню координаційних центрів відповідно до рівнів управління, які мають забезпечити консолідацію та взаємодію зусиль державних органів і громадянського суспільства. Основними функціями державних, обласних координаційних центрів мають стати організаційна, координаційна, планувально-розпорядча, аналітична, прогностична, контрольна, мотиваційна.

Процесуальна модель системно-аналітичної складової частини державного управління ДБГС характеризує та визначає узгодженість термінів, порядок розгортання та зміст етапів реалізації функцій управління, відображених у структурно-функціональній моделі, і складається з чотирьох етапів: організаційно-підготовчого, констатуючого, формуючого, реалізаційного.

Зміст запропонованого “паспорта загроз державній безпеці гуманітарної сфери” дозволяє розмежувати і зрозуміти сутність загроз загальнодержавного і регіонального характеру; визначити рівень органів державної влади, необхідні ресурси тощо для реалізації програм, заходів їх ліквідації.

8. Удосконалено механізми державного управління протидії загрозам і викликам державної протидії загрозам і викликам державної безпеки гуманітарної сфери України. Запропоновано поняття “механізми державного управління протидії загрозам і викликам державної безпеки гуманітарної сфери України” розглядати як комплексну систему практичного здійснення державного управління щодо виявлення, упередження та ліквідації загроз гуманітарної сфери з відповідним правовим, організаційним, інформаційним забезпеченням, з використанням методів, інструментів впливу на об'єкт управління.

Визначено, що завдяки успішному застосуванню організаційного механізму має бути забезпечено: вироблення доктрини, концепції, стратегії, програм, заходів протидії і нейтралізації загроз в гуманітарній сфері; здійснення модернізації, удосконалення ієрархічно-управлінських структур; комплексне кадрове, фінансове, матеріально-технічне, інформаційне

забезпечення життєдіяльності складових компонентів системи; постійний моніторинг процесів, що відбуваються в підсистемах гуманітарної сфери, прогнозування змін та потенційних загроз державній безпеці; розроблення пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень; протидію та усунення впливу загроз і дестабілізуючих чинників на державні інтереси; оцінку результативності спільних дій органів влади, громадськості щодо забезпечення ДБГС України.

Результативність протидії загрозам ДБГС України залежить від своєчасного, якісного правового забезпечення механізмів державного управління цими процесами, забезпечення постійного державного моніторингу та контролю національного простору, ефективної протидії викликам і загрозам державній безпеці в гуманітарій сфері на державному та регіональному рівнях.

9. Наукове дослідження засвідчило, що формування та реалізація політики ДБГС України прямопропорційно залежить від урахування особливостей історичного, культурного, економічного розвитку регіонів, наявних негативних викликів, тенденцій, загроз у гуманітарній сфері, забезпечення, збереження та розвитку духовної єдності територій, ефективності діяльності державних регіональних органів, їх взаємодії з громадськістю і жителями регіону.

Основою має стати Концепція регіональної політики державної безпеки в гуманітарній сфері, мета якої полягає у реалізації політики державної безпеки у виявленні, упередженні та ліквідації загроз гуманітарного розвитку регіону; захисті територіальних цінностей, регіональних державних інтересів; створенні умов для максимального розвитку української культури, якісної освіти, розкритті творчого, інтелектуального потенціалу регіону, самореалізації особистості відповідно до її духовних і матеріальних потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право. К.: Вид-во: Юстініан 2007. 288 с.

2. Амосов О. Ю. Перетворення механізмів державного регулювання економічного розвитку. Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр.: у 2 ч. / за заг. ред. Г.І. Мостового, Г.І. Одинцової. Х.: ХарРІ НАДУ, 2001. Ч. 2. С. 10–16.

3. Аналітично-довідкові матеріали за результатами здійснення Комплексного огляду у Службі безпеки України як складової сектору безпеки держави. URL: ssu.kmu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article; jsessionid=2FBBCEA150213F5B2929387F96B5DAEC.app2?art_id=57985&cat_id =57648 (дата звернення 25.07.2017)

4. Антонишен А. П. Поділля в добу Гетьманату Павла Скоропадського: історіографія проблеми. Інтелігенція і влада, 2008. Вип. 14. С. 179–187. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2008_14_21

5. Антонов В. О. Проблема формування нової нормативно-правової бази національної безпеки України на тілі нових викликів та загроз. Часопис Київського університету права. 2015/3. С.70–73.

6. Атаманчук Г. Теория государственного управления: учебник. М.: Омега-Л, 2010. 525 с.

7. Баженов Л. В. Основні етапи діяльності подільських «Просвіт» у 1906–1923 рр. Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. Т. 13. С. 83–91.

8. Бакуменко В. Д. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми: монографія / В. М. Князєв, І. Ф. Надольний, В.Д. Бакуменко та ін. К.: Вид-во НАДУ - Міленіум, 2003. 320 с.

9. Баюк М.І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи. Університетські наукові записки. Хмельницький, 2018. № 1(65). С. 168–181.

10. Баюк М.І. Духовні процеси на Поділлі як важливий чинник національно-культурного відродження регіону у 1917-1920 рр. Зб.наук.пр. Освіта, наука і культура на Поділлі. Кам'янець-Подільський, 2010. Т. 15. С. 370–381.

11. Баюк М.І. Консолідація дій органів влади та духовенства в питаннях досягнення стабільності української держави в 1917-1920 роках. Зб.наук.праць за підсумками міжнародної науково-практичної конференції VI "Розумовські зустрічі" 14–15 грудня 2017 р. Чернігів, 2017. Вип.5. С. 137–146.

12. Баюк М.І. Критерії та оцінка рівня сучасних загроз державній безпеці в гуманітарній сфері України. Актуальні проблеми державного управління. Одеса, 2018. № 1(73). С. 99–104.

13. Баюк М.І. Місце церковно-релігійної політики у процесах національно-культурного відродження Поділля в період УНР. Зб.наук.пр. Освіта, наука і культура на Поділлі. Кам'янець-Подільський, 2009. Т. 14. С. 335–346.

14. Баюк М.І. Оптимізація політики державно-церковних відносин у контексті досягнення внутрішньополітичної стабільності в Україні на початку XX століття. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2017. № 14. С. 109–115.

15. Баюк М.І. Особливості інституційного забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Науково-практична конференція за міжнародною участю. "Проблеми розвитку публічного управління в Україні". Львів, 2018. С.114–117.

16. Баюк М.І. Особливості конституційно-правового забезпечення освітніх, культурних перетворень на Поділлі в добу УНР. Конституційні засади державного управління та місцевого самоврядування в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 15-й річниці прийняття Конституції України (Хмельницький, 17 черв. 2011 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2011. С. 233–237.

17. Баюк М.І. Періодична преса, видавнича та бібліотечна справи на Поділлі у 1917-1920 рр. Зб.наук.пр. Освіта, наука і культура на Поділлі. Кам'янець-Подільський, 2010. Т. 16. С. 116–131.

18. Баюк М.І. Проблеми становлення національних культурно-освітніх закладів, подолання інформаційних загроз у період української державності в 1917-1920 рр. Університетські наукові записки. Хмельницький, 2017. № 4(64). С. 147–169.

19. Баюк М.І. Регіональна гуманітарна безпека в Україні: теоретико-правовий аспект. Національна безпека України: актуальні проблеми правового забезпечення: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (Дніпро, 27 жов. 2017 р.). Дніпро: Літограф, 2017. С. 149–152.

20. Баюк М.І. Роль владних структур і громадськості в захисті національних інтересів української держави. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: збірник тез III міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 22–23 вересня 2017 року); за заг. ред. д.е.н., проф. В.П.Синчака. Хмельницький: ХУУП, 2017. С. 22–24.

21. Баюк М.І. Рух громадськості та діяльність інтелігенції на захист національних інтересів у період української державності. Державне управління: удосконалення та розвиток. Київ, 2015. № 11. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?n=11&y=2015.

22. Баюк М.І. Удосконалення процесу формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2018. № 6. С. 93–98.

23. Баюк Микола. Гуманітарні чинники національної безпеки української держави. Economy and education: modern tendencies. Volumt of Scientific Papers. Opole, 2017. С. 292–296.

24. Безпека людського розвитку в Україні та шляхи підвищення її рівня: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.07 / Н.В. Стежко; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2007. 20 с.

25. Бібліотека Кам’янець-Подільського державного українського університету в добу революції (1918-1920 рр.) / В. С. Лозовий // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. : Бібліотекознавство. Книгознавство. 2010. Вип. 2. С. 206–213. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/npkpnuiobk_2010_2_23 (дата звернення 25.07.2017)

26. Біднов В. Одна з спроб перекладу Біблії на українську мову. Книголюб: видання Українського товариства прихильників книги. Прага, 1931. Кн. І. С. 1–9.

27. Білорус О.Г. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук’яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. К: КНЕУ, 2001. 733 с.

28. Богуславська В. Г. Історіографія проблеми становлення народної освіти в період української національно-демократичної революції (1917-1920). Вісник Донецького університету. Сер. Б: гуманітарні науки. Вип. 1. 1999. С. 27–33.

29. Богуславська В. Г. Народна освіта в добу національно-демократичної революції 1917-1920 рр.: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Донецьк, 2001. 210 с.

30. Бодрук О. С. Структура воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: монографія. К.: НіПМБ, 2011. 300 с.

31. Борзых Л.А. Метод оценки индикаторов экономической безопасности России в социальной сфере. Социально-экономические явления и процессы. 2015. №9. URL: http://cyberleninka.ru/article/n/metod-otsenki-indikatorov-ekonomicheskoy-bezopasnosti-rossii-v-sotsialnoy-sfere (дата обращения: 15.02.2018).

32. Боровик А. Політика українських урядів щодо формування системи навчальних закладів національних меншин за часів виборювання державності (1917/1920 рр.). Сіверянський літопис. URL: www.siver-litopis.cn.ua/arh/2009/2009n04/2009n04r02.pdf (дата звернення 25.07.2017)

33. Брюховецький В. Проблеми сучасної освіти. Високий замок. 2004. 22 квітня.

34. Бутченко Т. І. Сутність державного інтересу / Т.І. Бутченко. Гуманітарний вісник Запорізької інженерної академії. Вип.34. 2008. С.130–139.

35. Бююль А. SPSS: искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей / А.Бююль, Ц. Петер.: пер. с нем. СПб.: ООО “ДиаСофтЮП”, 2005. 608 с.

36. Вайдлих Вольфганг. Социодинамика: системный подход к математическому моделированию в социальных науках: [пер. с англ.] / [под ред. Ю.С. Попкова, А.Е. Семечкина]; изд.2-е. М.: Едиториал УРСС, 2005. 480 с.

37. Ванькевич К. Єднайтеся, брати українці, гуртуйтеся до громади. Проскурів: Товариство «Просвіта», 1917. 26 с.

38. Василєв Б. Ідея театральності і її відбиток в Молодому Театрі.«Молодий театр»: Ґенеза. Завдання. Шляхи. К.: Мистецтво, 1991. 306 с.

39. Вікіпедія. URL: uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

40. Вільне слово: Поезії і пісні. Могилів-Подільський: Рідна стріха, 1917. 64 с.

41. Вісник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки (передрук).1919рік. Кам'янець-Подільський. 1919. Вип. 6. Ч. 82.

42. Вісник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки (передрук).1919рік. Кам'янець-Подільський. 1919. Вип. 1. Ч.25.

43. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибрані наукові праці / Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2016. 527 с.

44. Гай-Нижник П. Політичне і фінансове протистояння між Україною і Росією: 1917 рік. Україна дипломатична 2005. Науковий щорічник. Вип. VI. К., 2005. С. 430–449.

45. Гальчинський А. Час національного пробудження: публіцистичне есе. К.: НІСД, 2004. 152 с.

46. Гасюк І. Л. Оцінка розвитку фізичної культури і спорту в системі оцінки соціальної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 16. С. 120–123.

47. Гасюк І. Л. Теоретичні аспекти оцінки діяльності галузі "Фізична культура і спорт" в системі забезпечення соціальної безпеки України / І.Л. Гасюк. Економіка та держава. 2014. № 1. С. 133–137.

48. Гасюк І. Л. Фізична культура і спорт в системі забезпечення національної безпеки України / І.Л. Гасюк. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 22.С. 116–122.

49. Геополитика, международная и национальная безопасность: словарь-справочник / М.И. Абдурахманов, В.А. Баришполец, Д.В. Баришполец, В.Л. Манилов ; Под общ. ред. Манилова В.Л.; Рос. акад. наук. ВЦ, Рос. акад. естеств. наук. Секция геополитики и безопасности. Москва: Пробел, 1999. 374 с.

50. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М. Методологічні засади розробки нової редакції концепції національної безпеки України. К.: НІСД. 2001. 48 с.

51. Гончаренко О., Лисицин Е. Громадський контроль і система національної безпеки. Національна безпека України. 2003. №1. С.39–46.

52. Горбулін В. П. Засади національної безпеки України / В.Горбулін, А. Качинський. К.: Інтертехнології, 2009. 272 с.

53. Горбулін В. П., Власюк О. С., Кононенко С. В. Україна і Росія: дев'ятий вал чи Китайська стіна / В. П. Горбулін, О. С. Власюк, С. В. Кононенко; Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2015. 130 с.

54. Малышев А.В. Новая общесоциологическая теория (парадигма) / А. В. Малышев. Винница : Изд-во "Винница", 1997. 96 с.

55. Горбулін В. П., Литвиненко О. В. Національна безпека: Український вимір К., 2008. 104 с.

56. Гордієнко С.Г. Сутність та зміст поняття "державна безпека". Стратегічна панорама. 2003. №2. С.114–120.

57. Громадівська гуманітарна рада. URL: www.president.gov.ua. (дата звернення: 25.05.2017).

58. Громадські організації в Україні. Нормативно-правове регулювання / Упоряд. Роїка О.Н. К.: КНТ. 2007. 143 с.

59. Гуманізація публічної служби в Україні: науково-практичні засади: колект. монографія / С. М. Серьогін, Є. І. Бородін, Н. А. Липовська, О. В. Антонова, В. В. Баштанник; ред.: С. М. Серьогін; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2015. 256 с.

60. Гуманітарна політика Української держави в новітній період: монографія / Національний інститут стратегічних досліджень ; за ред. С.Здіорука. К. 2006. 403 с.

61. Держава та регіони: від патерналізму до партнерства: аналіт. доповідь / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В.І. Жук [та ін.]; за ред. С. О. Білої. К.: НІСД, 2010. 64 с.

62. Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. №1546. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1546-2003-%D0%BF (дата звернення: 25.05.2017 р.).

63. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / Національний інститут стратегічних досліджень ; за ред. З.С. Варналія. К.: НІСД, 2007. 768 с.

64. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. К.: НІСД, 2010. 288 с.

65. Державне управління: словник-довідник / за ред. В.М. Князєва, В. Д. Бакуменка. – К.: УАДУ, 2002. – 228 с.

66. Дзоз В. Гуманітарна політика України в контексті суспільної модернізації (соціально-філософський аналіз): дис. …д.філос.н.: спец. 09.00.03. Київ, 2007. 380 с.

67. Дорошенко Д. Життя і громадська діяльність професора В.О. Біднова. Пам’яті професора Біднова: Засідання Українського історично-філологічного товариства в Празі дня 30 квітня 1935 р. Прага: Вид-во УІФТ в Празі, 1936. С. 5–11.

68. Доценко О. Літопис Української революції. Матеріали й документи до історії Української революції. Т.ІІ. – Кн.4. 1917-1923. Київ – Львів, 1923. 364 с.

69. Доценко О. Літопис Української революції. Т.ІІ. Кн.5 / О. Доценко. К. – Львів, 1924. Т. 2. Кн. 4. 364 с.

70. Дудко О. Олександр Гнатович Лотоцький на шляху до автокефальної української церкви. Наукові записки: Збірник праць молодих вчених. Т.4. С.195–205.

71. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. К.: НАДУ, 2010. 820 с.

72. Енциклопедія державного управління у 8-ми томах. Т.1: Теорія державного управління / наук.-ред. Колегія: В.М. Князєв (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. К.: НАДУ, 2011. 748 с.

73. Енциклопедія етнокультурознавства: понятійно-термінологічний інструментарій, концептуальні підходи. У 2 частинах, 6 книгах / В. Г. Кремень [та ін.]; Ред.рада: Ю. І. Римаренко, В. Г. Чернець, Ю.С. Шемшученко та ін. К. Ін-тут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 2100 с.

74. Єленський В. Держава та релігійні інститути в Україні до і після Помаранчевої революції: політичний дискурс. Релігійна свобода. Взаємини держави і релігійні організації: правові та політичні аспекти. Науковий щорічник. К. 2006. С.98–110.

75. Животко А. З життя Товариства ім. Пестальоці. Трудова громада. 1919. №40. 17 серпня. С.6.

76. З життя "Просвіт". Наш шлях. 1920. Ч. 98. 20 травня. С.7.

77. З життя «Просвіт» на Поділлю. Село. Кам'янець-Подільський: Вид-я Подільської губернської народної управи (журнал). 1918. №34–35. 19 вересня. С.23–24.

78. З життя Подільської «Просвіти» в Кам'янці. Відродження. 1918. 17 (4) липня. Ч. 88. С. 4.

79. Завальнюк О. Василь Біднов – професор Кам'янець-подільського Державного українського університету (1918 – 1920 роки). Етнічна історія народів Європи. Випуск 13. 2002. С.81–86.

80. Завальнюк О. М. І. І. Огієнко і Кам'янець-Подільський державний український університет (1918–1920). Наукові праці історичного факультету. Т. 2. Кам'янець-Подільський, 1996. С. 96–99.

81. Завальнюк О. М., Телячий Ю.В. Будівництво української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917–1920): Історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2001. 212 с.

82. Засідання генеральної комісії при Міністерстві освіти. З приводу введення українознавства в школах. Відродження. 1918. 31 серпня.

83. Збірка казок і оповідань для читання в школі (рік 2-й та 3-й) / Шкіл. відділ Подільського губернського земства. Вінниця, 1917. Кн. 1. 40 с.

84. Здіорук С. І. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти. К.: НІСД, 1993. 60 с.

85. Здіорук С. І. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналіт. доп. / С. І. Здіорук, О. М. Литвиненко, О. П. Розумна ; за ред. С. І. Здіорука. К.: НІСД, 2012. 64 с.

86. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики України XXI століття: монографія / С. І. Здіорук; Національний інститут стратегічних досліджень. К.: Знання України, 2005. 551 с.

87. Здіорук С. І., Парахонський Б. О., Валевський О. Л. Стратегічні аспекти національно-культурної політики України. К.: НІСД, 1995. 76 с.

88. Здіорук С. І. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період. К.: НІСД, 2006. 403 с.

89. Зінченко А. Л. Благовістя національного духу (Українська Церква на Поділлі в першій третині XX ст.). К. Освіта, 1993. 256 с.

90. Зубченко С. О. Концептуальні засади політики гуманітарної безпеки української держави в умовах демократичних перетворень. Автореф. дис. … канд. політ. наук.: 21.01.01 К. 2011. 21.

91. Іляш О. І. Адаптаційні моделі та методи оцінювання соціальної безпеки на регіональному рівні / О.І. Іляш. Держава та регіони. Серія. Економіка та підприємництво. 2011. № 4. С. 18–23.

92. Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі: зб. наук. ст. та тез повідомл. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 26 жовт. 2012 р., Харків / ред.: С. Г. Серьогіна, І. В. Яковюк, В. Г. Пилипчук; Нац. акад. прав. наук України , НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, НДІ інформатики і права. Харків, 2012. 213 с.

93. Кальниш Ю. Формування консолідованої демократії як ключова передумова успішної світової та європейської інтеграції України. Стратегічні пріоритети. №2(15). 2010. С.90–95.

94. Кам’янець-Подільський Державний Український Університет, все місто Кам’янець-Подільський щиро вітають дорогих гостей. Свято Поділля: Однодневна газета / Видання Подільського українського товариства «Просвіта». 1918. 22 жовтня. С. 1.

95. Канавець М. В. Роль громадськості у просуванні реформи державного управління. Право та державне управління. 2017. №1 (26). С.170-177. URL: www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2017/29.pdf

96. Канавець М. Вплив інститутів громадянського суспільства на ефективність державного управління у сфері економічної безпеки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2016. Вип. 2(6). С. 25–31. (Серія "Державне управління").

97. Канавець М. Нормативно-правове регулювання державної мовної політики в Україні: проблеми та основні виклики у її реалізації. Публічне

адміністрування: теорія та практика. 2016. Вип. 2(16). URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/13.pdf

98. Канавець М. Питання підготовки кадрів у галузі державного управління економічною безпекою: зарубіжний та вітчизняний досвід. Право та державне управління. 2016. Вип. 3(24). С. 22–27.URL: www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2016/29.pdf

99. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення: монографія. К.: НіСД, 2001. 912 с.

100. Кіндзерський С. А. Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку: дис. … канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 ; Національна академія держ. управління при Президентові України. К., 2006. 207 арк.

101. Князєв В. Філософсько-методологічні засади державно-управлінських рішень / В. Князев, В. Бакуменко. Вісник УАДУ. № 2. 2000. С. 341–358.

102. Кобзарь А. И. Прикладная математическая статистика. Для инженеров и научных работников. М.: Физматлит, 2006. 816 с.

103. Ковальчук В. Г. Основні принципи сучасної державної гуманітарної політики України. Стартегічні пріоритети. №4(25). 2012. С.18–21.

104. Козачок Ярослав. Вклад Івана Огієнка в розбудову системи народної освіти. Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882–1972) в контексті українського національного відродження. Наукова доповідь Всеукраїнської науково-теор. конф. (18–19 лютого 1997 р). Кам'янець-Подільський, 1997. С.316–317.

105. Комплексна оцінка здоров'я населення та його впливу на економічне зростання: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.07 / Т.О. Подвисоцька; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України. К., 2009. 21 с.

106. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 26 червня 1996 р. К.: Український Центр Правничих Студій, 2006. 125 с.

107. Копиленко О. “Сто днів” Центральної ради. К.: Україна, 1992. 204 с.

108. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки України. К. 2011. 45 с.

109. Косевцов В.О. Національна безпека України: теорія, реальність, прогноз: монографія. К.: Сатсанга, 2000. 80 с.

110. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття "механізм державного управління". URL: www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56

111. Кравченко А. А. Українська загальноосвітня середня школа в період визвольних змагань (1917–1920 рр.). Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Вип. 5. К.: Інститут історії України НАН України, 2001. С. 74–82.

112. Кремень В. Г., Бінько І. Ф., Головащенко С. І. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення: монографія; Національний інститут стратегічних досліджень. К.: [МАУП], 1998. 92 с.

113. Круглов М.И. Стратегическое управление компанией. Учебник для ВУЗов. Москва: Русская Деловая Литература, 1998, 768 с.

114. Крысько В. Словарь-справочник по социальной психологии. Санкт-Петербург, 2002. 413 с.

115. Куйбіда В. С. Впровадження інноваційної діяльності у розвиток регіонів. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 23. С. 84–87. URL:nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2010_23_22

116. Кукурудзяк М. Г., Собчинська М. М. Софія Русова і Кам’янець-Подільський. ACADEMIA на пошану професора Л. А. Коваленка. Кам’янець-Подільський, 1997. С. 149–152.

117. Кулинич О. І. Теорія статистики: [підручн.] / О. І. Кулинич, Р.О. Кулинич [4-те вид., переробл.ідоповн.]. К.: Знання, 2009. 311 с.

118. Кулинич Р.О. Статистична оцінка чинників соціально-економічного розвитку: [навч. посіб.]. К.: Знання, 2007. 311 с.

119. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. Київ: Знання України, 2002. 580 с.

120. Купрій В. О. Роль і місце організацій громадянського суспільства в процесі творення державної політики. Автореф. дис. … канд. наук з держ упр.: 25.00.01 К. 2007. 18 с.

121. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2009. 576 с. URL: politics.ellib.org.ua/pages-8262.html

122. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення: монографія. К.: Текст, 2003. 180 с.

123. Лозовий В. С. Кам'янець-Подільський в період гетьманату (травень–листопад 1918 р.). Матеріали X Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 2000. С. 354–368.

124. Ляхоцький В. П. Тільки книга принесе волю українському народові...: Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. 664 с.

125. Ляхоцький В. П. Тільки книга принесе волю українському народові …: Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. 664 с.

126. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. та перероб. К.: Атіка, 2003. 576 с.

127. Манилов В. Л. Национальная безопасность: ценности, интересы и цели. Военная мысль. 1995. №6. С.28–40.

128. Мельник Е. М. Діяльність видавництв м. Кам'янця-Подільського щодо забезпечення шкіл Поділля навчальною літературою в період УНР. Кам'янець-Подільський у контексті україно-європейських зв'язків: історія і сучасність: зб. наук. пр. за матеріалами Міжнарод. наук.-практ. конф. Кам'янець-Подільський, 2004. С. 135–136.

129. Мунтіян В.І. Реформування Збройних Сил України: погляд крізь призму Держбюджету. Наука і оборона. 2003. №4. С.7–13.

130. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. К., 1993. 413 с.

131. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Част.1. 372 с.

132. Наследов А.Д. SPSS: компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках: [учеб. пособ.] / А.Д. Наследов. – СПб.: Питер, 2005. 416 с.

133. Наукова доповідь "Національна безпека України 1994-1996 рр.". URL: old.niss.gov.ua/book/otch/roz06.htm (дата звернення 25.07.2017)

134. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. редактор Яценко С.С. К.: А.С.К., 2003. 386 с.

135. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під заг. редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. К.: Форум, 2001. Ч.2. 942 с.

136. Нестеренко В. А. Українсько-польські культурно-релігійні відносини на Поділлі в другій половині XIX – на поч. XX ст. Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. пр. Т.5. Кам'янець-Подільський, 2005. С.75–79.

137. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): [навч. посіб.] / За заг. ред. П. В. Мельника, Н.Р. Нижник. Ірпінь, 2000. 304 с.

138. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління: навч. посібник. К.: УАДУ, 1998. 160 с.

139. Новий український тлумачний словник: близько 20000 слів і словосполучень / за заг. ред. В. В. Дубічинського; [укл. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]. Х.: Книжковий Клуб, 2008. 514 с.

140. Обґрунтування концептуальних та організаційно-правових засад розробки паспортів загроз національній безпеці України: навч.-метод. посіб. / авт. кол.: Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, В. А. Мандрагеля та ін. ; за заг. ред. Г. П. Ситника. К.: НАДУ, 2012. 52 с.

141. Огієнко І. До українського народу від міністра ісповідань // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882-1972) в контексті

українського національного відродження: Наук. доповіді другої Всеукраїнської наук.-теорет. конференції. 18-19 лютого 1997 р. Кам'янець-Подільський – Київ, 1997. С.76–79.

142. Огієнко І. Українська мова: Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови: Порадник студентам, вчителям і всім тим, хто бажає найкраще вивчити українську мову. К.: Вид-во книгарні Є. Череповського, 1918. 86 с.

143. Олійник С. В. Діяльність Бюро Пропаганди (Пресової Квартири) Української Галицької армії на Поділлі (літо 1919 – весна 1920 рр.). Освіта, наука і культура на Поділлі. Т. 6. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. С. 44–51.

144. Офіційне призначення В. О. Біднова до університету відбулося 12 жовтня 1918 р. Державний вісник. 1918. 16 жовтня.

145. Оцінка рівня і якості життя населення: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / Ф. В. Узунов; Харк. держ. економ. ун-т. Х., 2004. 19 с.

146. Оцінка рівня та способу життя населення регіону: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / С.О. Тридід; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х., 2006. 18 с.

147. Оцінка та забезпечення розвитку людського капіталу України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.07 / В.П. Антонюк; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2008. 36 с.

148. Павлюк К. Діяльність неурядових громадських організацій у контексті забезпечення національної безпеки. Вісник НАДУ. 2012. №2. С.210–217.

149. Панченко І. А. Фінансування наукової діяльності як необхідна умова інноваційного розвитку держави. Економіка та управління народним господарством. 2011. №7. С.45–50. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/3003/2/GEB_2013_v40_No1-I_Tatomyr-Research_and_innovation_as_successful__125.pdf.

150. Парахонський Б. О. Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України: аналіт. доп. / Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська; за заг. ред. К.А. Кононенка. К.: НІСД, 2014. 48 с.

151. Парахонський Б. О. Національні інтереси України (духовно-інтелектуальний аспект). К.: НІСД, 1993. 44 с.

152. Парахонський Б. О., Загороднюк В. П. Гуманітаризація науки – стратегія інтелектуального розвитку України. К.: НІСД, 1996. 44 с.

153. Пироженко В.О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем. Стратегічна панорама. 2005. №2. С. 27–35. URL: niss.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2005_2 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

154. Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України: Постанова Кабінету Міністрів від 14 січня 2015 р. № 2. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF. (дата звернення 08.06.2017).

155. По Поділлю. Село. 1918. 30 грудня. № 50. С. 24.

156. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності у 2016-017. Економічний дискусійний клуб. URL: edclub.com.ua/analityka/pozyciya-ukrayiny-v-reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2.

157. Полонська-Василенко П. Історія України. 2-е вид. К.: Либідь, 1993. Т.2. Від середини XVII століття до 1923 року. 608 с.

158. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР станом на 25 травня 2017. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

159. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 11.10.2017 р.).

160. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

161. Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій: Закон України від 16 червня 2016 року № 1421-VIII.URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1421-19. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

162. Про громадські об'єднання: Закон України від2 березня 2012 року № 4572-VI. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4572-17. (дата звернення: 25.05.2017 р.)

163. Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття"): Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. URL: http:zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

164. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

165. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

166. Про додаткові заходи щодо державної підтримки культури і мистецтва в Україні Указ Президента України від 30.12.2013 №717/2013. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/717/2013. (дата звернення 25.07.2017).

167. Про Доктрину інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 8 липня 2009 року № 514/2009. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/514/2009 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

168. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

169. Про засади державної мовної політики: Закон України від 3 липня 2012 року № 5029-VI станом на 25 травня 2017.URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

170. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. №156-VIII. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/156-19 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

171. Про затвердження концептуальних напрямів діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури:від 28 червня 1997 р. №675. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/675-97-%D0%BF (дата звернення: 25.05.2017 р.).

172. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 29.10.2013 N 1277. URL: cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

173. Про затвердження Положення про Державне агентство України з питань кіно: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2014 р. № 277. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/277-2014-%D0%BF. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

174. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 341. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

175. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF. (дата звернення 08.06.2017).

176. Про затвердження Положення про Міністерство культури України: Постанова Кабінету Міністрів від 3 вересня 2014 р. № 495.URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-%D0%BF. (дата звернення 08.06.2017).

177. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України:: Постанова Кабінету Міністрів від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF. (дата звернення 08.06.2017).

178. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11. 2003 року № 1296-IV. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1296-15. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

179. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної ради від 16.01.1997 № 3/97-ВР. URL: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2000_12_21/F970003.html (дата звернення: 27.07.2017).

180. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

181. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

182. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

183. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

184. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року №347/2002. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002. (дата звернення 08.06.2017).

185. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України від 23 вересня 1997 року № 538/97-ВР. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538/97-вр. (дата звернення: 25.05.2017 р.)

186. Про органи самореалізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року № 2625-III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2625-14. (дата звернення: 25.05.2017 р.)

187. Про освіту: Закон України від 05.09 2017 р. №2145-VIII. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 11.10.2017 р.)

188. Про основи національної безпеки України: Закон України 19 червня 2003 року № 964-IV. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-1 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

189. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18 березня 2004 року № 1626-IV. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1626-15. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

190. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1805-14. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

191. Про Програмну діяльність Кабінету Міністрів України": Постанова Верховної Ради України від 14 квітня 2016 р. №1099-VIII. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/26-19. (дата звернення 25.07.2017).

192. Про Програмну діяльність Кабінету Міністрів України: Постанова Верховної Ради України від 11 грудня 2014 р. №26-VIII. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/26-19. (дата звернення 25.07.2017).

193. Про раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

194. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України": Указ Президента України від 14 березня. URL: http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832. (дата звернення 25.07.2017).

195. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/201. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015. (дата звернення 25.07.2017).

196. Про службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-12. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

197. Про стратегію сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015 (дата звернення: 09.02.2018).

198. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури - стратегії реформ: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.02.2016 №119-р. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80].

199. Про схвалення Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 739-р. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/739-2016-%D1%80. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

200. Про театри і театральну справу: Закон України від 31 травня 2005 року № 2605-IV. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2605-15. (дата звернення: 25.05.2017 р.).

201. Про утворення робочої групи з підготовки проекту Стратегії української гуманітарної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 року №654 (втратила чинність). URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/654-2015-%D0%BF. (дата звернення 25.07.2017).

202. Проблеми та пріоритети модернізації української культурної політики: аналіт. доп. / С. І. Здіорук, А. О. Астаф’єв, М. Т. Степико, О. Л. Валевський [та ін.] ; за заг. ред. С. І. Здіорука. К.: НІСД, 2014. 68 с.

203. Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року. Стратегічні пріоритети. 2009. №3(12). С.11–30. URL: old.niss.gov.ua/book/StrPryor/StPrior_12/3.pdf (дата звернення: 25.05.2017 р.).

204. Пропозиції щодо вдосконалення політичного управління та функціонування системи забезпечення національної безпеки України.

URL:www.dsaua.org/?option=com_content&view=article&id=213 (дата звернення 25.07.2017)

205. Реформування державного управління регіональним розвитком: стан, проблеми, перспективи: аналіт. доп. / С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук [та ін.]. К.: НІСД, 2012. 96 с.

206. Рецензії на шкільні підручники, які розглянуті в спец. комісіях при Міністерстві по 1 липня 1918 р. з додатком проектів шкільних підручників різних видавництв. Вип. 1. К.: Вид-во Мін. нар. освіти, 1918. 96 с.

207. Розпутенко І. В. Бюджетне фінансування соціально-гуманітарної сфери України: проблеми та шляхи їх вирішення. Ефективність державного управління. 2014. Вип. 38. С. 415-423. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_38_52

208. Розпутенко І. В. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу. Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_8

209. Романюк А. Державна безпека. Політична енциклопедія. / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011.808 с.

210. Ротар Н.Ю. Діяльність українських національно-демократичних урядів в галузі освіти (1917-1920 рр.): Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01 . Чернівецький держ. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 1996. 227 с.

211. Рудніцька Р. М. Механізми державного управління: сутність і зміст / Р. М. Рудніцька, О. Г. Сидорчук, О. М. Стельмах / за ред. М. Д. Лесечка, А. О. Чемериса. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 28 с.

212. Русова С. Мої спомини. К.: Україна – Віта, 1996. 208 с.

213. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.

214. Селянська спілка. Крестьянский Союз. Кам’янець-Подільський: Смотрич, 1917. 12 с.

215. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. 2-ге вид. К.: Друга рука, Фенікс, 1993. 550 с.

216. Сенчагов В. К., Митяков С. Н. Использование индексного метода для оценки уровня экономической безопасности. Вестник академии экономической безопасности МВД России. № 5. 2011. С. 41.

217. Середні школи в Кам'янець-Подільському повіті. Україна. 1920. 4 липня.

218. Серьогін С. М. Управління персоналом публічної влади: світоглядний аспект: монографія / С. М. Серьогін, О. В. Антонова, В. М. Дрешпак, І. В. Письменний, І. І. Хожило; ред.: С. М. Серьогін; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2010. 159 с.

219. Ситник Г.П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика): [моногр.] / Г.П. Ситник. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

220. Ситник Г.П. Національна безпека України: теорія і практика: [навч. посіб.] / за заг.ред. Г.П. Ситника. Хмельницький; Київ: Вид-во "Кондор", 2007. 616 с.

221. Ситник П.К. Гуманістичні засади консолідації українського суспільства: монографія. К.: НІСД, 1996. 44 с.

222. Сірополко С. Завдання нової школи. Нова Ушиця на Поділлю. 1919. 20 с.

223. Сірополко С. Історія освіти на Україні. Львів: Діло, 1937. 174 с.

224. Сіцінська М. В. Громадський контроль: особливості його здійснення за діяльністю органів державної влади у сфері національної безпеки і оборони України. Наук. вісн. Акад. муніцип. упр.: зб. наук. пр. Серія "Управління". Вип. 4. Київ, 2016 С. 25–34.

225. Сіцінський А. С. Пріоритетні напрями удосконалення державно-правових механізмів реалізації політики забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері. Унів. наук. зап.: часоп. Хмельниц. ун-ту упр. та права. Хмельницький, 2017. Вип. 3–4. С. 96–115.

226. Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. Київ – Філадельфія, 1995. 493 с.

227. Скуратівський В. Гуманітарна політика в Україні: навчальний посібник для вузів / Віталій Скуратівський, Володимир Трощинський, Світлана Чукут, Національна Академія державного управління при Президентові України (НАДУ) . Київ: Видавництво УАДУ: Міленіум, 2002. 261 с.

228. Слободян О., Стадний Є. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? Аналітичний центр CEDOS. URL: cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu.

229. Слободянюк П. Я. Місцеве самоврядування Хмельниччини. Історико-етнографічні витоки, сторінки минулого і сьогодення місцевих громад. Хмельницький: Поділля, 2003. 592 с.

230. Слободянюк П. Я. Українська церква: історія руїни і відродження. Хмельницький, 2000. 266 с.

231. Соціально значуща діяльність релігійних організацій україни в сучасних суспільно-політичних умовах. Аналітична записка. URL: www.niss.gov.ua/content/articles/files/relig_org_Ukr-953c2.pdf (дата звернення 25.07.2017)

232. Статистика для менеджеров с использованием Microsoft Excel: [пер. с англ.]; 4-е изд. М.: Издательский дом "Вильямс", 2004. 1312 с.: ил. (парал. тит. англ.).

233. Степанко О.В. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери. Теорія та практика державного управління. 2012. Вип. 3. С. 201–208. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_3_29 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

234. Стратегії розвитку України: виклики часу та вибір. К.: НІСД., 1994. 178 с.

235. Стратегії розвитку України: теорія і практика: монографія / Національний інститут стратегічних досліджень ; за ред. О.С. Власюка. К.: НІСД, 2002. 864 с.

236. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. К.: НІСД, 2010. 288 с.

237. Сьомін С. В. Міжнародні християнські організації та національна безпека України: монографія / Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 1999. 267 с.

238. Телячий Ю. В. Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917–1920 рр.): дис. … канд. іст. наук:07.00.01. Чернівці, 2000. 213 арк.

239. Тимошик М. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і Українське відродження // Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Життєписи великих українців. К.: Либідь, 1999. С.7–61.

240. Тимошик М. Огієнко Іван Іванович. Укр. журналістика в іменах. Вип.2. Львів, 1955. С.154–157.

241. Токман В.В. соціально значуща діяльність релігійних організацій України в сучасних суспільно-політичних умовах. Аналітична записка. URL: www.niss.gov.ua/content/articles/files/relig_org_Ukr-953c2.pdf

242. Требик Л.П. Гуманітарно-технологічна культура управлінських кадрів регіону. Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни: зб. тез наук.-практ. конф. за міжнар. участю (в межах Другої щорічної науково-освітньої виставки "Публічне управління XXI", приуроченої до Всесвітнього дня науки), 26 листопада 2015 р. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2015. С.237-243.

243. Требик Л.П. Стан та перспективи надання електронних адміністративних послуг громадянам державними службовцями. Університетські наукові записки. 2014. № 4. С. 217-222.

244. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: монографія / Національний інститут стратегічних досліджень; за ред. О.С. Власюка. К.: НІСД, 2006. 576 с.

245. Уляновський В. Церква в Українській Державі 1917-1920 рр. (доба гетьманату Павла Скоропадського): навч. Посібник. К.: Либідь, 1997. 320 с.

246. Уткін О. І. Соціально-політична стабільність у регіоні: етнополітичні та міжконфесійні чинники: монографія / О.І. Уткін ; Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 1998. 132 с.

247. Ф.1748. Міністерство у єврейських справах Української Народної Республіки, м. Київ. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 2–6.

248. Ф.1854. Міністерство у єврейських справах Української Держави, м. Київ. Оп. 1. Спр. 154. Арк. 34–68зв.

249. Ф.1854. Міністерство у єврейських справах Української Держави, м. Київ. Оп. 1. Спр. 165. Арк. 115–115зв.

250. Ф.2201. Міністерство освіти Української Держави, м. Київ. Оп. 1. Спр. 166. Арк. 31–32. Анкетні картки Міністерства народної освіти з відомостями про учбові дипломи Поділля, Чернігівщини та Полтавщини.

251. Ф.2201. Міністерство освіти Української Держави, м. Київ. Оп. 5. Спр. 1. Обіжчик Міністерства народної освіти і мистецтва від 5 серпня 1918 р. за № 1709/16103. Арк. 36-36зв.

252. Ф.233. Подільська губернська земська управа. Оп. 1. Спр. 3009. Сведения, списки о количестве школ и учащихся по уездам губернии за 1909–1919 гг. Арк. 91–91зв., 96зв.

253. Ф.2581. Народне міністерство освіти Української Народної Республіки, м. Київ. Оп. 1. Спр. 1. Протокол засідання Всеукраїнської шкільної ради від 10 січня 1918 р.; Анкетна картка.

254. Ф.Р.302. Кам’янець-Подільський державний педагогічний інститут. Оп. 1. Спр. 6. Постанова РНК УРСР про реорганізацію Кам’янецького університету. Арк. 49.

255. Ф.Р.5. Інспектура народної освіти Кам’янецької окружної ради. Оп. 1. Спр. 2. Донесения уездного старосты о съездах религиозных служителей 31 августа 1918 г.; Спр. 1016. Отчет о проведении I Подольской губернской конференции инструкторов и учителей польських школ.

256. Ф.Р.582. Кам’янець-Подільський український державний університет. Оп. 1. Спр. 5. Программа торжественного открытия

государственного университета. Арк. 22; Спр. 99. Протоколы заседаний библиотечного совета. Правила библиотеки и переписка с ректором о работе библиотеки. Арк. 55; Спр. 132. Переписка с ректором университета, деканом, городской управой и др. организациями по финансовым вопросам. Арк. 7.

257. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління. Демократичне врядування. Науковий вісник. 2008. Вип.1. URL: lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik/fail/O_Fedorchak.pdf

258. Форум: Професійна юридична система. Мега-нау. 2012. № 60, 02.03.2007.

259. Форум: Центр перспективних соціальних досліджень. 2012. Діяльність центру. Соціальна безпека – Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23 – Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників.

260. Холодний П. Єдина школа. Наш шлях. 1919. 16 грудня. Ч.47. С.12.

261. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції: В 4-х т. Т.3. С.5.

262. Хроніка. Трудова громада. 1919. №59.21 вересня. С.4.

263. Хто такий був Іван Франко: 2 статті. Вінниця: Подільське Товариство «Просвіта», 1917. 23 с.

264. Чупрій Л. Політика національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері: концептуально-інституційний аналіз: монографія. К.: ФОП Кожуховський І. І., 2015. 508 с. URL: er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/20073 (дата звернення: 25.05.2017 р.).

265. Чупрій Л. В. Виклики та загрози в гуманітарній сфері України в контексті формування загальноукраїнської ідентичності. Науково-вісник Академії національної безпеки. 2016. №3-4. С.156–172. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/nivanb_2016_3-4_14

266. Чупрій Л. В. Діяльність релігійних організацій та загрози національній безпеці України. Стратегічні пріоритети, №4 (21), 2011 р. С.57–63. URL: sp.niss.gov.ua/content/articles/files/9-1442220081.pdf

267. Чупрій Л. П. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері. Політичний менеджмент. №1-2. 2013. С.35–41. URL: www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_57_58/chuprii_kontseptualni.pdf

268. Шабатько К. В. Поняття, сутність та значення інтересу як державно управлінської категорії. Право і безпека. 2000. №4(46). С.104–109.

269. Шептицький А. Огієнку І. 1 жовтня 1941 р. Пам'ять століть. 1998. №2. С.95–96.

270. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В.А. Ядов [3-е изд., испр.]. Москва: Омега-Л, 2007. 567 с.

271. Яременко О. І. Політичні права громадян в Українській Державі 1918 року. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Вип. І. Серія: Історія. Вінниця, 1998. С. 62–66.

272. URL:ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/ni/kpno_kp/kpno_kp_u.htm

273. Boyuk Nikolay Ivanovich. Theoretische Grundlagen und Prinzipien des humanitären bestandteils der Staatssicherheitspolitik. European Journal of Humanities and Social Sciences. Vienna-Prague. 2017. №6. P.137–142.

274. A Cold War Lesson For Ukraine. URL: www.heritage.org./defense/commentary/cold-war-lesson-ukraine. – Назва з екрану. – Дата доступу : 25.09.2017.

275. Bell, D. The social Frameworks of the Information Society. – N.Y.1979 – MIT Press, pp. 500–549.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Баюк М.І. Рух громадськості та діяльність інтелігенції на захист національних інтересів у період української державності. Державне управління: удосконалення та розвиток. Київ, 2015. № 11. URL: www.dy.nayka.com.ua/?n=11&y=2015.

2. Баюк М.І. Оптимізація політики державно-церковних відносин у контексті досягнення внутрішньополітичної стабільності в Україні на початку XX століття. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2017. № 14. С. 109–115.

3. Boyuk N. I. Theoretische Grundlagen und Prinzipien des humanitären bestandteils der Staatssicherheitspolitik. European Journal of Humanities and Social Sciences. Vienna-Prague. 2017. № 6. P. 138–143.

4. Баюк М.І. Проблеми становлення національних культурно-освітніх закладів, подолання інформаційних загроз у період української державності в 1917-1920 рр. Університетські наукові записки. Хмельницький, 2017. № 4(64). С. 147–169.

5. Баюк М.І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи. Університетські наукові записки. Хмельницький, 2018. № 1(65). С. 168–181.

6. Баюк М.І. Критерії та оцінка рівня сучасних загроз державній безпеці в гуманітарній сфері України. Актуальні проблеми державного управління. Одеса, 2018. № 1(73). С. 139–144.

7. Баюк М.І. Удосконалення процесу формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2018. № 6. С. 93–98.

Праці, які додаткового відображають наукові результати дисертації

8. Баюк М.І. Особливості конституційно-правового забезпечення освітніх, культурних перетворень на Поділлі в добу УНР. Конституційні засади державного управління та місцевого самоврядування в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 15-й річниці прийняття Конституції України (Хмельницький, 17 черв. 2011 р.). Хмельницький: ХУУП, 2011. С. 233–237.

9. Баюк Микола. Гуманітарні чинники національної безпеки української держави. Economy and education: modern tendencies. Volumt of Scientific Papers. Opole, 2017. С. 292–296.

10. Баюк М.І. Консолідація дій органів влади та духовенства в питаннях досягнення стабільності української держави в 1917−1920 роках. Зб.наук.праць за підсумками міжнар. наук.-практ. конф. “VI “Розумовські зустрічі” 14–15 грудня 2017 р. Чернігів, 2017. С. 137–146.

11. Баюк М.І. Роль владних структур і громадськості в захисті національних інтересів української держави. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: збірник тез III міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22–23 вересня 2017 р.); за заг. ред. д.е.н., проф. В.П.Синчака. Хмельницький: ХУУП, 2017. С. 22–24.

12. Баюк М.І. Регіональна гуманітарна безпека в Україні: теоретико-правовий аспект. Національна безпека України: актуальні проблеми правового забезпечення: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (Дніпро, 27 жов. 2017 р.). Дніпро: Літограф, 2017. С. 149–152.

13. Баюк М.І. Особливості інституційного забезпечення політики державної безпеки в гуманітарній сфері України. Проблеми розвитку публічного управління в Україні: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю. (Львів, 12 квіт. 2018 р.) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцова. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 114–118.

Додаток Б

Акти та довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ХЕРСОНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

пл. Свободи, 1, м. Херсон, 73003, факс (0552) 32-14-09, тел. 22-53-29, e-mail ks.cppk@ukr.net,
КОД ЄДРПОУ 24114079

21. 11. 2017 № 01-19/2017
на _____ від _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження **Баюка Миколи Івановича** на тему: **"Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України"** на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – Державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку

Результати дисертаційного дослідження використані Херсонським обласним центром перепідготовки та підвищення кваліфікації при викладання модулю професійної програми для державних службовців «Гуманітарно-соціальний розвиток українського суспільства», при підготовці навчальної програми тематичного короткотермінового семінару безпекового спрямування та навчально-методичних матеріалів для підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Зокрема, Херсонським обласним центром перепідготовки та підвищення кваліфікації видано методичну розробку: «Пріоритети державної політики безпеки гуманітарної сфери України» за авторством Баюка М.І.

Директор Центру С.Г. Білорусов

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, доктор наук з державного управління, професор
_____ /Серьогін С.М./
«___» _____ 20___ р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Баюка Миколи Івановича з теми «Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України», на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 Державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку

Комісія у складі:

Голова – заступник директора з підвищення кваліфікації і міжнародного співробітництва, к.е.н., доцент ***Щербаков П.С.***;

Члени комісії: декан факультету державного управлшння, д. держ. упр., професор ***Письменний І.В.;***

начальник відділу забезпечення підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування Дніпропетровської області управління підвищення кваліфікації кадрів ***Яворський Ю.Е.***;

провідний фахівець відділу змісту та координації підвищення кваліфікації управління підвищення кваліфікації ***Грибанова Л.О.***

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Баюка Миколи Івановича з теми: «Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України» використані Дніпропетровським регіональним інститутом державного управління Національної академії державного управління при Презедентові України:

- при організації та проведенні навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування в рамках окремих тем і модулів професійних програм підвищення квіліфікації публічних службовців;
- при подготовці та порведенні тематичного постійно діючого семінару для учасників щорічного Всеукраїнського конкурсу «Кращий державний службовець».

Голова комісії
Кандидат економічних наук,
доцент

_____ Щербаков П.С.
(підпис) *(прізвище та ініціали)*

Члени комісії

_____ Письменний І.В.
(підпис) *(прізвище та ініціали)*

_____ Яворський Ю.Е.
(підпис) *(прізвище та ініціали)*

_____ Грибанова Л.О.
(підпис) *(прізвище та ініціали)*

«___» _____ 20__ р.

Продовження додатку Б

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС України
_____ А.Д.Войцещук
«28» грудня 2017

АКТ
про впровадження

результатів дисертаційного дослідження здобувача Хмельницького університету управління та права Баюка Миколи Івановича про те, що результати його дисертаційного дослідження на тему "Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України" на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – Державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку.

Комісія в складі:

Голова комісії — Вальчук Галина Василівна – заступник директора Департаменту, канд. філол. наук, доцент

Члени комісії: Кикилик Ірина Володимирівна – заступник начальника Управління – начальник відділу професійного відбору та іншомовної підготовки Управління спеціалізованої підготовки, канд. психол. наук, доцент

Миропольська Оксана Василівна – начальник відділу спецпідготовки з протидії митним та податковим правопорушенням та організації оперативно-розшукової діяльності Управління спеціалізованої підготовки, канд. пед. наук

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Баюка Миколи Івановича на тему «Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України» використано Департаментом спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС:

при організації та проведенні підвищення компетентності державних службовців та працівників органів доходів і зборів ДФС, а саме: запропонована модель публічного управління державною безпекою в гуманітарній сфері України та на рівні регіону – у процесі викладання навчальних модулів «Загальні засади здійснення митної справи» та «Етико-психологічні аспекти професійної діяльності»;

при підготовці тренінгів, тематичних зустрічей, практичних занять – механізми забезпечення інституційного управління протидії загрозам у галузях гуманітарної політики, а саме: «Лідерство та керівництво в організації», «Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні».

Голова комісії _____
Члени комісії: _____
_____

Продовження додатку Б

УКРАЇНА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
Майдан Незалежності, Будинок рад, м. Хмельницький, 29005
тел./факс (0382) 76-50-24, E-mail: regadm@adm-km.gov.ua. Код ЄДРПОУ 22985083

16.02.2018 № 99/68-29-781/2018

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Баюка Миколи Івановича на тему "Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України" на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління в сфері державної безпеки та охорони громадського порядку

Видана про те, що окремі науково-теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження БАЮКА Миколи Івановича на тему "Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України" були використані Хмельницькою обласною державною адміністрацією при розробленні обласної програми розвитку громадського суспільства на 2018-2020 роки (прийнята на пленарному засіданні сімнадцятої сесії Хмельницької обласної ради 22 грудня 2017 року), зокрема щодо:

проведення громадської експертизи діяльності органів влади, консультацій з громадськістю та формування громадських рад при органах влади;

забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної і регіональної безпекової політики розвитку гуманітарної сфери України;

здійснення заходів щодо підвищення рівня обізнаності та практичних навичок державних службовців щодо сприяння взаємодії органів влади і громадських організацій для сучасного розвитку громадянського суспільства, покращення громадянської культури.

Заступник голови адміністрації — В. Олійник

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ * УКРАЇНА * Код в ЄДРПОУ 22985083

Продовження додатку Б

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 29000. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
E-mail: info@univer.km.ua Розрахунковий рахунок № 35421264032328 в ГУДКСУ у Хмельницькій області
МФО 815013. Код ЄДРПОУ 14163438

20.02.2018 р. № 0147/18
На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження Баюка Миколи Івановича на тему "Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України" на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління в сфері державної безпеки та охорони громадського порядку

Видана про те, що окремі науково-теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження Баюка Миколи Івановича, старшого викладача кафедри публічного управління та адміністрування на тему "Формування та реалізація політики державної безпеки гуманітарної сфери України" були використані Хмельницьким університетом управління і права при:

- викладанні навчальної дисципліни "Децентралізація та розвиток місцевого самоврядування", а саме навчального модуля "Національні інтереси, цілі, завдання державної політики";
- підготовці та проведенні семінарів на тему "Формування концепції регіональної політики держави в гуманітарній сфері України" в межах викладання навчальної дисципліни "Управління регіональним розвитком".

Ректор університету О.М. Омельчук

Хмельницький університет управління та права
Код 14163438
Україна

Додаток В

Анкета соціологічного опитування державних службовців з проблем державної безпеки гуманітарної сфери України

Шановний респонденте!
З метою забезпечення повсюдної реалізації в Україні Стратегії національної безпеки України, вивчення громадської думки щодо вирішення питань державної безпеки в гуманітарній сфері Хмельницький ЦППК проводить соціологічне дослідження з даної тематики. Просимо Вас відповісти на запропоновані питання та висловити свої пропозиції.

1. ***Ваш вік:*** **_____.**

2. ***Стать:*** **_____.**

3. ***Як Ви вважаєте, чи наявні сьогодні у Вашому регіоні загрози державній безпеці в гуманітарній сфері (культура, освіта, релігія, інформаційний простір тощо)?***
   - ☐ так;
   - ☐ ні.

4. ***Найбільші загрози:***

- міжетнічні відносини:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- міжконфесійні відносини:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- зниження інтелектуального потенціалу:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- зростання аполітичності:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- зростання інертності:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- неконструктивна регіональна мовна політика:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- розбалансованість системи освіти:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.

Продовження додатку В

- безсистемність охорони здоров’я:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- пасивність громадських організацій:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- залишковий принцип фінансування культурно-освітніх закладів:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- безсистемність, хаотичність інформування населення:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- непрофесіоналізм, пасивність управлінців у гуманітарній сфері:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- інші можливі загрози:

_____

5. ***Причини, джерела виникнення загроз державній безпеці в гуманітарній сфері у Вашому регіоні:***

5.1. в галузі культури:

- безсистемність, розбалансованість в роботі закладів культури:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- зменшення проведення культурно-масових заходів, їх епізодичність:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- незабезпечення національно-патріотичної спрямованості культурно-масових заходів:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- поширення комерційної складової в організації, наданні культурних послуг:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- формалізм в роботі бібліотек, пропаганди української книги:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- залишковий принцип фінансування роботи культурно-освітніх закладів:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.

- недостатній рівень державної підтримки розвитку книговидання, кіноіндустрії:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- відсутність плановості, дієвості історичної пам'ятко охоронної галузі:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- занепад просвітницької діяльності закладів культури серед громадськості:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- обмеженість запровадження української мови в громадянському суспільстві:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- подвійні стандарти історичної пам'яті українського народу:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- зростання регіональних культурно-історичних відмінностей:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- інші, на Вашу думку, причини:

  _____

5.2. в системі освіти:

- ненадання якісних освітніх послуг:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- недостатність використання сучасних прогресивних методик викладання:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- обмеженість національно-патріотичного виховання в освітніх закладах:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- проблеми працевлаштування випускників вищих навчальних закладів:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.

- зниження професійності викладачів, вчителів:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- поширення корупційної складової в навчально-виховному процесі:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- зменшення дошкільних, шкільних навчальних закладів:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- поширення серед учнівської, студентської молоді споживатцтва, насилля розпусти:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- поглиблення непорозуміння "сім'я-школа-громадськість-держава":
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- еміграція вчених, працівників освіти:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- виїзд молоді закордон для здобуття освіти та працевлаштування:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- інші, на Вашу думку, причини:

  _____

5.3. в релігійних питаннях:

- міжконфесійні протиріччя:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- поширення релігійних груп деструктивного спрямування:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- використання релігій в антидержавних, антинаціональних цілях:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- надмірна політизація питань розвитку релігій:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.

- розділення населення за етнічною релігійною ознакою:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- прояви розпусти, моральної розбещеності серед священнослужителів:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- недотримання у світському житті духовних цінностей, заповідей:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- загроза збереженню історичних релігійних пам'яток українського народу:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- інші, на Вашу думку, можливі загрози:

  _____

5.4. в питаннях розвитку інформаційного простору:

- зменшення повсюдності функціонування національних засобів масової інформації:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- неоперативність, не системність інформування населення:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- заполонення вітчизняного інформаційного простору низькопробною антинаціональною продукцією:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- обмеженість доступу до населення регіонів інформації через засоби державного, суспільного мовлення:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- втрата постійного зв'язку жителів держави із засобами масової інформації:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- задемократизованість окремих періодичних видань ЗМІ:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.

- поширення, пропаганда через ЗМІ сенсаційних повідомлень про насилля, розпусту, вбивство, трагічні події:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- відсутність протидії поширенню через соціальні мережі, інформаційно-комунікаційні джерела антинаціональної, антидержавної інформації:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- недотримання толерантності взаємодії органів державної влади та ЗМІ в забезпеченні захисту національної безпеки, національних інтересів:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- інші, на Вашу думку, можливі загрози:

_____

5.5. в управлінні гуманітарною сферою:

- відсутність координації управлінських інституцій гуманітарної сфери:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- незабезпечення системності моніторингу внутріполітичної ситуації в країні, в регіонах:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- зниження рівня довіри до влади та втрата лояльності до держави:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- зволікання запровадження в роботу органів влади, ділового спілкування української мови:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- відсутність конституційно виписаної єдиної національної державницької ідеології:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- пасивне залучення інститутів громадянського суспільства до формування та реалізації політики державної безпеки у гуманітарній сфері:
  - ☐ так;
  - ☐ ні.
- низький рівень патріотизму, професіоналізму в управлінні інституціями гуманітарної сфери:

- так;
- ні.

- інші, на Вашу думку, можливі загрози:

_____

6. *Які завдання політики державної безпеки в гуманітарній сфері у Вашому регіоні можуть бути пріоритетними (виділіть 4-5 позицій)?*
   - створення належних умов для отримання якісної освіти;
   - надання населенню змістовних національних культурно-освітніх послуг;
   - запобігання поширенню пропаганди насильства, моральної розбещеності;
   - відтворення, збереження та поширення історико-культурної спадщини;
   - підтримання та збереження інтелектуального потенціалу;
   - впорядкування міжконфесійних відносин;
   - налагодження оперативного інформування населення з актуальних питань розвитку громадянського суспільства;
   - проведення постійного моніторингу наявної в населення інформації з важливих питань розвитку, життя регіону;
   - консолідація та конструктивність дій органів влади та громадських організацій, політичних партій.

7. *Ваші пропозиції щодо протидії загрозам і викликам в гуманітарній сфері України:* _____

Дякуємо!

Додаток Г

Загальні демографічні показники опитуваних та результати анкетування за наявністю загроз державній безпеці в гуманітарній сфері за регіонами України

Назва області	Регіон України	Вік (років)			Стать, кількість респондентів			Пункт 3 анкети, кількість відповідей, відсоток(%)			
		min	max	Середній	Чол.	Жін.	Кіль-ть	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	23	67	39,8	6	25	31	18	13	58,1	41,9
Тернопільська	Західний	23	57	40,8	4	27	31	20	11	64,5	35,5
Івано-Франківська	Західний	21	58	38,9	4	30	34	21	13	61,8	38,2
Хмельницька	Західний	25	60	41,6	8	20	28	11	17	39,3	60,7
Київська	Центр	24	67	46,4	7	18	25	12	13	48,0	52,0
Житомирська	Центр	20	56	33,5	4	26	30	14	16	46,7	53,3
Полтавська	Центр	29	54	42,8	6	21	27	9	18	33,3	66,7
Одеська	Південь	22	56	38,3	5	25	30	14	16	46,7	53,3
Харківська	Схід	24	67	46,7	9	15	24	12	12	50,0	50,0

Примітка: тут і далі – п.3 анкети: наявність загроз державній безпеці в гуманітарній сфері (культура, освіта, релігія, інформаційний простір) за регіонами України.

Розподіл респондентів за віком та областями

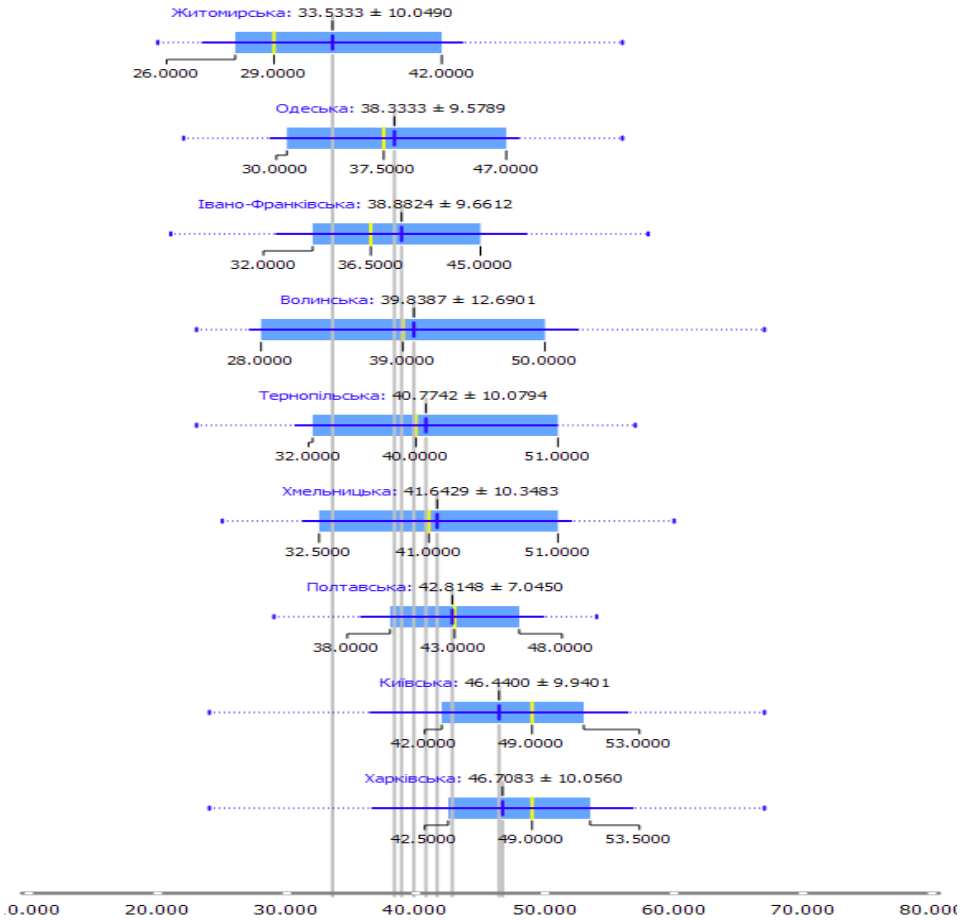

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 4, кількість, відсоток (%)																							
		4.1.				4.2.				4.3.				4.4.				4.5.				4.6.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	8	23	25,8	74,2	14	17	45,2	54,8	15	16	48,4	51,6	16	15	51,6	48,4	14	17	45,2	54,8	12	19	38,7	61,3
Тернопільська	Західний	10	21	32,3	67,7	14	17	45,2	54,8	21	10	67,7	32,3	23	8	74,2	25,8	23	8	74,2	25,8	12	19	38,7	61,3
Івано-Франківська	Західний	3	31	8,8	91,2	12	22	35,3	64,7	16	18	47,1	52,9	13	21	38,2	61,8	18	16	52,9	47,1	15	19	44,1	55,9
Хмельницька	Західний	6	22	21,4	78,6	15	13	53,6	46,4	19	9	67,9	32,1	13	15	46,4	53,6	14	14	50,0	50,0	8	20	28,6	71,4
Київська	Центр	2	23	8,0	92,0	8	17	32,0	68,0	12	13	48,0	52,0	10	15	40,0	60,0	9	16	36,0	64,0	8	17	32,0	68,0
Житомирська	Центр	7	23	23,3	76,7	4	26	13,3	86,7	20	10	66,7	33,3	13	17	43,3	56,7	18	12	60,0	40,0	6	24	20,0	80,0
Полтавська	Центр	5	22	18,5	81,5	4	23	14,8	85,2	19	8	70,4	29,6	12	15	44,4	55,6	19	8	70,4	29,6	11	16	40,7	59,3
Одеська	Південь	11	19	36,7	63,3	5	25	16,7	83,3	17	13	56,7	43,3	15	15	50,0	50,0	14	16	46,7	53,3	16	14	53,3	46,7
Харківська	Схід	4	20	16,7	83,3	10	14	41,7	58,3	15	9	62,5	37,5	13	11	54,2	45,8	12	12	50,0	50,0	10	14	41,7	58,3

Примітка: тут і далі – п.4 анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери України; п.4.1. – міжетнічні відносини; п.4.2. – міжконфесійні відносини; п.4.3. –зниження інтелектуального потенціалу; п.4.4. – зростання аполітичності; п.4.5. – зростання інертності; п.4.6. – неконструктивна регіональна мовна політика.

279

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 4, кількість, відсоток (%)																							
		4.7.				4.8.				4.9.				4.10.				4.11.				4.12.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	16	15	51,6	48,4	18	13	58,1	41,9	16	15	51,6	48,4	19	12	61,3	38,7	15	16	48,4	51,6	17	14	54,8	45,2
Тернопільська	Західний	24	7	77,4	22,6	25	6	80,6	19,4	22	9	71,0	29,0	27	4	87,1	12,9	25	6	80,6	19,4	22	9	71,0	29,0
Івано-Франківська	Західний	24	10	70,6	29,4	28	6	82,4	17,6	19	15	55,9	44,1	18	16	52,9	47,1	23	11	67,6	32,4	16	18	47,1	52,9
Хмельницька	Західний	15	13	53,6	46,4	20	8	71,4	28,6	14	14	50,0	50,0	25	3	89,3	10,7	17	11	60,7	39,3	10	18	35,7	64,3
Київська	Центр	11	14	44,0	56,0	15	10	60,0	40,0	8	17	32,0	68,0	17	8	68,0	32,0	13	12	52,0	48,0	10	15	40,0	60,0
Житомирська	Центр	16	14	53,3	46,7	19	11	63,3	36,7	13	17	43,3	56,7	16	14	53,3	46,7	15	15	50,0	50,0	14	16	46,7	53,3
Полтавська	Центр	18	9	66,7	33,3	23	4	85,2	14,8	19	8	70,4	29,6	18	9	66,7	33,3	20	7	74,1	25,9	24	3	88,9	11,1
Одеська	Південь	15	15	50,0	50,0	18	12	60,0	40,0	15	15	50,0	50,0	16	14	53,3	46,7	15	15	50,0	50,0	12	18	40,0	60,0
Харківська	Схід	12	12	50,0	50,0	17	7	70,8	29,2	10	14	41,7	58,3	18	6	75,0	25,0	15	9	62,5	37,5	12	12	50,0	50,0

Примітка: тут і далі – п.4 анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери України; п.4.7. – розбалансованість системи освіти; п.4.8. – безсистемність охорони здоров’я; п.4.9. – пасивність громадських організацій; п.4.10. – залишковий принцип фінансування культурно-освітніх закладів; п.4.11. – безсистемність, хаотичність інформування населення; п.4.12. – непрофесіоналізм, пасивність управлінців у гуманітарній сфері.

Продовження додатку Г

Розподіл відповідей респондентів за областями України щодо наявності загроз державній безпеці гуманітарної сфери

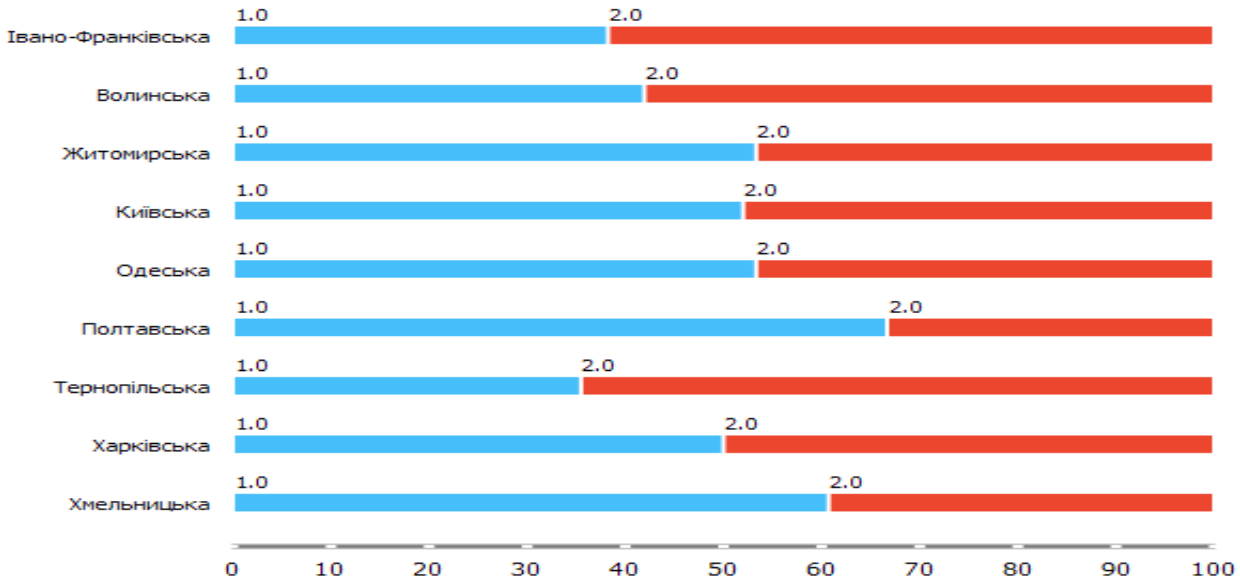

Примітка: 1.0 – відповідь "ні"; 2.0 – відповідь "так"; ось x – відсотковий розподіл.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.1., кількість, відсоток (%)																							
		5.1.1.				5.1.2.				5.1.3.				5.1.4.				5.1.5.				5.1.6.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	14	17	45,2	54,8	13	18	41,9	58,1	12	19	38,7	61,3	13	18	41,9	58,1	14	17	45,2	54,8	21	10	67,7	32,3
Тернопільська	Західний	19	12	61,3	38,7	15	16	48,4	51,6	15	16	48,4	51,6	21	10	67,7	32,3	23	8	74,2	25,8	23	8	74,2	25,8
Івано-Франківська	Західний	17	17	50,0	50,0	13	21	38,2	61,8	15	19	44,1	55,9	11	23	32,4	67,6	16	18	47,1	52,9	17	17	50,0	50,0
Хмельницька	Західний	8	20	28,6	71,4	4	24	14,3	85,7	7	21	25,0	75,0	10	18	35,7	64,3	13	15	46,4	53,6	23	5	82,1	17,9
Київська	Центр	14	11	56,0	44,0	11	14	44,0	56,0	8	17	32,0	68,0	14	11	56,0	44,0	17	8	68,0	32,0	18	7	72,0	28,0
Житомирська	Центр	11	19	36,7	63,3	9	21	30,0	70,0	5	25	16,7	83,3	13	17	43,3	56,7	9	21	30,0	70,0	15	15	50,0	50,0
Полтавська	Центр	13	14	48,1	51,9	12	15	44,4	55,6	5	22	18,5	81,5	13	14	48,1	51,9	12	15	44,4	55,6	17	10	63,0	37,0
Одеська	Південь	11	19	36,7	63,3	7	23	23,3	76,7	10	20	33,3	66,7	11	19	36,7	63,3	14	16	46,7	53,3	14	16	46,7	53,3
Харківська	Схід	15	9	62,5	37,5	10	14	41,7	58,3	8	16	33,3	66,7	14	10	58,3	41,7	18	6	75,0	25,0	18	6	75,0	25,0

Примітка: тут і далі – п.5.1. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури України; п.5.1.1. – безсистемність, розбалансованість в роботі закладів культури; п.5.1.2. – зменшення проведення культурно-масових заходів, їх епізодичність; п.5.1.3. –незабезпечення національно-патріотичної спрямованості культурно-масових заходів; п.5.1.4. – поширення комерційної складової в організації, наданні культурних послуг; п.5.1.5. – формалізм в роботі бібліотек, пропаганди української книги; п.5.1.6. – залишковий принцип фінансування роботи культурно-освітніх закладів.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.1., кількість, відсоток (%)																							
		5.1.7.				5.1.8.				5.1.9.				5.1.10.				5.1.11.				5.1.12.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	23	8	74,2	25,8	21	10	67,7	32,3	17	14	54,8	45,2	12	19	38,7	61,3	14	17	45,2	54,8	13	18	41,9	58,1
Тернопільська	Західний	24	7	77,4	22,6	22	9	71,0	29,0	21	10	67,7	32,3	14	17	45,2	54,8	16	15	51,6	48,4	14	17	45,2	54,8
Івано-Франківська	Західний	23	11	67,6	32,4	14	20	41,2	58,8	19	15	55,9	44,1	14	20	41,2	58,8	12	22	35,3	64,7	12	22	35,3	64,7
Хмельницька	Західний	25	3	89,3	10,7	20	8	71,4	28,6	14	14	50,0	50,0	8	20	28,6	71,4	18	10	64,3	35,7	19	9	67,9	32,1
Київська	Центр	11	14	44,0	56,0	13	12	52,0	48,0	12	13	48,0	52,0	11	14	44,0	56,0	12	13	48,0	52,0	10	15	40,0	60,0
Житомирська	Центр	19	11	63,3	36,7	14	16	46,7	53,3	16	14	53,3	46,7	9	21	30,0	70,0	16	14	53,3	46,7	13	17	43,3	56,7
Полтавська	Центр	16	11	59,3	40,7	15	12	55,6	44,4	17	10	63,0	37,0	6	21	22,2	77,8	17	10	63,0	37,0	12	15	44,4	55,6
Одеська	Південь	20	10	66,7	33,3	13	17	43,3	56,7	16	14	53,3	46,7	6	24	20,0	80,0	16	14	53,3	46,7	8	22	26,7	73,3
Харківська	Схід	12	12	50,0	50,0	14	10	58,3	41,7	13	11	54,2	45,8	12	12	50,0	50,0	12	12	50,0	50,0	10	14	41,7	58,3

Примітка: тут і далі – п.5.1. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури України; п.5.1.7. – недостатній рівень державної підтримки розвитку книговидання, кіноіндустрії; п.5.1.8. – відсутність плановості, дієвості історичної пам’ятко охоронної галузі; п.5.1.9. – занепад просвітницької діяльності закладів культури серед громадськості; п.5.1.10. – обмеженість запровадження української мови в громадянському суспільстві; п.5.1.11. – подвійні стандарти історичної пам'яті українського народу; п.5.1.12. – зростання регіональних культурно-історичних відмінностей.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.2., кількість, відсоток (%)																							
		5.2.1.				5.2.2.				5.2.3.				5.2.4.				5.2.5.				5.2.6.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	19	12	61,3	38,7	20	11	64,5	35,5	12	19	38,7	61,3	27	4	87,1	12,9	18	13	58,1	41,9	22	9	71,0	29,0
Тернопільська	Західний	26	5	83,9	16,1	19	12	61,3	38,7	17	14	54,8	45,2	27	4	87,1	12,9	27	4	87,1	12,9	26	5	83,9	16,1
Івано-Франківська	Західний	23	11	67,6	32,4	22	12	64,7	35,3	15	19	44,1	55,9	28	6	82,4	17,6	23	11	67,6	32,4	23	11	67,6	32,4
Хмельницька	Західний	19	9	67,9	32,1	17	11	60,7	39,3	14	14	50,0	50,0	23	5	82,1	17,9	23	5	82,1	17,9	21	7	75,0	25,0
Київська	Центр	15	10	60,0	40,0	14	11	56,0	44,0	13	12	52,0	48,0	16	9	64,0	36,0	13	12	52,0	48,0	11	14	44,0	56,0
Житомирська	Центр	20	10	66,7	33,3	21	9	70,0	30,0	12	18	40,0	60,0	24	6	80,0	20,0	17	13	56,7	43,3	21	9	70,0	30,0
Полтавська	Центр	23	4	85,2	14,8	18	9	66,7	33,3	12	15	44,4	55,6	24	3	88,9	11,1	21	6	77,8	22,2	23	4	85,2	14,8
Одеська	Південь	17	13	56,7	43,3	16	14	53,3	46,7	12	18	40,0	60,0	25	5	83,3	16,7	21	9	70,0	30,0	14	16	46,7	53,3
Харківська	Схід	15	9	62,5	37,5	14	10	58,3	41,7	13	11	54,2	45,8	16	8	66,7	33,3	13	11	54,2	45,8	11	13	45,8	54,2

Примітка: тут і далі – п.5.2. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти України; п.5.2.1. – ненадання якісних освітніх послуг; п.5.2.2. – недостатність використання сучасних прогресивних методик викладання; п.5.2.3. – обмеженість національно-патріотичного виховання в освітніх закладах; п.5.2.4. – проблеми працевлаштування випускників вищих навчальних закладів; п.5.2.5. – зниження професійності викладачів, вчителів; п.5.2.6. – поширення корупційної складової в навчально-виховному процесі.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.2., кількість, відсоток (%)																			
		5.2.7.				5.2.8.				5.2.9.				5.2.10.				5.2.11.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	14	17	45,2	54,8	21	10	67,7	32,3	18	13	58,1	41,9	24	7	77,4	22,6	27	4	87,1	12,9
Тернопільська	Західний	19	12	61,3	38,7	27	4	87,1	12,9	23	8	74,2	25,8	23	8	74,2	25,8	27	4	87,1	12,9
Івано-Франківська	Західний	17	17	50,0	50,0	24	10	70,6	29,4	21	13	61,8	38,2	25	9	73,5	26,5	28	6	82,4	17,6
Хмельницька	Західний	15	13	53,6	46,4	20	8	71,4	28,6	18	10	64,3	35,7	22	6	78,6	21,4	26	2	92,9	7,1
Київська	Центр	16	9	64,0	36,0	16	9	64,0	36,0	15	10	60,0	40,0	16	9	64,0	36,0	17	8	68,0	32,0
Житомирська	Центр	19	11	63,3	36,7	19	11	63,3	36,7	19	11	63,3	36,7	23	7	76,7	23,3	24	6	80,0	20,0
Полтавська	Центр	20	7	74,1	25,9	21	6	77,8	22,2	19	8	70,4	29,6	20	7	74,1	25,9	23	4	85,2	14,8
Одеська	Південь	16	14	53,3	46,7	17	13	56,7	43,3	16	14	53,3	46,7	16	14	53,3	46,7	18	12	60,0	40,0
Харківська	Схід	16	8	66,7	33,3	16	8	66,7	33,3	15	9	62,5	37,5	17	7	70,8	29,2	18	6	75,0	25,0

Примітка: тут і далі – п.5.2. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти України; п.5.2.7. – зменшення дошкільних, шкільних навчальних закладів; п.5.2.8. – поширення серед учнівської, студентської молоді споживацтва, насилля розпусти; п.5.2.9. – поглиблення непорозуміння «сім’я-школа-громадськість-держава»; п.5.2.10. – еміграція вчених, працівників освіти; п.5.2.11. – виїзд молоді закордон для здобуття освіти та працевлаштування.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.3., кількість, відсоток(%)															
		5.3.1.				5.3.2.				5.3.3.				5.3.4.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	19	12	61,3	38,7	15	16	48,4	51,6	15	16	48,4	51,6	17	14	54,8	45,2
Тернопільська	Західний	19	12	61,3	38,7	17	14	54,8	45,2	17	14	54,8	45,2	19	12	61,3	38,7
Івано-Франківська	Західний	19	15	55,9	44,1	11	23	32,4	67,6	14	20	41,2	58,8	14	20	41,2	58,8
Хмельницька	Західний	18	10	64,3	35,7	14	14	50,0	50,0	16	12	57,1	42,9	17	11	60,7	39,3
Київська	Центр	14	11	56,0	44,0	9	16	36,0	64,0	10	15	40,0	60,0	12	13	48,0	52,0
Житомирська	Центр	12	18	40,0	60,0	15	15	50,0	50,0	14	16	46,7	53,3	13	17	43,3	56,7
Полтавська	Центр	7	20	25,9	74,1	11	16	40,7	59,3	11	16	40,7	59,3	9	18	33,3	66,7
Одеська	Південь	8	22	26,7	73,3	12	18	40,0	60,0	10	20	33,3	66,7	13	17	43,3	56,7
Харківська	Схід	15	9	62,5	37,5	10	14	41,7	58,3	11	13	45,8	54,2	13	11	54,2	45,8

Примітка: тут і далі – п.5.3. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії України; п.5.3.1. – міжконфесійні протиріччя; п.5.3.2. – поширення релігійних груп деструктивного спрямування; п.5.3.3. – використання релігій в антидержавних, антинаціональних цілях; п.5.3.4. – надмірна політизація питань розвитку релігій.

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.3., кількість, відсоток(%)															
		5.3.5.				5.3.6.				5.3.7.				5.3.8.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	15	16	48,4	51,6	14	17	45,2	54,8	20	11	64,5	35,5	17	14	54,8	45,2
Тернопільська	Західний	17	14	54,8	45,2	20	11	64,5	35,5	23	8	74,2	25,8	22	9	71,0	29,0
Івано-Франківська	Західний	15	19	44,1	55,9	15	19	44,1	55,9	21	13	61,8	38,2	15	19	44,1	55,9
Хмельницька	Західний	12	16	42,9	57,1	12	16	42,9	57,1	19	9	67,9	32,1	22	6	78,6	21,4
Київська	Центр	9	16	36,0	64,0	10	15	40,0	60,0	14	11	56,0	44,0	12	13	48,0	52,0
Житомирська	Центр	11	19	36,7	63,3	14	16	46,7	53,3	17	13	56,7	43,3	15	15	50,0	50,0
Полтавська	Центр	8	19	29,6	70,4	17	10	63,0	37,0	17	10	63,0	37,0	16	11	59,3	40,7
Одеська	Південь	12	18	40,0	60,0	14	16	46,7	53,3	17	13	56,7	43,3	13	17	43,3	56,7
Харківська	Схід	11	13	45,8	54,2	12	12	50,0	50,0	16	8	66,7	33,3	14	10	58,3	41,7

Примітка: тут і далі – п.5.3. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії України; п.5.3.5. – розділення населення за етнічною релігійною ознакою; п.5.3.6. – прояви розпусти, моральної розбещеності серед священнослужителів; п.5.3.7. – недотримання у світському житті духовних цінностей, заповідей; п.5.3.8. – загроза збереженню історичних релігійних пам’яток українського народу.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.4., кількість, відсоток(%)																			
		5.4.1.				5.4.2.				5.4.3.				5.4.4.				5.4.5.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	10	21	32,3	67,7	15	16	48,4	51,6	18	13	58,1	41,9	15	16	48,4	51,6	12	19	38,7	61,3
Тернопільська	Західний	18	13	58,1	41,9	18	13	58,1	41,9	18	13	58,1	41,9	18	13	58,1	41,9	18	13	58,1	41,9
Івано-Франківська	Західний	13	21	38,2	61,8	17	17	50,0	50,0	14	20	41,2	58,8	12	22	35,3	64,7	10	24	29,4	70,6
Хмельницька	Західний	19	9	67,9	32,1	17	11	60,7	39,3	16	12	57,1	42,9	11	17	39,3	60,7	9	19	32,1	67,9
Київська	Центр	16	9	64,0	36,0	15	10	60,0	40,0	15	10	60,0	40,0	13	12	52,0	48,0	13	12	52,0	48,0
Житомирська	Центр	17	13	56,7	43,3	19	11	63,3	36,7	14	16	46,7	53,3	11	19	36,7	63,3	11	19	36,7	63,3
Полтавська	Центр	10	17	37,0	63,0	20	7	74,1	25,9	13	14	48,1	51,9	8	19	29,6	70,4	9	18	33,3	66,7
Одеська	Південь	11	19	36,7	63,3	11	19	36,7	63,3	8	22	26,7	73,3	10	20	33,3	66,7	8	22	26,7	73,3
Харківська	Схід	17	7	70,8	29,2	16	8	66,7	33,3	16	8	66,7	33,3	13	11	54,2	45,8	13	11	54,2	45,8

Примітка: тут і далі – п.5.4. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі України; п.5.4.1. – зменшення повсюдності функціонування національних засобів масової інформації; п.5.4.2. – неоперативність, несистемність інформування населення; п.5.4.3. – наповнення вітчизняного інформаційного простору низькопробною антинаціональною продукцією; п.5.4.4. – обмеженість доступу до населення регіонів інформації через засоби державного, суспільного мовлення; п.5.4.5. – втрата постійного зв’язку жителів держави із засобами масової інформації.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.4., кількість, відсоток(%)															
		5.4.6.				5.4.7.				5.4.8.				5.4.9.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	17	14	54,8	45,2	23	8	74,2	25,8	19	12	61,3	38,7	17	14	54,8	45,2
Тернопільська	Західний	15	16	48,4	51,6	21	10	67,7	32,3	18	13	58,1	41,9	20	11	64,5	35,5
Івано-Франківська	Західний	15	19	44,1	55,9	19	15	55,9	44,1	14	20	41,2	58,8	12	22	35,3	64,7
Хмельницька	Західний	16	12	57,1	42,9	20	8	71,4	28,6	21	7	75,0	25,0	19	9	67,9	32,1
Київська	Центр	16	9	64,0	36,0	19	6	76,0	24,0	16	9	64,0	36,0	16	9	64,0	36,0
Житомирська	Центр	15	15	50,0	50,0	17	13	56,7	43,3	18	12	60,0	40,0	15	15	50,0	50,0
Полтавська	Центр	18	9	66,7	33,3	22	5	81,5	18,5	13	14	48,1	51,9	14	13	51,9	48,1
Одеська	Південь	13	17	43,3	56,7	14	16	46,7	53,3	11	19	36,7	63,3	12	18	40,0	60,0
Харківська	Схід	16	8	66,7	33,3	19	5	79,2	20,8	16	8	66,7	33,3	16	8	66,7	33,3

Примітка: тут і далі – п.5.4. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі України; п.5.4.6. – задемократизованість окремих періодичних видань ЗМІ; п.5.4.7. – поширення, пропаганда через ЗМІ сенсаційних повідомлень про насилля, розпусту, вбивство, трагічні події; п.5.4.8. – відсутність протидії поширенню через соціальні мережі, інформаційно-комунікаційні джерела антинаціональної, антидержавної інформації; п.5.4.9. – недотримання толерантності взаємодії органів державної влади та ЗМІ в забезпеченні захисту національної безпеки, національних інтересів.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо наявних загроз державній безпеці гуманітарної сфери в системі управління державною безпекою в гуманітарній сфері України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 5.5., кількість, відсоток(%)																											
		5.5.1.				5.5.2.				5.5.3.				5.5.4.				5.5.5.				5.5.6.				5.5.7.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	15	16	48,4	51,6	15	16	48,4	51,6	22	9	71,0	29,0	13	18	41,9	58,1	15	16	48,4	51,6	21	10	67,7	32,3	18	13	58,1	41,9
Тернопільська	Західний	20	11	64,5	35,5	21	10	67,7	32,3	24	7	77,4	22,6	16	15	51,6	48,4	20	11	64,5	35,5	24	7	77,4	22,6	23	8	74,2	25,8
Івано-Франківська	Західний	12	22	35,3	64,7	18	16	52,9	47,1	24	10	70,6	29,4	19	15	55,9	44,1	15	19	44,1	55,9	16	18	47,1	52,9	23	11	67,6	32,4
Хмельницька	Західний	15	13	53,6	46,4	17	11	60,7	39,3	21	7	75,0	25,0	16	12	57,1	42,9	18	10	64,3	35,7	19	9	67,9	32,1	17	11	60,7	39,3
Київська	Центр	15	10	60,0	40,0	15	10	60,0	40,0	18	7	72,0	28,0	14	11	56,0	44,0	14	11	56,0	44,0	14	11	56,0	44,0	18	7	72,0	28,0
Житомирська	Центр	16	14	53,3	46,7	15	15	50,0	50,0	18	12	60,0	40,0	12	18	40,0	60,0	17	13	56,7	43,3	16	14	53,3	46,7	13	17	43,3	56,7
Полтавська	Центр	17	10	63,0	37,0	15	12	55,6	44,4	24	3	88,9	11,1	11	16	40,7	59,3	15	12	55,6	44,4	19	8	70,4	29,6	16	11	59,3	40,7
Одеська	Південь	14	16	46,7	53,3	17	13	56,7	43,3	21	9	70,0	30,0	9	21	30,0	70,0	15	15	50,0	50,0	16	14	53,3	46,7	18	12	60,0	40,0
Харківська	Схід	15	9	62,5	37,5	15	9	62,5	37,5	18	6	75,0	25,0	14	10	58,3	41,7	14	10	58,3	41,7	14	10	58,3	41,7	17	7	70,8	29,2

Примітка: тут і далі – п.5.5. анкети: наявні загрози державній безпеці гуманітарної сфери в системі управління державною безпекою в гуманітарній сфері України ; п.5.5.1. – відсутність координації управлінських інституцій гуманітарної сфери; п.5.5.2. – незабезпечення системності моніторингу внутріполітичної ситуації в країні, в регіонах; п.5.5.3. –зниження рівня довіри до влади та втрата лояльності до держави; п.5.5.4. – зволікання запровадження в роботу органів влади, ділового спілкування української мови; п.5.5.5. – відсутність конституційно виписаної єдиної національної державницької ідеології; п.5.5.6. – пасивне залучення інститутів громадянського суспільства до формування та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері; п.5.5.7. – низький рівень патріотизму, професіоналізму в управлінні інституціями гуманітарної сфери.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо пріоритетних завдань політики державної безпеки в гуманітарній сфері України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 6., кількість, відсоток(%)																			
		6.1.				6.2.				6.3.				6.4.				6.5.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	20	11	64,5	35,5	13	18	41,9	58,1	20	11	64,5	35,5	13	18	41,9	58,1	21	10	67,7	32,3
Тернопільська	Західний	19	12	61,3	38,7	12	19	38,7	61,3	16	15	51,6	48,4	14	17	45,2	54,8	14	17	45,2	54,8
Івано-Франківська	Західний	22	12	64,7	35,3	15	19	44,1	55,9	22	12	64,7	35,3	16	18	47,1	52,9	15	19	44,1	55,9
Хмельницька	Західний	21	7	75,0	25,0	17	11	60,7	39,3	9	19	32,1	67,9	12	16	42,9	57,1	11	17	39,3	60,7
Київська	Центр	19	6	76,0	24,0	5	20	20,0	80,0	9	16	36,0	64,0	6	19	24,0	76,0	5	20	20,0	80,0
Житомирська	Центр	22	8	73,3	26,7	7	23	23,3	76,7	17	13	56,7	43,3	12	18	40,0	60,0	11	19	36,7	63,3
Полтавська	Центр	25	2	92,6	7,4	8	19	29,6	70,4	14	13	51,9	48,1	6	21	22,2	77,8	12	15	44,4	55,6
Одеська	Південь	20	10	66,7	33,3	18	12	60,0	40,0	14	16	46,7	53,3	13	17	43,3	56,7	13	17	43,3	56,7
Харківська	Схід	18	6	75,0	25,0	4	20	16,7	83,3	8	16	33,3	66,7	6	18	25,0	75,0	5	19	20,8	79,2

Примітка: тут і далі – п.6. анкети: пріоритетні завдання політики державної безпеки в гуманітарній сфері України; п.6.1. – створення належних умов для отримання якісної освіти; п.6.2. – надання населенню змістовних національних культурно-освітніх послуг; п.6.3. – запобігання поширенню пропаганди насильства, моральної розбещеності; п.6.4. – відтворення, збереження та поширення історико-культурної спадщини; п.6.5. – підтримання та збереження інтелектуального потенціалу.

Продовження додатку Г

Результати анкетування щодо пріоритетних завдань політики державної безпеки в гуманітарній сфері України за регіонами

Назва області	Регіон України	Пункт 6., кількість, відсоток(%)															
		6.6.				6.7.				6.8.				6.9.			
		Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні	Так	Ні	% так	% ні
Волинська	Західний	8	23	25,8	74,2	10	21	32,3	67,7	16	15	51,6	48,4	16	15	51,6	48,4
Тернопільська	Західний	16	15	51,6	48,4	8	23	25,8	74,2	3	28	9,7	90,3	20	11	64,5	35,5
Івано-Франківська	Західний	16	18	47,1	52,9	9	25	26,5	73,5	13	21	38,2	61,8	19	15	55,9	44,1
Хмельницька	Західний	6	22	21,4	78,6	6	22	21,4	78,6	11	17	39,3	60,7	14	14	50,0	50,0
Київська	Центр	5	20	20,0	80,0	3	22	12,0	88,0	6	19	24,0	76,0	17	8	68,0	32,0
Житомирська	Центр	6	24	20,0	80,0	10	20	33,3	66,7	10	20	33,3	66,7	17	13	56,7	43,3
Полтавська	Центр	2	25	7,4	92,6	6	21	22,2	77,8	10	17	37,0	63,0	15	12	55,6	44,4
Одеська	Південь	8	22	26,7	73,3	12	18	40,0	60,0	17	13	56,7	43,3	15	15	50,0	50,0
Харківська	Схід	5	19	20,8	79,2	3	21	12,5	87,5	6	18	25,0	75,0	16	8	66,7	33,3

Примітка: тут і далі – п.6. анкети: пріоритетні завдання політики державної безпеки в гуманітарній сфері України; п.6.6. – впорядкування міжконфесійних відносин; п.6.7. – налагодження оперативного інформування населення з актуальних питань розвитку громадянського суспільства; п.6.8. – проведення постійного моніторингу наявної в населення інформації з важливих питань розвитку, життя регіону; п.6.9. – консолідація та конструктивність дій органів влади та громадських організацій, політичних партій.

Додаток Д

Рейтингова оцінка областей України за даними анкетування щодо наявності загроз державній безпеці гуманітарної сфери України

Назва області	Регіон України	Пункт 3, кількість, відсоток(%), рейтинг (бал)					
		Так	Ні	% так	% ні	Рейтинг(бал-так)	Рейтинг(бал-ні)
Волинська	Західний	18	13	58,1	41,9	**3**	7
Тернопільська	Західний	20	11	64,5	35,5	**1**	9
Івано-Франківська	Західний	21	13	61,8	38,2	**2**	8
Хмельницька	Західний	11	17	39,3	60,7	8	**2**
Київська	Центр	12	13	48,0	52,0	5	5
Житомирська	Центр	14	16	46,7	53,3	7	**4**
Полтавська	Центр	9	18	33,3	66,7	9	**1**
Одеська	Південь	14	16	46,7	53,3	7	**4**
Харківська	Схід	12	12	50,0	50,0	4	6
Загальне по регіонам		**131**	**129**	**50,4**	**49,6**	**---**	**---**

Продовження додатку Д

Рейтингова оцінка областей України за даними анкетування щодо визначення пріоритетних загроз державній безпеці гуманітарної сфери України

Назва області	Регіон України	Пункт 4, кількість, відсоток(%), рейтинг (бал)					
		Так	Ні	% так	% ні	Рейтинг(бал-так)	Рейтинг(бал-ні)
Волинська	Західний	180	192	48,4	51,6	6	4
Тернопільська	Західний	248	124	66,7	33,3	**1**	9
Івано-Франківська	Західний	205	203	50,2	49,8	5	5
Хмельницька	Західний	176	160	52,4	47,6	**3**	7
Київська	Центр	123	177	41,0	59,0	9	**1**
Житомирська	Центр	161	199	44,7	55,3	8	**2**
Полтавська	Центр	192	132	59,3	40,7	**2**	8
Одеська	Південь	169	191	46,9	53,1	7	**3**
Харківська	Схід	148	140	51,4	48,6	4	6
Загальне по регіонам		**1602**	**1518**	**51,3**	**48,7**	**---**	**---**

Продовження додатку Д

Рейтингова оцінка областей України за даними анкетування щодо наявності загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури України

Назва області	Регіон України	Пункт 5.1., кількість, відсоток(%), рейтинг (бал)					
		Так	Ні	% так	% ні	Рейтинг(бал-так)	Рейтинг(бал-ні)
Волинська	Західний	187	185	50,3	49,7	5	5
Тернопільська	Західний	227	145	61,0	39,0	**1**	9
Івано-Франківська	Західний	183	225	44,9	55,1	7	**3**
Хмельницька	Західний	169	167	50,3	49,7	4	6
Київська	Центр	151	149	50,3	49,7	**3**	7
Житомирська	Центр	149	211	41,4	58,6	8	**2**
Полтавська	Центр	155	169	47,8	52,2	6	4
Одеська	Південь	146	214	40,6	59,4	9	**1**
Харківська	Схід	156	132	54,2	45,8	**2**	8
Загальне по регіонам		**1523**	**1597**	**48,8**	**51,2**	**---**	**---**

Продовження додатку Д

Рейтингова оцінка областей України за даними анкетування щодо наявності загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти України

Назва області	Регіон України	Пункт 5.2., кількість, відсоток(%), рейтинг (бал)					
		Так	Ні	% так	% ні	Рейтинг(бал-так)	Рейтинг(бал-ні)
Волинська	Західний	222	119	65,1	34,9	6	4
Тернопільська	Західний	261	80	76,5	23,5	**1**	9
Івано-Франківська	Західний	249	125	66,6	33,4	4	6
Хмельницька	Західний	218	90	70,8	29,2	**3**	7
Київська	Центр	162	113	58,9	41,1	8	**2**
Житомирська	Центр	219	111	66,4	33,6	5	5
Полтавська	Центр	224	73	75,4	24,6	**2**	8
Одеська	Південь	188	142	57,0	43,0	9	**1**
Харківська	Схід	164	100	62,1	37,9	7	**3**
Загальне по регіонам		**1907**	**953**	**66,7**	**33,3**	**---**	**---**

Продовження додатку Д

Рейтингова оцінка областей України за даними анкетування щодо наявності загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії України

Назва області	Регіон України	Пункт 5.3., кількість, відсоток(%), рейтинг (бал)					
		Так	Ні	% так	% ні	Рейтинг(бал-так)	Рейтинг(бал-ні)
Волинська	Західний	132	116	53,2	46,8	**3**	7
Тернопільська	Західний	154	94	62,1	37,9	**1**	9
Івано-Франківська	Західний	124	148	45,6	54,4	6	4
Хмельницька	Західний	130	94	58,0	42,0	**2**	8
Київська	Центр	90	110	45,0	55,0	7	**3**
Житомирська	Центр	111	129	46,3	53,8	5	5
Полтавська	Центр	96	120	44,4	55,6	8	**2**
Одеська	Південь	99	141	41,3	58,8	9	**1**
Харківська	Схід	102	90	53,1	46,9	4	6
Загальне по регіонам		**1038**	**1042**	**49,9**	**50,1**	**---**	**---**

Продовження додатку Д

Рейтингова оцінка областей України за даними анкетування щодо наявності загроз державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі України

Назва області	Регіон України	Пункт 5.4., кількість, відсоток(%), рейтинг (бал)					
		Так	Ні	% так	% ні	Рейтинг(бал-так)	Рейтинг(бал-ні)
Волинська	Західний	146	133	52,3	47,7	5	5
Тернопільська	Західний	164	115	58,8	41,2	**3**	7
Івано-Франківська	Західний	126	180	41,2	58,8	8	**2**
Хмельницька	Західний	148	104	58,7	41,3	4	6
Київська	Центр	139	86	61,8	38,2	**2**	8
Житомирська	Центр	137	133	50,7	49,3	7	**3**
Полтавська	Центр	127	116	52,3	47,7	6	4
Одеська	Південь	98	172	36,3	63,7	9	**1**
Харківська	Схід	142	74	65,7	34,3	**1**	9
Загальне по регіонам		**1227**	**1113**	**52,4**	**47,6**	**---**	**---**

Продовження додатку Д

Рейтингова оцінка областей України за даними анкетування щодо наявності загроз державній безпеці гуманітарної сфери в системі управління державною безпекою гуманітарної сфери України

Назва області	Регіон України	Пункт 5.5., кількість, відсоток(%), рейтинг (бал)					
		Так	Ні	% так	% ні	Рейтинг(бал-так)	Рейтинг(бал-ні)
Волинська	Західний	119	98	54,8	45,2	6	4
Тернопільська	Західний	148	69	68,2	31,8	**1**	9
Івано-Франківська	Західний	127	111	53,4	46,6	7	**3**
Хмельницька	Західний	123	73	62,8	37,2	**3**	7
Київська	Центр	108	67	61,7	38,3	5	5
Житомирська	Центр	107	103	51,0	49,0	9	**1**
Полтавська	Центр	117	72	61,9	38,1	4	6
Одеська	Південь	110	100	52,4	47,6	8	**2**
Харківська	Схід	107	61	63,7	36,3	**2**	8
Загальне по регіонам		**1066**	**754**	**58,6**	**41,4**	**---**	**---**

Додаток Е

Рейтингова інтегральна оцінка областей України за даними анкетування щодо наявності загроз державній безпеці гуманітарної сфери за сукупністю галузей (за методом О.І. Кулинича)

Назва області	Регіон України	Показник (так, ні %) за сукупністю галузей (підсистем)															
		4		5.1.		5.2.		5.3.		5.4.		5.5.		Загальний (так)		Загальний (ні)	
		% так	% ні	% так	% ні	% так	% ні	% так	% ні	% так	% ні	% так	% ні	Сума	Рей-тинг	Сума	Рей-тинг
Волинська	Західний	48,4	51,6	50,3	49,7	65,1	34,9	53,2	46,8	52,3	47,7	54,8	45,2	3,478	5	2,522	5
Тернопільська	Західний	66,7	33,3	61,0	39,0	76,5	23,5	62,1	37,9	58,8	41,2	68,2	31,8	0,236	**1**	5,764	9
Івано-Франківська	Західний	50,2	49,8	44,9	55,1	66,6	33,4	45,6	54,4	41,2	58,8	53,4	46,6	4,425	7	1,575	**3**
Хмельницька	Західний	52,4	47,6	50,3	49,7	70,8	29,2	58,0	42,0	58,7	41,3	62,8	37,2	2,124	**2**	3,876	8
Київська	Центр	41,0	59,0	50,3	49,7	58,9	41,1	45,0	55,0	61,8	38,2	61,7	38,3	3,754	6	2,246	4
Житомирська	Центр	44,7	55,3	41,4	58,6	66,4	33,6	46,3	53,8	50,7	49,3	51,0	49,0	4,604	8	1,396	**2**
Полтавська	Центр	59,3	40,7	47,8	52,2	75,4	24,6	44,4	55,6	52,3	47,7	61,9	38,1	2,659	4	3,341	6
Одеська	Південь	46,9	53,1	40,6	59,4	57,0	43,0	41,3	58,8	36,3	63,7	52,4	47,6	5,686	9	0,314	**1**
Харківська	Схід	51,4	48,6	54,2	45,8	62,1	37,9	53,1	46,9	65,7	34,3	63,7	36,3	2,359	**3**	3,641	7

Рейтингова оцінка рівня загроз державній безпеці гуманітарної сфери за галузями (підсистемами)

Підсистема (загрози)	Кількість, відсоток (%), рейтинг (бал) (загальне по регіонам)					
	Так	Ні	% так	% ні	Рейтинг(бал-так)	Рейтинг(бал-ні)
5.1.	1523	1597	48,8	51,2	4	1
5.2.	1907	953	66,7	33,3	1	4
5.3.	1038	1042	49,9	50,1	3	2
5.4.	1227	1113	52,4	47,6	2	3

Продовження додатку Е

Рейтингова оцінка державної безпеки гуманітарної сфери за регіонами України

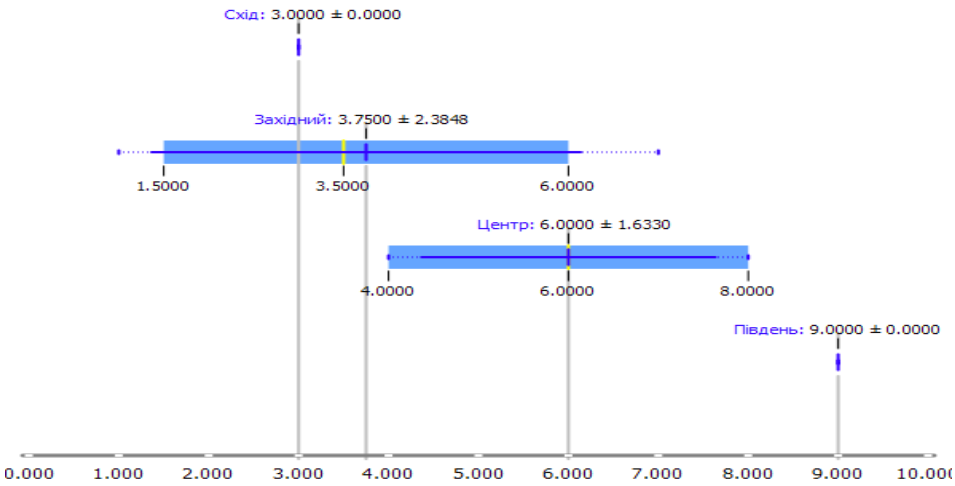

Примітка: ось х – рейтингова оцінка і середній значення за регіонами.

Продовження додатку Е

Оцінка рівня загроз державній безпеці гуманітарної сфери за галузями

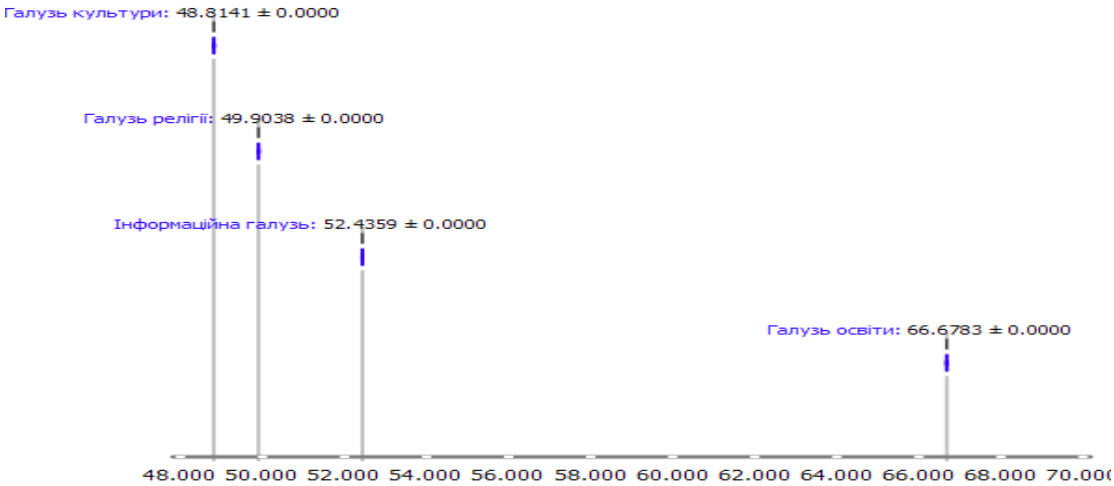

Додаток Ж

Рейтингова оцінка областей України за результатами анкетування за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери

Назва області	Регіон України	Пункт 4, відсоток (%-так)							
		4.1.		4.2.		4.3.		4.4.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	25,8	**3**	45,2	**3**	48,4	7	51,6	**3**
Тернопільська	Західний	32,3	**2**	45,2	**3**	67,7	3	74,2	**1**
Івано-Франківська	Західний	8,8	8	35,3	5	47,1	9	38,2	9
Хмельницька	Західний	21,4	5	53,6	**1**	67,9	2	46,4	5
Київська	Центр	8,0	9	32,0	6	48,0	8	40,0	8
Житомирська	Центр	23,3	4	13,3	9	66,7	4	43,3	7
Полтавська	Центр	18,5	6	14,8	8	70,4	1	44,4	6
Одеська	Південь	36,7	**1**	16,7	7	56,7	6	50,0	4
Харківська	Схід	16,7	7	41,7	4	62,5	5	54,2	**2**

Назва області	Регіон України	4.5.		4.6.		4.7.		4.8.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	45,2	8	38,7	6	51,6	6	58,1	9
Тернопільська	Західний	74,2	**1**	38,7	6	77,4	**1**	80,6	**3**
Івано-Франківська	Західний	52,9	4	44,1	**2**	70,6	**2**	82,4	**2**
Хмельницька	Західний	50,0	6	28,6	8	53,6	4	71,4	4
Київська	Центр	36,0	9	32,0	7	44,0	9	60,0	8
Житомирська	Центр	60,0	**3**	20,0	9	53,3	5	63,3	6
Полтавська	Центр	70,4	**2**	40,7	4	66,7	**3**	85,2	**1**
Одеська	Південь	46,7	7	53,3	**1**	50,0	8	60,0	8
Харківська	Схід	50,0	6	41,7	**3**	50,0	8	70,8	5

Назва області	Регіон України	4.9.		4.10.		4.11.		4.12.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	51,6	4	61,3	6	48,4	9	54,8	**3**
Тернопільська	Західний	71,0	**1**	87,1	**2**	80,6	**1**	71,0	**2**
Івано-Франківська	Західний	55,9	**3**	52,9	9	67,6	**3**	47,1	5
Хмельницька	Західний	50,0	6	89,3	**1**	60,7	5	35,7	9
Київська	Центр	32,0	9	68,0	4	52,0	6	40,0	8
Житомирська	Центр	43,3	7	53,3	8	50,0	8	46,7	6
Полтавська	Центр	70,4	**2**	66,7	5	74,1	**2**	88,9	**1**
Одеська	Південь	50,0	6	53,3	8	50,0	8	40,0	8
Харківська	Схід	41,7	8	75,0	**3**	62,5	4	50,0	4

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка видів загроз державній безпеці гуманітарної сфери за результатами анкетування

Вид загрози	Загальне по п.4 (кількість, відсоток, рейтинг(бал)					
	так	ні	так%	ні%	Ранг(бал-так)	Ранг(бал-ні)
4.1.	56	204	21,5	78,5	12	**1**
4.2.	86	174	33,1	66,9	11	**2**
4.3.	154	106	59,2	40,8	4	9
4.4.	128	132	49,2	50,8	9	4
4.5.	141	119	54,2	45,8	6	7
4.6.	98	162	37,7	62,3	10	**3**
4.7.	151	109	58,1	41,9	5	8
4.8.	183	77	70,4	29,6	**1**	12
4.9.	136	124	52,3	47,7	8	5
4.10.	174	86	66,9	33,1	**2**	11
4.11.	158	102	60,8	39,2	**3**	10
4.12.	137	123	52,7	47,3	7	6

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка областей України за результатами анкетування за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури

Назва області	Регіон України	Пункт 5.1., відсоток (%-так)							
		5.1.1.		5.1.2.		5.1.3.		5.1.4.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	45,2	6	41,9	4	38,7	**3**	41,9	6
Тернопільська	Західний	61,3	**2**	48,4	**1**	48,4	**1**	67,7	**1**
Івано-Франківська	Західний	50,0	4	38,2	6	44,1	**2**	32,4	9
Хмельницька	Західний	28,6	9	14,3	9	25,0	7	35,7	8
Київська	Центр	56,0	**3**	44,0	**3**	32,0	6	56,0	**3**
Житомирська	Центр	36,7	8	30,0	7	16,7	9	43,3	5
Полтавська	Центр	48,1	5	44,4	**2**	18,5	8	48,1	4
Одеська	Південь	36,7	8	23,3	8	33,3	5	36,7	7
Харківська	Схід	62,5	**1**	41,7	5	33,3	5	58,3	**2**

Назва області	Регіон України	5.1.5.		5.1.6.		5.1.7.		5.1.8.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	45,2	7	67,7	5	74,2	**3**	67,7	**3**
Тернопільська	Західний	74,2	**2**	74,2	**3**	77,4	**2**	71,0	**2**
Івано-Франківська	Західний	47,1	4	50,0	8	67,6	4	41,2	9
Хмельницька	Західний	46,4	6	82,1	**1**	89,3	**1**	71,4	**1**
Київська	Центр	68,0	**3**	72,0	4	44,0	9	52,0	6
Житомирська	Центр	30,0	9	50,0	8	63,3	6	46,7	7
Полтавська	Центр	44,4	8	63,0	6	59,3	7	55,6	5
Одеська	Південь	46,7	5	46,7	9	66,7	5	43,3	8
Харківська	Схід	75,0	**1**	75,0	**2**	50,0	8	58,3	4

Назва області	Регіон України	5.1.9.		5.1.10.		5.1.11.		5.1.12.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	54,8	4	38,7	5	45,2	8	41,9	5
Тернопільська	Західний	67,7	**1**	45,2	**2**	51,6	5	45,2	**2**
Івано-Франківська	Західний	55,9	**3**	41,2	4	35,3	9	35,3	8
Хмельницька	Західний	50,0	8	28,6	7	64,3	**1**	67,9	**1**
Київська	Центр	48,0	9	44,0	**3**	48,0	7	40,0	7
Житомирська	Центр	53,3	7	30,0	6	53,3	**4**	43,3	4
Полтавська	Центр	63,0	**2**	22,2	8	63,0	**2**	44,4	**3**
Одеська	Південь	53,3	7	20,0	9	53,3	**4**	26,7	9
Харківська	Схід	54,2	5	50,0	**1**	50,0	6	41,7	6

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка за видами пріоритетних загроз державній безпеці гуманітарної сфери України

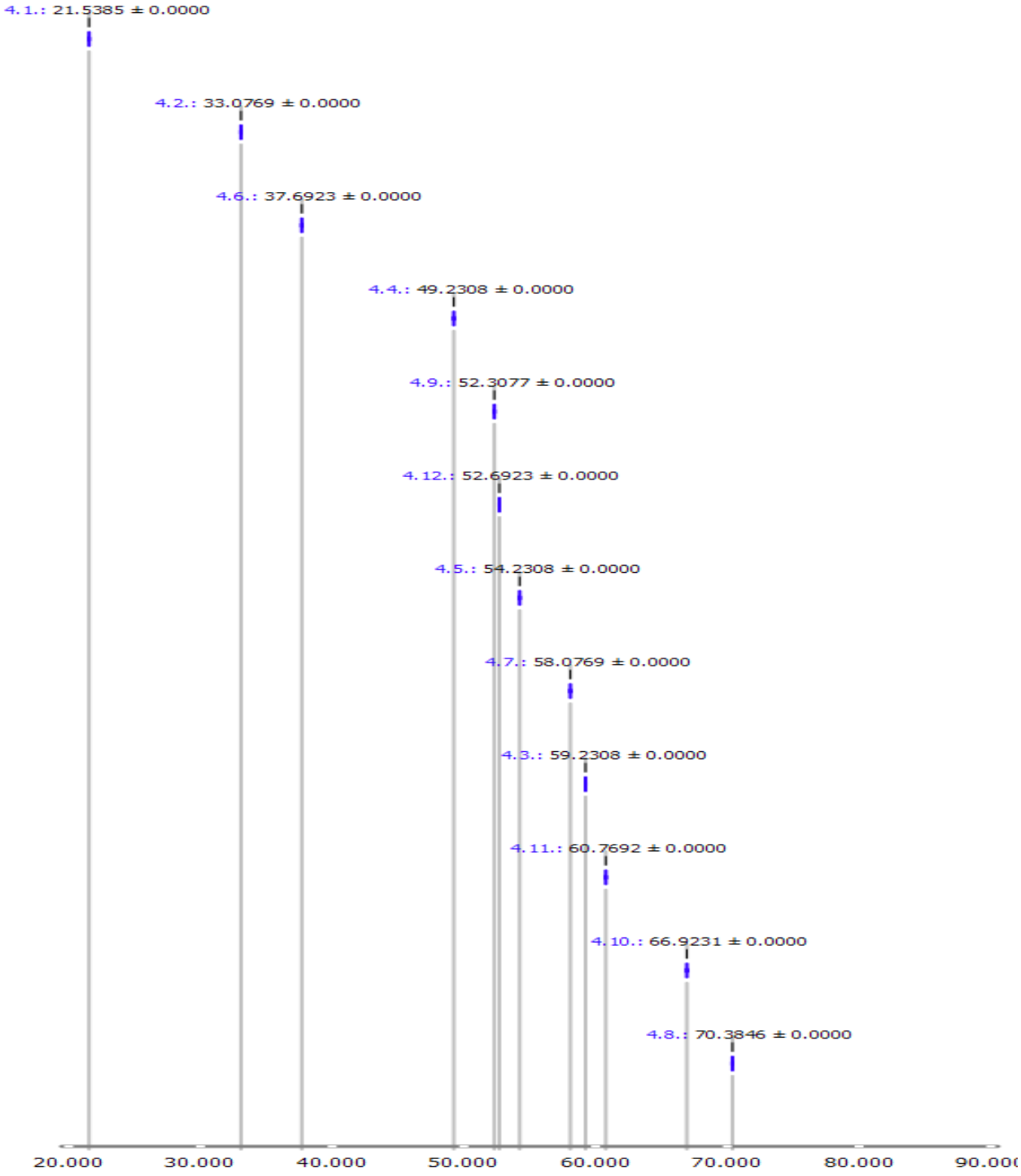

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка видів загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури за результатами анкетування

Вид загрози	Загальне по п.5.1. (кількість, відсоток, рейтинг(бал)					
	так	ні	так%	ні%	Ранг(бал-так)	Ранг(бал-ні)
5.1.1.	122	138	46,9	53,1	7	6
5.1.2.	94	166	36,2	63,8	10	**3**
5.1.3.	85	175	32,7	67,3	12	**1**
5.1.4.	120	140	46,2	53,8	8	5
5.1.5.	136	124	52,3	47,7	5	8
5.1.6.	166	94	63,8	36,2	**2**	11
5.1.7.	173	87	66,5	33,5	**1**	12
5.1.8.	146	114	56,2	43,8	**3**	10
5.1.9.	145	115	55,8	44,2	4	9
5.1.10.	92	168	35,4	64,6	11	**2**
5.1.11.	133	127	51,2	48,8	6	7
5.1.12.	111	149	42,7	57,3	9	4

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури

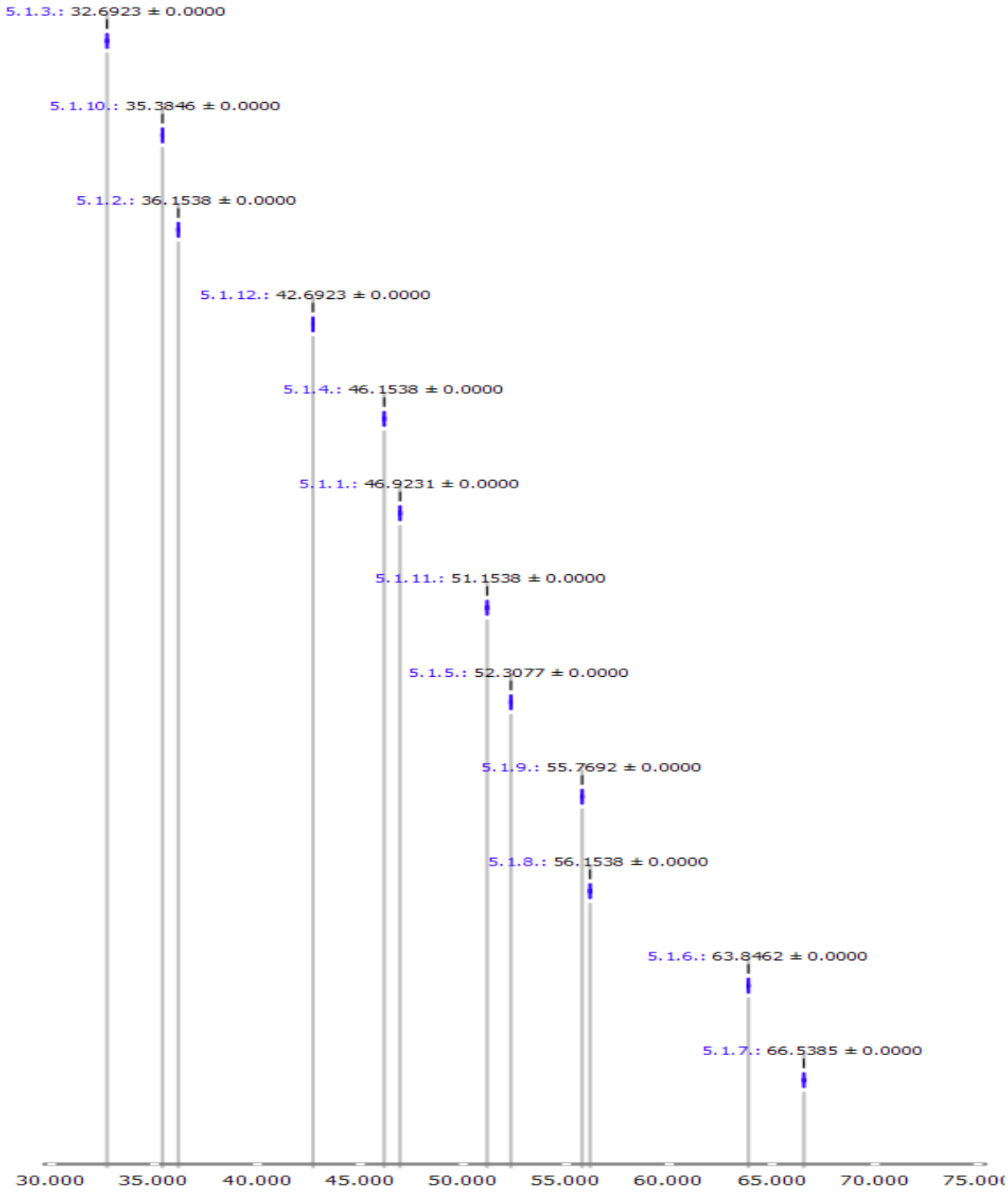

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка областей України за результатами анкетування за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти

Назва області	Регіон України	Пункт 5.2., відсоток (%-так)							
		5.2.1.		5.2.2.		5.2.3.		5.2.4.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	61,3	7	64,5	4	38,7	9	87,1	**3**
Тернопільська	Західний	83,9	**2**	61,3	5	54,8	**1**	87,1	**3**
Івано-Франківська	Західний	67,6	4	64,7	**3**	44,1	6	82,4	5
Хмельницька	Західний	67,9	**3**	60,7	6	50,0	4	82,1	6
Київська	Центр	60,0	8	56,0	8	52,0	**3**	64,0	9
Житомирська	Центр	66,7	5	70,0	**1**	40,0	8	80,0	7
Полтавська	Центр	85,2	**1**	66,7	**2**	44,4	5	88,9	**1**
Одеська	Південь	56,7	9	53,3	9	40,0	8	83,3	4
Харківська	Схід	62,5	6	58,3	7	54,2	**2**	66,7	8

Назва області	Регіон України	5.2.5.		5.2.6.		5.2.7.		5.2.8.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	58,1	6	71,0	4	45,2	9	67,7	5
Тернопільська	Західний	87,1	**1**	83,9	**2**	61,3	5	87,1	**1**
Івано-Франківська	Західний	67,6	5	67,6	6	50,0	8	70,6	4
Хмельницька	Західний	82,1	**2**	75,0	**3**	53,6	6	71,4	**3**
Київська	Центр	52,0	9	44,0	9	64,0	**3**	64,0	7
Житомирська	Центр	56,7	7	70,0	5	63,3	4	63,3	8
Полтавська	Центр	77,8	**3**	85,2	**1**	74,1	**1**	77,8	**2**
Одеська	Південь	70,0	4	46,7	7	53,3	7	56,7	9
Харківська	Схід	54,2	8	45,8	8	66,7	**2**	66,7	6

Назва області	Регіон України	5.2.9.		5.2.10.		5.2.11.		---	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	---	---
Волинська	Західний	58,1	8	77,4	**2**	87,1	**3**	---	---
Тернопільська	Західний	74,2	**1**	74,2	4	87,1	**3**	---	---
Івано-Франківська	Західний	61,8	6	73,5	6	82,4	5	---	---
Хмельницька	Західний	64,3	**3**	78,6	**1**	92,9	**1**	---	---
Київська	Центр	60,0	7	64,0	8	68,0	8	---	---
Житомирська	Центр	63,3	4	76,7	**3**	80,0	6	---	---
Полтавська	Центр	70,4	**2**	74,1	5	85,2	4	---	---
Одеська	Південь	53,3	9	53,3	9	60,0	9	---	---
Харківська	Схід	62,5	5	70,8	7	75,0	7	---	---

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка видів загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти за результатами анкетування

Вид загрози	Загальне по п.5.2. (кількість, відсоток, рейтинг(бал)					
	так	ні	так%	ні%	Ранг(бал -так)	Ранг(бал -ні)
5.2.1.	177	83	68,1	31,9	5	7
5.2.2.	161	99	61,9	38,1	9	**3**
5.2.3.	120	140	46,2	53,8	11	**1**
5.2.4.	210	50	80,8	19,2	**1**	11
5.2.5.	176	84	67,7	32,3	6	6
5.2.6.	172	88	66,2	33,8	7	5
5.2.7.	152	108	58,5	41,5	10	**2**
5.2.8.	181	79	69,6	30,4	4	8
5.2.9.	164	96	63,1	36,9	8	4
5.2.10.	186	74	71,5	28,5	**3**	9
5.2.11.	208	52	80,0	20,0	**2**	10

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка регіонів України щодо мовної загрози державній безпеці гуманітарної сфери

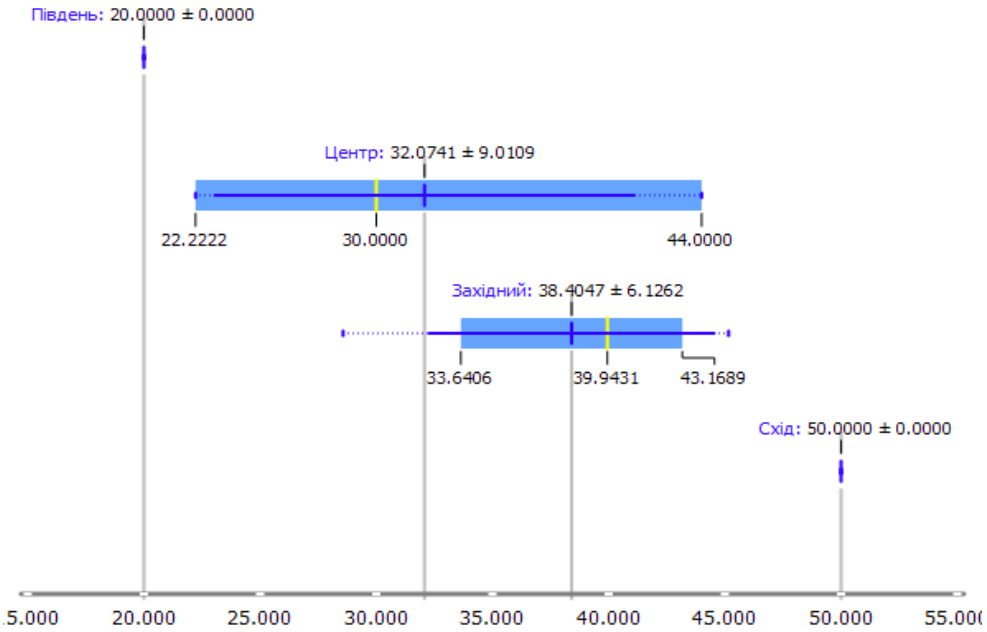

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти

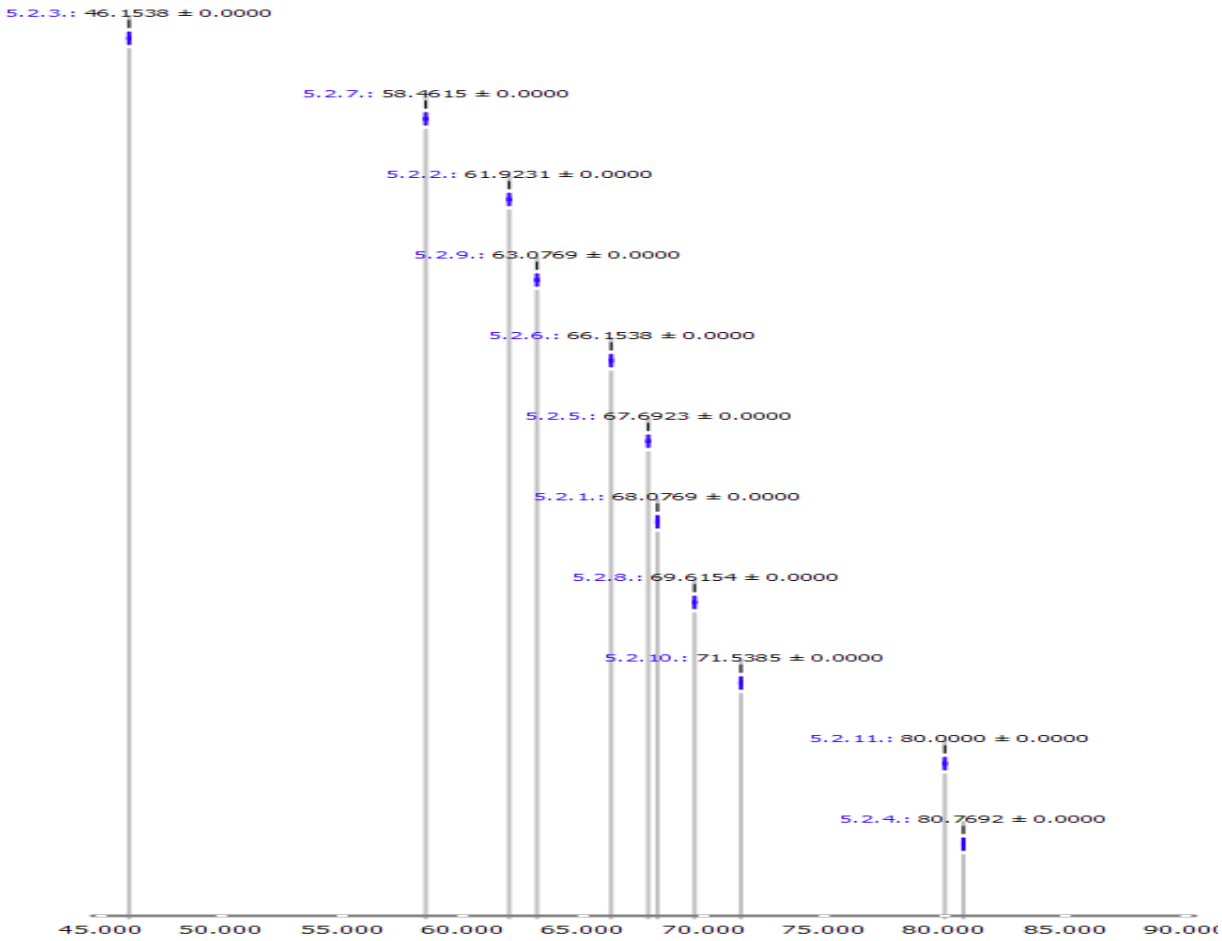

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка розподілу регіонів України щодо завдання підвищення якості освіти

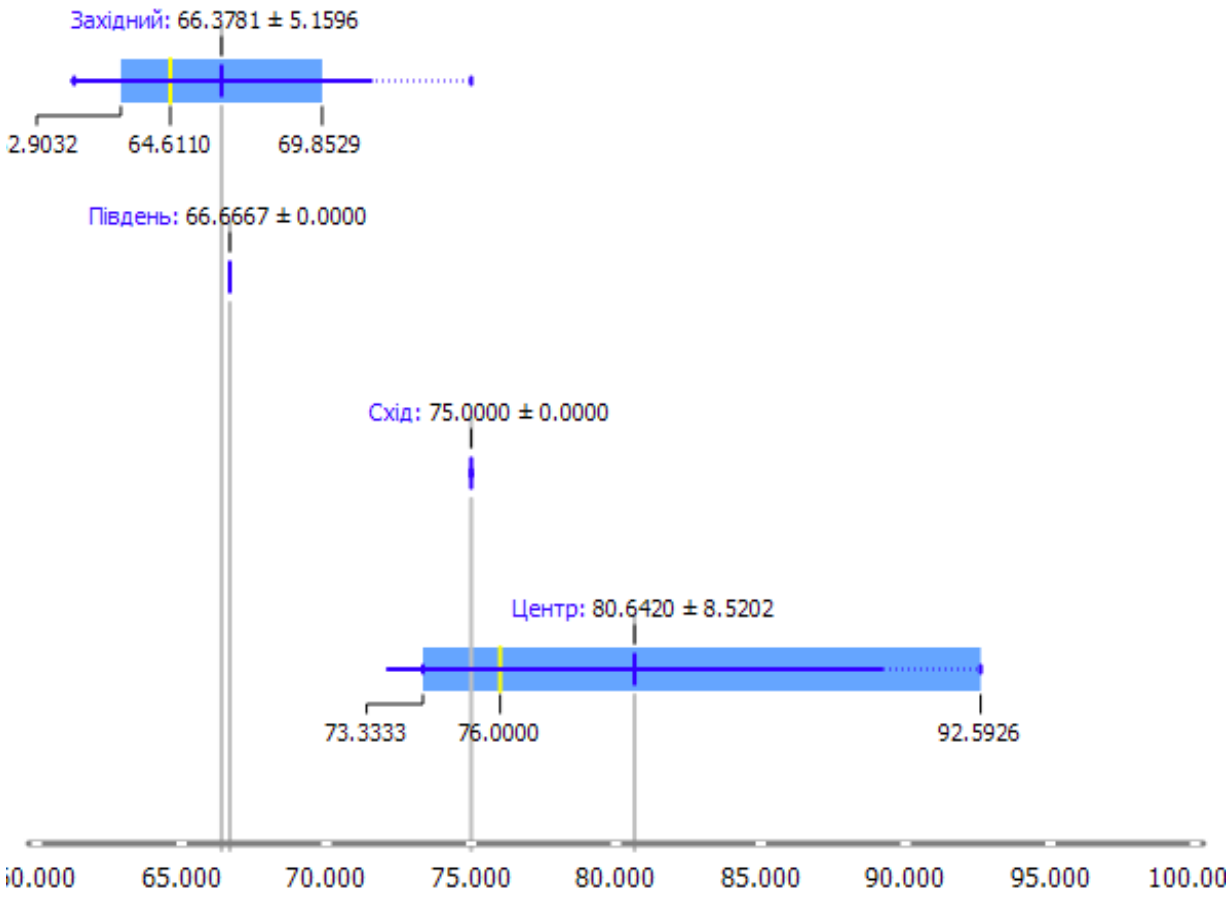

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка областей України за результатами анкетування за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії

Назва області	Регіон України	Пункт 5.3., відсоток (%-так)							
		5.3.1.		5.3.2.		5.3.3.		5.3.4.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	61,3	**4**	48,4	4	48,4	**3**	54,8	**3**
Тернопільська	Західний	61,3	**4**	54,8	**1**	54,8	**2**	61,3	**1**
Івано-Франківська	Західний	55,9	6	32,4	9	41,2	6	41,2	8
Хмельницька	Західний	64,3	**1**	50,0	**3**	57,1	**1**	60,7	**2**
Київська	Центр	56,0	5	36,0	8	40,0	8	48,0	5
Житомирська	Центр	40,0	7	50,0	**3**	46,7	4	43,3	7
Полтавська	Центр	25,9	9	40,7	6	40,7	7	33,3	9
Одеська	Південь	26,7	8	40,0	7	33,3	9	43,3	7
Харківська	Схід	62,5	**2**	41,7	5	45,8	5	54,2	4

Назва області	Регіон України	5.3.5.		5.3.6.		5.3.7.		5.3.8.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	48,4	**2**	45,2	6	64,5	4	54,8	5
Тернопільська	Західний	54,8	**1**	64,5	**1**	74,2	**1**	71,0	**2**
Івано-Франківська	Західний	44,1	4	44,1	7	61,8	6	44,1	8
Хмельницька	Західний	42,9	5	42,9	8	67,9	**2**	78,6	**1**
Київська	Центр	36,0	8	40,0	9	56,0	9	48,0	7
Житомирська	Центр	36,7	7	46,7	5	56,7	8	50,0	6
Полтавська	Центр	29,6	9	63,0	**2**	63,0	5	59,3	**3**
Одеська	Південь	40,0	6	46,7	5	56,7	8	43,3	9
Харківська	Схід	45,8	**3**	50,0	**3**	66,7	**3**	58,3	4

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії

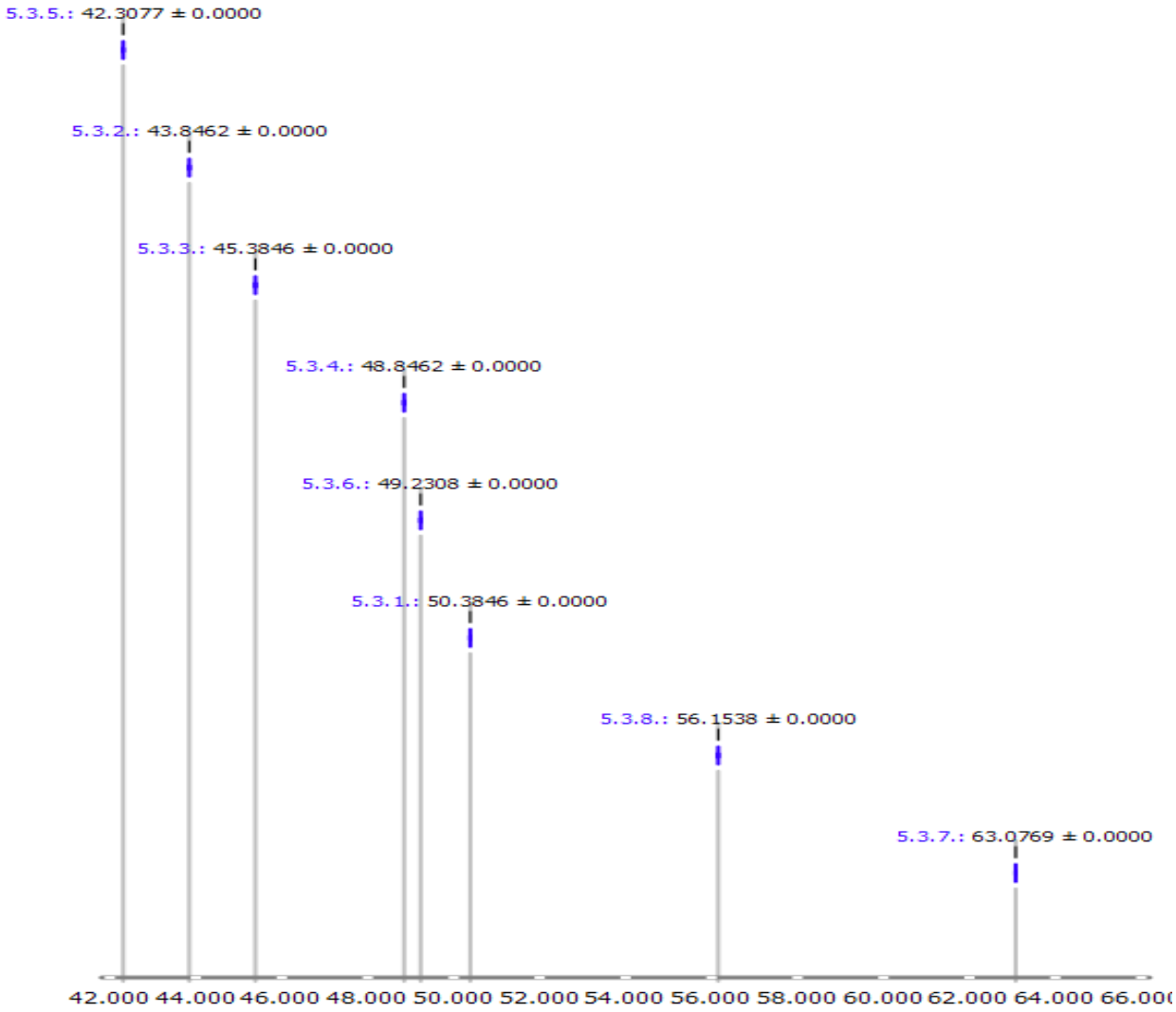

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка видів загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії за результатами анкетування

Вид загрози	Загальне по п.5.3. (кількість, відсоток, рейтинг(бал)					
	так	ні	так%	ні%	Ранг(бал -так)	Ранг(бал -ні)
5.3.1.	131	129	50,4	49,6	**3**	6
5.3.2.	114	146	43,8	56,2	7	**2**
5.3.3.	118	142	45,4	54,6	6	**3**
5.3.4.	127	133	48,8	51,2	5	4
5.3.5.	110	150	42,3	57,7	8	**1**
5.3.6.	128	132	49,2	50,8	4	5
5.3.7.	164	96	63,1	36,9	**1**	8
5.3.8.	146	114	56,2	43,8	**2**	7

Рейтингова оцінка загрози міжконфесійних відносин державній безпеці гуманітарної сфери за регіонами України

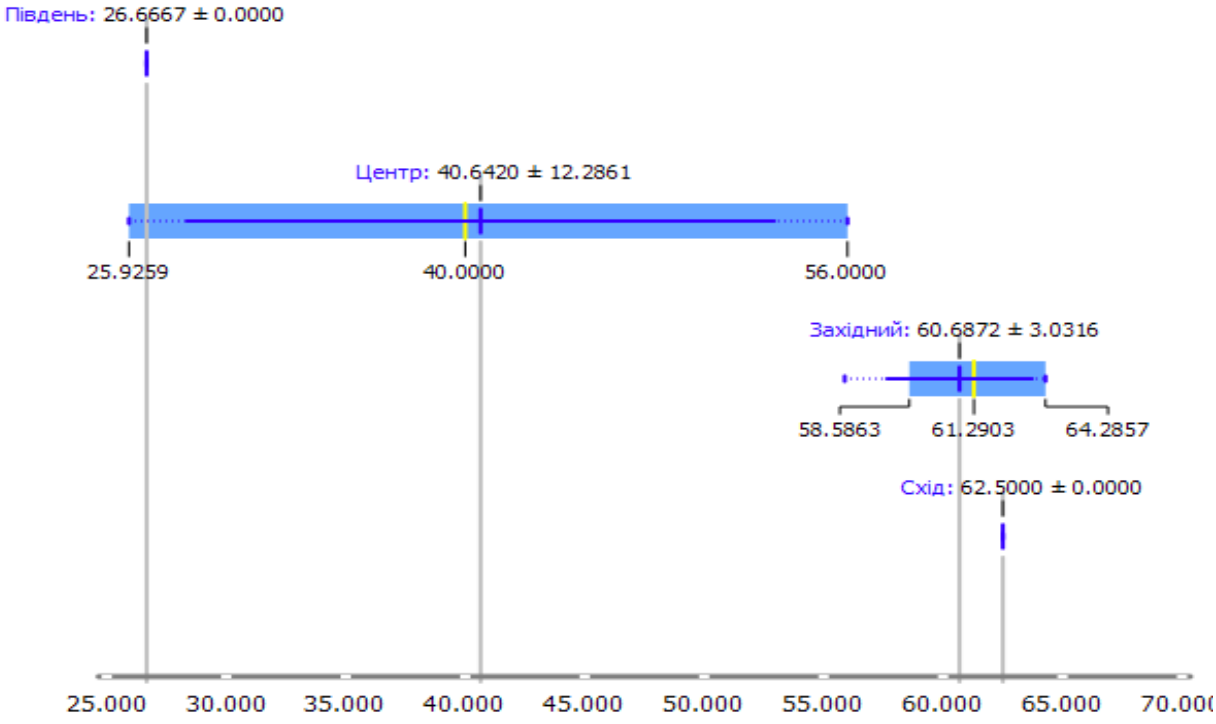

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка областей України за результатами анкетування за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі

Назва області	Регіон України	Пункт 5.4., відсоток (%-так)							
		5.4.1.		5.4.2.		5.4.3.		5.4.4.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	32,3	9	48,4	8	58,1	**4**	48,4	4
Тернопільська	Західний	58,1	4	58,1	6	58,1	**4**	58,1	**1**
Івано-Франківська	Західний	38,2	6	50,0	7	41,2	8	35,3	7
Хмельницька	Західний	67,9	**2**	60,7	4	57,1	5	39,3	5
Київська	Центр	64,0	**3**	60,0	5	60,0	**2**	52,0	**3**
Житомирська	Центр	56,7	5	63,3	**3**	46,7	7	36,7	6
Полтавська	Центр	37,0	7	74,1	**1**	48,1	6	29,6	9
Одеська	Південь	36,7	8	36,7	9	26,7	9	33,3	8
Харківська	Схід	70,8	**1**	66,7	**2**	66,7	**1**	54,2	**2**
Назва області	Регіон України	5.4.5.		5.4.6.		5.4.7.		5.4.8.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	38,7	4	54,8	5	74,2	4	61,3	4
Тернопільська	Західний	58,1	**1**	48,4	7	67,7	6	58,1	6
Івано-Франківська	Західний	29,4	8	44,1	8	55,9	8	41,2	8
Хмельницька	Західний	32,1	7	57,1	4	71,4	5	75,0	**1**
Київська	Центр	52,0	**3**	64,0	**3**	76,0	**3**	64,0	**3**
Житомирська	Центр	36,7	5	50,0	6	56,7	7	60,0	5
Полтавська	Центр	33,3	6	66,7	**2**	81,5	**1**	48,1	7
Одеська	Південь	26,7	9	43,3	9	46,7	9	36,7	9
Харківська	Схід	54,2	**2**	66,7	**2**	79,2	**2**	66,7	**2**
Назва області	Регіон України	5.4.9.		---		---		---	
		% так	Ранг (бал)	---	---	---	---	---	---
Волинська	Західний	54,8	5	---	---	---	---	---	---
Тернопільська	Західний	64,5	**3**	---	---	---	---	---	---
Івано-Франківська	Західний	35,3	9	---	---	---	---	---	---
Хмельницька	Західний	67,9	**1**	---	---	---	---	---	---
Київська	Центр	64,0	4	---	---	---	---	---	---
Житомирська	Центр	50,0	7	---	---	---	---	---	---
Полтавська	Центр	51,9	6	---	---	---	---	---	---
Одеська	Південь	40,0	8	---	---	---	---	---	---
Харківська	Схід	66,7	**2**	---	---	---	---	---	---

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка загроз державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі

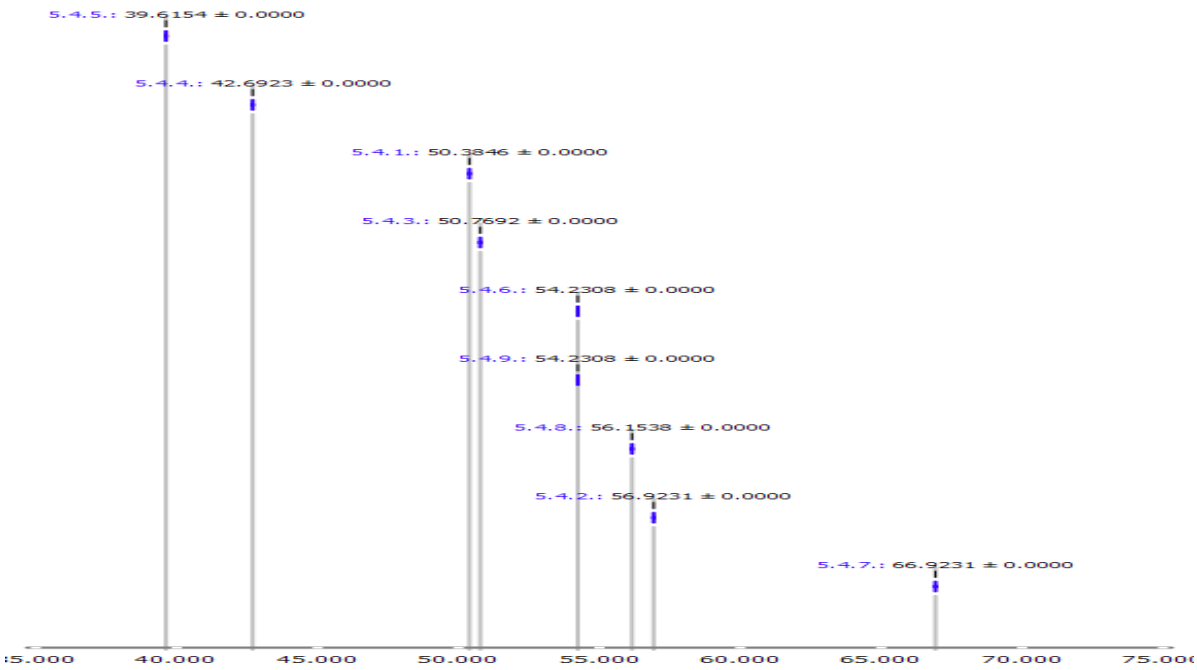

Рейтингова оцінка видів загроз державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі за результатами анкетування

Вид загрози	Загальне по п.5.4. (кількість, відсоток, рейтинг(бал)					
	так	ні	так%	ні%	Ранг(бал-так)	Ранг(бал-ні)
5.4.1.	131	129	50,4	49,6	7	**3**
5.4.2.	148	112	56,9	43,1	**2**	8
5.4.3.	132	128	50,8	49,2	6	4
5.4.4.	111	149	42,7	57,3	8	**2**
5.4.5.	103	157	39,6	60,4	9	**1**
5.4.6.	141	119	54,2	45,8	5	6
5.4.7.	174	86	66,9	33,1	**1**	9
5.4.8.	146	114	56,2	43,8	**3**	7
5.4.9.	141	119	54,2	45,8	5	6

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка областей України за результатами анкетування за видами загроз в системі управління державною безпекою гуманітарної сфери

Назва області	Регіон України	Пункт 5.5., відсоток (%-так)							
		5.5.1.		5.5.2.		5.5.3.		5.5.4.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	48,4	7	48,4	9	71,0	6	41,9	6
Тернопільська	Західний	64,5	**1**	67,7	**1**	77,4	**2**	51,6	5
Івано-Франківська	Західний	35,3	9	52,9	7	70,6	7	55,9	4
Хмельницька	Західний	53,6	5	60,7	**3**	75,0	**4**	57,1	**2**
Київська	Центр	60,0	4	60,0	4	72,0	5	56,0	**3**
Житомирська	Центр	53,3	6	50,0	8	60,0	9	40,0	8
Полтавська	Центр	63,0	**2**	55,6	6	88,9	**1**	40,7	7
Одеська	Південь	46,7	8	56,7	5	70,0	8	30,0	9
Харківська	Схід	62,5	**3**	62,5	**2**	75,0	**4**	58,3	1

Назва області	Регіон України	5.5.5.		5.5.6.		5.5.7.		---	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	---	---
Волинська	Західний	48,4	8	67,7	4	58,1	8	---	---
Тернопільська	Західний	64,5	**1**	77,4	**1**	74,2	**1**	---	---
Івано-Франківська	Західний	44,1	9	47,1	9	67,6	4	---	---
Хмельницька	Західний	64,3	**2**	67,9	**3**	60,7	5	---	---
Київська	Центр	56,0	5	56,0	6	72,0	**2**	---	---
Житомирська	Центр	56,7	4	53,3	8	43,3	9	---	---
Полтавська	Центр	55,6	6	70,4	**2**	59,3	7	---	---
Одеська	Південь	50,0	7	53,3	8	60,0	6	---	---
Харківська	Схід	58,3	**3**	58,3	5	70,8	**3**	---	---

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка загроз державній безпеці гуманітарної сфери в системі управління

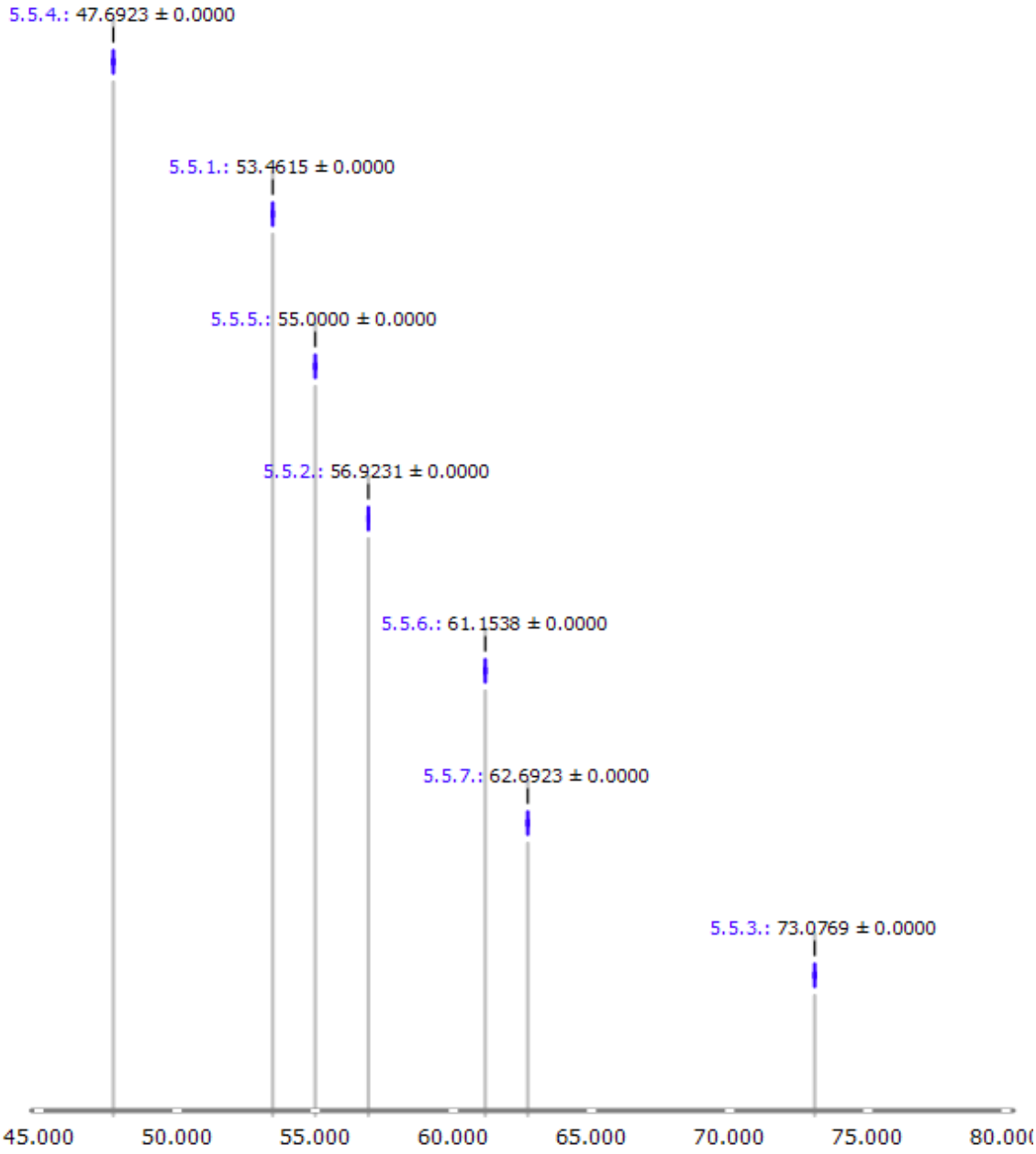

.

Продовження додатку Ж

Рейтингова оцінка видів загроз в системі управління державною безпекою гуманітарної сфери за результатами анкетування

Вид загрози	Загальне по п.5.5. (кількість, відсоток, рейтинг(бал)					
	так	ні	так%	ні%	Ранг(бал -так)	Ранг(бал -ні)
5.5.1.	139	121	53,5	46,5	6	**2**
5.5.2.	148	112	56,9	43,1	4	4
5.5.3.	190	70	73,1	26,9	**1**	7
5.5.4.	124	136	47,7	52,3	7	**1**
5.5.5.	143	117	55,0	45,0	5	**3**
5.5.6.	159	101	61,2	38,8	**3**	5
5.5.7.	163	97	62,7	37,3	**2**	6

Рейтингова оцінка загрози професійної некомпетентності і низького рівня патріотизму державних службовців системі управління державною безпекою гуманітарної сфери

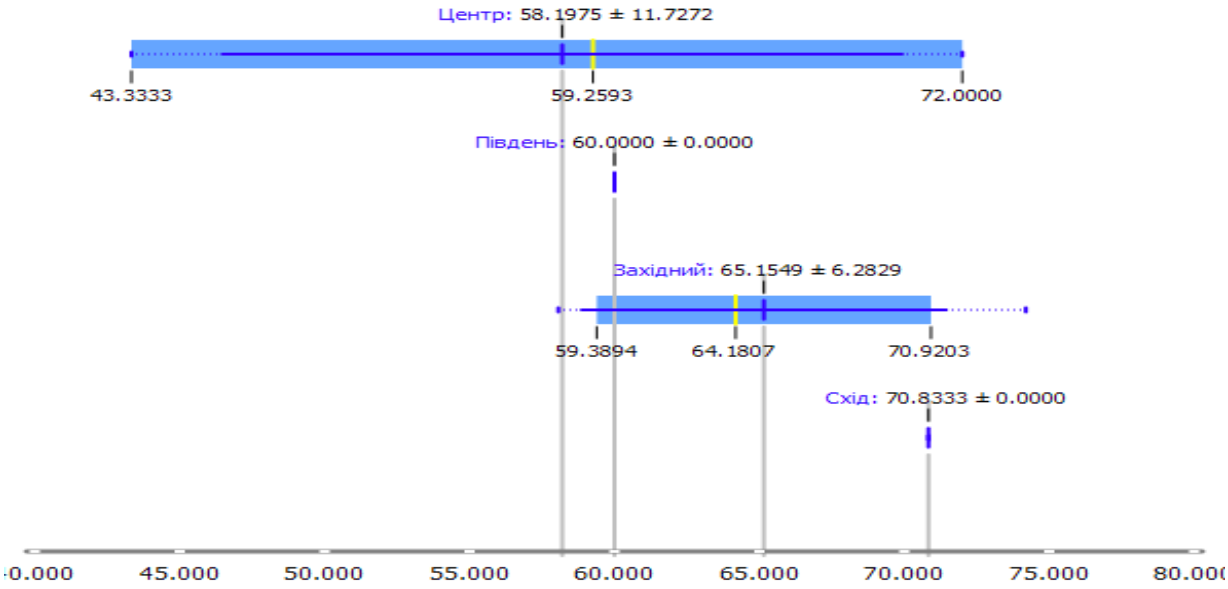

Додаток 3

Рейтингова оцінка областей України за видами пріоритетних завдань забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери

Назва області	Регіон України	Пункт 6., відсоток (%-так)							
		6.1.		6.2.		6.3.		6.4.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	64,5	8	41,9	4	64,5	**2**	41,9	5
Тернопільська	Західний	61,3	9	38,7	5	51,6	5	45,2	**2**
Івано-Франківська	Західний	64,7	7	44,1	**3**	64,7	**1**	47,1	**1**
Хмельницька	Західний	75,0	**4**	60,7	**1**	32,1	9	42,9	4
Київська	Центр	76,0	**2**	20,0	8	36,0	7	24,0	8
Житомирська	Центр	73,3	5	23,3	7	56,7	**3**	40,0	6
Полтавська	Центр	92,6	**1**	29,6	6	51,9	4	22,2	9
Одеська	Південь	66,7	6	60,0	**2**	46,7	6	43,3	**3**
Харківська	Схід	75,0	**4**	16,7	9	33,3	8	25,0	7

Назва області	Регіон України	6.5.		6.6.		6.7.		6.8.	
		% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)	% так	Ранг (бал)
Волинська	Західний	67,7	**1**	25,8	4	32,3	**3**	51,6	**2**
Тернопільська	Західний	45,2	**2**	51,6	**1**	25,8	5	9,7	9
Івано-Франківська	Західний	44,1	4	47,1	**2**	26,5	4	38,2	4
Хмельницька	Західний	39,3	6	21,4	5	21,4	7	39,3	**3**
Київська	Центр	20,0	9	20,0	8	12,0	9	24,0	8
Житомирська	Центр	36,7	7	20,0	8	33,3	**2**	33,3	6
Полтавська	Центр	44,4	**3**	7,4	9	22,2	6	37,0	5
Одеська	Південь	43,3	5	26,7	**3**	40,0	**1**	56,7	**1**
Харківська	Схід	20,8	8	20,8	6	12,5	8	25,0	7

Назва області	Регіон України	6.9.		---		---		---	
		% так	Ранг (бал)	---	---	---	---	---	---
Волинська	Західний	51,6	7	---	---	---	---	---	---
Тернопільська	Західний	64,5	**3**	---	---	---	---	---	---
Івано-Франківська	Західний	55,9	5	---	---	---	---	---	---
Хмельницька	Західний	50,0	9	---	---	---	---	---	---
Київська	Центр	68,0	**1**	---	---	---	---	---	---
Житомирська	Центр	56,7	4	---	---	---	---	---	---
Полтавська	Центр	55,6	6	---	---	---	---	---	---
Одеська	Південь	50,0	9	---	---	---	---	---	---
Харківська	Схід	66,7	**2**	---	---	---	---	---	---

Продовження додатку 3

Рейтингова оцінка пріоритетних завдань забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери

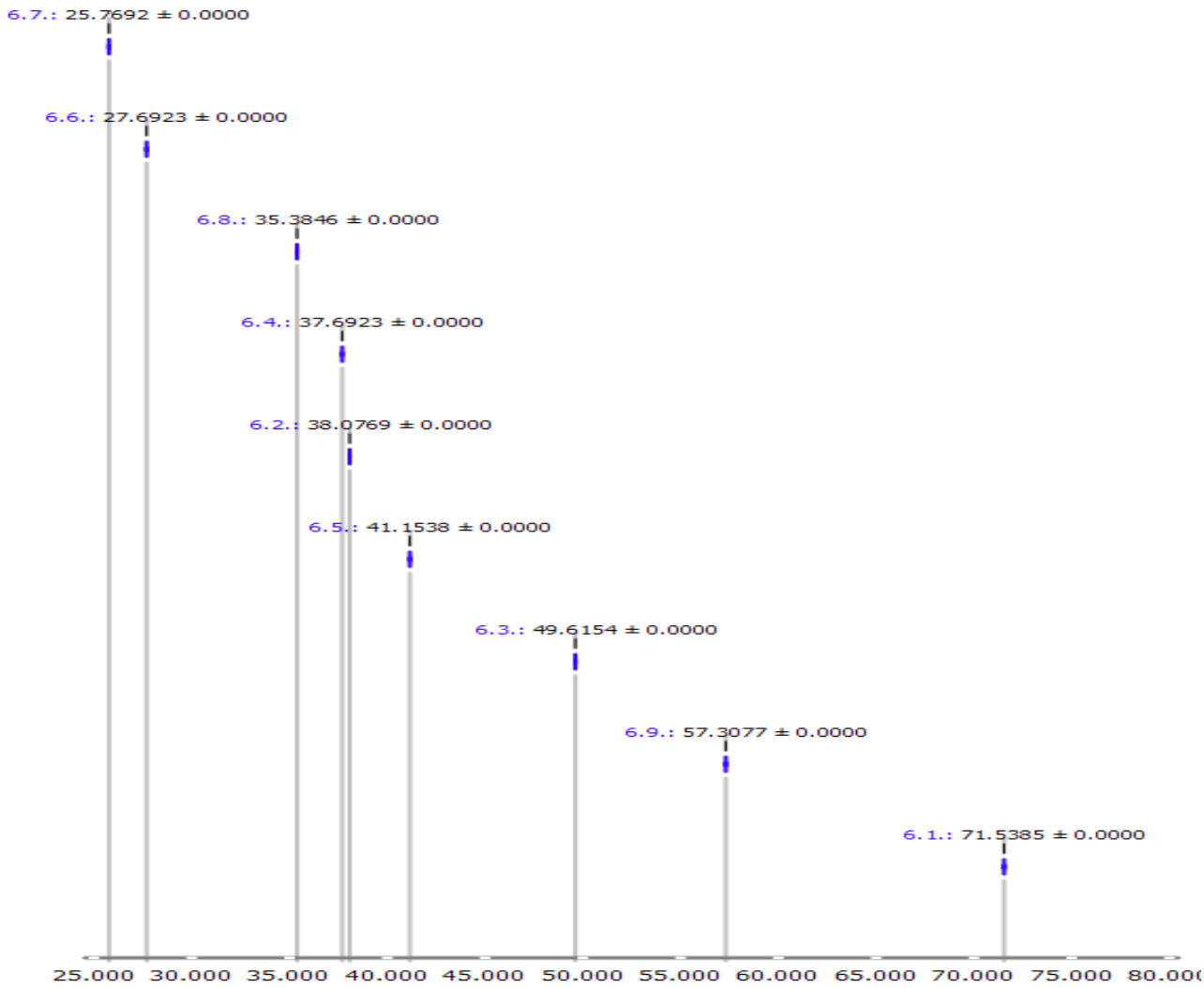

Продовження додатку 3

Рейтингова оцінка пріоритетних завдань забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери

Вид загрози	Загальне по п.6. (кількість, відсоток, рейтинг(бал)					
	так	ні	так%	ні%	Ранг(бал -так)	Ранг(бал -ні)
6.1.	186	74	71,5	28,5	**1**	9
6.2.	99	161	38,1	61,9	5	5
6.3.	129	131	49,6	50,4	**3**	7
6.4.	98	162	37,7	62,3	6	4
6.5.	107	153	41,2	58,8	4	6
6.6.	72	188	27,7	72,3	8	**2**
6.7.	67	193	25,8	74,2	9	**1**
6.8.	92	168	35,4	64,6	7	**3**
6.9.	149	111	57,3	42,7	**2**	8

Результати розрахунків описових статистик досліджуваних показників (зведена вибірка n=9)

Числові значення основних статистик досліджуваних показників											
№ п/п	$R=X_{max} - X_{min}$	Min	Max	Середнє		S^2	S	Асиметрія		Ексцес	
				$\bar{X}$	m			As	m	Ex	m
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
П3так	31,2	33,3	64,5	49,822	3,4034	10,2101	104,247	-0,044	0,717	-0,661	1,4
П3ні	31,2	35,5	66,7	50,178	3,4034	10,2101	104,247	0,044	0,717	-0,661	1,4
П4так	25,7	41	66,7	51,2222	2,58456	7,75367	60,119	0,961	0,717	0,971	1,4
П4ні	25,7	33,3	59	48,7778	2,58456	7,75367	60,119	-0,961	0,717	0,971	1,4
П5_1так	20,4	40,6	61	48,9778	2,11698	6,35094	40,334	0,498	0,717	0,392	1,4
П5_1ні	20,4	39	59,4	51,0222	2,11698	6,35094	40,334	-0,498	0,717	0,392	1,4
П5_2так	19,5	57	76,5	66,5333	2,25783	6,77348	45,88	0,188	0,717	-0,954	1,4
П5_2ні	19,5	23,5	43	33,4667	2,25783	6,77348	45,88	-0,188	0,717	-0,954	1,4
П5_3так	20,8	41,3	62,1	49,8889	2,34298	7,02895	49,406	0,64	0,717	-0,817	1,4
П5_3ні	20,9	37,9	58,8	50,1333	2,35024	7,05071	49,713	-0,634	0,717	-0,82	1,4
П5_4так	29,4	36,3	65,7	53,0889	3,18239	9,54718	91,149	-0,627	0,717	-0,297	1,4
П5_4ні	29,4	34,3	63,7	46,9111	3,18239	9,54718	91,149	0,627	0,717	-0,297	1,4
П5_5так	17,2	51	68,2	58,8778	2,0183	6,05491	36,662	0,029	0,717	-1,529	1,4
П5_5ні	17,2	31,8	49	41,1222	2,0183	6,05491	36,662	-0,029	0,717	-1,529	1,4

Примітка: тут і далі № п/п відповідає кодуванню пунктам анкети за відповідями респондентів – «так», «ні», агрегованими за областями та підсистемами гуманітарної сфери у відсотковому виразі загальної кількості відповідей

.

Гістограми з апроксимацією до нормального розподілу досліджуваних показників

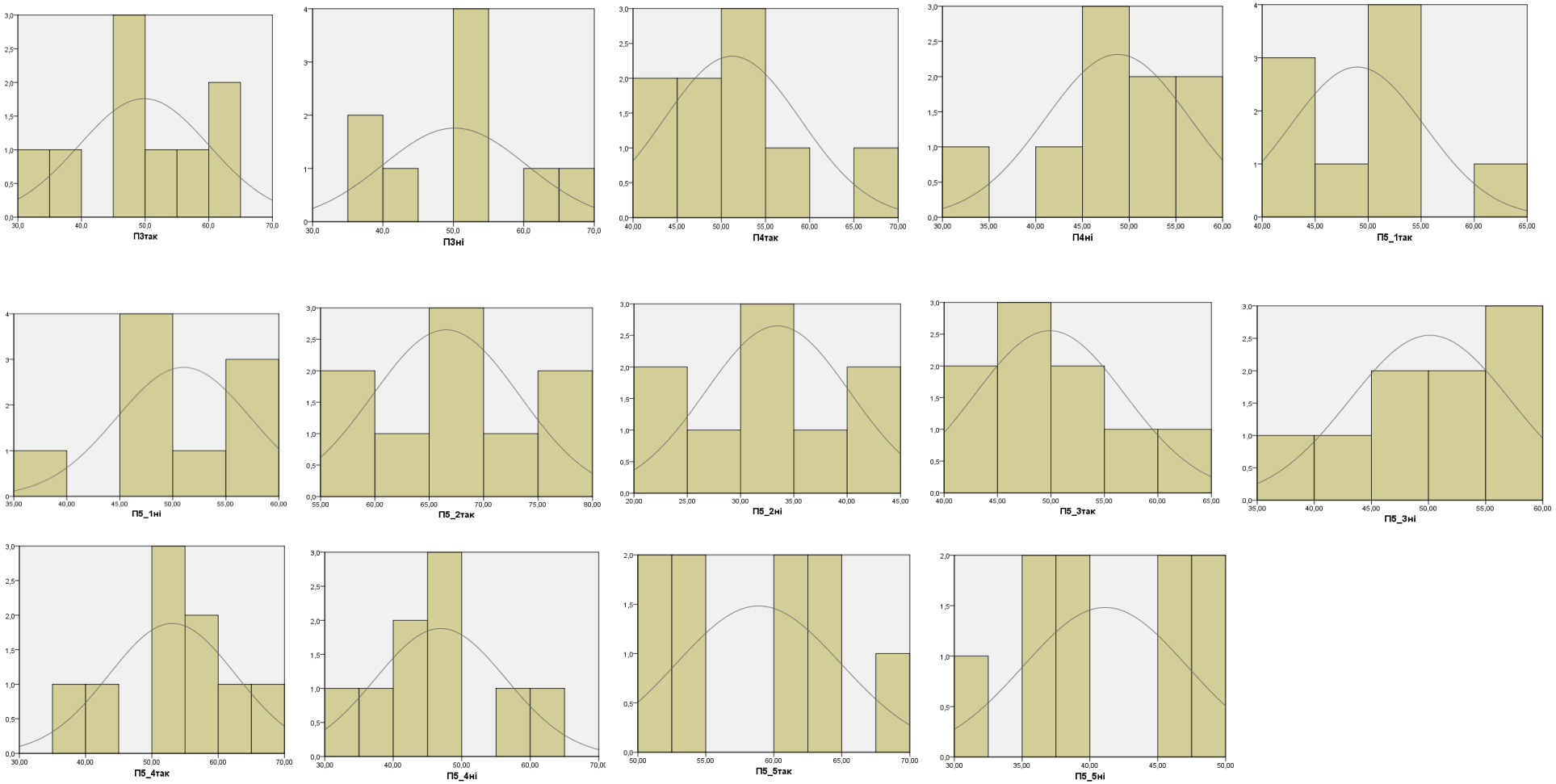

Продовження додатку З

Результати перевірки достовірності різниці середніх значень досліджуваних показників за Т-критерієм Стьюдента

Номер пари, порівнювані змінні		Парні різності					Т-критерій	Ступенів свободи	Значущість (двостороння)
		Середнє	Середньо-квадратичне відхилення	Середньоквадратична похибка середнього	95% довірчийінтервал для різності				
					Нижня межа	Верхня межа			
Пара 1	П3так - П3ні	-,3556	20,4203	6,8068	-16,0520	15,3409	-,052	8	,960
Пара 2	П4так - П4ні	2,44444	15,50735	5,16912	-9,47556	14,36445	,473	8	,649
Пара 3	П5_1так - П5_1ні	-2,04444	12,70188	4,23396	-11,80797	7,71909	-,483	8	,642
Пара 4	П5_2так - П5_2ні	33,06667	13,54696	4,51565	22,65355	43,47978	7,323	8	,000
Пара 5	П5_3так - П5_3ні	-,24444	14,07961	4,69320	-11,06699	10,57810	-,052	8	,960
Пара 6	П5_4так - П5_4ні	6,17778	19,09436	6,36479	-8,49944	20,85500	,971	8	,360
Пара 7	П5_5так - П5_5ні	17,75556	12,10982	4,03661	8,44712	27,06399	4,399	8	,002

Продовження додатку З

Значення коефіцієнтів кореляції Пірсона між досліджуваними показниками державної безпеки гуманітарної сфери України (n=9)

Кореляції								
Показник		П3так	П4так	П5_1так	П5_2так	П5_3так	П5_4так	П5_5так
П3так	Кореляція Пірсона	1	0,155	0,371	-0,023	0,362	-0,083	-0,027
	Знач. (двостороння)		0,69	0,326	0,953	0,338	0,832	0,946
	N	9	9	9	9	9	9	9
П4так	Кореляція Пірсона	0,155	1	0,639	,843**	0,597	0,176	0,644
	Знач. (двостороння)	0,69		0,064	0,004	0,09	0,65	0,061
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_1так	Кореляція Пірсона	0,371	0,639	1	0,466	,827**	,743*	,889**
	Знач. (двостороння)	0,326	0,064		0,206	0,006	0,022	0,001
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_2так	Кореляція Пірсона	-0,023	,843**	0,466	1	0,546	0,217	0,493
	Знач. (двостороння)	0,953	0,004	0,206		0,128	0,575	0,177
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_3так	Кореляція Пірсона	0,362	0,597	,827**	0,546	1	0,594	0,66
	Знач. (двостороння)	0,338	0,09	0,006	0,128		0,092	0,053
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_4так	Кореляція Пірсона	-0,083	0,176	,743*	0,217	0,594	1	,766*
	Знач. (двостороння)	0,832	0,65	0,022	0,575	0,092		0,016
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_5так	Кореляція Пірсона	-0,027	0,644	,889**	0,493	0,66	,766*	1
	Знач. (двостороння)	0,946	0,061	0,001	0,177	0,053	0,016	
	N	9	9	9	9	9	9	9

Примітка: ** – кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння); * – кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Продовження додатку З

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за показниками державної безпеки гуманітарної сфери України

Результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta

Назва тесту	***Отримані значення***
Критерій адекватності вибірки (КМО)	0,627
Критерій сферичності Барлета	Approx. Chi-Square – 35,893
	df – 15
	Sig. – ,002

Перемінні, спільності та характеристики факторів

Компо-нент	***Видобуті значення суми квадратів навантаження***			***Ротація суми квадратів навантаження***		
	Загальний	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***	***Загальний***	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***
1	4,079	67,978	67,978	2,952	49,194	49,194
2	1,185	19,752	87,73	2,312	38,536	87,73

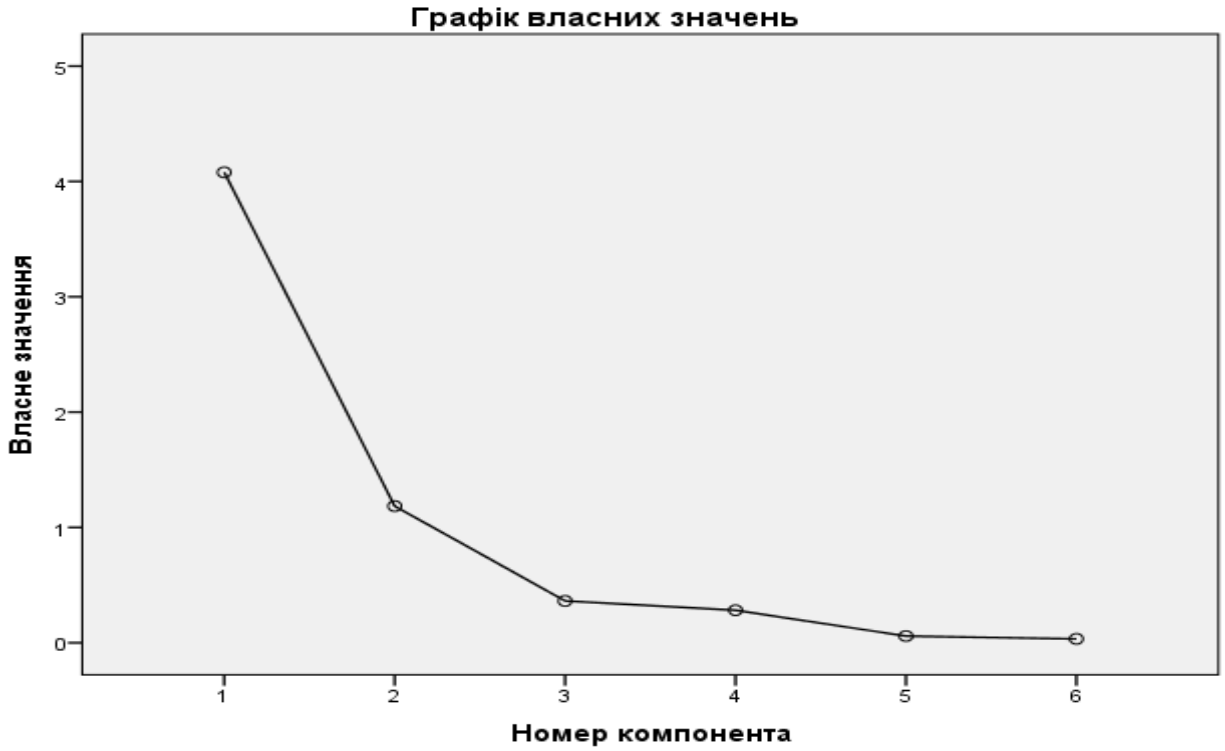

Продовження додатку З

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за показниками державної безпеки гуманітарної сфери України

Матриця компонентів до і після процедури "varimax" обертання

До процедури "varimax"обертання			*Після процедури "varimax"обертання*		
№ показ-ника	*Компонент*		*№ показ-ника*	*Компонент*	
	1	*2*		*1*	*2*
П5_1так	0,937	-0,217	П5_1так	0,868	0,415
П5_2так	0,706	0,614	П5_2так	0,169	0,921
П5_3так	0,862	-0,053	П5_3так	0,707	0,497
П5_4так	0,714	-0,626	П5_4так	0,948	-0,043
П5_5так	0,911	-0,204	П5_5так	0,839	0,409
П4так	0,786	0,57	П4так	0,259	0,936

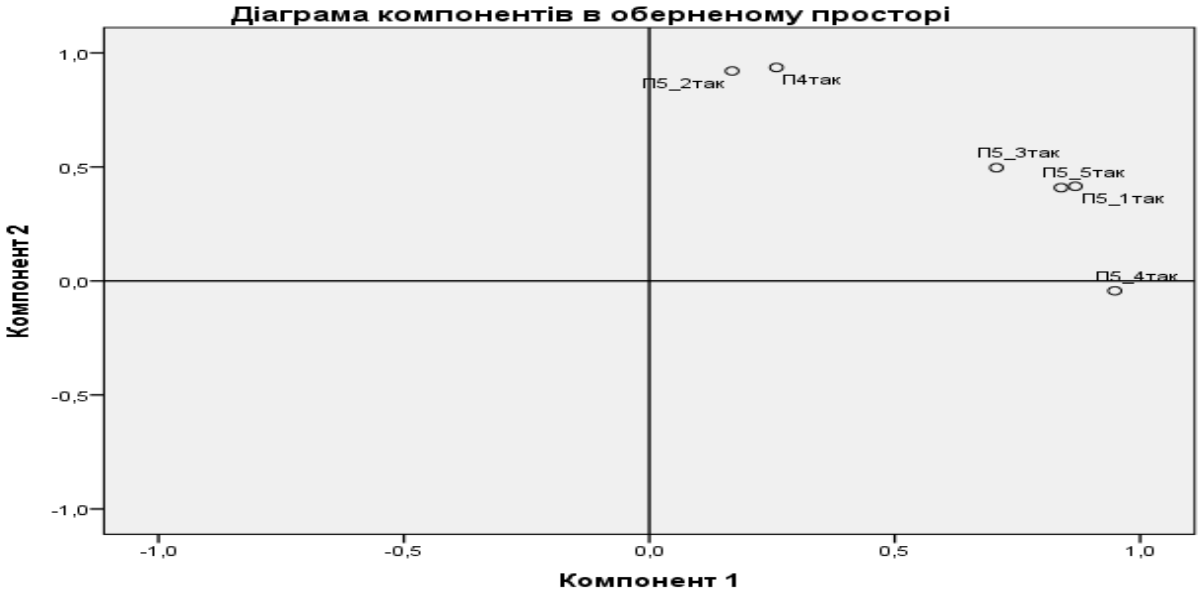

Групування перемінних вихідного масиву даних за факторною належністю

Компоненти факторної моделі	*№*	*Перемінні вихідного масиву даних*	*Факторне навантаження*
Перший фактор	1	П5_4так	0,948
	2	П5_1так	0,868
	3	П5_5так	0,839
	4	П5_3так	0,707
Другий фактор	1	П4так	0,936
	2	П5_2так	0,921

Додаток К

Результати розрахунків описових статистик досліджуваних показників за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України за розділом 4 анкети
(зведена вибірка n=9)

Числові значення основних статистик досліджуваних показників											
№ п/п	$R=X_{max} - X_{min}$	Min	Max	Середнє		S^2	S	Асиметрія		Ексцес	
				$\overline{X}$	m			As	m	Ex	m
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
П4_1	28,7	8	36,70	21,28	3,22	9,65	93,07	0,127	0,717	-0,626	1,4
П4_2	40,3	13,3	53,6	33,089	4,9847	14,954	223,621	-0,261	0,717	-1,556	1,4
П4_3	23,3	47,1	70,4	59,489	3,194	9,5819	91,814	-0,357	0,717	-1,945	1,4
П4_4	36	38,2	74,2	49,144	3,5895	10,7686	115,963	1,734	0,717	3,752	1,4
П4_5	38,2	36	74,2	53,933	4,084	12,252	150,112	0,531	0,717	-0,339	1,4
П4_6	33,3	20	53,3	37,533	3,2052	9,6155	92,457	-0,355	0,717	0,626	1,4
П4_7	33,4	44	77,4	57,467	3,754	11,262	126,832	0,829	0,717	-0,647	1,4
П4_8	27,1	58,1	85,2	70,2	3,5077	10,5232	110,738	0,289	0,717	-1,736	1,4
П4_9	39	32	71	51,767	4,2561	12,7682	163,028	0,332	0,717	-0,28	1,4
П4_10	36,4	52,9	89,3	67,433	4,6717	14,0151	196,422	0,557	0,717	-1,049	1,4
П4_11	32,2	48,4	80,6	60,656	3,8772	11,6316	135,295	0,592	0,717	-0,954	1,4
П4_12	53,2	35,7	88,9	52,689	5,696	17,0879	291,996	1,425	0,717	1,615	1,4

Продовження додатку К

Гістограми з апроксимацією до нормального розподілу досліджуваних показників за розділом 4 анкети

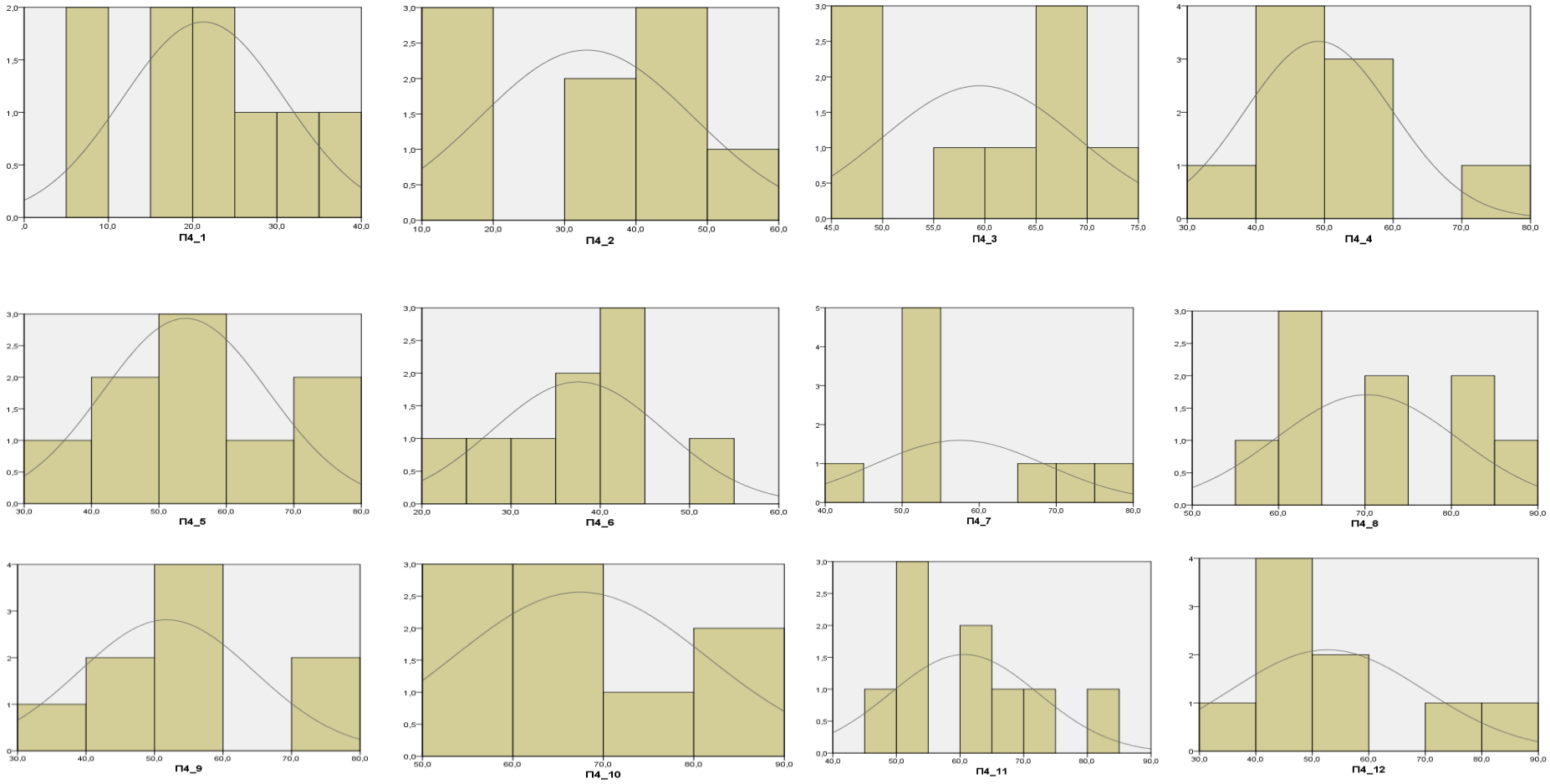

Продовження додатку К

Значення коефіцієнтів кореляції Пірсона між досліджуваними показниками за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України за розділом 4 анкети(n=9)

Кореляції													
Показник		П4_1	П4_2	П4_3	П4_4	П4_5	П4_6	П4_7	П4_8	П4_9	П4_10	П4_11	П4_12
П4_1	Кореляція Пірсона	1	-0,09	0,373	0,645	0,325	0,254	0,107	-0,212	0,377	0,08	-0,043	0,115
	Знач. (двостороння)		0,818	0,323	0,061	0,393	0,51	0,785	0,583	0,317	0,838	0,912	0,769
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_2	Кореляція Пірсона	-0,09	1	-0,129	0,384	-0,178	-0,059	0,079	0,061	-0,004	,698*	0,197	-0,224
	Знач. (двостороння)	0,818		0,741	0,308	0,648	0,88	0,84	0,876	0,993	0,037	0,611	0,562
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_3	Кореляція Пірсона	0,373	-0,129	1	0,382	,725*	-0,298	0,298	0,421	0,447	0,502	0,469	0,441
	Знач. (двостороння)	0,323	0,741		0,311	0,027	0,436	0,436	0,259	0,227	0,169	0,202	0,234
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_4	Кореляція Пірсона	0,645	0,384	0,382	1	0,505	0,19	0,424	0,166	0,482	0,566	0,47	0,358
	Знач. (двостороння)	0,061	0,308	0,311		0,166	0,624	0,255	0,669	0,189	0,112	0,201	0,345
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_5	Кореляція Пірсона	0,325	-0,178	,725*	0,505	1	-0,046	,823**	,735*	,844**	0,252	,777*	,785*
	Знач. (двостороння)	0,393	0,648	0,027	0,166		0,906	0,006	0,024	0,004	0,514	0,014	0,012
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_6	Кореляція Пірсона	0,254	-0,059	-0,298	0,19	-0,046	1	0,191	0,166	0,318	-0,208	0,191	0,165
	Знач. (двостороння)	0,51	0,88	0,436	0,624	0,906		0,623	0,67	0,405	0,592	0,622	0,67
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_7	Кореляція Пірсона	0,107	0,079	0,298	0,424	,823**	0,191	1	,855**	,876**	0,195	,870**	0,643
	Знач. (двостороння)	0,785	0,84	0,436	0,255	0,006	0,623		0,003	0,002	0,615	0,002	0,062
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_8	Кореляція Пірсона	-0,212	0,061	0,421	0,166	,735*	0,166	,855**	1	,746*	0,303	,933**	0,638
	Знач. (двостороння)	0,583	0,876	0,259	0,669	0,024	0,67	0,003		0,021	0,429	0	0,064
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_9	Кореляція Пірсона	0,377	-0,004	0,447	0,482	,844**	0,318	,876**	,746*	1	0,226	,780*	,793*
	Знач. (двостороння)	0,317	0,993	0,227	0,189	0,004	0,405	0,002	0,021		0,558	0,013	0,011
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_10	Кореляція Пірсона	0,08	,698*	0,502	0,566	0,252	-0,208	0,195	0,303	0,226	1	0,512	0,139
	Знач. (двостороння)	0,838	0,037	0,169	0,112	0,514	0,592	0,615	0,429	0,558		0,159	0,721
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_11	Кореляція Пірсона	-0,043	0,197	0,469	0,47	,777*	0,191	,870**	,933**	,780*	0,512	1	,686*
	Знач. (двостороння)	0,912	0,611	0,202	0,201	0,014	0,622	0,002	0	0,013	0,159		0,041
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П4_12	Кореляція Пірсона	0,115	-0,224	0,441	0,358	,785*	0,165	0,643	0,638	,793*	0,139	,686*	1
	Знач. (двостороння)	0,769	0,562	0,234	0,345	0,012	0,67	0,062	0,064	0,011	0,721	0,041	
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9

Примітка: ** – кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння); * – кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Продовження додатку К

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України за розділом 4 анкети

Результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta

Назва тесту	***Отримані значення***
Критерій адекватності вибірки (КМО)	0,835
Критерій сферичності Барлета	Approx. Chi-Square – 25,893
	df – 15
	Sig. – ,003

Перемінні, спільності та характеристики факторів

Компо-нент	***Видобуті значення суми квадратів навантаження***			***Ротація суми квадратів навантаження***		
	Загальний	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***	***Загальний***	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***
1	5,749	47,91	47,91	5,213	43,443	43,443
2	2,012	16,769	64,679	2,084	17,367	60,811
3	1,684	14,032	78,711	2,053	17,104	77,915
4	1,426	11,886	90,597	1,522	12,682	90,597

Матриця компонентів до і після процедури "varimax" обертання

До процедури "varimax"обертання					***Після процедури "varimax"обертання***				
№ показ-ника	***Компонент***				***№ показ-ника***	***Компонент***			
	1	***2***	***3***	***4***		***1***	***2***	***3***	***4***
П4_1	0,276	0,205	0,917	0,021	П4_1	-0,002	0,977	-0,072	-0,037
П4_2	0,082	0,811	-0,338	0,393	П4_2	-0,075	-0,05	0,955	-0,114
П4_3	0,629	0,197	0,184	-0,643	П4_3	0,454	0,409	0,033	0,712
П4_4	0,607	0,533	0,448	0,197	П4_4	0,316	0,744	0,487	-0,029
П4_5	0,927	-0,151	0,11	-0,282	П4_5	0,868	0,336	-0,08	0,317
П4_6	0,161	-0,291	0,297	0,808	П4_6	0,211	0,243	-0,08	-0,861
П4_7	0,884	-0,185	-0,158	0,186	П4_7	0,919	0,074	0,113	-0,113
П4_8	0,836	-0,217	-0,454	0,063	П4_8	0,942	-0,221	0,139	0,024
П4_9	0,919	-0,181	0,128	0,151	П4_9	0,886	0,345	0,017	-0,105
П4_10	0,454	0,815	-0,214	-0,072	П4_10	0,22	0,173	0,846	0,357
П4_11	0,922	0,014	-0,315	0,125	П4_11	0,926	-0,002	0,329	0,020
П4_12	0,798	-0,321	0,033	-0,075	П4_12	0,826	0,18	-0,164	0,070

Продовження додатку К

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України за розділом 4 анкети

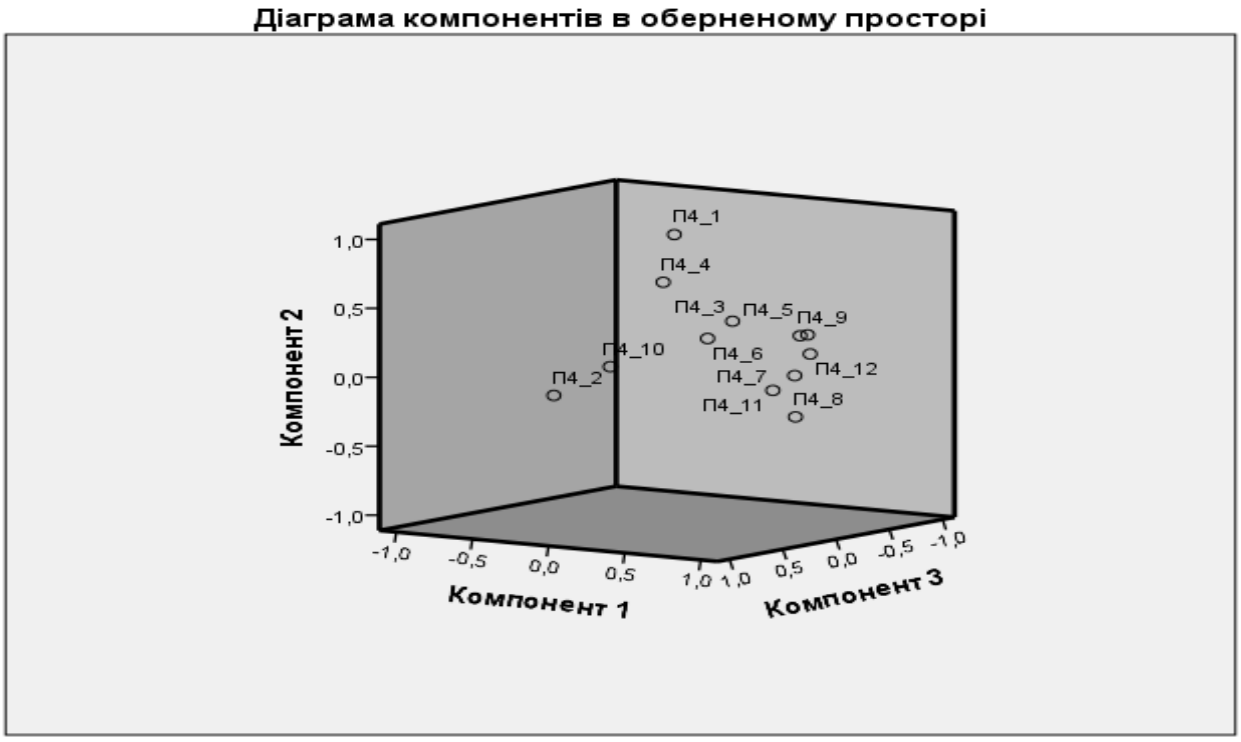

Групування перемінних вихідного масиву даних за факторною належністю

Компоненти факторної моделі	*№*	*Перемінні вихідного масиву даних*	*Факторне навантаження*
Перший фактор	1	П4_8	0,942
	2	П4_11	0,926
	3	П4_7	0,919
	4	П4_9	0,886
	5	П4_5	0,868
	6	П4_12	0,826
Другий фактор	1	П4_1	0,977
	2	П4_4	0,744
Третій фактор	1	П4_2	0,955
	2	П4_10	0,846
Четвертий фактор	1	П4_3	0,712
	2	П4_6	-0,861

Продовження додатку К

Результати ієрархічного кластерного аналізу за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери за областями України розділу 4 анкети

Зведений звіт по спостереженнях (a, b)

Спостереження					
Валідні		Пропущені		Всього	
N	Відсотки	N	Відсотки	N	Відсотки
9	100	0	0	9	100
a - Квадрат евклідової відстані					
b - Метод середнього зв’язку (між групами)					

Метод середнього зв’язку між групами

Порядок агломерації кластерів						
Етап	Об’єднаний кластер		Коефіцієнти	Етап першої появи кластера		Наступний етап
	Кластер 1	Кластер 2		Кластер 1	Кластер 2	
1	4	9	919,74	0	0	3
2	1	5	1477,75	0	0	3
3	1	4	1718,065	2	1	5
4	6	8	1733,35	0	0	6
5	1	3	2489,678	3	0	6
6	1	6	2572,581	5	4	8
7	2	7	2943,2	0	0	8
8	1	2	5667,59	6	7	0

Приналежність до кластерів

Спостереження	Кластери 4
Волинська	1
Тернопільська	2
Івано-Франківська	1
Хмельницька	1
Київська	1
Житомирська	3
Полтавська	4
Одеська	3
Харківська	1

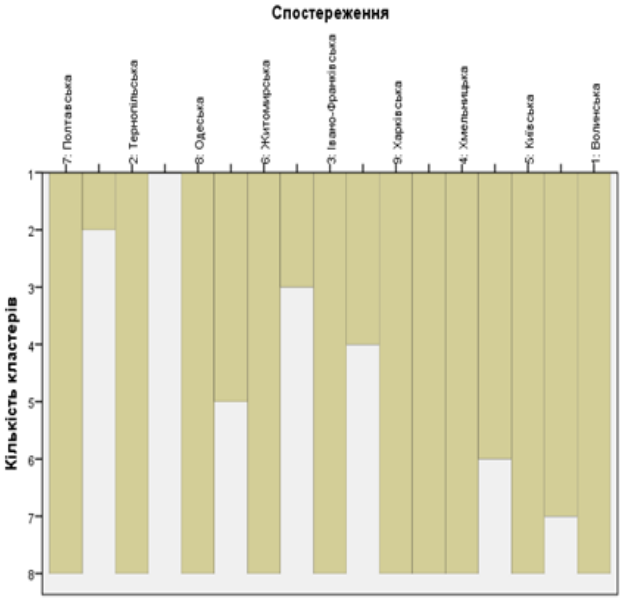

Додатку Л

Результати розрахунків описових статистик досліджуваних показників за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі культури за розділом 5.1 анкети
(зведена вибірка n=9)

Числові значення основних статистик досліджуваних показників											
№ п/п	$R=X_{max} - X_{min}$	Min	Max	Середнє		S^2	S	Асиметрія		Ексцес	
				$\overline{X}$	m			As	m	Ex	m
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
П5_1_1	33,9	28,6	62,5	47,233	3,8899	11,6696	136,18	-0,18	0,717	-1,038	1,4
П5_1_2	34,1	14,3	48,4	36,244	3,7788	11,3363	128,513	-1,084	0,717	0,185	1,4
П5_1_3	31,7	16,7	48,4	32,222	3,5911	10,7734	116,067	-0,066	0,717	-0,865	1,4
П5_1_4	35,3	32,4	67,7	46,678	3,9513	11,8538	140,512	0,608	0,717	-0,668	1,4
П5_1_5	45	30	75	53	5,1912	15,5736	242,538	0,406	0,717	-1,017	1,4
П5_1_6	35,4	46,7	82,1	64,522	4,282	12,8461	165,022	-0,292	0,717	-1,528	1,4
П5_1_7	45,3	44	89,3	65,756	4,617	13,8509	191,848	0,045	0,717	-0,072	1,4
П5_1_8	30,2	41,2	71,4	56,356	3,8841	11,6522	135,773	0,134	0,717	-1,598	1,4
П5_1_9	19,7	48	67,7	55,578	2,0533	6,1599	37,944	1,069	0,717	0,815	1,4
П5_1_10	30	20	50	35,544	3,5635	10,6905	114,288	-0,25	0,717	-1,455	1,4
П5_1_11	29	35,3	64,3	51,556	2,9325	8,7976	77,398	-0,241	0,717	0,579	1,4
П5_1_12	41,2	26,7	67,9	42,933	3,6586	10,9758	120,468	1,316	0,717	3,946	1,4

Продовження додатку Л

Гістограми з апроксимацією до нормального розподілу досліджуваних показників за розділом 5.1 анкети

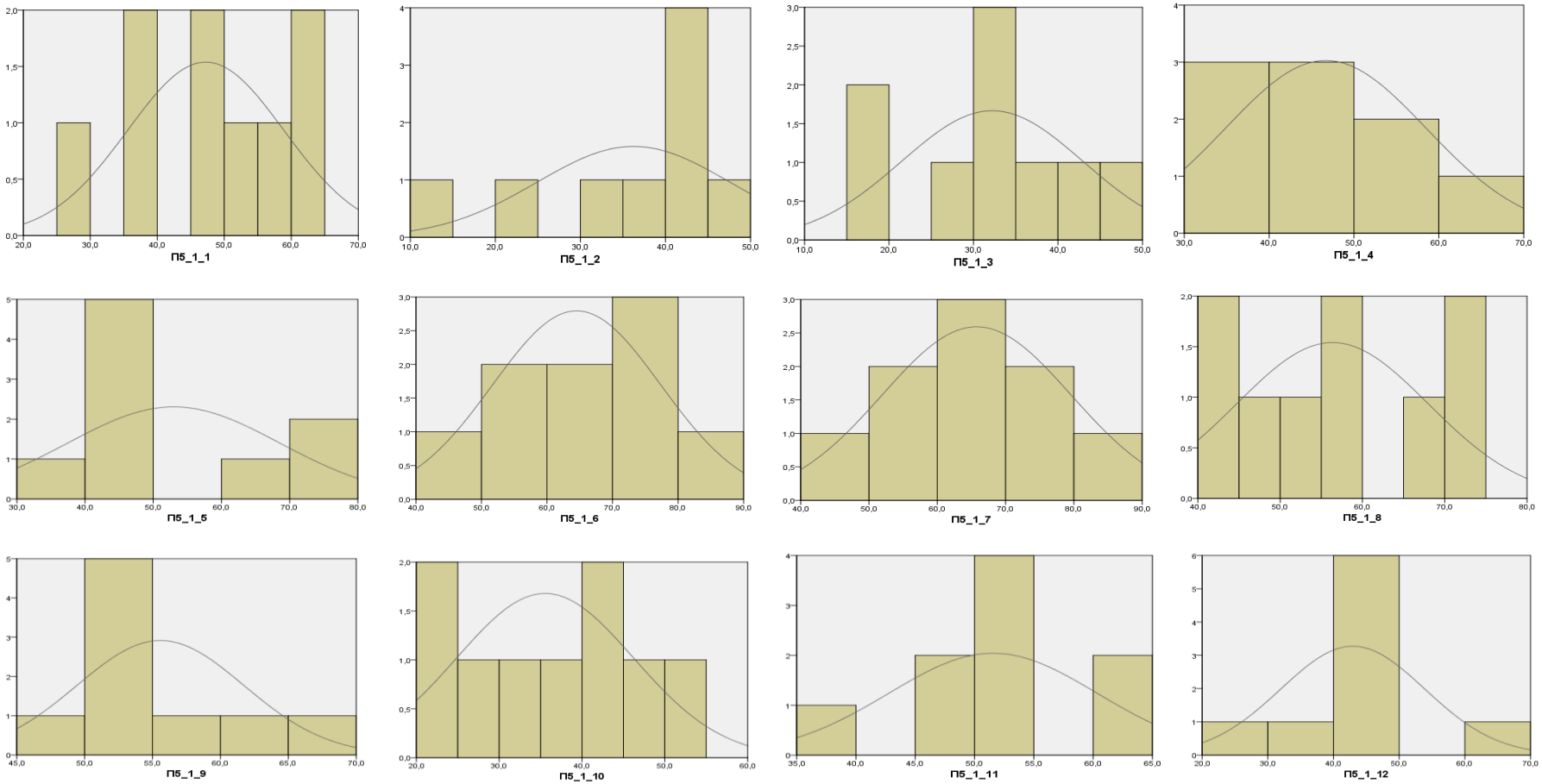

Значення коефіцієнтів кореляції Пірсона між досліджуваними показниками за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі культури за розділом 5.1 анкети (n=9)

Кореляції													
Показник		П5_1_1	П5_1_2	П5_1_3	П5_1_4	П5_1_5	П5_1_6	П5_1_7	П5_1_8	П5_1_9	П5_1_10	П5_1_11	П5_1_12
П5_1_1	Кореляція Пірсона	1	,883**	0,534	,788*	,818**	0,273	-0,547	0,083	0,424	,781*	-0,427	-0,321
	Знач. (двостороння)		0,002	0,139	0,012	0,007	0,478	0,127	0,831	0,255	0,013	0,252	0,4
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_2	Кореляція Пірсона	,883**	1	0,399	,687*	0,523	0,125	-0,5	0,078	0,544	0,588	-0,405	-0,352
	Знач. (двостороння)	0,002		0,287	0,041	0,149	0,749	0,171	0,842	0,13	0,096	0,28	0,352
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_3	Кореляція Пірсона	0,534	0,399	1	0,246	0,565	0,103	0,176	0,17	0,313	0,608	-,671*	-0,301
	Знач. (двостороння)	0,139	0,287		0,523	0,113	0,791	0,65	0,661	0,411	0,082	0,048	0,431
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_4	Кореляція Пірсона	,788*	,687*	0,246	1	,788*	0,508	-0,363	0,406	0,461	0,577	0,078	0,008
	Знач. (двостороння)	0,012	0,041	0,523		0,012	0,163	0,337	0,278	0,211	0,104	0,842	0,983
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_5	Кореляція Пірсона	,818**	0,523	0,565	,788*	1	0,595	-0,32	0,345	0,204	,734*	-0,159	-0,039
	Знач. (двостороння)	0,007	0,149	0,113	0,012		0,091	0,401	0,364	0,598	0,024	0,682	0,92
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_6	Кореляція Пірсона	0,273	0,125	0,103	0,508	0,595	1	0,16	,855**	0,005	0,448	0,358	,723*
	Знач. (двостороння)	0,478	0,749	0,791	0,163	0,091		0,681	0,003	0,989	0,227	0,344	0,028
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_7	Кореляція Пірсона	-0,547	-0,5	0,176	-0,363	-0,32	0,16	1	0,521	0,214	-0,288	0,249	0,534
	Знач. (двостороння)	0,127	0,171	0,65	0,337	0,401	0,681		0,15	0,581	0,453	0,519	0,139
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_8	Кореляція Пірсона	0,083	0,078	0,17	0,406	0,345	,855**	0,521	1	0,272	0,246	0,403	,714*
	Знач. (двостороння)	0,831	0,842	0,661	0,278	0,364	0,003	0,15		0,478	0,524	0,282	0,031
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_9	Кореляція Пірсона	0,424	0,544	0,313	0,461	0,204	0,005	0,214	0,272	1	0,038	0,081	-0,079
	Знач. (двостороння)	0,255	0,13	0,411	0,211	0,598	0,989	0,581	0,478		0,922	0,835	0,841
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_10	Кореляція Пірсона	,781*	0,588	0,608	0,577	,734*	0,448	-0,288	0,246	0,038	1	-0,588	-0,01
	Знач. (двостороння)	0,013	0,096	0,082	0,104	0,024	0,227	0,453	0,524	0,922		0,096	0,979
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_11	Кореляція Пірсона	-0,427	-0,405	-,671*	0,078	-0,159	0,358	0,249	0,403	0,081	-0,588	1	0,583
	Знач. (двостороння)	0,252	0,28	0,048	0,842	0,682	0,344	0,519	0,282	0,835	0,096		0,099
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_1_12	Кореляція Пірсона	-0,321	-0,352	-0,301	0,008	-0,039	,723*	0,534	,714*	-0,079	-0,01	0,583	1
	Знач. (двостороння)	0,4	0,352	0,431	0,983	0,92	0,028	0,139	0,031	0,841	0,979	0,099	
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9

Примітка: ** – кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння); * – кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Продовження додатку Л

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі культури за розділом 5.1 анкети

Результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta

Назва тесту	***Отримані значення***
Критерій адекватності вибірки (КМО)	0,678
Критерій сферичності Барлета	Approx. Chi-Square – 31,435
	df – 15
	Sig. – ,005

Перемінні, спільності та характеристики факторів

Компонент	***Видобуті значення суми квадратів навантаження***			***Ротація суми квадратів навантаження***		
	Загальний	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***	***Загальний***	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***
1	4,995	41,627	41,627	4,106	34,217	34,217
2	3,309	27,575	69,202	3,226	26,884	61,101
3	1,518	12,648	81,85	2,323	19,355	80,456
4	1,346	11,22	93,07	1,514	12,614	93,07

Матриця компонентів до і після процедури "varimax" обертання

До процедури "varimax"обертання					***Після процедури "varimax"обертання***				
№ показ-ника	***Компонент***				***№ показ-ника***	***Компонент***			
	1	***2***	***3***	***4***		***1***	***2***	***3***	***4***
П5_1_1	0,971	-0,139	-0,133	0,052	П5_1_1	0,904	-0,071	0,353	0,189
П5_1_2	0,844	-0,196	-0,151	0,289	П5_1_2	0,791	-0,182	0,232	0,379
П5_1_3	0,64	-0,119	0,719	-0,005	П5_1_3	0,193	0,052	0,913	0,261
П5_1_4	0,822	0,278	-0,362	0,173	П5_1_4	0,876	0,264	-0,025	0,273
П5_1_5	0,871	0,213	-0,072	-0,191	П5_1_5	0,794	0,311	0,343	-0,006
П5_1_6	0,4	0,849	-0,086	-0,297	П5_1_6	0,39	0,9	0,005	-0,125
П5_1_7	-0,4	0,545	0,691	0,241	П5_1_7	-0,715	0,551	0,206	0,368
П5_1_8	0,254	0,911	0,176	0,057	П5_1_8	0,112	0,923	0,05	0,248
П5_1_9	0,408	0,14	0,128	0,878	П5_1_9	0,237	0,041	0,038	0,956
П5_1_10	0,847	0,033	0,181	-0,412	П5_1_10	0,662	0,21	0,635	-0,187
П5_1_11	-0,427	0,662	-0,509	0,268	П5_1_11	-0,138	0,48	-0,826	0,14
П5_1_12	-0,216	0,898	0,004	-0,18	П5_1_12	-0,194	0,881	-0,244	-0,106

Продовження додатку Л

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі культури за розділом 5.1 анкети

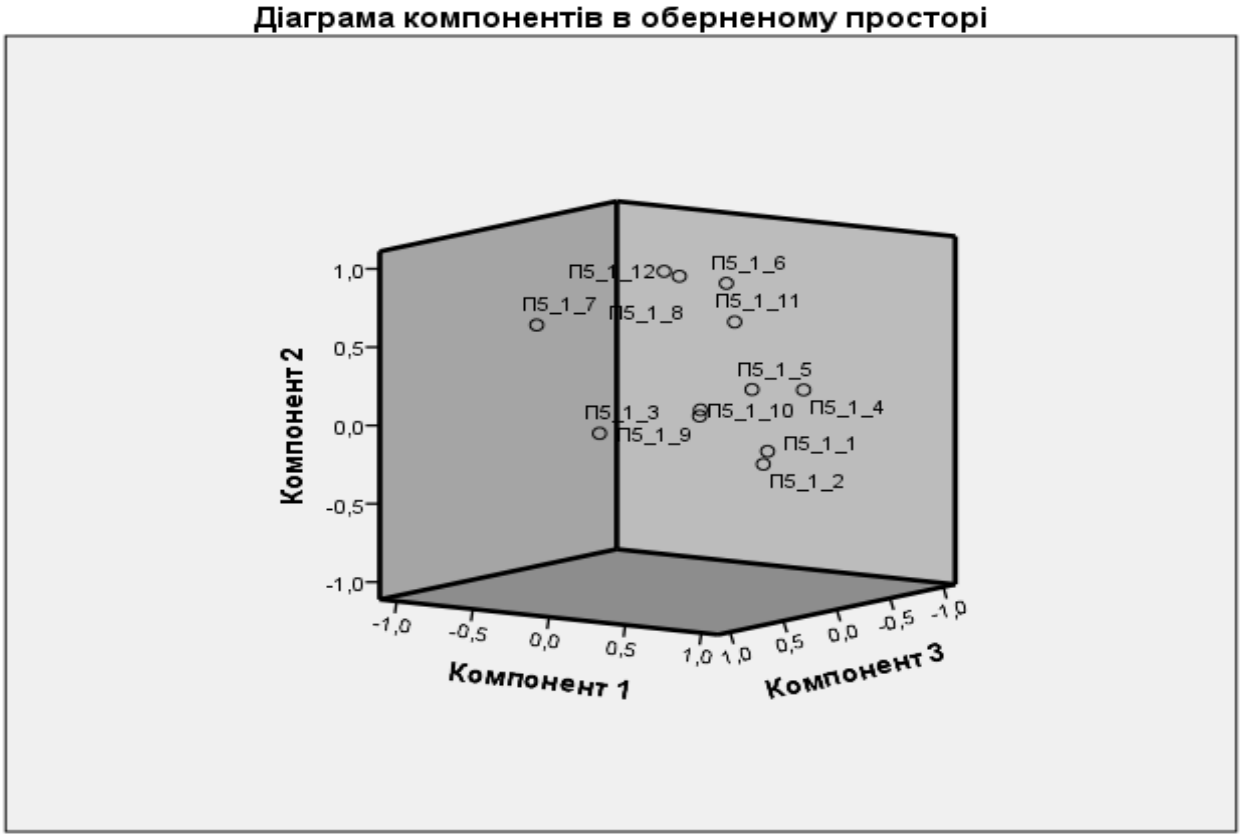

Групування перемінних вихідного масиву даних за факторною належністю

Компоненти факторної моделі	*№*	*Перемінні вихідного масиву даних*	*Факторне навантаження*
Перший фактор	1	П5_1_1	0,904
	2	П5_1_4	0,876
	3	П5_1_5	0,794
	4	П5_1_2	0,791
	5	П5_1_10	0,662
	6	П5_1_7	-0,715
Другий фактор	1	П5_1_8	0,923
	2	П5_1_6	0,900
	3	П5_1_12	0,881
Третій фактор	1	П5_1_3	0,913
	2	П5_1_11	-0,826
Четвертий фактор	1	П5_1_9	0,956

Продовження додатку Л

Результати ієрархічного кластерного аналізу за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі культури за областями України розділу 5.1 анкети

Зведений звіт по спостереженнях (a, b)

Спостереження					
Валідні		Пропущені		Всього	
N	Відсотки	N	Відсотки	N	Відсотки
9	100	0	0	9	100
a - Квадрат евклідової відстані					
b - Метод середнього зв’язку (між групами)					

Метод середнього зв’язку між групами

Порядок агломерації кластерів						
Етап	Об’єднаний кластер		Коефіцієнти	Етап першої появи кластера		Наступний етап
	Кластер 1	Кластер 2		Кластер 1	Кластер 2	
1	5	9	269,540	0	0	5
2	6	8	1052,470	0	0	4
3	1	3	1367,880	0	0	6
4	6	7	1496,455	2	0	6
5	2	5	1949,400	0	1	7
6	1	6	1953,277	3	4	7
7	1	2	3634,683	6	5	8
8	1	4	4981,255	7	0	0

Приналежність до кластерів

Спостереження	Кластери 6
Волинська	1
Тернопільська	2
Івано-Франківська	1
Хмельницька	3
Київська	4
Житомирська	5
Полтавська	6
Одеська	5
Харківська	4

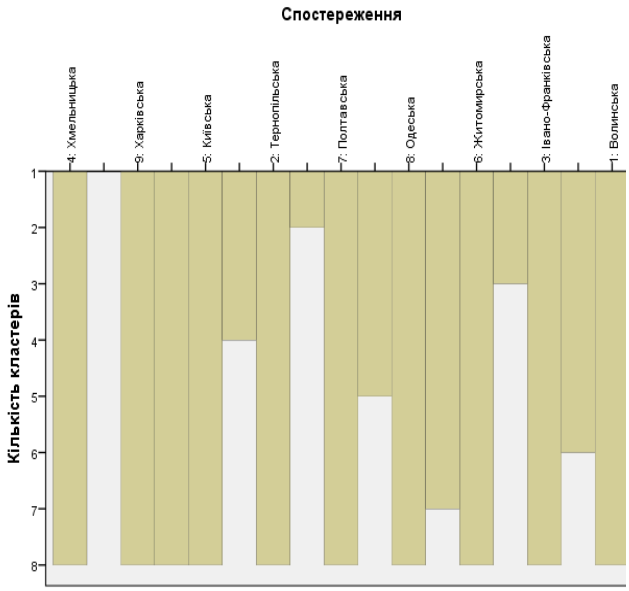

Продовження додатку М

Результати розрахунків описових статистик досліджуваних показників за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі освіти за розділом 5.2 анкети
(зведена вибірка n=9)

Числові значення основних статистик досліджуваних показників											
№ п/п	$R=X_{max} - X_{min}$	Min	Max	Середнє		S^2	S	Асиметрія		Ексцес	
				$\bar{X}$	m			As	m	Ex	m
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
П5_2_1	28,5	56,7	85,2	67,978	3,3693	10,1078	102,167	1,049	0,717	-0,071	1,4
П5_2_2	16,7	53,3	70,0	61,722	1,7736	5,3209	28,312	-0,093	0,717	-0,665	1,4
П5_2_3	16,1	38,7	54,8	46,467	2,1284	6,3853	40,772	0,138	0,717	-1,884	1,4
П5_2_4	24,9	64,0	88,9	80,178	2,9667	8,9001	79,212	-1,210	0,717	0,210	1,4
П5_2_5	35,1	52,0	87,1	67,289	4,3002	12,9006	166,426	0,331	0,717	-1,495	1,4
П5_2_6	41,2	44,0	85,2	65,467	5,3691	16,1074	259,448	-0,347	0,717	-1,536	1,4
П5_2_7	28,9	45,2	74,1	59,056	3,0485	9,1456	83,643	0,064	0,717	-0,699	1,4
П5_2_8	30,4	56,7	87,1	69,478	2,9512	8,8535	78,384	0,821	0,717	1,111	1,4
П5_2_9	20,9	53,3	74,2	63,100	2,0773	6,2318	38,835	0,438	0,717	0,396	1,4
П5_2_10	25,3	53,3	78,6	71,400	2,6828	8,0483	64,775	-1,710	0,717	2,785	1,4
П5_2_11	32,9	60,0	92,9	79,744	3,473	10,419	108,555	-0,877	0,717	0,162	1,4

Гістограми з апроксимацією до нормального розподілу досліджуваних показників за розділом 5.2 анкети

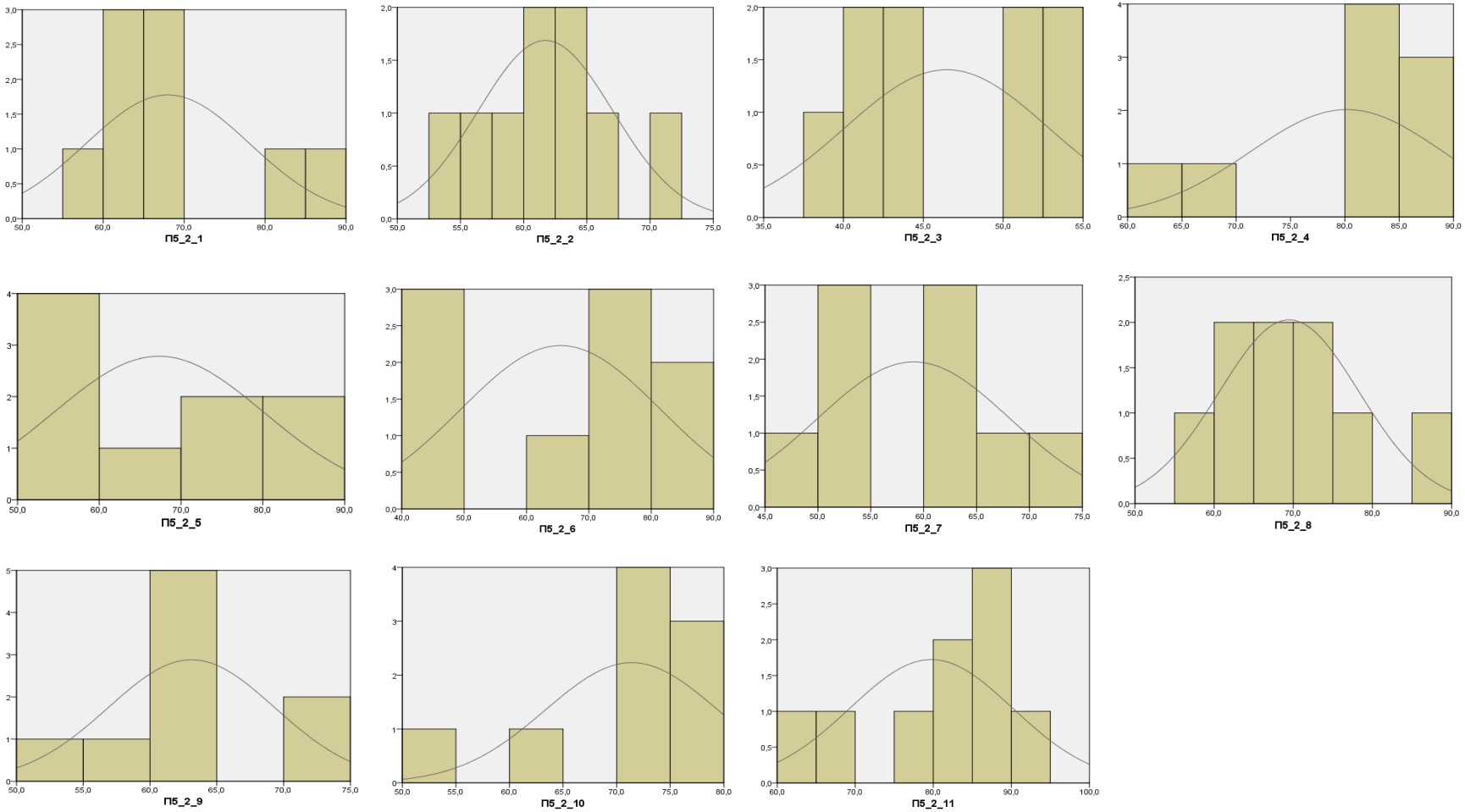

Продовження додатку М

Значення коефіцієнтів кореляції Пірсона між досліджуваними показниками за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі освіти за розділом 5.2 анкети (n=9)

Кореляції												
Показник		П5_2_1	П5_2_2	П5_2_3	П5_2_4	П5_2_5	П5_2_6	П5_2_7	П5_2_8	П5_2_9	П5_2_10	П5_2_11
П5_2_1	Кореляція Пірсона	1	0,484	0,279	0,53	,703*	,829**	0,499	,903**	,942**	0,475	0,596
	Знач. (двостороння)		0,187	0,467	0,143	0,035	0,006	0,171	0,001	0	0,196	0,09
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_2	Кореляція Пірсона	0,484	1	-0,38	0,463	0,047	,712*	0,111	0,339	0,44	,784*	0,656
	Знач. (двостороння)	0,187		0,313	0,21	0,904	0,031	0,776	0,372	0,236	0,012	0,055
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_3	Кореляція Пірсона	0,279	-0,38	1	-0,496	0,199	-0,098	0,414	0,483	0,515	0,07	0,108
	Знач. (двостороння)	0,467	0,313		0,175	0,607	0,803	0,267	0,188	0,156	0,858	0,782
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_4	Кореляція Пірсона	0,53	0,463	-0,496	1	,684*	,797*	-0,279	0,437	0,3	0,302	0,503
	Знач. (двостороння)	0,143	0,21	0,175		0,042	0,01	0,468	0,239	0,434	0,429	0,168
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_5	Кореляція Пірсона	,703*	0,047	0,199	,684*	1	,692*	0,011	,692*	0,601	0,183	0,48
	Знач. (двостороння)	0,035	0,904	0,607	0,042		0,039	0,978	0,039	0,087	0,638	0,191
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_6	Кореляція Пірсона	,829**	,712*	-0,098	,797*	,692*	1	0,052	,775*	,738*	,719*	,843**
	Знач. (двостороння)	0,006	0,031	0,803	0,01	0,039		0,895	0,014	0,023	0,029	0,004
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_7	Кореляція Пірсона	0,499	0,111	0,414	-0,279	0,011	0,052	1	0,259	0,541	-0,015	-0,103
	Знач. (двостороння)	0,171	0,776	0,267	0,468	0,978	0,895		0,501	0,133	0,969	0,791
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_8	Кореляція Пірсона	,903**	0,339	0,483	0,437	,692*	,775*	0,259	1	,926**	0,558	,703*
	Знач. (двостороння)	0,001	0,372	0,188	0,239	0,039	0,014	0,501		0	0,118	0,035
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_9	Кореляція Пірсона	,942**	0,44	0,515	0,3	0,601	,738*	0,541	,926**	1	0,569	0,635
	Знач. (двостороння)	0	0,236	0,156	0,434	0,087	0,023	0,133	0		0,11	0,066
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_10	Кореляція Пірсона	0,475	,784*	0,07	0,302	0,183	,719*	-0,015	0,558	0,569	1	,936**
	Знач. (двостороння)	0,196	0,012	0,858	0,429	0,638	0,029	0,969	0,118	0,11		0
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_2_11	Кореляція Пірсона	0,596	0,656	0,108	0,503	0,48	,843**	-0,103	,703*	0,635	,936**	1
	Знач. (двостороння)	0,09	0,055	0,782	0,168	0,191	0,004	0,791	0,035	0,066	0	
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9

Примітка: ** – кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння); * – кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Продовження додатку М

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі освіти за розділом 5.2 анкети

Результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta

Назва тесту	***Отримані значення***
Критерій адекватності вибірки (КМО)	0,781
Критерій сферичності Барлета	Approx. Chi-Square – 27,233
	df – 15
	Sig. – ,003

Перемінні, спільності та характеристики факторів

Компонент	***Видобуті значення суми квадратів навантаження***			***Ротація суми квадратів навантаження***		
	Загальний	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***	***Загальний***	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***
1	6,035	54,86	54,86	3,754	34,129	34,129
2	2,346	21,326	76,186	3,542	32,203	66,332
3	1,396	12,695	88,881	2,48	22,549	88,881

Матриця компонентів до і після процедури "varimax" обертання

До процедури "varimax"обертання				***Після процедури "varimax"обертання***			
№ показ-ника	***Компонент***			***№ показ-ника***	***Компонент***		
	1	***2***	***3***		***1***	***2***	***3***
П5_2_1	0,915	0,268	-0,118	П5_2_1	0,740	0,432	0,433
П5_2_2	0,647	-0,452	0,527	П5_2_2	0,082	0,936	-0,132
П5_2_3	0,172	0,888	0,041	П5_2_3	0,113	-0,172	0,882
П5_2_4	0,635	-0,574	-0,472	П5_2_4	0,772	0,309	-0,513
П5_2_5	0,698	0,079	-0,667	П5_2_5	0,967	-0,008	0,060
П5_2_6	0,957	-0,259	-0,071	П5_2_6	0,726	0,677	-0,037
П5_2_7	0,217	0,700	0,265	П5_2_7	-0,017	0,073	0,776
П5_2_8	0,900	0,310	-0,126	П5_2_8	0,736	0,402	0,467
П5_2_9	0,888	0,435	0,059	П5_2_9	0,601	0,473	0,630
П5_2_10	0,749	-0,231	0,539	П5_2_10	0,151	0,933	0,101
П5_2_11	0,859	-0,226	0,224	П5_2_11	0,451	0,796	0,049

Продовження додатку М

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі освіти за розділом 5.2 анкети

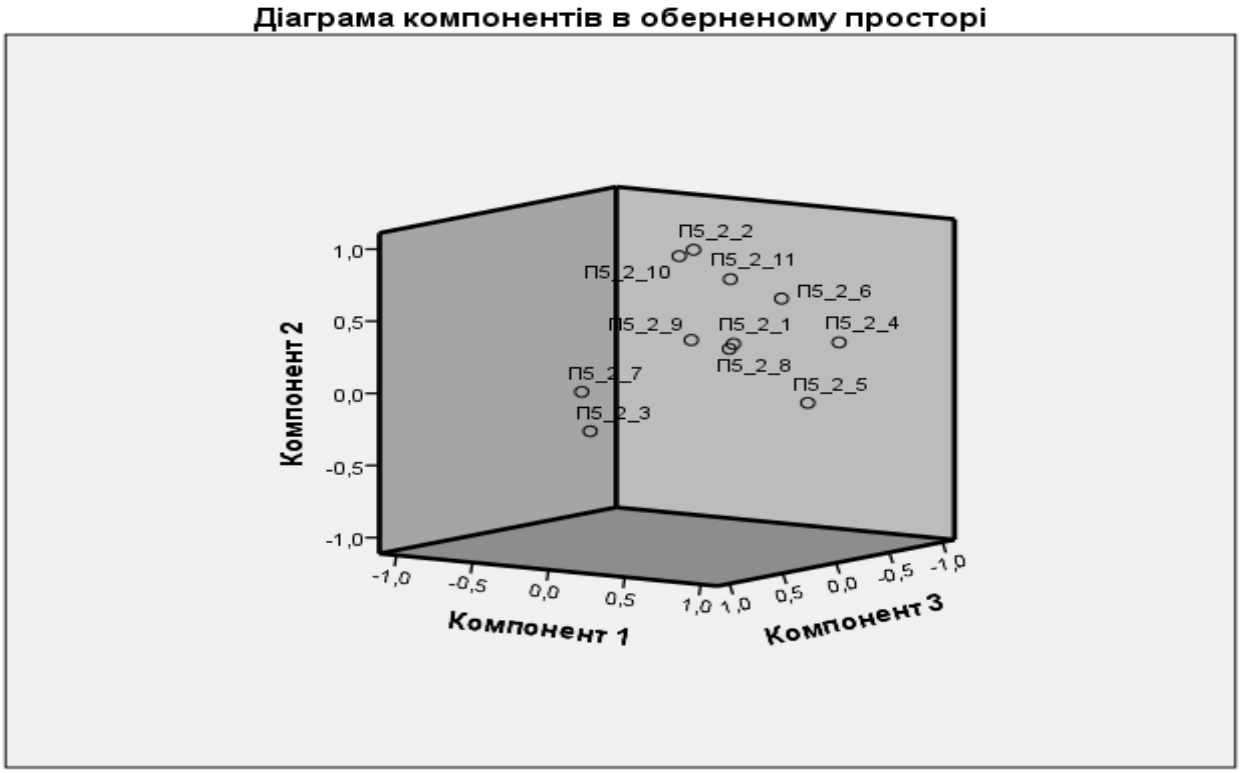

Групування перемінних вихідного масиву даних за факторною належністю

Компоненти факторної моделі	*№*	*Перемінні вихідного масиву даних*	*Факторне навантаження*
Перший фактор	1	П5_2_5	0,967
	2	П5_2_4	0,772
	3	П5_2_1	0,740
	4	П5_2_8	0,736
	5	П5_2_6	0,726
Другий фактор	1	П5_2_2	0,936
	2	П5_2_10	0,933
	3	П5_2_11	0,796
Третій фактор	1	П5_2_3	0,882
	2	П5_2_7	0,776
	3	П5_2_9	0,630

Продовження додатку М

Результати ієрархічного кластерного аналізу за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі освіти за областями України розділу 5.2 анкети

Зведений звіт по спостереженнях (a, b)

Спостереження					
Валідні		Пропущені		Всього	
N	Відсотки	N	Відсотки	N	Відсотки
9	100	0	0	9	100
a - Квадрат евклідової відстані					
b - Метод середнього зв’язку (між групами)					

Метод середнього зв’язку між групами

Порядок агломерації кластерів						
Етап	Об’єднаний кластер		Коефіцієнти	Етап першої появи кластера		Наступний етап
	Кластер 1	Кластер 2		Кластер 1	Кластер 2	
1	5	9	147,820	0	0	6
2	1	3	275,230	0	0	3
3	1	6	481,925	2	0	5
4	2	7	498,820	0	0	7
5	1	4	875,263	3	0	7
6	5	8	1469,430	1	0	8
7	1	2	1767,502	5	4	8
8	1	5	3002,652	7	6	0

Приналежність до кластерів

Спостереження	Кластери 4
Волинська	1
Тернопільська	2
Івано-Франківська	1
Хмельницька	1
Київська	3
Житомирська	1
Полтавська	2
Одеська	4
Харківська	3

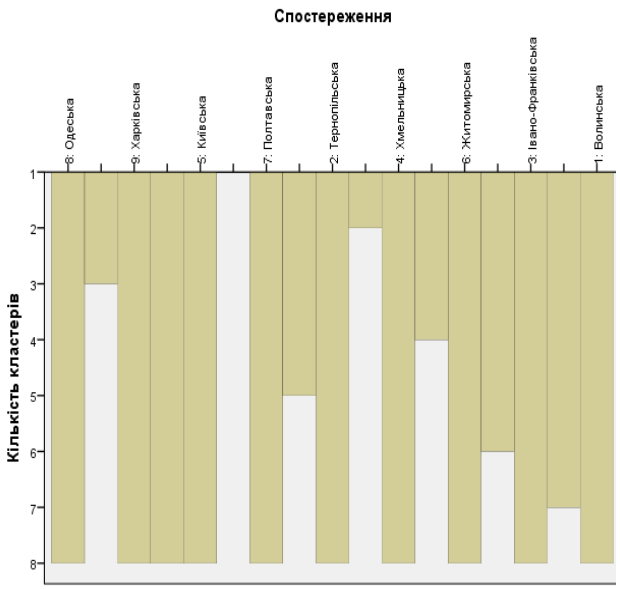

Додаток Н

Результати розрахунків описових статистик досліджуваних показників за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі релігії за розділом 5.3 анкети
(зведена вибірка n=9)

Числові значення основних статистик досліджуваних показників											
№ п/п	$R=X_{max} - X_{min}$	Min	Max	Середнє		S^2	S	Асиметрія		Ексцес	
				$\bar{X}$	m			As	m	Ex	m
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
П5_3_1	38,4	25,9	64,3	50,433	5,1491	15,4472	238,618	-0,957	0,717	-0,905	1,4
П5_3_2	22,4	32,4	54,8	43,778	2,4673	7,4018	54,787	-0,046	0,717	-1,096	1,4
П5_3_3	23,8	33,3	57,1	45,333	2,5038	7,5113	56,42	0,169	0,717	-0,379	1,4
П5_3_4	28	33,3	61,3	48,9	3,1668	9,5005	90,26	-0,131	0,717	-0,963	1,4
П5_3_5	25,2	29,6	54,8	42,033	2,4897	7,4691	55,787	0,039	0,717	0,117	1,4
П5_3_6	24,5	40	64,5	49,233	2,8964	8,6891	75,5	1,199	0,717	0,135	1,4
П5_3_7	18,2	56	74,2	63,056	2,0248	6,0744	36,898	0,489	0,717	-0,263	1,4
П5_3_8	35,3	43,3	78,6	56,378	4,0052	12,0156	144,374	0,852	0,717	-0,097	1,4

Гістограми з апроксимацією до нормального розподілу досліджуваних показників за розділом 5.3 анкети

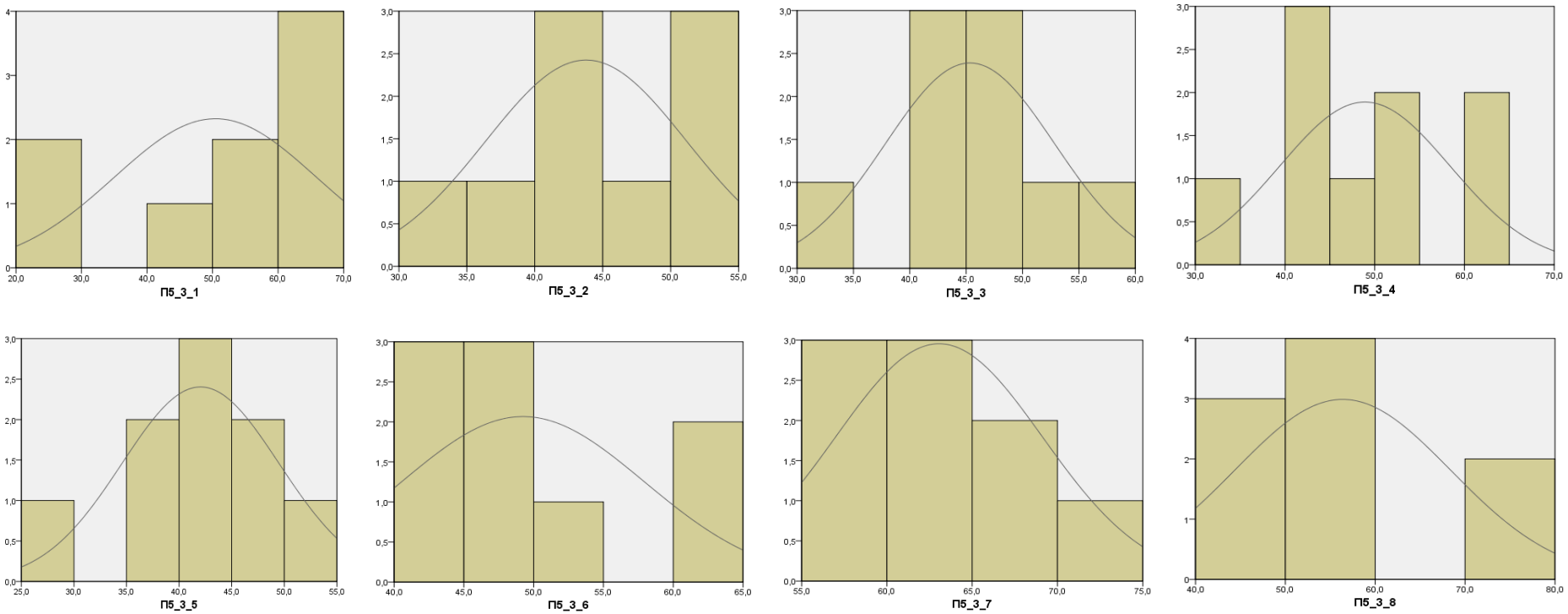

Продовження додатку Н

Значення коефіцієнтів кореляції Пірсона між досліджуваними показниками за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі релігії за розділом 5.3 анкети (n=9)

Кореляції									
Показник		П5_3_1	П5_3_2	П5_3_3	П5_3_4	П5_3_5	П5_3_6	П5_3_7	П5_3_8
П5_3_1	Кореляція Пірсона	1	0,247	,687*	,812**	,706*	-0,267	0,56	0,448
	Знач. (двостороння)		0,522	0,041	0,008	0,033	0,487	0,117	0,227
	N	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_3_2	Кореляція Пірсона	0,247	1	,781*	0,632	0,461	0,37	0,572	,694*
	Знач. (двостороння)	0,522		0,013	0,068	0,212	0,327	0,107	0,038
	N	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_3_3	Кореляція Пірсона	,687*	,781*	1	,780*	0,559	0,176	,766*	,868**
	Знач. (двостороння)	0,041	0,013		0,013	0,118	0,651	0,016	0,002
	N	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_3_4	Кореляція Пірсона	,812**	0,632	,780*	1	,794*	-0,066	,674*	,668*
	Знач. (двостороння)	0,008	0,068	0,013		0,011	0,866	0,046	0,049
	N	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_3_5	Кореляція Пірсона	,706*	0,461	0,559	,794*	1	0,114	,708*	0,352
	Знач. (двостороння)	0,033	0,212	0,118	0,011		0,77	0,033	0,353
	N	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_3_6	Кореляція Пірсона	-0,267	0,37	0,176	-0,066	0,114	1	0,567	0,383
	Знач. (двостороння)	0,487	0,327	0,651	0,866	0,77		0,111	0,308
	N	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_3_7	Кореляція Пірсона	0,56	0,572	,766*	,674*	,708*	0,567	1	,811**
	Знач. (двостороння)	0,117	0,107	0,016	0,046	0,033	0,111		0,008
	N	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_3_8	Кореляція Пірсона	0,448	,694*	,868**	,668*	0,352	0,383	,811**	1
	Знач. (двостороння)	0,227	0,038	0,002	0,049	0,353	0,308	0,008	
	N	9	9	9	9	9	9	9	9

Примітка: ** – кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння); * – кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Продовження додатку Н

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі релігії за розділом 5.3 анкети

Результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta

Назва тесту	***Отримані значення***
Критерій адекватності вибірки (КМО)	0,340
Критерій сферичності Барлета	Approx. Chi-Square – 75,710
	df – 28
	Sig. – ,000

Перемінні, спільності та характеристики факторів

Компонент	***Видобуті значення суми квадратів навантаження***			***Ротація суми квадратів навантаження***		
	Загальний	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***	***Загальний***	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***
1	4,974	62,175	62,175	3,754	46,926	46,926
2	1,594	19,919	82,094	2,813	35,167	82,094

Матриця компонентів до і після процедури "varimax" обертання

До процедури "varimax"обертання			***Після процедури "varimax"обертання***		
№ показ-ника	***Компонент***		***№ показ-ника***	***Компонент***	
	1	***2***		***1***	***2***
П5_3_1	0,731	-0,605	П5_3_1	0,948	-0,044
П5_3_2	0,763	0,312	П5_3_2	0,422	0,708
П5_3_3	0,930	0,009	П5_3_3	0,738	0,566
П5_3_4	0,897	-0,344	П5_3_4	0,923	0,264
П5_3_5	0,771	-0,282	П5_3_5	0,785	0,237
П5_3_6	0,279	0,885	П5_3_6	-0,308	0,875
П5_3_7	0,894	0,256	П5_3_7	0,561	0,742
П5_3_8	0,847	0,289	П5_3_8	0,503	0,740

Продовження додатку Н

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в галузі релігії за розділом 5.3 анкети

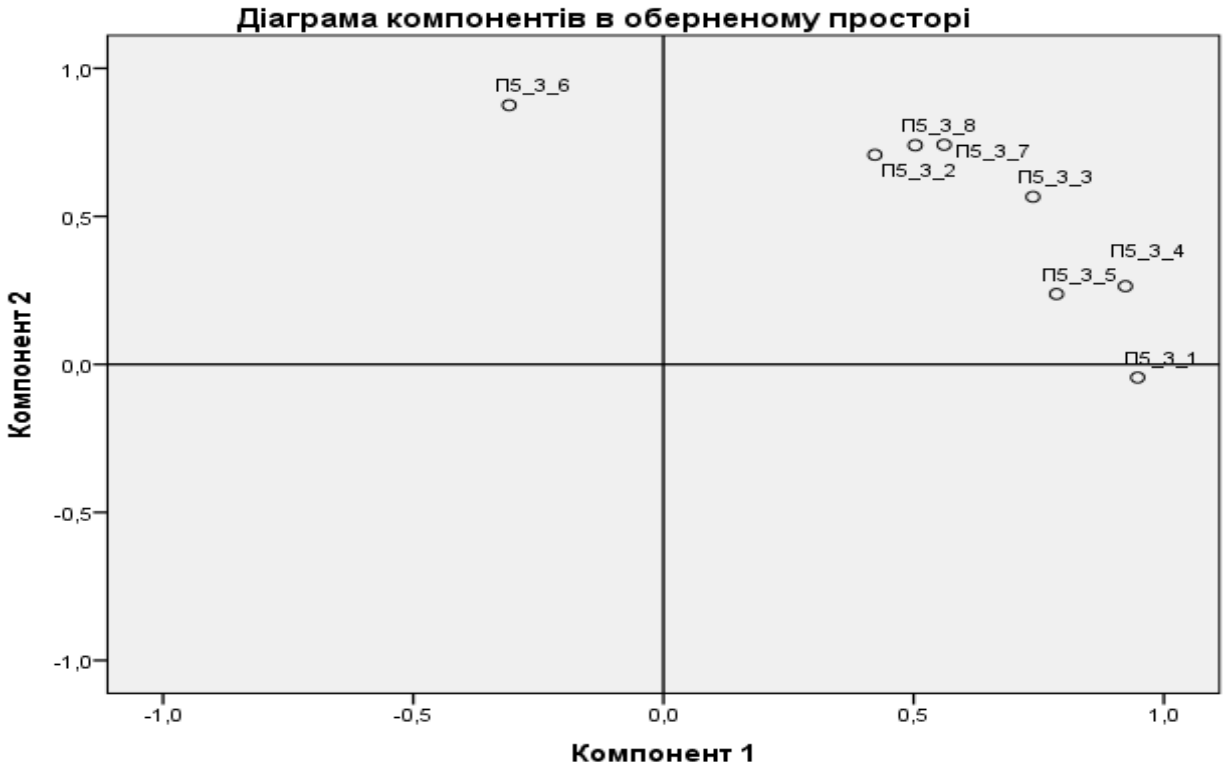

Групування перемінних вихідного масиву даних за факторною належністю

Компоненти факторної моделі	*№*	*Перемінні вихідного масиву даних*	*Факторне навантаження*
Перший фактор	1	П5_3_1	0,948
	2	П5_3_4	0,923
	3	П5_3_5	0,785
	4	П5_3_3	0,738
Другий фактор	1	П5_3_6	0,875
	2	П5_3_7	0,742
	3	П5_3_8	0,740
	4	П5_3_2	0,708

Продовження додатку Н

Результати ієрархічного кластерного аналізу за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в галузі релігії за областями України розділу 5.3 анкети

Зведений звіт по спостереженнях (a, b)

Спостереження					
Валідні		Пропущені		Всього	
N	Відсотки	N	Відсотки	N	Відсотки
9	100	0	0	9	100
a - Квадрат евклідової відстані					
b - Метод середнього зв’язку (між групами)					

Метод середнього зв’язку між групами

Порядок агломерації кластерів						
Етап	Об’єднаний кластер		Коефіцієнти	Етап першої появи кластера		Наступний етап
	Кластер 1	Кластер 2		Кластер 1	Кластер 2	
1	1	9	100,340	0	0	4
2	3	5	191,920	0	0	4
3	6	8	512,230	0	0	6
4	1	3	602,095	1	2	7
5	2	4	743,310	0	0	8
6	6	7	844,505	3	0	7
7	1	6	1452,888	4	6	8
8	1	2	2222,181	7	5	0

Приналежність до кластерів

Спостереження	Кластери 3
Волинська	1
Тернопільська	2
Івано-Франківська	1
Хмельницька	2
Київська	1
Житомирська	3
Полтавська	3
Одеська	3
Харківська	1

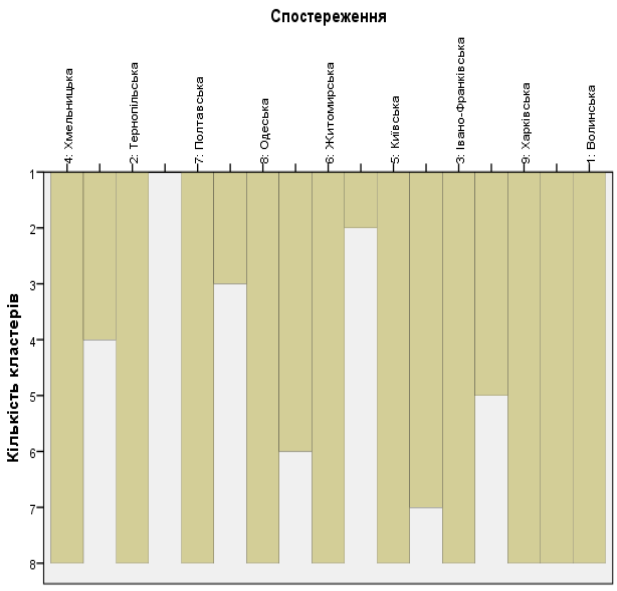

Додаток П

Результати розрахунків описових статистик досліджуваних показників за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в інформаційній галузі за розділом 5.4 анкети
(зведена вибірка n=9)

Числові значення основних статистик досліджуваних показників											
№ п/п	$R=X_{max} - X_{min}$	Min	Max	Середнє		S^2	S	Асиметрія		Ексцес	
				$\bar{X}$	m			As	m	Ex	m
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
П5_4_1	38,5	32,3	70,8	51,300	5,059	15,1771	230,345	-0,029	0,717	-2,065	1,4
П5_4_2	37,4	36,7	74,1	57,556	3,6938	11,0813	122,795	-0,560	0,717	0,449	1,4
П5_4_3	40,0	26,7	66,7	51,411	4,0439	12,1317	147,179	-1,018	0,717	0,987	1,4
П5_4_4	28,5	29,6	58,1	42,989	3,4358	10,3073	106,241	0,248	0,717	-1,686	1,4
П5_4_5	31,4	26,7	58,1	40,133	3,877	11,6309	135,278	0,584	0,717	-1,417	1,4
П5_4_6	23,4	43,3	66,7	55,011	3,0811	9,2432	85,436	0,124	0,717	-1,657	1,4
П5_4_7	34,8	46,7	81,5	67,700	3,9944	11,9831	143,595	-0,671	0,717	-0,817	1,4
П5_4_8	38,3	36,7	75,0	56,789	4,1438	12,4315	154,541	-0,421	0,717	-0,641	1,4
П5_4_9	32,6	35,3	67,9	55,011	3,9481	11,8442	140,286	-0,569	0,717	-0,987	1,4

Гістограми з апроксимацією до нормального розподілу досліджуваних показників за розділом 5.4 анкети

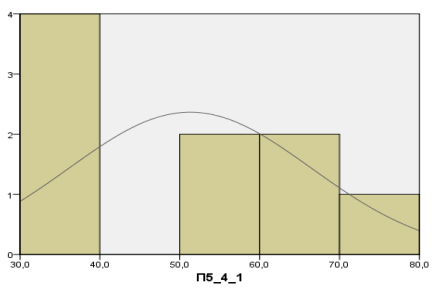

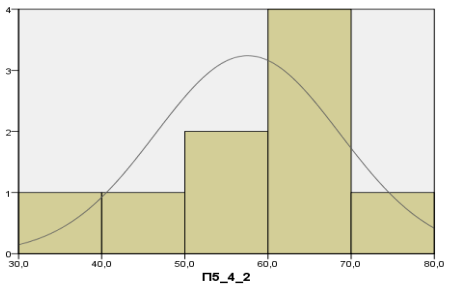

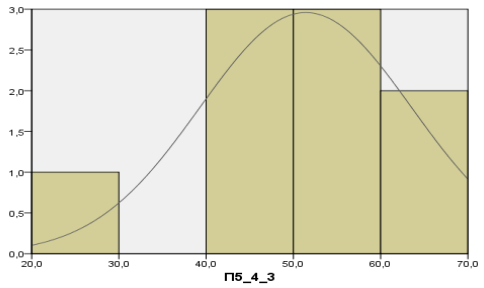

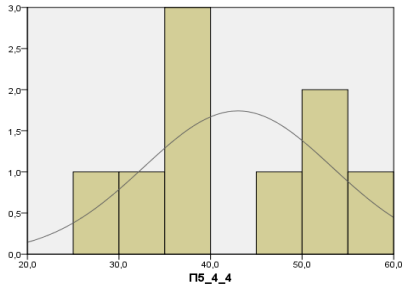

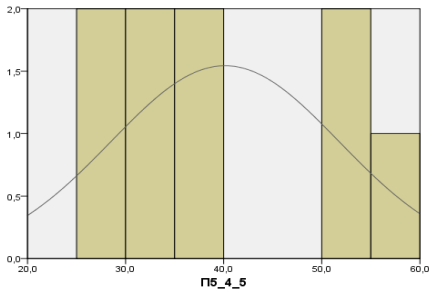

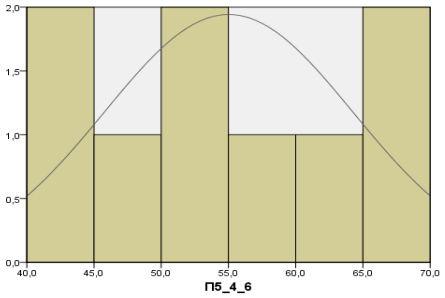

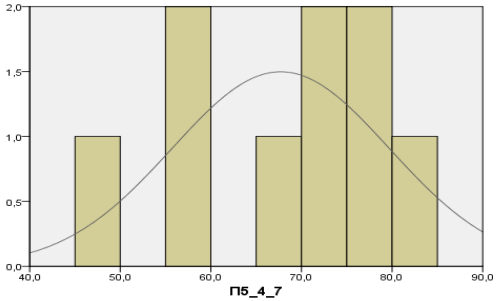

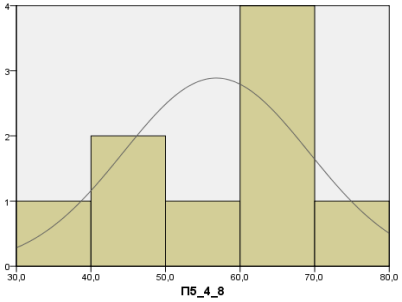

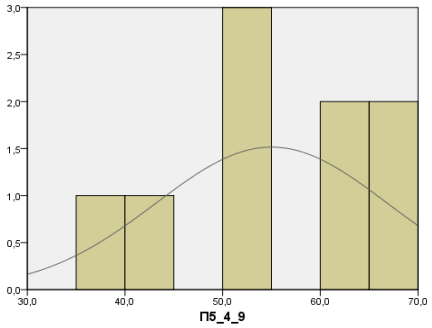

Продовження додатку П

Значення коефіцієнтів кореляції Пірсона між досліджуваними показниками за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в інформаційній галузі за розділом 5.4 анкети (n=9)

Кореляції										
Показник		П5_4_1	П5_4_2	П5_4_3	П5_4_4	П5_4_5	П5_4_6	П5_4_7	П5_4_8	П5_4_9
П5_4_1	Кореляція Пірсона	1	0,474	0,636	0,537	0,607	0,406	0,324	,762*	,778*
	Знач. (двостороння)		0,198	0,066	0,136	0,083	0,278	0,394	0,017	0,013
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_4_2	Кореляція Пірсона	0,474	1	0,587	0,081	0,372	,763*	,725*	0,487	0,532
	Знач. (двостороння)	0,198		0,096	0,836	0,324	0,017	0,027	0,184	0,141
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_4_3	Кореляція Пірсона	0,636	0,587	1	,757*	,764*	,678*	,823**	,850**	,868**
	Знач. (двостороння)	0,066	0,096		0,018	0,017	0,045	0,006	0,004	0,002
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_4_4	Кореляція Пірсона	0,537	0,081	,757*	1	,921**	0,23	0,409	0,55	,693*
	Знач. (двостороння)	0,136	0,836	0,018		0	0,551	0,275	0,125	0,038
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_4_5	Кореляція Пірсона	0,607	0,372	,764*	,921**	1	0,404	0,514	0,503	,717*
	Знач. (двостороння)	0,083	0,324	0,017	0		0,281	0,157	0,168	0,03
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_4_6	Кореляція Пірсона	0,406	,763*	,678*	0,23	0,404	1	,910**	0,54	0,641
	Знач. (двостороння)	0,278	0,017	0,045	0,551	0,281		0,001	0,133	0,063
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_4_7	Кореляція Пірсона	0,324	,725*	,823**	0,409	0,514	,910**	1	0,605	,718*
	Знач. (двостороння)	0,394	0,027	0,006	0,275	0,157	0,001		0,084	0,029
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_4_8	Кореляція Пірсона	,762*	0,487	,850**	0,55	0,503	0,54	0,605	1	,889**
	Знач. (двостороння)	0,017	0,184	0,004	0,125	0,168	0,133	0,084		0,001
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9
П5_4_9	Кореляція Пірсона	,778*	0,532	,868**	,693*	,717*	0,641	,718*	,889**	1
	Знач. (двостороння)	0,013	0,141	0,002	0,038	0,03	0,063	0,029	0,001	
	N	9	9	9	9	9	9	9	9	9

Примітка: ** – кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння); * – кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Продовження додатку П

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в інформаційній галузі за розділом 5.4 анкети

Результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta

Назва тесту	***Отримані значення***
Критерій адекватності вибірки (КМО)	0,445
Критерій сферичності Барлета	Approx. Chi-Square – 45,373
	df – 18
	Sig. – ,005

Перемінні, спільності та характеристики факторів

Компонент	***Видобуті значення суми квадратів навантаження***			***Ротація суми квадратів навантаження***		
	Загальний	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***	***Загальний***	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***
1	5,972	66,357	66,357	4,077	45,3	45,3
2	1,505	16,721	83,078	3,4	37,778	83,078

Матриця компонентів до і після процедури "varimax" обертання

До процедури "varimax"обертання			***Після процедури "varimax"обертання***		
№ показ-ника	***Компонент***		***№ показ-ника***	***Компонент***	
	1	***2***		***1***	***2***
П5_4_1	0,756	-0,241	П5_4_1	0,730	0,310
П5_4_2	0,678	0,587	П5_4_2	0,132	0,887
П5_4_3	0,959	-0,053	П5_4_3	0,762	0,584
П5_4_4	0,715	-0,633	П5_4_4	0,954	-0,015
П5_4_5	0,792	-0,424	П5_4_5	0,878	0,194
П5_4_6	0,760	0,562	П5_4_6	0,211	0,921
П5_4_7	0,827	0,433	П5_4_7	0,346	0,867
П5_4_8	0,857	-0,069	П5_4_8	0,695	0,506
П5_4_9	0,942	-0,108	П5_4_9	0,786	0,532

Продовження додатку П

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в інформаційній галузі за розділом 5.4 анкети

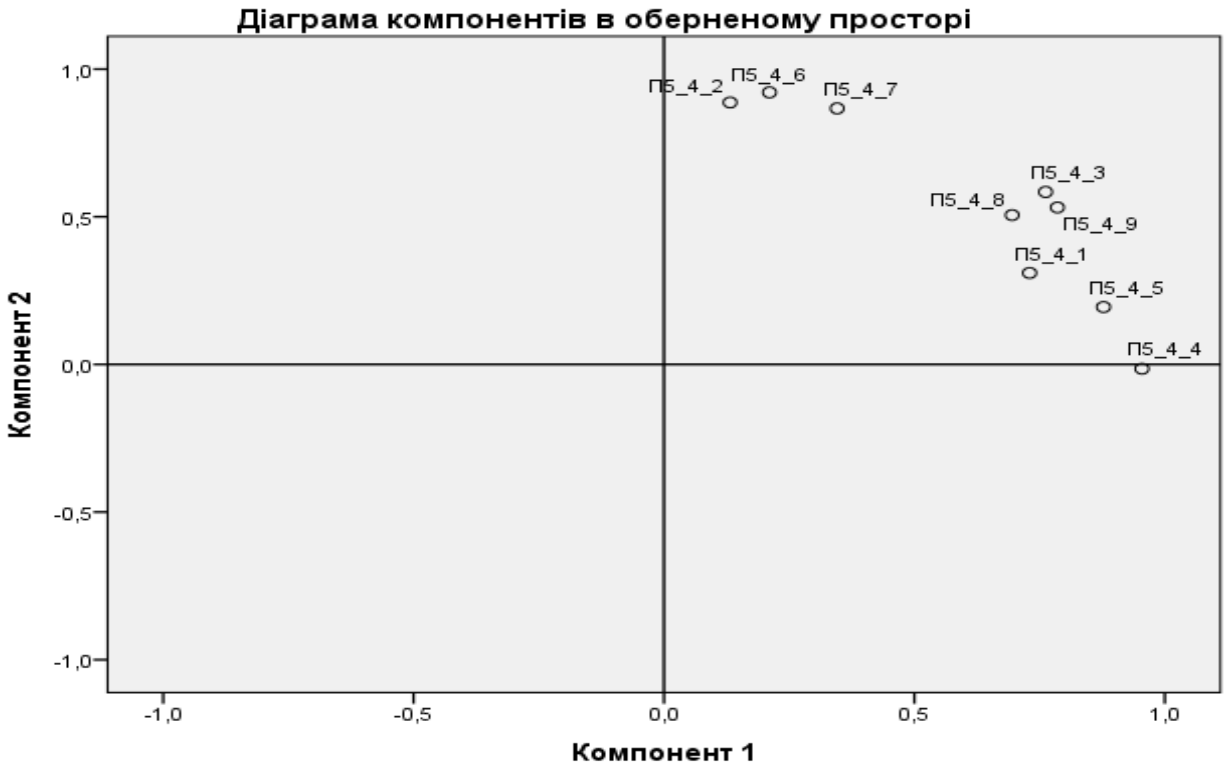

Групування перемінних вихідного масиву даних за факторною належністю

Компоненти факторної моделі	*№*	*Перемінні вихідного масиву даних*	*Факторне навантаження*
Перший фактор	1	П5_4_4	0,954
	2	П5_4_5	0,878
	3	П5_4_9	0,786
	4	П5_4_3	0,762
	5	П5_4_1	0,730
	6	П5_4_8	0,695
Другий фактор	1	П5_4_6	0,921
	2	П5_4_2	0,887
	3	П5_4_7	0,867

Продовження додатку П

Результати ієрархічного кластерного аналізу за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери в інформаційній галузі за областями України розділу 5.4 анкети

Зведений звіт по спостереженнях (a, b)

Спостереження					
Валідні		Пропущені		Всього	
N	Відсотки	N	Відсотки	N	Відсотки
9	100	0	0	9	100
a - Квадрат евклідової відстані					
b - Метод середнього зв’язку (між групами)					

Метод середнього зв’язку між групами

Порядок агломерації кластерів						
Етап	Об’єднаний кластер		Коефіцієнти	Етап першої появи кластера		Наступний етап
	Кластер 1	Кластер 2		Кластер 1	Кластер 2	
1	5	9	177,810	0	0	3
2	3	8	528,300	0	0	8
3	2	5	674,665	0	1	5
4	4	6	1080,190	0	0	5
5	2	4	1435,055	3	4	7
6	1	7	1542,730	0	0	7
7	1	2	2141,163	6	5	8
8	1	3	4030,699	7	2	0

Приналежність до кластерів

Спостереження	Кластери 3
Волинська	1
Тернопільська	2
Івано-Франківська	3
Хмельницька	2
Київська	2
Житомирська	2
Полтавська	1
Одеська	3
Харківська	2

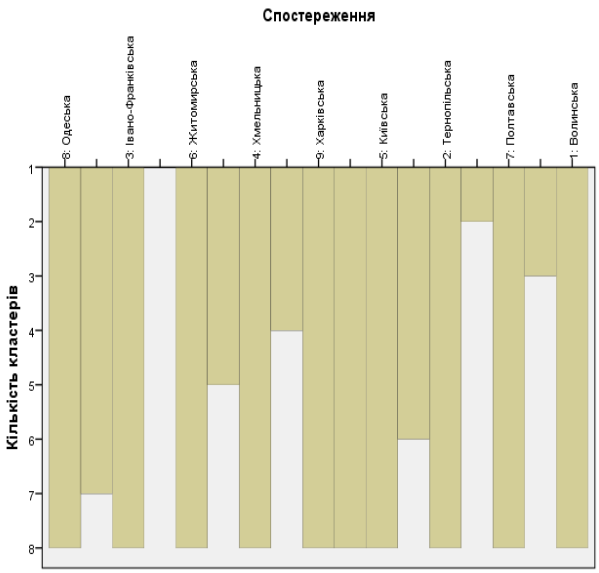

Додаток Р

Результати розрахунків описових статистик досліджуваних показників за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в системі управління за розділом 5.5 анкети
(зведена вибірка n=9)

Числові значення основних статистик досліджуваних показників											
№ п/п	$R=X_{max} - X_{min}$	Min	Max	Середнє		S^2	S	Асиметрія		Ексцес	
				$\bar{X}$	m			As	m	Ex	m
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
П5_5_1	29,2	35,3	64,5	54,144	3,1935	9,5806	91,788	-0,86	0,717	0,324	1,4
П5_5_2	19,3	48,4	67,7	57,167	2,0716	6,2149	38,625	0,177	0,717	-0,582	1,4
П5_5_3	28,9	60,0	88,9	73,322	2,5495	7,6485	58,499	0,511	0,717	2,542	1,4
П5_5_4	28,3	30,0	58,3	47,944	3,3474	10,0421	100,843	-0,623	0,717	-0,919	1,4
П5_5_5	20,4	44,1	64,5	55,322	2,2922	6,8767	47,289	-0,183	0,717	-0,663	1,4
П5_5_6	30,3	47,1	77,4	61,267	3,3193	9,9578	99,158	0,243	0,717	-1,097	1,4
П5_5_7	30,9	43,3	74,2	62,889	3,1807	9,5421	91,051	-0,907	0,717	1,105	1,4

Гістограми з апроксимацією до нормального розподілу досліджуваних показників за розділом 5.5 анкети

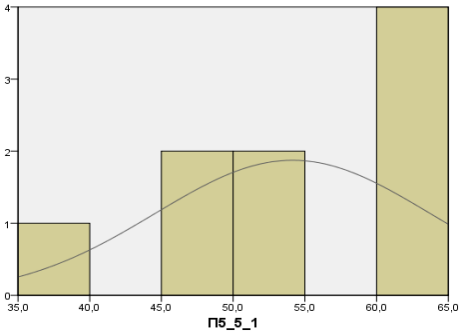

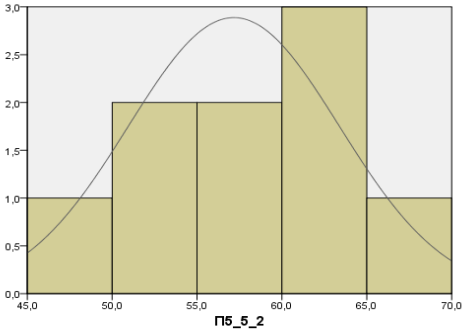

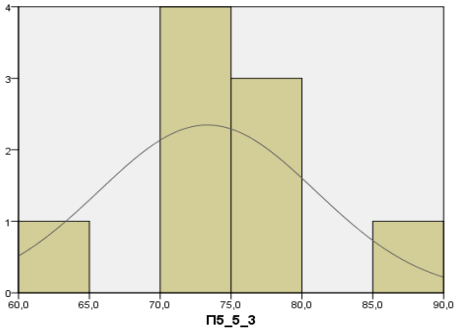

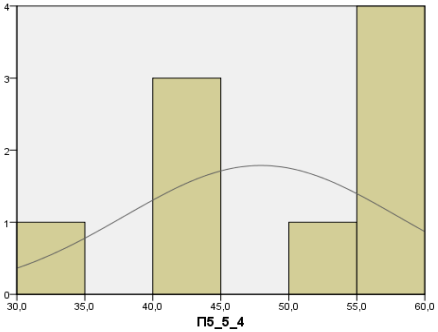

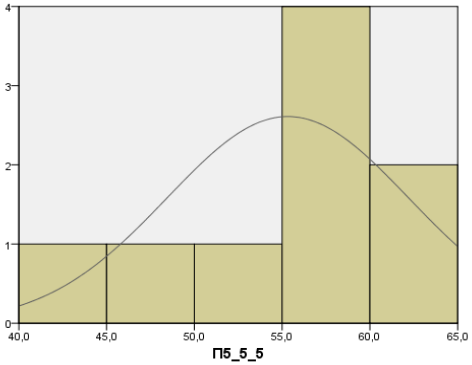

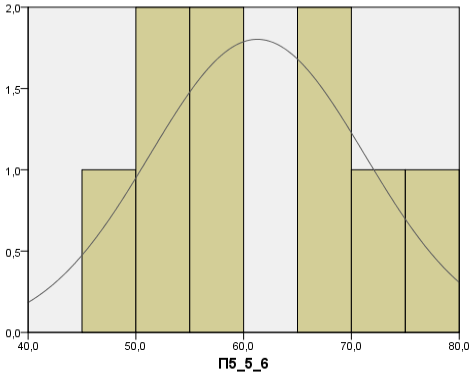

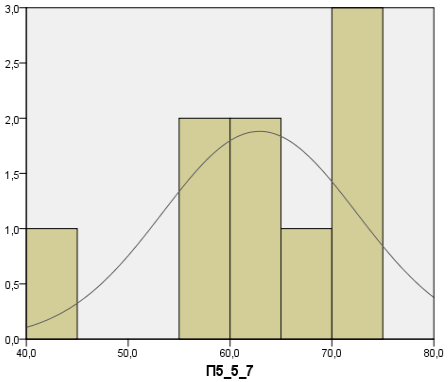

Продовження додатку Р

Значення коефіцієнтів кореляції Пірсона між досліджуваними показниками за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в системі управління за розділом 5.5 анкети (n=9)

Кореляції								
Показник		П5_5_1	П5_5_2	П5_5_3	П5_5_4	П5_5_5	П5_5_6	П5_5_7
П5_5_1	Кореляція Пірсона	1	0,619	0,488	0,166	,780*	0,635	0,25
	Знач. (двостороння)		0,076	0,182	0,67	0,013	0,066	0,517
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_5_2	Кореляція Пірсона	0,619	1	0,417	0,49	,722*	0,431	,735*
	Знач. (двостороння)	0,076		0,264	0,181	0,028	0,247	0,024
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_5_3	Кореляція Пірсона	0,488	0,417	1	0,133	0,254	0,619	0,44
	Знач. (двостороння)	0,182	0,264		0,732	0,51	0,075	0,236
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_5_4	Кореляція Пірсона	0,166	0,49	0,133	1	0,339	0,044	0,622
	Знач. (двостороння)	0,67	0,181	0,732		0,373	0,911	0,074
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_5_5	Кореляція Пірсона	,780*	,722*	0,254	0,339	1	0,627	0,155
	Знач. (двостороння)	0,013	0,028	0,51	0,373		0,071	0,69
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_5_6	Кореляція Пірсона	0,635	0,431	0,619	0,044	0,627	1	0,191
	Знач. (двостороння)	0,066	0,247	0,075	0,911	0,071		0,622
	N	9	9	9	9	9	9	9
П5_5_7	Кореляція Пірсона	0,25	,735*	0,44	0,622	0,155	0,191	1
	Знач. (двостороння)	0,517	0,024	0,236	0,074	0,69	0,622	
	N	9	9	9	9	9	9	9

Примітка: ** – кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння); * – кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Продовження додатку Р

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в системі управління за розділом 5.5 анкети

Результати тесту Kaiser-Meyer-Olkin та критерію сферичності Barletta

Назва тесту	***Отримані значення***
Критерій адекватності вибірки (КМО)	0,267
Критерій сферичності Барлета	Approx. Chi-Square – 38,448
	df – 21
	Sig. – ,011

Перемінні, спільності та характеристики факторів

Компонент	***Видобуті значення суми квадратів навантаження***			***Ротація суми квадратів навантаження***		
	Загальний	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***	***Загальний***	***% диспе-рсії***	***% накопиче-ний***
1	3,695	52,791	52,791	3,021	43,152	43,152
2	1,478	21,107	73,898	2,152	30,746	73,898

Матриця компонентів до і після процедури "varimax" обертання

До процедури "varimax"обертання			***Після процедури "varimax"обертання***		
№ показ-ника	***Компонент***		***№ показ-ника***	***Компонент***	
	1	***2***		***1***	***2***
П5_5_1	0,814	-0,371	П5_5_1	0,883	0,140
П5_5_2	0,883	0,247	П5_5_2	0,601	0,693
П5_5_3	0,655	-0,161	П5_5_3	0,635	0,227
П5_5_4	0,502	0,700	П5_5_4	0,033	0,861
П5_5_5	0,802	-0,270	П5_5_5	0,818	0,217
П5_5_6	0,723	-0,506	П5_5_6	0,882	-0,023
П5_5_7	0,636	0,659	П5_5_7	0,167	0,901

Продовження додатку Р

Результати факторного аналізу за методом головних компонент з "varimax" обертанням за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери України в системі управління за розділом 5.5 анкети

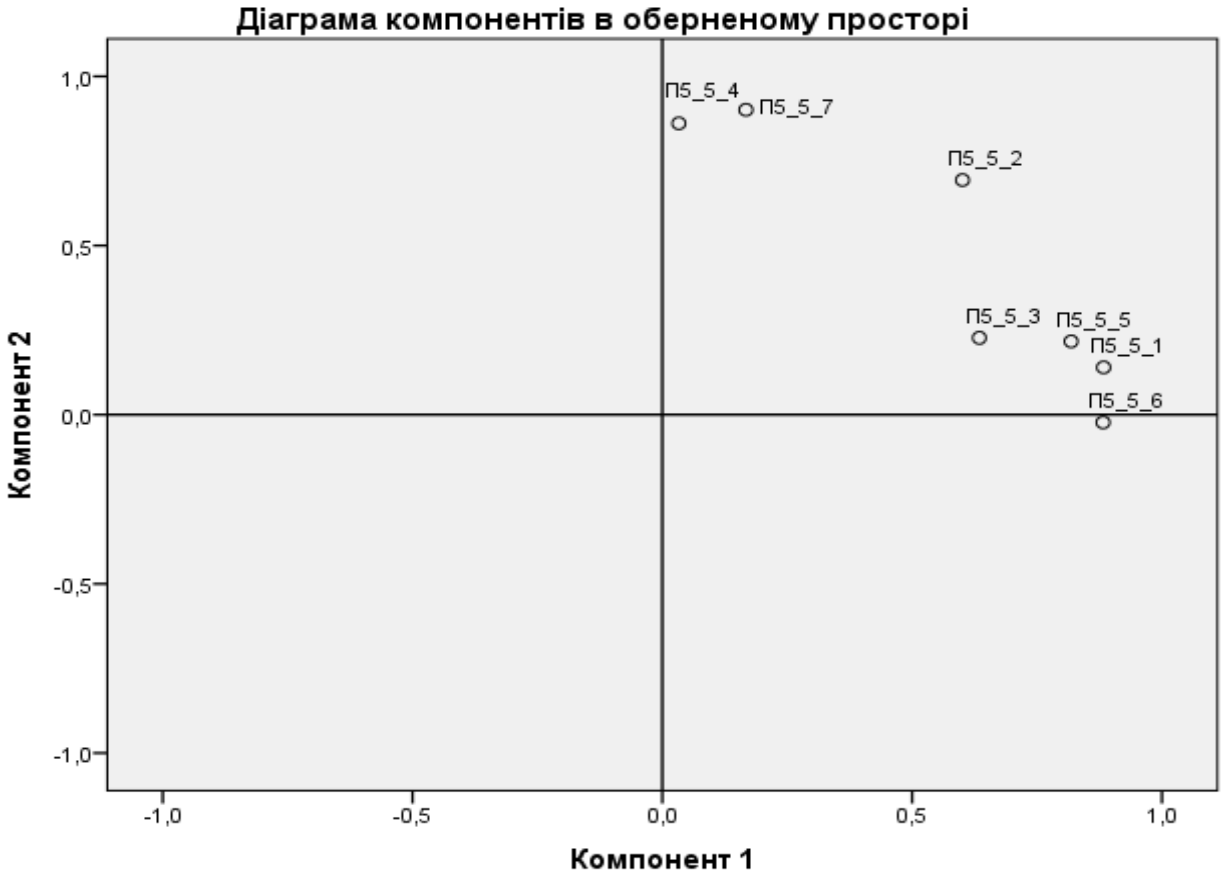

Групування перемінних вихідного масиву даних за факторною належністю

Компоненти факторної моделі	*№*	*Перемінні вихідного масиву даних*	*Факторне навантаження*
Перший фактор	1	П5_5_1	0,883
	2	П5_5_6	0,882
	3	П5_5_5	0,818
	4	П5_5_3	0,635
Другий фактор	1	П5_5_7	0,901
	2	П5_5_4	0,861
	3	П5_5_2	0,693

Продовження додатку Р

Результати ієрархічногокластерного аналізу за видами загроз державній безпеці гуманітарної сфери всистемі управління за областями України розділу 5.5 анкети

Зведений звіт по спостереженнях (a, b)

Спостереження					
Валідні		Пропущені		Всього	
N	Відсотки	N	Відсотки	N	Відсотки
9	100	0	0	9	100
a - Квадрат евклідової відстані					
b - Метод середнього зв’язку (між групами)					

Метод середнього зв’язку між групами

Порядок агломерації кластерів						
Етап	Об’єднаний кластер		Коефіцієнти	Етап першої появи кластера		Наступний етап
	Кластер 1	Кластер 2		Кластер 1	Кластер 2	
1	5	9	38,810	0	0	2
2	4	5	351,955	0	1	4
3	1	8	427,920	0	0	5
4	2	4	545,323	0	2	6
5	1	6	629,350	3	0	7
6	2	7	791,008	4	0	8
7	1	3	1117,657	5	0	8
8	1	2	1368,996	7	6	0

Приналежність до кластерів

Спостереження	Кластери 3
Волинська	1
Тернопільська	2
Івано-Франківська	3
Хмельницька	2
Київська	2
Житомирська	1
Полтавська	2
Одеська	1
Харківська	2

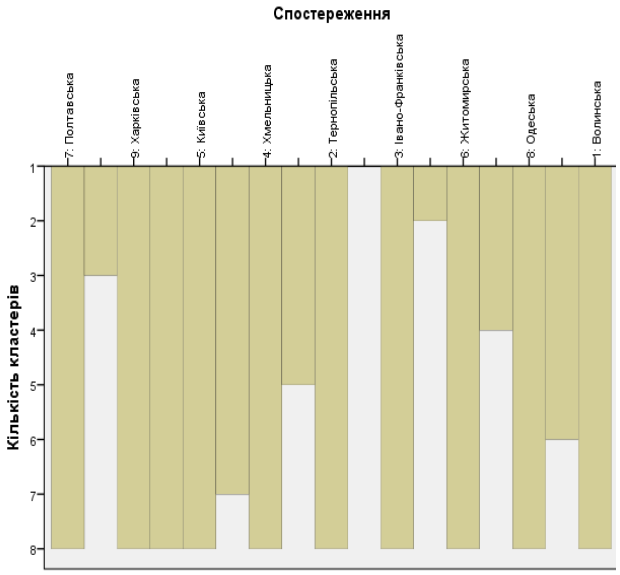

Додаток С

КОНЦЕПЦІЯ
регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери України в Хмельницькій області

І. Загальні положення

Концепція регіональної політики державної безпеки гуманітарної сфери України в Хмельницькій області (далі – Концепція) аналізує сучасний стан розвитку гуманітарної сфери в області; наявні проблеми, виклики та загрози в галузях освіти, науки, культури, державно-церковних відносинах, інформаційному просторі; визначає цілі, пріоритети, завдання та принципи місцевих органів влади, громадськості в підсистемах гуманітарної сфери; напрями її розвитку, механізму реалізації, збереження та захисту державних, регіональних національно-культурних цінностей, інтересів, морально-духовного розвитку населення області.

ІІ. Мета впровадження Концепції

Метою впровадження Концепції є реалізація політики державної безпеки у виявленні, упередженні та ліквідації загроз гуманітарному розвиткові області; захисті територіальних цінностей, регіональних, державних інтересів; створення умов для максимального розвитку української культури, освіти, науки, розкриття творчого, інтелектуального потенціалу регіону, самореалізації особистостей відповідно до їх духовних і матеріальних потреб.

Досягнення зазначених цілей забезпечується оптимізацією та розширенням переліку регіональних гуманітарних програм, врахування принципів регіональної гуманітарної політики державної безпеки, верховенства права, захисту конституційних прав і свобод жителів регіону, цінностей свободи, солідарності, справедливості; подолання бідності, безробіття; рівного доступу до освіти, медицини, культури; гендерної рівності;

подолання аморальності, бездуховності; створенням умов для вільної діяльності засобів масової інформації і доступу до публічної інформації.

III. Проблеми, загрози регіональній політиці державної безпеки гуманітарної сфери:

- відсутність систематизованих нових культурно-освітніх цінностей;
- втрата у значної частини населення області ціннісних орієнтирів;
- зростання аполітичності, інертності населення;
- недостатня популяризація і поширення серед жителів регіону якісних продуктів культури, освіти і науки;
- у підготовці, розвитку, збереженні та захисту інтелектуального потенціалу регіону;
- неповсюдність запровадження ділового та побутового українського мовлення;
- розбалансованість системи освіти, проблеми в оптимізації загальноосвітніх шкіл;
- обмежене використання в гуманітарній сфері новітніх інформаційних технологій;
- безсистемність, хаотичність інформування населення;
- залишковий принцип фінансування культурно-освітніх закладів;
- міжконфесійні протиріччя;
- прояви корупційних діянь в гуманітарній сфері;
- непрофесіоналізм, пасивність, плинність управлінських кадрів у гуманітарній сфері;

Причини виникнення загроз:

- безсистемність, некоординованість діяльності в регіоні місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, політичних партій;
- зменшення впливу державних владних інституцій, патріотично налаштованих громадських організацій на збереження, захист, формування

нових державних, регіональних, життєвих, національно-культурних, духовних, морально-етичних цінностей, інтересів;

- відсутність реального моніторингу та систематизація викликів, загроз та небезпек для розвитку гуманітарної сфери області;

- погіршення умов, зниження рівня життя, соціальної значимості жителів регіону;

- відсутність своєчасної протидії антинаціональній, антидержавній інформаційно-пропагандистській діяльності окремих ворожих інформаційних сил, засобів;

IV. Пріоритетні завдання, цілі:

4.1. Цілі Концепції:

- надання населенню змістовних, якісних національних культурно-освітніх послуг;

- запобігання поширенню пропаганди насильства, моральної розбещеності серед жителів, молоді області;

- збереження, відтворення та підтримка історико-культурної спадщини;

- захист, збереження, розширення інтелектуального потенціалу області;

- впорядкування міжконфесійних відносин в регіоні;

- налагодження оперативного інформування населення області з актуальних питань розвитку громадянського суспільства;

- проведення постійного моніторингу наявної в населення позитивної та негативної інформації з важливих питань розвитку, роботи культурних, освітніх закладів, засобів масової інформації тощо;

- консолідація та конструктивність дій органів влади, громадських організацій та політичних партій.

4.2. Пріоритетні завдання:

4.2.1. в галузі освіти:

- забезпечення повсюдної реалізації в області ЗУ "Про освіту";
- оптимізація загальноосвітніх закладів освіти, унеможливлення виникнення в процесі можливих проблем, викликів, конфліктів;
- підвищення якості освіти, модернізація змісту, методів, форм навчання і виховання;
- залучення учнівської, студентської молоді до збереження, розширення національних регіональних цінностей, місцевих традицій;
- виявлення та упередження серед учнівської, студентської молоді випадків аморальної, неетичної поведінки, наркоманії, ксенофобії тощо;
- унеможливлення проявам корупційних діянь в закладах освіти області;
- створення умов для зміцнення фізичного та психічного здоров'я молоді;
- створення в об'єднаних територіальних громадах опорних шкіл та їх відповідне матеріально-технічне, кадрове забезпечення;
- забезпечення профільності навчання в старшій школі загальноосвітніх навчальних закладах відповідно до потреб області;
- поглиблення сприятливих умов для підтримки та розвитку обдарованих дітей і молоді;
- створення сучасних умов для реалізації, соціальної захищеності інтелектуального потенціалу закладів освіти області;
- кардинальне реформування професійно-технічної освіти, залучення підприємницьких структур до її розвитку;
- постійний моніторинг стану та причин навчальної міграції молоді закордон.

4.2.2. в галузі науки:

- забезпечення реалізації у вищій школі області Закону України "Про вищу освіту";
- популяризація та сприяння престижу наукової діяльності науково-педагогічних працівників, студентської молоді;

- створення належних умов для реалізації в області наукового потенціалу, упередження його виїзду за кордон;

- забезпечення інтеграції освіти, науки та виробництва у вирішенні пріоритетних завдань розвитку гуманітарної сфери регіону, створення регіональної інноваційної системи такої взаємодії;

- розробка і реалізація цільових науково-дослідницьких програм з актуальних питань гуманітарної сфери;

- упередження та запобігання проявам корупційних діянь у вищих навчальних закладах області;

- сприяння оптимізації переліку вищих навчальних закладів відповідно потреб професій для регіону, особливо комунальної форми власності.

4.2.3.у сфері культури:

- дотримання та реалізація в області чинного законодавства з питань розвитку культурно-освітньої сфери;

- забезпечення ефективної взаємодії між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та рухами, об'єднаннями, спілками в реалізації гуманітарної політики, виявлення та усунення загроз її розвитку;

- розвиток міжнародного та міжрегіонального партнерства в гуманітарній сфері;

- підвищення інтелектуального та культурного рівня жителів Хмельниччини, забезпечення умов збереження міжнаціональної злагоди та порозуміння в області, протидія потенційним загрозам;

- збереження та збагачення історико-культурного надбання краю, активізація туристичної діяльності;

- розвиток інформаційного простору області, забезпечення свободи слова;

- створення умов для гармонізації мовних відносин, вільного розвитку державної мови та мов національних меншин краю;

- розширення культурних зв'язків з країнами європейської та світової спільноти;

- задоволення потреб різних верств населення в культурних послугах, підвищення якості дозвілля, його високої моральності, національності;

- активізація міжкультурного та діалогу з громадськістю в регіоні;

- розбудова та модернізація культурно-мистецької інфраструктури, розвиток професійного та аматорського мистецтва;

- зміцнення матеріально-технічного, фінансового, кадрового забезпечення закладів культури;

- забезпечення аналізу стану та вирішення питань соціального захисту культурно-освітніх працівників;

- постійних моніторинг можливих та наявних загроз розвитку культурної сфери в регіоні;

- створення сприятливих умов, фінансової підтримки розвитку в області мережі книгопоширення та наповнення бібліотечних фондів творами сучасної української художньої, науково-популярної літератури;

- забезпечення державної підтримки, плановості розвитку, дієвості пам'ятко-охоронної галузі;

4.2.4. в міжконфесійних відносинах:

- дотримання чинного законодавства з питань свободи совісті та віросповідання на всіх рівнях суспільного життя;

- протидія ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за релігійною ознакою;

- утвердження принципів взаємоповаги та толерантності між віруючими, релігійними організаціями різних віросповідань, сприяння міжконфесійному порозумінню;

- здійснення спільних з релігійними організаціями проектів, проведення заходів щодо пропагування загальнолюдських моральних цінностей, здорового способу життя, зміцнення інституту сім'ї та інше;

- вирішення спільно з релігійними громадами питання збереження архітектурно-релігійних історичних пам'яток;

- запобігання та протидія поширенню через окремих церковних діячів антиукраїнської, антидержавної пропаганди.

V. Принципи формування та реалізації:

- принцип цільової пріоритетності

- принцип регіональної диференціації

- принцип системної якості

- принцип комплексності механізмів протидії

- принцип ресурсної оптимальності;

- принцип адекватного відображення зміни якісних станів;

- принцип стандартизації

- досягнення національної злагоди і зміцненні взаєморозуміння між людьми різних національностей і віросповідань;

- врахування інтересів, традицій економічного, інформаційного і культурно-освітнього простору;

- збереження історичної спадщини, національної самобутності, поваги до культурних цінностей регіону;

- модернізація освітньої галузі, оптимізація навчальних закладів, забезпечення якості освіти, національно-патріотичного виховання молоді;

- повсюдності впровадження української мови; орієнтованості та розвиток інноваційності технологій, пріоритетності прикладним дослідженням у вузах регіону; забезпеченість місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування високопрофесійними та кваліфікованими кадрами;

- соціальна захищеність інтелектуального потенціалу регіону тощо;

VI. Механізми реалізації:

- створення та організація діяльності робочої групи з формування Концепції регіональної політики держаної безпеки гуманітарної сфери;

- визначення суб'єктів реалізації Концепції в області; забезпечення координації їх роботи;

- підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів стану розвитку гуманітарної сфери області, наявних ризиків, загроз політиці державної безпеки гуманітарної сфери в регіоні, їх розгляд на засіданнях Громадської ради та координаційної ради сприяння розвитку громадянського суспільства при обласній державній адміністрації;

- підготовка відповідних програм розвитку та протидії загрозам в розрізі підсистем гуманітарної сфери області;

- координація та взаємодія місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, регіональних засобів масової інформації, інших зацікавлених організацій в забезпечення реалізації Концепції;

- оприлюднення та постійне інформування населення області про хід реалізації Концепції;

- передбачення фінансування реалізації Концепції, наявних та нових програм у сфері гуманітарного розвитку в державному, обласному бюджеті, бюджетах об'єднаних територіальних громад та за рахунок інших джерел не заборонених законодавством України.

VII. Оцінювання реалізації Концепції:

- визначення індексу розвитку людського потенціалу регіону за методологією ООН;

- місце вищих навчальних закладів області у вітчизняних рейтингах;

- участь та позиція загальноосвітніх закладів освіти області в рейтингу якості шкільної освіти України;

- проведення в підсистемах гуманітарної сфери області періодичних соціологічних досліджень з метою визначення рівня внутрішніх та зовнішніх загроз, стану реалізації Концепції, відповідних програм гуманітарних галузей регіону;

- оцінювання рівня, якості надання в області культурно-освітніх послуг;

- оцінювання громадськістю дій місцевих владних інституцій з питань забезпечення реалізації Концепції, відповідних регіональних програм.

VIII. Очікувані результати впровадження Концепції:

- сприятиме виявленню, упередженню та ліквідації загроз гуманітарного розвитку області;

- сприятиме створенню сучасних умов для максимального розвитку в області української культури, освіти, науки;

- забезпечить розвій творчого, інтелектуального потенціалу регіону, самореалізації жителів області;

- сприятиме захисту територіальних цінностей, регіональних інтересів у національно-культурному розвитку.